ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

STUDII ŞI CERCETĂRI LINGVISTICE

ANUL III
1952

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

STUDII ŞI CERCETĂRI LINGVISTICE

ANUL III
1952

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

STUDII ŞI CERCETĂRI LINGVISTICE

Tomul III 1952

SUMAR

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE
INSTITUT DE LINGUISTIQUE DE BUCAREST

ÉTUDES ET RECHERCHES LINGUISTIQUES

Tome III 1952

SOMMAIRE

ÉDITIONS DE L'ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

АКАДЕМИЯ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ
БУХАРЕСТСКИЙ ИНСТИТУТ ЯЗЫКОЗНАНИЯ

ТРУДЫ И ИССЛЕДОВАНИЯ ПО ЯЗЫКОЗНАНИЮ

Том III 1952

СОДЕРЖАНИЕ

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

STUDII ŞI CERCETĂRI LINGVISTICE
Tomul III, 1952

DESBATERILE PRIVITOARE LA DICŢIONARUL LIMBII ROMÂNE

La sfârşitul lunii Iulie a. c. a avut loc o desbatere organizată de Institutul de Lingvistică din Bucureşti al Academiei R.P.R., privitoare la Dicţionarul limbii române.

La această desbatere au luat parte delegaţi ai Institutelor de Lingvistică din Bucureşti, Cluj şi Iaşi, ai Institutului de Istorie şi Filosofie etc., un număr de învăţători, profesori, scriitori, ziarişti etc. Participanţii au primit din timp macheta Dicţionarului Academiei R.P.R., compusă din două coli, care cuprind o parte din cuvintele începătoare cu literele B şi C, pregătite pentru tipar de către vechea conducere.

De asemenea un colectiv de specialişti a studiat materialul privind celelalte litere ale Dicţionarului. In paginile care urmează publicăm desbaterile care au avut loc.

*

* *

CUVÂNT DE DESCHIDERE

DE

ACADEMICIAN PROF. TRAIAN SĂVULESCU
PREȘEDINTELE ACADEMIEI R. P. R.

Tovarăși,

Ședința de astăzi este o ședință specială care privește Dicționarul limbii române.

Dați-mi voie să vă spun câteva cuvinte, care nu reprezintă numai gândul meu personal, ci și gândul Prezidiului Academiei Republicii Populare Române.

Bogățiile acestei țări sunt astăzi un bun al întregului popor. Unele din aceste bunuri poporul le stăpânește, le folosește, le întregește, le transformă cu mijloacele proprii pe care le are și cu ajutorul diferitelor discipline științifice. Așa sunt bunurile care privesc bogățiile naturii. Cu ajutorul fizicii, al chimiei, al științelor naturii, poporul le desvoltă, le transformă, pentru ca să poată să și le însușească cât mai bine și să tragă foloase cât mai mari pentru el însuși.

O altă categorie de bunuri sunt acelea pe care poporul însuși le creează în timpul desvoltării lui istorice. Aceste bunuri pe care poporul le creează, el le desvoltă cu mijloacele sale proprii. Printre acestea, unul dintre cele mai importante este limba.

Poporul este creatorul limbii. Limba este un produs al poporului, și știința care se preocupă de cunoașterea limbii, de cunoașterea bogăției și folosirii ei, este lingvistica.

Lingvistica are, așa dar, o poziție cu totul diferită față de celelalte discipline științifice, iar rolul ei se poate compara cu rolul istoriei și al filosofiei. Ca știință, lingvistica descoperă în limbă, în structura și vocabularul ei, condițiile istorice și sociale în care s'a desvoltat poporul. De aceea se explică interesul deosebit pe care clasa muncitoare, pe care Partidul Muncitoresc Român, pe care Academia R.P.R. îl au pentru desvoltarea sănătoasă a acestei științe.

Lenin și tovarășul Stalin ne învață că limba nu este o înșiruire de semne, ci este un instrument de luptă, un instrument pe care clasele stăpânitoare l-au folosit în trecut pentru interesele lor proprii, instrument de luptă pe care trebue să-l întărim, pentru ca să-l poată folosi clasa muncitoare în construirea societății noi, a societății socialiste. Limba este substratul material al gândirii — ne învață tovarășul Stalin. Limba nu este de esență ideală ci ea are o esență materialistă. Studiul limbii, prin urmare, trebue să reflecte procesul desvoltării limbii poporului.

Dacă lucrurile stau astfel — și tovarășul director al Institutului de Lingvistică va desvolta, în raportul pe care-l va prezenta, tezele fundamentale ale științei lingvisticii — atunci ne dăm seama de răspunderea pe care fiecare dintre noi o are în momentul de față, pentru o justă orientare și aplicare a principiilor și metodei de cercetare în lingvistică, pentru o sănătoasă fundamentare ideologică.

Nu voi repeta ceea ce am spus cu alt prilej, ci numai voi aminti unele teze desbătute, căutând a le aplica la momentul de față. Avem lingviști erudiți, oameni de știință care cunosc metoda de cercetare. Ei au dat la iveală lucrări care au fost apreciate în alte timpuri, pentru că se bizuiau pe concepția care domina atunci întreaga știință, concepția idealistă.

In ultimul timp, unii lingviști — cu toate frământările ideologice care preocupă pe specialiști și pe nespecialiști, mai ales în urma apariției genialei lucrări a tovarășului Stalin cu privire la marxism în lingvistică — nu urmăresc un anumit țel, ci se îndeletnicesc cu lămurirea unor amănunte fără importanță principială, sau privesc contemplativ spre trecut. Aș putea spune că acești lingviști și-au pierdut caracterul de slujitori ai științei combative, considerând că fenomenele de limbă se rezolvă dela sine.

Exageratul paseism manifestat, întoarcerea către trecut, a devenit la aceștia aproape o manie. Nimeni nu s'a gândit că limba veche nu prezintă interes în studiul limbii actuale. Dar aceasta nu poate fi un scop în sine și nu poate fi de folos nici pentru desvoltarea lingvisticii, nici pentru aplicațiile ei în societate și în învățământ. Este mai interesant și mai util ca limba vorbită, limba trăită, să fie în primul rând obiectul de cercetări al oamenilor noștri de știință.

Schimbările care se petrec în jurul nostru cer în mod imperios să dăm oamenilor muncii cercetări noi, revoluționare, care să devină un instrument puternic de luptă la clădirea societății socialiste. Profesorul universitar, muncitorul, plugarul să știe să mânuiască cu îndemânare limba, să-i cunoască frumusețile și regulile după care s'a desvoltat și se desvoltă necontenit.

Acesta este, după mine și după Prezidiul Academiei R.P.R., imperativul categoric al vremurilor de azi pentru lingvistica noastră. Dece să ne ocupăm de greșelile de limbă ale cutărui sau cutărui scriitor de astăzi, și să nu învățăm mai bine pe oameni să cunoască fondul principal de cuvinte și să-l folosească cum trebue în operele lor?

Asistăm la o erupție aproape vulcanică a talentelor în toate domeniile: în pictură, în arhitectură, în literatură, în muzică etc. Oamenii noi care se manifestă în literatură nu știu—poate nu cunosc—toate frumusețile, toate subtilitățile limbii, dar ei trăiesc intens, au o puternică sensibilitate artistică. Ei simt nevoia de a transmite celorlalți gândurile lor, ei vor să-i ajute cu orice preț. Datoria noastră este să-i ajutăm. Acest ajutor a întârziat până acum, ba noi ne-am îngăduit chiar să persiflăm unele slăbiciuni de formă la literații noștri de astăzi.

Fără îndoială că, cu sau fără ajutorul unor lingviști, viguroase talente literare vor apărea și se vor desvolta nestingherit în contact cu realitatea vieții noi pe care o clădește poporul muncitor. In acest proces, sprijinul lingvisticii nu trebue să lipsească, după cum nu trebue să lipsească nici sprijinul criticii literare.

Dacă sprijinul lingvisticii nu s'a făcut suficient de simțit nici în literatură, nici în învățământ și nici în cercetare, este potrivit să ne întrebăm dacă această carență este voită.

Nu fac proces de intenţie nimănui, nu spun că greşelile care au fost semnalate la unii din conducerea Institutului de Lingvistică sunt greşeli voite; dar nu pot spune, iarăşi, că la unii sunt greşeli nevoite. Sunt înclinat mai de grabă să cred că lipsurile şi greşelile, constatate în repetate rânduri, sunt ecoul final al unei ideologii perimate, de care o parte din lingviştii noştri nu s'au eliberat încă.

In ultimul timp, activitatea lingviştilor noştri a prilejuit în diferite ocazii analize critice care urmăreau să-i ajute să pornească pe drumul larg al marxism-leninismului, cu aplicaţiile lui fructuoase. Schimbul de opinii, aşa cum ne-a învăţat tovarăşul Stalin, este o condiţie a progresului în toate domeniile; de aceea am invitat astăzi la această şedinţă pe specialiştii din toate centrele universitare, profesori ai şcolilor medii şi învăţători interesaţi în predarea limbii în şcolile de toate gradele, ca să desbată împreună cu noi problemele legate de editarea de către Academia R.P.R., a Dicţionarului limbii române.

Pentru ca discuţia să fie cât se poate de rodnică şi să se sprijine pe date concrete, Academia R.P.R. a tipărit o fasciculă de probă, cu material din Dicţionarul care urmează să fie tipărit.

Vă rugăm să participaţi la discuţii cât mai mulţi, să supuneţi la o analiză critică materialul care vă este cunoscut şi să daţi sugestii care să poată fi folosite pentru definitivarea marii opere pe care poporul o aşteaptă, pe care regimurile burghezo-moşiereşti din trecut n'au putut sau n'au vrut s'o înfăptuiască — Dicţionarul limbii române.

Urmărind tribulaţiile întocmirii Dicţionarului limbii române dela început şi până astăzi, descoperim un paralelism între desvoltarea societăţii şi fazele prin care a trecut această lucrare.

Academia Română, la început, a editat dicţionarul anacronic şi fals al lui Maxim şi Laurian, apărut pe vremea când exagerările latinităţii deformaseră graiul poporului, căutând să-l înlocuiască cu o limbă artificială.

După aceea, Dicţionarul limbii române a fost încredinţat lui B. P. Hajdeu. Acesta a conceput o lucrare de mari proporţii, pe care el singur n'o putea termina.

Apoi Dicţionarul a trecut pe seama lui Philippide. Deşi Philippide şi-a organizat o echipă de specialişti, care au dus lucrurile mult mai departe de unde le lăsase Hajdeu, totuşi şi această nouă încercare s'a terminat fără succes. Materialul strâns de Philippide şi de colaboratorii lui reflectează o anumită concepţie ideologică, care nu corespunde vremurilor de astăzi.

In sfârşit, după ce Dicţionarul a fost încredinţat lui Sextil Puşcariu, această lucrare a intrat în ultima fază a istoriei sale din timpul regimului burghezo-moşieresc. Sextil Puşcariu a avut la îndemână fonduri însemnate, dar ele au fost irosite fără folos pentru Dicţionar. Literele apăreau pe sărite, iar prepoziţia *de*, la care lucra Sextil Puşcariu, a împiedicat lucrarea ani de zile. In afară de aceasta, concepţia reacţionară, şovină, fascistă a lui Sextil Puşcariu a făcut ca multe definiţii să fie falsificate, să se utilizeze exagerat citate de texte vechi şi din scriitorii moderni reacţionari, lăsându-se intenţionat de o parte citatele din literatura progresistă. Au lucrat la Dicţionar, în timpul lui Sextil Puşcariu, o serie de lingvişti pricepuţi şi cinstiţi, dar ei nu puteau înfrânge mentalitatea conducătorului, deformată de reacţionarism şi de fascism. Ei nu aveau nici măcar dreptul să iscălească ceea ce lucraseră. Dicţionarul limbii române era opera personală a lui Sextil Puşcariu.

Schimbările de după 23 August — şi mai ales, cele dela instaurarea Repu-

blicii Populare Române — au adus transformări radicale în toate domeniile. Problema limbii și a dicționarului a intrat într'o nouă fază.

Academia R.P.R. a înființat câte un Institut de lingvistică la București, Cluj și Iași. A asigurat acestor Institute cadrele și mijloacele necesare pentru terminarea, în primul cincinal, a Dicționarului. Responsabilul pentru editarea Dicționarului a fost desemnat Acad. I. Iordan, care și-a alcătuit un colectiv la București și la Cluj, stabilind norme unitare de lucru.

In prelucrarea materialului Dicționarului, lingviștii noștri trebuiau să-și fundamenteze cercetările lor pe știința marxist-leninistă. Ei au avut privilegiul să fie ajutați de învățătura lui I. V. Stalin cu privire la marxism în lingvistică. Acești lingviști au făcut în repetate rânduri declarația că vor merge pe noua cale, că vor pune la baza cercetărilor lor știința marxist-leninistă, că vor desvolta Dicționarul — ca și toată știința lor — în spirit partinic, că vor face din știința lor un instrument de luptă care să întărească poporul muncitor în lupta pe care o duce. Li s'a acordat toată încrederea și toate mijloacele, despre care nu vreau să vorbesc, fiindcă nu am aici cifrele exacte, dar pot spune că niciun Institut n'a fost susținut cu mai multe mijloace materiale ca Institutul de Lingvistică.

Fără îndoială că s'a lucrat. S'au scris milioane de fișe, s'au extras cu nemiluita citate și din dreapta și din stânga, dar cei care au primit sarcina de redactare a Dicționarului n'au avut o linie principială în dirijarea lucrării. Iar ceeace este mai trist, e că vechea conducere a Institutului nu și-a corijat linia ideologică nici după apariția lucrării tovarășului Stalin.

Dorințe mai mult de cât străduințe de transformare s'au manifestat, dar nu s'au concretizat. Ne găsim în continuarea vechii mentalități formaliste. Așa se explică dece și acum, chiar și în fasciculele pe care le aveți în fața dvs., limba lui Dosoftei este mai des citată decât limba lui Sadoveanu. Iată dece în terminologia tehnică, pentru care avem astăzi o lexicografie bogată, se face apel la manualul banal, trezit de multă vreme, al lui Ioanovici, și nu se iau citate din bogata literatură tehnică actuală. Iată dece se constată că, în loc ca Dicționarul să palpite de curentul vieții noi, ne dă miros de tămâie, ismă și fum de cădelniță. Cuvintele care sunt astăzi în gura fiecărui muncitor, cuvinte cu sonoritate din noua literatură, nu sunt încă înregistrate în Dicționarul limbii române, sau, dacă se găsesc, sunt de multe ori greșit interpretate.

Fondul principal de cuvinte al limbii noastre cuprinde fără îndoială cuvinte pe care poporul nostru le-a folosit în toate vremurile, dar el nu rămâne imuabil, ci se îmbogățește necontenit, evoluează.

Limba lui Varlaam, Dosoftei, Miron Costin și Neculce este absolut necesar să fie cunoscută, studiată de specialiștii care se ocupă cu circulația cuvintelor din toate timpurile. Dar pentru vremurile de astăzi trebue scos din acest tezaur vechi tot ce trăiește, tot ce servește poporului să-și însușească noua cultură superioară, socialistă. Arhaismele erau căutate pentru a împodobi literatura unor scriitori, crezând că dau un aspect mai autentic românesc operelor. Nuanța arhaică, apreciată în unele cercuri și cenacluri, nu a fost prețuită de popor, iar lucrările artificializate în formă nu au avut viabilitate.

Iată, fără să fi avut pretenția de a face o analiză cu competența unui specialist, câteva din aspectele pe care le prezintă lucrările Dicționarului limbii române în faza în care el trebuia să meargă la tipar.

Ne dăm seama, tovarășe și tovarăși, că chezășia reușitei editării la timp

a Dicţionarului limbii române este colaborarea tuturor oamenilor competenţi. Ea nu poate să fie opera unui grup restrâns de specialişti; ea nu poate să fie, cu atât mai mult, opera unui om. Această operă, ca şi altele, trebue să aibă sprijinul material concret al tuturor acelora care reprezintă astăzi în societatea noastră elementele de răspundere în orientarea culturii şi ştiinţei. Ea mai cere participarea largă a elementelor tinere care se pot forma, muncind cu elanul vârstei lor alături de cei care aduc experienţa.

La Dicţionarul limbii române trebue să colaboreze specialişti din diferite domenii, pentrucă numai ei pot da definiţia şi interpretarea justă a termenilor pe care-i folosesc. Filosoful, tehnicianul, istoricul, chimistul, naturalistul pot da mare ajutor în crearea unui dicţionar corect, ale cărui definiţii să corespundă noţiunilor exacte.

Cuvintele folosite nu numai de cărturari, ci şi de muncitori, din domeniul ştiinţei marxist-leniniste nu pot şi nu trebue să lipsească din Dicţionarul limbii române.

Cuvintele noi din agrotehnică pe care le folosesc ţăranii în mod curent, cum sunt: iarovizare, combină, antetrupiţă, discuitor etc., trebue de asemenea să fie cuprinse în Dicţionarul limbii române. De asemenea, o serie de termeni din metalurgie, pedologie, fizică, chimie etc. Dacă s'ar duce cineva să caute în Dicţionar definiţiile acestor cuvinte, nu le-ar găsi.

Neactualizarea Dicţionarului este deci încă una din slăbiciunile pe care le constatăm numai din cercetarea fasciculei de probă care ne-a fost dată. Trebue neapărat să se curme cu această situaţie a Dicţionarului, pentru a cărui apariţie ne-am luat angajamente pe care trebue să le respectăm. A lăsa să se continue lucrurile ca până acum, ar fi nu numai o greşală, ci şi o mare primejdie pentru lupta pe care poporul o duce pentru întărirea puterii lui politice împotriva duşmanilor dinăuntru şi din afară.

Pentru lingviştii noştri, continuarea situaţiei de până acum ar fi dus fără îndoială la un dezastru ştiinţific. Mai de vreme sau mai târziu criza trebuia să se producă. Spre binele lingviştilor cinstiţi şi muncitori, care vor neapărat, cu toată puterea lor de gândire şi cu toată experienţa lor, să aducă un aport pozitiv, criza s'a declarat chiar în ziua aceasta.

Tovarăşi, n'aş vrea să scurtez din timpul rezervat tov. Prof. V. Cheresteşiu, care va desvolta un raport general privitor la Dicţionar şi pe baza căruia vă veţi spune părerea în mod deschis.

Văd aici foarte mult tineret şi vă mărturisesc că mai mult pentru el am făcut această expunere, decât pentru cei care avem păr cărunt sau nu avem deloc. Adresez acestui tineret un apel călduros să participe efectiv cu cunoştinţele lui, chiar dacă sunt greşite, fiindcă noi totuşi vom trage învăţăminte. Greşelile lui înseamnă nici mai mult nici mai puţin decât greşelile noastre.

Fac un apel călduros la toţi lingviştii noştri — de data aceasta şi mai bătrâni şi mai tineri — de a se consacra cu mai multă putere muncii de creaţie în lingvistică.

In toate ţările de democraţie populară se constată o activitate vie în problemele de lingvistică, în special în ceea ce priveşte orientarea şi metoda. In unele ţări s'au executat lucrări importante, bazate pe învăţătura tovarăşului Stalin. Aş putea să vă citez Republici, unde se editează o sumedenie de dicţionare de foarte mare utilitate.

Desigur că şi ei au un Varlaam al lor, dar nu dau ghes cu el când alte probleme bat la poarta vieţii.

Fac apel la tovarășii lingviști din toate centrele să ia în serios problemele de muncă, de muncă disciplinată, hotărîtă și să ieșim din faza discuțiilor generale. Fiecare își are un loc de muncă și fiecare trebue să-și aibă un loc de răspundere.

Tovarășii din fosta conducere sunt datori, acum poate mai mult decât în trecut, după această sguduire prin care au trecut, să participe cu mai multă putere, cu mai multă râvnă, să ajute pe cei tineri și să pornească cu hotărîre pe drumul pe care învățătura tovarășului Stalin și directivele partidului nostru le indică.

Fiindcă suntem la această ședință inaugurală a noii conduceri a Institutului de Lingvistică, îmi permit să adresez un călduros apel tovarășului V. Cherestesiu, tovarășului Macrea, tovarășului Roman și întregului Consiliu științific al Institutului de Lingvistică, și să-i rog să-și încordeze vânjos puterile, să aibă privirea ațintită pe calea justei orientări ideologice a științei limbii, pentru ca schimbările care s'au produs să nu însemne numai o schimbare de distribuție într'o piesă învechită.

Schimbarea care s'a produs trebue să însemne o cotitură în studiul limbii, în alcătuirea dicționarului și gramaticii, în predarea limbii în școli.

Prezidiul Academiei R.P.R. acordă deplină încredere noii conduceri a Institutului de Lingvistică și-și ia angajamentul de a-i pune la îndemână mijloacele necesare pentru desăvârșirea operei la care au fost angajați.

Știm că atât directorul cât și directorii adjuncți sunt pătrunși de un sentiment puternic de mare răspundere în fața sarcinilor care li s'au încredințat. Ei nu stau neturburați în mijlocul lungului drum ce-l au de parcurs. Ei au multe lucruri de îndreptat și multe altele de început din nou.

Cu concursul Academiei R.P.R. și cu sprijinul d-v. al tuturor, noua conducere își va putea îndeplini la timp și bine obligațiile care i-au fost date. Ii urez izbândă.

SĂ ÎNTOCMIM UN DICŢIONAR ŞTIINŢIFIC AL LIMBII ROMÂNE

DE

PROF. V. CHERESTEȘIU
DIRECTOR AL INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ

I. INTRODUCERE. PRINCIPIILE STALINISTE DESPRE LIMBĂ

Inainte cu doi ani, tovarășul Stalin a publicat geniala sa lucrare « Marxismul și problemele lingvisticii ».

Apariția lucrării lui I. V. Stalin a însemnat un eveniment de extraordinară importanță nu numai pentru lingvistică, ci pentru întreaga știință marxist-leninistă, pentru toate științele.

In lucrarea privitoare la marxism în lingvistică, I. V. Stalin dă cea mai completă definiție a marxismului: « Marxismul — spune I. V. Stalin — este știința legilor de desvoltare a naturii și societății, știința revoluției maselor asuprite și exploatate, știința victoriei socialismului în toate țările, știința construirii societății comuniste. Marxismul ca știință nu poate sta pe loc — el se desvoltă și se perfecționează. In desvoltarea lui, marxismul nu poate să nu se îmbogățească cu experiența nouă, cu noile cunoștințe — prin urmare unele formule și concluzii ale lui nu pot să nu se schimbe cu timpul, nu pot să nu fie înlocuite de formule și concluzii noi, corespunzătoare noilor sarcini istorice. Marxismul nu admite formule și concluzii imuabile, obligatorii pentru toate epocile și perioadele. Marxismul este dușmanul oricărui dogmatism » [1].

Tot în această lucrare, I. V. Stalin, cu conciziunea caracteristică stilului său, lămurește complet o serie de noțiuni din cele mai importante ale materialismului istoric, ale științei care se ocupă cu studiul legilor de desvoltare a societății, anume baza și suprastructura. I. V. Stalin arată rolul bazei și suprastructurii în societate și în lupta clasei muncitoare, arată că suprastructura este generată de bază, dar în același timp contribue la consolidarea și desvoltarea bazei. In lucrarea « Marxismul și problemele lingvisticii » se lămurește problema legăturii dintre producție, bază și suprastructură.

Pentru lingvistică, lucrarea tovarășului Stalin are o importanță cu adevărat epocală. Pentru prima oară lingvistica a fost așezată pe baze științifice. Con-

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. P.M.R., 1950, p. 56.

cepțiile idealiste și vulgarizatoare au căpătat o lovitură nimicitoare. Vorbind despre limbă, I. V. Stalin arată că ea este un fenomen social care nu face parte nici din bază, nici din suprastructură.

In lucrarea sa, Iosif Vissarionovici Stalin a înlăturat impasul în care Marr şi elevii lui au adus lingvistica sovietică, a supus unei critici nimicitoare lingvistica idealistă, de fapt cosmopolită și antinațională, și a desemnat cu precizie locul lingvisticii între științele sociale, care servesc desvoltarea societății. Pornind dela constatarea lui Lenin că limba este cel mai important mijloc de comunicare între oameni, tovarășul Stalin a arătat că « fără o limbă înțeleasă de societate și comună pentru membrii ei, societatea își încetează producția, se destramă și încetează de a exista ca societate. In acest sens, limba, fiind un mijloc de comunicare, este în același timp și un instrument de luptă și de desvoltare a societății » [1]. « ... Limba servește societatea — spune mai departe tovarășul Stalin — atât în domeniul producției cât și în domeniul relațiilor economice, atât în domeniul politicii cât și în domeniul culturii, atât în viața socială cât și în viața de toate zilele. Aceste particularități sunt proprii numai limbii, și tocmai pentru că sunt proprii numai limbii, studiul limbii formează obiectul unei științe de sine stătătoare — lingvistica » [2]. Iată răspunsul clar și precis al științei materialiste în ce privește problema de bază a lingvisticii, legătura indisolubilă dintre limbă și societate, dintre limbă și popor. Toată vorbăria lingvisticii idealiste despre limbă ca un sistem de semne, închis în sine, despre limbă despărțită de popor, de societate, de istorie, se nărue ca un castel de cărți de joc.

O încercare antiștiințifică a idealiștilor e de a rupe gândirea de limbă. Marx a arătat clar că « limba este realitatea nemijlocită a gândirii ». « Orice gânduri ar lua naștere în capul omului — spune tovarășul Stalin — ele pot să se nască și să existe numai pe baza materialului limbii, pe baza termenilor și frazelor limbii. Gânduri nude, libere de materialul limbii, libere de « materia naturală » a limbii nu există. Numai idealiștii pot vorbi despre o gândire nelegată de « materia naturală » a limbii, despre gândire fără limbă » [3],

Limba nu este numai expresia materială a gândirii, ea este și sprijinul gândirii și un mijloc al desvoltării ei. « In istoria omenirii — spune mai departe tovarășul Stalin — limba sonoră este una din forțele care au ajutat pe oameni să se desprindă din lumea animală, să se unească în societăți, să-și desvolte gândirea, să organizeze producția socială, să lupte cu succes cu forțele naturii și să ajungă la progresul pe care-l avem în prezent » [4].

Articolul program din 1952 al revistei sovietice « Voprosî iazîcoznania » constată că « unii lingviști din țările de democrație populară mai continuă încă să poarte în spinare povara concepțiilor idealiste burgheze » [5]. Ca exemplu de asemenea lingvist idealist, revista sovietică îl dă pe academicianul A. Rosetti, care într'o lucrare a sa apărută în 1947, afirmă: « Orice idee, chiar și cea mai simplă, nu se poate în fond comunica; limba nu dă decât o imagine schematică și denaturată », și că « limba nu este în stare să reproducă exact realitatea . . , prin urmare limba este inexactă și arbitrară » [5]. Asemenea teorii idealiste,

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. P.M.R., 1950, p. 23-24.
[2] Ibidem, p. 38.
[3] Ibidem, p. 41.
[4] Ibidem, p. 47—48.
[5] « Voprosî iazîcoznania », 1952, Nr. 1, p. 4.

care rup gândirea de limbă şi limba de viaţă, de lupta şi năzuinţele poporului, sunt incompatibile cu ştiinţa, cu lingvistica materialistă.

Unde vrea să ajungă şcoala burgheză cu asemenea afirmaţii, că limba nu e în stare să exprime gândirea? Ea tinde, la cuvântul de ordine al monopolurilor, să sdruncine dragostea popoarelor pentru limba lor naţională ca formă a culturii naţionale, ca instrument de luptă şi instrument de cunoaştere a lumii obiective. In locul limbilor naţionale, cu tradiţia lor, cu poezia populară, cu bogăţia lor de expresii, această pseudoştiinţă încearcă să aşeze basic english-ul, o limbă redusă la câteva sute de cuvinte, la forme gramaticale rudimentare, pentru a reduce facultatea de gândire a popoarelor, pentru a le îndobitoci şi aservi domniei trusturilor. Defăimarea limbilor naţionale şi propagarea limbii basic english face parte din arsenalul imperialismului american în planurile sale criminale de dominare a lumii.

Deosebit de importante pentru lingvistică sunt precizările tovarăşului Stalin cu privire la elementele componente ale limbii — vocabularul şi gramatica — şi la legile interne de desvoltare a limbii. Limba se desvoltă treptat, nu prin explozie, ci în decursul veacurilor, prin acumularea treptată a elementelor noi în dauna celor vechi. Aceasta a dat o lovitură tuturor vulgarizatorilor, amatori de explozii, care dela o epocă la alta căutau să creeze o limbă artificială, neînţeleasă de popor, vulgarizatori care se cunosc şi în istoria lingvisticii noastre.

Apariţia lucrării lui I. V. Stalin, într'o perioadă în care cultura burgheză se subordonase complet aţâţărilor lagărului imperialist la un nou război mondial, a constituit un minunat exemplu de superioritate a culturii sovietice, a culturii socialiste puse în slujba păcii şi a progresului omenirii. Lupta dintre progres şi reacţiune, dintre forţele păcii şi ale războiului a pătruns — şi nici nu se putea altfel — şi în lingvistică. Imperialiştii, în frunte cu cei americani, şi-au tocmit «savanţi» care au încercat să pună ştiinţa despre limbă în slujba intereselor acelora care urmăreau stăvilirea progresului omenesc. Şi nu întâmplător atenţia imperialiştilor, care urmăresc cucerirea dominaţiei asupra lumii, s'a îndreptat asupra ştiinţei limbii. Limba popoarelor este unul din fenomenele sociale cele mai importante care contribue la desvoltarea societăţii, la desvoltarea culturii naţionale şi, prin aceasta, la apărarea independenţei naţionale a popoarelor şi la determinarea şi ocrotirea specificului lor naţional. Deformarea, siluirea şi, dacă se poate, distrugerea limbilor naţionale şi înlocuirea lor cu un surogat care să uşureze politica de cucerire a dominaţiei mondiale a rasiştilor anglo-saxoni, ruperea limbilor de gândire şi de viaţa poporului respectiv — iată ce sarcini au fost puse de imperialiştii americani lingviştilor idealişti.

Impotriva lingvisticii idealiste s'au ridicat lingviştii sovietici, şi, urmând exemplul lor, pe drumul lingvisticii materialiste merg tot mai hotărît şi lingviştii români.

In acest sens, noua conducere a Institutului va ataca cu curaj problemele de bază ale studiului limbii române, problema originii ei, problema elementului slav din limba română, problemă total neglijată de lingviştii români burghezi spre a ne ţine şi în felul acesta departe de marea ţară a socialismului.

Alături de întocmirea dicţionarelor, o sarcină tot atât de urgentă pe care şi-o ia noua conducere a Institutului este alcătuirea, pe baza învăţăturilor staliniste despre limbă, a unei gramatici ştiinţifice a limbii române. In această privinţă, situaţia e tot atât de gravă ca şi în privinţa dicţionarelor. Nu avem până în prezent nici măcar un manual corespunzător de gramatică a limbii române pentru şcolile elementare. Cu excepţia lui H. Tiktin şi A. Lambrior,

problema alcătuirii unei gramatici științifice a limbii române n'a preocupat serios pe niciunul dintre lingviștii români burghezi. Lingviștii din vechea conducere a Institutului au rămas ani de zile pe aceeași linie a lingviștilor burghezi din trecut care, rupți de interesele poporului și de nevoile practice ale predării limbii materne în învățământ, au socotit drept preocupări minore gramatica, ca și ortografia sau dicționarele pentru școli și pentru massele largi populare.

Cu toate recomandările făcute lingviștilor din vechea conducere a Institutului de către Prezidiul Academiei R.P.R. și chiar după articolul redacțional din ziarul « Scânteia » (Nr. 2100 « Pentru înflorirea lingvisticii în țara noastră»), revistele « Cum vorbim » și « Studii și cercetări lingvistice » au continuat să se mențină, ca și înainte de apariția genialei lucrări a tovarășului Stalin despre lingvistică, la preocupări minore și uneori chiar nedemne, ca, spre exemplu, sinonimica « femeii venale » sau a « copilului din flori » etc. Nu e deci de mirare că Prezidiul Academiei R.P.R. s'a văzut nevoit să sisteze apariția ambelor reviste, trasând ca una din sarcinile cele mai urgente ale noii conduceri a Institutului, reorganizarea celor două redacții.

In locul revistei « Cum vorbim » noua conducere a Institutului va edita o revistă intitulată « Limba română ». « Studii și cercetări lingvistice » vor apărea cu același titlu.

II. ROSTUL, MENIREA DICȚIONARELOR

Limba servește societatea ca mijloc de comunicare între oameni — iată teza dela care trebue să pornim, toți cei care ne ocupăm cu studiul limbii. Lingviștii români au datoria să cerceteze legile interne de desvoltare a limbii, să cerceteze structura ei, să facă, ca această structură — gramatica — să fie studiată, cunoscută, însușită de cercurile largi ale poporului, să pună toată bogăția limbii, prin diferite dicționare bine redactate, la dispoziția specialiștilor și masselor. Dicționarele, ca și gramaticile, sunt arme de luptă pentru o limbă frumoasă, expresivă, bogată și curată, care să fie accesibilă masselor, pentru o « limbă a întregului popor, unică pentru societate și comună pentru toți membrii societății »[1] — cum ne învață tovarășul Stalin.

Lenin și Stalin au acordat o importanță deosebită muncii pentru întocmirea unor dicționare care să servească acestor scopuri și care să ușureze astfel lupta pentru construirea societății noi, pentru săvârșirea grandioasei revoluții culturale care a început în Rusia după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

In plin război intervenționist al puterilor imperialiste împotriva tânărului stat sovietic, la 18 Ianuarie 1920, Lenin îi scrie lui Lunacearschi că dicționarul lui Dale ...« un lucru minunat, dar e doar un dicționar regional și, pe deasupra, învechit. Nu a venit oare vremea să se alcătuiască un dicționar al adevăratei limbi rusești, să zicem un dicționar al cuvintelor întrebuințate de clasici dela Pușchin până la Gorchi?

Ce-ar fi să punem la această treabă 30 de oameni de știință, dându-le o rație așa cum primesc ostașii armatei roșii? »[2].

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. P.M.R., 1950, p. 7—8.
[2] V. I. Lenin, Despre literatură. Ed. P.M.R., 1949, p. 220—221.

Aceste câteva rânduri arată plastic ce importanţă a dat Lenin lexicografiei, studierii ştiinţifice a bogăţiei limbii vorbite, actuale, a poporului, când, pentru muncitorii la dicţionare, propune raţia apărătorilor ţării care luptau împotriva duşmanului.

Marele Lenin era un cercetător asiduu al dicţionarelor, al limbii vorbite de popor. Se bucura că a găsit 6 termeni populari pentru «exploatator», termeni daţi de ţăranii săraci diferiţilor speculanţi care jefuesc poporul. «Recunosc — spune Lenin în alt loc — că dacă pe mine mă înfurie întrebuinţarea, fără să fie nevoe, a cuvintelor străine (fiindcă face mai grea acţiunea noastră de influenţare a masselor), unele greşeli ale celor care scriu în ziare mă pot scoate cu totul din sărite.... Oare nu e vremea să declarăm războI pocirii limbii ruse ?»[1].

Până la sfârşitul vieţii sale, Lenin s'a interesat de mersul lucrărilor dicţionarului limbii ruse actuale, care trebuia să cuprindă cuvintele întrebuinţate şi de clasici dela Puşchin până la Gorchi.

Sub regimul sovietic au apărut sute de dicţionare de diferite tipuri, cele mai multe dicţionare în două limbi, ruso-naţionale (câte o limbă din cele 60 de limbi naţionale ce se vorbesc pe teritoriul Uniunii Sovietice) şi naţionalo-ruse. Dicţionarele au devenit pârghii ale culturii, verigi esenţiale ale revoluţiei culturale.

Ce cuprind dicţionarele? Dicţionarele cuprind cuvintele dintr'o limbă, date în ordine alfabetică. «Vocabularul — arată tovarăşul Stalin — este material de construcţie pentru limbă»... El «se află într'o stare de schimbare aproape neîntreruptă... Desvoltarea continuă a industriei şi a agriculturii, a comerţului şi a transporturilor, a tehnicii şi a ştiinţei cere limbii completarea vocabularului cu cuvinte şi expresii noi, necesare activităţii lor. Şi limba, reflectând nemijlocit aceste nevoi, îşi completează vocabularul cu cuvinte noi, îşi perfecţionează structura ei gramaticală»[2].

Lexicograful va aduna toate cuvintele acestea, va cerceta operele celor mai mari maeştri ai limbii, textele populare, va urmări presa, va cerceta colecţiile de legi, manualele de şcoală, va trimite mii de chestionare pentru a afla date asupra întrebuinţării anumitor cuvinte etc. — şi tot acest material colectat pe sute de mii de fişe îl va tria, sistematiza şi pune la dispoziţia cititorului. Limba unui popor e însă nespus de bogată, şi foarte greu poate să fie cuprinsă, în întregimea ei, într'un dicţionar, chiar dacă dicţionarul ar consta din zeci de volume. Graiul poporului diferă dela regiune la regiune, şi chiar în aceeaşi regiune, în acelaşi dialect, unele cuvinte se învechesc şi dispar, altele se nasc; unele cercuri îşi creează expresiile lor, specialiştii terminologia lor — astfel că munca lexicografului nu e nicidecum uşoară. Mulţi redactori care ar dori să dea un dicţionar complet al limbii, un dicţionar cuprinzând şi termenii dialectali şi toate cuvintele care au apărut vreodată în limba respectivă, într'un text oarecare, se pierd în bogăţia materialului şi nu ajung să-şi planifice şi să-şi termine lucrarea.

Tovarăşul Stalin a dat şi în privinţa lexicografiei indicaţii de nepreţuită valoare prin claritatea lor. A arătat că esenţialul în vocabular este fondul principal de cuvinte, în care intră ca nucleu toate rădăcinile. Acest fond principal trăieşte de-a-lungul veacurilor şi dă limbii o bază pentru formarea de noi cuvinte.

[1] V. I. Lenin, Despre literatură. Ed. P.M.R., 1949, p. 183.

[2] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. P.M.R., 1950, p. 24, 25, 11—12

« Astfel, structura gramaticală a limbii şi fondul ei principal de cuvinte alcătuesc temelia limbii, esenţa specificului ei [1].

Este evident că dicţionarul va trebui în primul rând să cuprindă şi să dea o desvoltare deosebită fondului principal de cuvinte.

Tovarăşul Stalin arată şi importanţa dialectelor teritoriale care pot constitui baza unor limbi naţionale viitoare. Face însă deosebire între aceste dialecte teritoriale, care servesc massele populare, şi dialectele, jargoanele claselor exploatatoare, care oglindesc gusturile specifice ale « vârfurilor » societăţii împărţite în clase. Aceste jargoane au o viaţă efemeră, şi cuvintele, expresiile lor n'au ce căuta în dicţionarul limbii naţionale, al limbii întregului popor.

III. DIFERITE TIPURI DE DICŢIONARE

Vorbind de menirea, de importanţa muncii lexicografice, am semnalat câteva tipuri de dicţionare: dicţionare mari, care tind să cuprindă întregul tezaur (şi istoric şi dialectal) al limbii, dicţionare ale limbii literare contemporane, dicţionare în două limbi. Dicţionarele în două limbi sunt, îndeobşte, bine cunoscute, sunt dicţionarele care se bucură în general de o mai mare circulaţie. Există la noi o serie de astfel de dicţionare bilingve, mai ales ruso-român şi românorus, maghiaro-române, româno-maghiare, francezo-române şi româno-franceze, germano-române, etc. Importanţa lor pentru învăţarea unei limbi străine, pentru lucrări de traducere, pentru întărirea şi desvoltarea legăturilor între popoare, e evidentă. Este cu totul nemulţumitor însă că nu avem până azi decât un dicţionar, foarte incomplet, ruso-român şi româno-rus. Aceasta este încă o dovadă de lipsa de grijă a fostei conduceri a Institutului de Lingvistică din Bucureşti — Iordan, Graur, Rosetti. Abia în anul acesta s'au început lucrările pentru redactarea unui astfel de dicţionar.

Mai puţin sunt cunoscute dicţionarele care explică cuvintele limbii naţionale cu cuvintele aceleiaşi limbi. Aceste dicţionare nu trebue să le confundăm cu dicţionarele enciclopedice. Dicţionarul enciclopedic, sau enciclopedia, explică obiectele, noţiunile, tinde să ne facă să cunoaştem obiectul însuşi; dicţionarul limbii, în schimb, dă tot ce e necesar pentru înţelegerea cuvântului, nu dă însă toate caracteristicile noţiunii. Definiţia unui termen ştiinţific sau tehnic în dicţionarul de cuvinte, evident, nu va contrazice ştiinţa şi realitatea, dar poate să nu coincidă cu definiţia ştiinţifică, putând să nu cuprindă toate caracteristicile noţiunii [2].

Academiile burgheze au proclamat în mod demagogic ca o primă sarcină a lor, să redacteze dicţionare explicative, care să cuprindă bogăţia limbii naţionale. Se pot distinge două tipuri de dicţionare academice de acest fel: dicţionarul-inventar şi dicţionarul normativ.

Dicţionarul-inventar culege fără multă alegere lexicul limbii, din toate regiunile ţării, din toate timpurile. Acest fel de dicţionar nu tinde să dea norme cu privire la folosirea sau nefolosirea unui cuvânt, nu indică dacă forma cutare e corectă, recomandabilă sau nu. Adunând material de limbă din tot ce a văzut vreodată lumina tiparului, lingviştii care au pornit pe drumul unei astfel de

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. P.M.R., p. 26, 27.

[2] D. N. Uşacov, Dicţionar explicativ al limbii ruse. Cum se utilizează dicţionarul? p. XXIV.

încercări şi-au irosit truda şi strădaniile într'o « muncă de Sisif ». Ei n'au reuşit să realizeze nici măcar un dicţionar istoric al limbii.

Dicţionarul normativ îşi pune ca scop să scoată din limbă tot ce nu corespunde purităţii ei. In academiile burgheze se duc savante discuţii dacă cutare sau cutare cuvânt poate sau nu poate fi trecut în dicţionarul limbii respective.

De multe ori, redactorii acestor dicţionare se pierdeau fie în discuţii asupra admiterii sau neadmiterii unui cuvânt, fie în bogăţia materialului; dicţionarele rămâneau neterminate, şi în cel mai bun caz, chiar dacă erau terminate, prin întinderea lor prea mare nu erau potrivite pentru cercurile largi ale poporului, erau lipsite de utilitate practică şi adesea de valoare ştiinţifică.

Spre deosebire de asemenea dicţionare aşa zise « savante », întocmite de academiile burgheze, lexicografii sovietici au pornit pe drumul realizării unor opere care să satisfacă în primul rând cerinţele poporului care în urma revoluţiei se ridica cu sete spre cultură.

In scrisoarea sa către Lunacearschi, citată mai sus, marele Lenin a arătat clar căror cerinţe trebue să răspundă un dicţionar practic şi un dicţionar explicativ al limbii actuale.

Pe baza acestor principii a fost întocmit în 12 ani (1928—1940) dicţionarul Uşacov (4 volume apărute în anii 1935—1940). « Noul dicţionar — se spune în prefaţă — *e dicţionarul limbii ruse contemporane.* Massa componentă o constitue în el cuvintele literaturii noastre clasice dela Puşchin până la Gorchi şi ale limbii populare ştiinţifice şi literare, formate în cursul secolului al XIX-lea. Dar în el se includ de asemenea şi cuvintele noi intrate în uzul general, în special cuvintele formate din prescurtări de tipul *colhoz, zarplata*, cuvintele din diferite ramuri tehnice, cuvintele noi sau puţin cunoscute mai înainte, dar care în vremea noastră au primit o largă răspândire în legătură cu desfăşurarea tot mai mare a construirii socialismului » [1].

In dicţionarul acesta se dă mare atenţie laturii normative. La fiecare cuvânt se dă accentul, ortografia, se dă pluralul şi alte forme gramaticale, iar în cazuri nesigure, când se socoate necesar, se dă şi pronunţarea corectă. Se înregistrează şi abaterile dela aspectul literar al cuvântului, precizând că forma respectivă e « arhaică », « ieşită din uz », « regională » etc. Dela formele mai puţin recomandabile ale cuvintelor se trimite la forma literară. Se dau şi indicaţii stilistice.

Astfel dicţionarul dă un ajutor preţios masselor, oamenilor de cultură, pentru corecta întrebuinţare a cuvintelor, corecta formare gramaticală şi corecta pronunţare. Dicţionarul devine cel mai însemnat izvor al normelor vorbirii literare. In U.R.S.S. radio-ul, presa, şcoala, consultă în permanenţă dicţionarele sovietice. Dicţionarele noi nu sunt numai dicţionare informative, lexicograful nu e un simplu înregistrator de cuvinte sau de citate. « ...Lingvistul — scrie Ojegov în « Voprosî iazîcoznania » Nr. 2 — nu numai că cunoaşte căile de desvoltare a limbii, el însuşi este purtătorul limbii colectivului. De aceea el nu numai că înregistrează şi interpretează faptele limbii, ci, ca participant clar-văzător la creaţia lingvistică a colectivului, el însuşi devine un legiuitor al normelor. De aceea e atât de important pentru lingvist, creator al dicţionarului normativ, să pătrundă spiritul limbii unei epoci » (adică să cunoască legile interne de desvoltare a limbii)... « Lexicografia sovietică — scrie Ojegov mai departe — ... trebue să

[1] D. N. Uşacov, Dicţionar explicativ al limbii ruse. Din partea redacţiei, p. XIII.

devină una din formele de propagare a cultivării vorbirii, de propagare a normelor limbii literare ruse »[1].

In prezent în U.R.S.S. se lucrează la un mare dicţionar al limbii literare ruse contemporane, mult mai complet decât dicţionarul lui Uşacov, care, deşi extrem de util pentru publicul larg, n'a putut cuprinde în patru volume, decât în parte, enorma bogăţie a limbii ruse contemporane.

IV. DICŢIONARUL LIMBII ROMÂNE. REDACTAREA LUI DE CĂTRE VECHEA ACADEMIE

Să vedem acum, cum s'a lucrat şi cum trebue să se lucreze la Dicţionarul limbii române.

Inainte de a arăta cum s'a lucrat sub vechea Academie la Dicţionarul limbii române, îmi permit să citez caracteristica generală a vechii Academii, caracteristică dată de tovarăşul academician profesor Traian Săvulescu.

« Academia Română s'a izolat treptat de societate, s'a singularizat în mijlocul celorlalte instituţii de cultură şi ştiinţă, care aşteptau zadarnic concurs şi îndrumare, iar armura învechită a ştiinţei pure, autonomiei şi libertăţii academice era pusă la împrejurări solemne, acoperită cu vopseaua elocinţei, pentru a-i ascunde rugina.

Trebue să mărturisesc că printre membrii Academiei Române s'au găsit spirite clar văzătoare care au reclamat, în diferitele timpuri, schimbările salvatoare »[2].

Alcătuirea unui dicţionar şi a unei gramatici a limbii române a fost scopul pentru care s'a constituit în 1867— acum 85 de ani — Societatea academică română. Imitând servil Academiile din Apus, Societatea academică română şi-a pus dela început ca scop să realizeze un dicţionar-inventar al limbii române. Acest lucru dovedeşte nu dragoste de poporul român şi cultura lui din partea fostei Academii. Dimpotrivă. Aceasta a fost o hotărîre demagogică, care împingea pe un drum greşit strădaniile şi năzuinţa lingviştilor cinstiţi de a da ţării un dicţionar al limbii poporului. Mergând pe linia anticulturală şi antinaţională a regimului burghezo-moşieresc, în loc să ceară lingviştilor întocmirea unui dicţionar al limbii contemporane, dicţionar care era cerut de massele de intelectuali şi care ar fi folosit la ridicarea culturală a ţării, vechea Academie a pornit pe un drum fără sfârşit, transformând marele dicţionar al limbii române într'o fantomă, care a făcut ca până azi poporul nostru să fie lipsit de un dicţionar ştiinţific al limbii sale, unde să găsească bogăţia graiului pe care l-a creat şi-l foloseşte. In trei sferturi de veac — exact în 77 de ani — nici jumătate din dicţionar (Dicţionarul Academiei urmează să cuprindă circa 8.000 de pagini şi sub regimul burghezo-moşieresc s'au tipărit în total 3.100 de pagini) n'a fost tipărit. Dacă s'ar fi urmat în acelaşi ritm, ar fi trebuit 150 de ani ca dicţionarul să apară în întregime. Evident, în acest timp, prima jumătate şi-ar fi pierdut orice actualitate, cel mult câţiva lingvişti care se ocupă cu istoria limbii ar fi cercetat-o şi s'ar fi folosit de ea.

---

[1] S. I. Ojegov, Despre cele trei tipuri de dicţionare explicative ale limbii ruse contemporane, în « Voprosî iazîcoznania », 1952, Nr. 2, p. 90-91, 92.

[2] Prof. Traian Săvulescu, Ştiinţa, literatura, arta şi slujitorii lor în Republica Populară Română. Inaugurarea celei dintâi Sesiuni generale a Academiei R.P.R. din Oct. 1948. Ed. Acad. R.P.R., 1949, p. 12.

Nu e lipsit de interes să dăm aici, în câteva trăsături, istoricul de pomină al Dicţionarului fostei Academii. Fosta Academie a însărcinat cu alcătuirea Dicţionarului mai întâi pe faimoşii latinişti August Treboniu Laurian şi I. C. Massim. Dicţionarul făcut de ei şi publicat în 1873—1876 este un monument de aberaţii latiniste. Intregul lor dicţionar constă din cuvinte copiate din dicţionarele latine sau născocite de ei după modele latine. Cuvintele din limba vie a poporului au fost adunate de ei într'un aşa numit « glossariu » ca fiind cuvinte ce trebue înlăturate din limbă.

După această monstruoasă lucrare, vechea Academie însărcinează, în 1884, cu elaborarea Dicţionarului, pe Bogdan Petriceicu Hajdeu. Hajdeu porneşte dela principiul sănătos că Dicţionarul trebue să cuprindă limba vorbită de popor. Prin aceasta el s'a ridicat deasupra latiniştilor, pe care i-a combătut. Hajdeu a conceput însă Dicţionarul tot ca un dicţionar-inventar, care să cuprindă toate cuvintele limbii române, din toate timpurile şi din toate regiunile, inclusiv acelea care dispăruseră demult din uzul poporului. Şi el pornise pe un drum care nu putea aduce poporului dicţionarul aşteptat. In decurs de 13 ani, Hajdeu reuşeşte să redacteze şi să publice Dicţionarul abia până la cuvântul « bărbat ».

In 1897 fosta Academie încredinţează elaborarea Dicţionarului lui Alexandru Philippide. Timp de opt ani Philippide adună un material lexical bogat, din limba vie, ca şi din literatura veche, populară şi modernă, dar redactarea lucrării e concepută de el pe un plan aproape tot atât de vast ca al lui Hajdeu şi deci şi terminarea ei cerea tot cam atâta timp.

Vechea Academie face, în 1906, o nouă încercare cu Sextil Puşcariu — reacţionar şi şovin notoriu. Acesta şi-a luat angajamentul să termine lucrarea în şase ani. Angajamentul a rămas însă pur formal. Puşcariu ajunge, în decurs de 38 de ani, să redacteze şi să publice abia cuvintele începătoare cu literele a-c, i-l (până la cuvântul lojniţă).

Repetatele încercări ale vechii Academii şi încetineala cu care s'a lucrat au făcut pe drept cuvânt ca opinia publică dela noi să creadă că Dicţionarul Academiei este o lucrare ce se începe mereu, dar care nu se termină niciodată.

Dece oare s'a început mereu Dicţionarul Academiei şi nu s'a terminat? Explicaţia o găsim în însăşi concepţia despre ştiinţă a vechii Academii, care considera ştiinţa ca fiind rezervată numai unor elite, o rupea de popor şi o făcea astfel sterilă. Explicaţia o găsim în aceeaşi poziţie a lingviştilor burghezi din ţara noastră. Majoritatea celor însărcinaţi cu conducerea lucrărilor Dicţionarului a considerat lucrarea ca o întreprindere personală, cu deosebirea că de finanţarea ei grasă se îngrijea Academia, şi nicidecum ca o lucrare cerută şi aşteptată de popor. Cu cât planul de elaborare a Dicţionarului era mai vast conceput, cu atât aceştia se considerau mai asiguraţi că izvorul lor de venit nu va seca. Cât despre nevoile poporului, aceasta nu-i interesa.

Din poziţia lor antipopulară şi antipatriotică, rezultă şi caracterul pe care l-au imprimat Dicţionarului vechii Academii. Acesta a fost conceput ca un dicţionar care, în principiu, tindea să cuprindă întregul lexic al limbii române din toate regiunile ţării, atestat în texte, în glosare speciale, în cărţi începând din secolul al XVI-lea. Se înneca astfel limba actuală a poporului în nenumăratele sensuri pe care le-au avut cuvintele în decursul acestor veacuri. Dicţionarul devenea extrem de greu de mânuit pentru nespecialişti. Dicţionarul, fără a fi complet, aluneca spre un dicţionar istoric al limbii, utilizat numai de specialiştii care se ocupau cu studiul istoriei limbii, desconsiderându-se interesele masselor, care aşteptau un dicţionar al limbii vorbite de ele. Dar caracterul

reacționar al ideologiei celor însărcinați cu conducerea elaborării Dicționarului nu și-a pus amprenta numai asupra modului cum a fost conceput dicționarul. Nici chiar ca « dicționar istoric » fasciculele apărute în anii regimului burghezo-moșieresc nu pot fi considerate științifice. S'a dat preferință textelor religioase vechi, cărților scriitorilor reacționari. Caragiale, de exemplu, desconsiderat de vechea Academie, membru post mortem al Academiei R.P.R., acest maestru neîntrecut al limbii și stilului, în partea Dicționarului tipărită de către vechea Academie n'a fost citat decât rareori, din cauza criticii sale împotriva claselor stăpânitoare. Erau în schimb copios citați scriitori obscuri, care n'au contribuit cu nimic la desvoltarea limbii noastre. Sensurile cuvintelor sunt date în ordinea lor istorică, pornindu-se, în măsura în care e cunoscută etimologia cuvântului, dela sensul original — uneori ieșit din uz. Citatele — care au menirea să demonstreze de o parte înțelesul cuvântului, de altă parte răspândirea, circulația cuvântului în timp și în spațiu — se dau la fiecare sens al cuvântului, în ordine cronologică.

Din punctul de vedere al specialiștilor lingviști, metoda aceasta poate fi considerată parțial utilă, ea dă parțial un ajutor lingviștilor care se ocupă cu istoria limbii române. Din punct de vedere practic, al cercetătorului nespecialist care caută în dicționar în primul rând accepțiunile noi, vii, ale cuvântului, redactarea aceasta istorică prezintă mari neajunsuri: cercetătorul pierde mult timp până când găsește, mai ales la unele cuvinte vechi, cu multe accepțiuni, sensul căutat de el. In felul cum a fost conceput, Dicționarul Academiei încerca să îndepărteze massele de cultură, să le răpească posibilitatea de a-și cunoaște cât mai bine limba.

Dicționarul avea pretenția să fie și *etimologic*, adică să dea și originea cuvântului. Dar, orbiți de disprețul pe care-l purtau științei, istoriei poporului și limbii sale, autorii fasciculelor apărute din Dicționarul vechii Academii n'au reușit să rezolve această problemă. Numeroase cuvinte sunt date cu etimologia necunoscută. Și nu este întâmplător faptul și nici lipsit de interes pentru caracterizarea lexicografilor burghezi că multe din cuvintele care nu sunt de origine latină au fost declarate cu etimologia necunoscută. Pretenția de dicționar etimologic se dovedește a fi un fals și o înșelăciune. Sarcina de a crea un dicționar etimologic al limbii române revine în întregime Academiei Republicii Populare Române, ceea ce dovedește falimentul lexicografiei burgheze.

In prefața vechii ediții se susține că Dicționarul Academiei are și un caracter *normativ*. De fapt se dă accentul, ortografia cuvintelor, forma pluralului și, uneori, și alte forme gramaticale. Aceasta e însă prea puțin ca să se poată susține caracterul normativ al Dicționarului. Se dau mii de regionalisme, fără să se spună dacă pot fi considerate ca intrate în limba comună, națională, a întregului popor. Lingvistul, creator al dicționarului normativ, trebue să pătrundă spiritul limbii, să cunoască legile interne de desvoltare a limbii [1]. « Pentru aprecierea elementului ,,corect'' și a celui ,,incorect'' în limbă — se spune în articolul program al revistei « Voprosî iazîcoznania », 1952, Nr. 1 — trebue să pornim dela tezele fundamentale ale lingvisticii marxiste. Tot ce este nou și se desvoltă, tot ce este îndreptățit prin legile interne de desvoltare a limbii, tot ce corespunde structurii acesteia, tot ce se bazează pe tendințele vii ale creației populare, pe procesele active din gramatică, semantică, întrebuințarea cuvin-

[1] Ojegov, Despre cele trei tipuri de dicționare explicative ale limbii ruse contemporane, în « Voprosî iazîcoznania », 1952, Nr. 2, p. 90, 91, 92.

telor, formarea cuvintelor etc. nu poate fi socotit „incorect". Dimpotrivă, ceea ce se creează de obicei artificial, în ciuda normelor vii şi tendinţelor vii ale desvoltării limbii literare, ceea ce se transpune mecanic din dialecte şi jargoane în limba literară, constitue „elemente incorecte" în adevăratul sens al cuvântului, care sărăcesc şi pocesc limba »[1].

Evident, în sensul acesta, Dicţionarul fostei Academii e departe de a putea fi considerat un dicţionar normativ.

Desbaterile care vor urma sunt menite să scoată în evidenţă lipsurile Dicţionarului şi în această privinţă.

In concluzie: Dicţionarul limbii române, aşa cum a fost conceput de vechea Academie, nu se adresa marelui public, nici chiar oamenilor culţi în genere, ci unor cercuri de aşa zişi lingvişti istorici ai limbii. Numai un om cu pregătire specială putea să se orienteze în mulţimea de prescurtări, trimiteri, care împânzesc Dicţionarul.

Toată lucrarea era îmbibată de spiritul şovin al cercurilor conducătoare de sub regimul capitalist-moşieresc; se dădeau citate care manifestau ură, dispreţ faţă de popoarele conlocuitoare şi vecine, batjocură faţă de oamenii săraci şi exploataţi. Acest spirit « naţionalist » se împăca însă foarte bine cu « occidentalismul », cu ploconirea faţă de « marii apuseni », cu tendinţele de « franţuzire » şi « latinizare » a limbii, stearpă încercare de a rupe limba de creatorul şi purtătorul ei — poporul.

E caracteristic că la fiecare cuvânt se dădea înainte de toate, pe scurt, traducerea în limba franceză a tuturor sensurilor cuvântului; Dicţionarul Academiei, se gândeau redactorii lui, nu e alcătuit pentru oameni care nu vorbesc franceza. Şi aici se manifestă caracterul antipopular al Dicţionarului.

In trei sferturi de veac, vechea Academie n'a ajuns să publice nici jumătate din Dicţionar; istoria nu i-a dat regimului burghezo-moşieresc răgazul să-şi bată joc încă trei sferturi de veac de tezaurul limbii poporului român.

Pentru falimentul lexicografiei burgheze nu poartă însă vina zecile de muncitori harnici şi cinstiţi care s'au străduit din toate puterile, decenii de-a-rândul, să dea o operă utilă poporului. Munca lor a fost rău îndrumată, aşa că n'a putut da roadele cuvenite; totuşi, datorită acestei munci, s'a adunat un material vast, care va putea fi valorificat de o conducere care ştie să pună ştiinţa în slujba poporului.

Organul Partidului Muncitoresc Român, « Scânteia », a apreciat în articolul său redacţional: « Pentru înflorirea lingvisticii în ţara noastră » — munca lingviştilor români din trecut şi totodată a trasat şi sarcina lingvisticii române pentru viitor.

« Studiul limbii poporului nostru, lupta pentru desvoltarea şi îmbogăţirea ei — scrie « Scânteia » — au o tradiţie îndelungată, care nu a fost încă valorificată. Cei mai de seamă patrioţi ai ţării noastre au fost însufleţiţi de respect şi dragoste nemărginită faţă de marea creaţie milenară a poporului — limba sa. Au existat numeroşi oameni de cultură, scriitori, istorici, lingvişti patrioţi, care s'au ocupat cu dragoste de problemele limbii, căutând să contribue la închegarea, la îmbogăţirea ei.

In ciuda greutăţilor puse în trecut de regimul burghezo-moşieresc în calea desvoltării culturii, cercetători ca Al. Cihac, B. P. Hajdeu, Al. Lambrior,

---

[1] « Voprosî iazîcoznania », 1952, Nr. 1, p. 26.

H. Tiktin și alții au creat lucrări ce constitue, cu toate lipsurile și greșelile lor, contribuții însemnate la studiul științific materialist al limbii poporului nostru. Această moștenire progresistă a trecutului a fost dinadins dată uitării sau ţalsificată în perioada dictaturii burghezo-moșierești, când a pătruns și s'a fntins otrava cosmopolitismului »[1].

V. REDACTAREA DICȚIONARULUI DIN 1949 PÂNĂ IN PREZENT

Transformările revoluționare care au avut loc în țara noastră după 23 August 1944, ziua eliberării Patriei noastre de către glorioasa Armată Sovietică — răsturnarea dela putere a claselor exploatatoare, inscăunarea regimului de democrație populară al Republicii Populare Române, care reprezintă puterea oamenilor muncii, cât și celelalte cuceriri istorice ale poporului nostru, astăzi înscrise în noua Constituție a Republicii Populare Române — au pus într'o lumină nouă întreaga muncă științifică, au dărâmat zidurile dintre știință și popor, dând prin aceasta un stimulent puternic atât practicii construirii noii societăți fără exploatare, spre care de veacuri visa poporul nostru, cât și desvoltării științei Patriei noastre. Astăzi în țara noastră se încetățenește tot mai mult adevărul că munca omului de știință este cu atât mai apreciată cu cât servește mai mult intereselor poporului, luptei sale pentru ridicarea materială și culturală a țării.

La sfârșitul anului 1948 a luat ființă Academia Republicii Populare Române, menită să contribue, sub îndrumarea Partidului Muncitoresc Român, la desvoltarea științei pe făgașul deschis de victoriile oamenilor muncii, urmând exemplul minunat al științei sovietice. Tot timpul, Prezidiul Academiei R.P.R. și-a manifestat grija pentru soarta Dicționarului Academiei, operă pe care o așteptau cu și mai mare nerăbdare massele populare, astăzi mai mult ca oricând dornice de cultură. Revoluția culturală, începută în țara noastră sub conducerea partidului, făcea foarte simțită lipsa unui dicționar al limbii actuale a poporului. Regimul nostru a creat sute de școli — expresie a dreptului la învățătură înscris în noua noastră Constituție. Au apărut mii de intelectuali noi din rândul clasei muncitoare și țărănimii muncitoare, propagandiști, învățători, ziariști, scriitori, activiști ai organizațiilor de massă și de stat — întregul popor muncitor din toate regiunile țării soarbe cu nesaț slova tipărită — și cu toții simt nevoia și cer cu insistență Dicționarul limbii române, al limbii unice a poporului, vorbită și înțeleasă de întregul popor.

Conducătorul poporului muncitor și al țării noastre, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, a spus la Congresul învățătorilor: « Trebue să se acorde o deosebită atenție studierii în școli a limbii române, făurită de popor prin eforturile a zeci de generații . . . »[2].

Chiar la începutul anului 1949, imediat după înființarea ei, Academia R.P.R. a alcătuit o nouă conducere pentru redactarea Dicționarului. Care erau sarcinile care stăteau în fața acestei noi conduceri? Sarcina ei era de a da poporului muncitor un dicționar al limbii actuale, al celei vorbite și al celei literare, folosită de clasicii recunoscuți ai literaturii noastre.

Sarcina ei era de a rupe cu tradițiile retrograde ale trecutului, ale științei pentru elite, și a merge pe drumul indicat de Lenin lexicografiei sovietice, de

[1] « Scânteia », Nr. 2.100 din 25 Iulie 1951.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, Cuvântare rostită la congresul învățătorilor din R.P.R. Ed. P.M.R., 1952, p. 22.

a face, cu alte cuvinte, ceea ce fac toţi oamenii muncii din ţara noastră care-şi însuşesc experienţa construirii socialismului în U.R.S.S. şi o aplică în practică.

Necesităţilor marii masse îi corespunde un nou tip de dicţionar: dicţionarul limbii literare contemporane, după modelul unor dicţionare care apar în U.R.S.S. pentru limbile rusă, armeană, georgiană etc. Prin limba literară contemporană nu se înţelege numai limba literaturii artistice, ci în general, limba scrisă şi vorbită a oamenilor instruiţi [1]. In acest dicţionar se dau accepţiunile cuvintelor în ordinea importanţei, a răspândirii lor, iar citatele sunt luate mai ales din texte din secolul al XIX-lea şi al XX-lea. Nu mai e « dicţionarul-inventar », ca vechile dicţionare ale Academiilor, în schimb este un dicţionar viu, pătruns de suflul actualităţii. Chiar când se dau citate din diferite epoci — nu prea îndepărtate — se dau mai întâi citatele din epoca actuală şi apoi din epoci trecute.

Redactarea şi publicarea unui astfel de dicţionar trebue să fie una din preocupările de frunte ale Institutului de Lingvistică.

Institutul de Lingvistică a avut tot sprijinul din partea guvernului şi se bucura şi de încrederea Academiei R.P.R. şi de tot sprijinul ei material. Institutul avea marea sarcină de a prelua în mod critic o moştenire a trecutului, un material vast, adunat în decurs de decenii de zeci de lucrători cinstiţi ai Dicţionarului dar prelucrat într'un spirit antipopular şi antiştiinţific de cei care au fost însărcinaţi să conducă munca.

Examinând astăzi drumul parcurs din 1949 şi până azi, de colectivul numit atunci pentru redactarea Dicţionarului, nu putem să ne exprimăm decât revolta noastră pentru atitudinea pe care fosta conducere a Institutului de Lingvistică a avut-o faţă de această sarcină de onoare ce i-a fost încredinţată. Aşteptările oamenilor muncii au fost înşelate. Acest lucru a silit Prezidiul Academiei R.P.R. să elibereze pe Iordan, Graur şi Rosetti, de sarcina alcătuirii Dicţionarului şi a conducerii Institutului de Lingvistică, numind o nouă conducere a acestui Institut, care are şi sarcina de a revizui fundamental şi a restructura pe o nouă bază, ştiinţifică, materialul adunat de cercetătorii cinstiţi, de a-l completa, ca astfel să poată fi valorificat.

Preşedintele Academiei R.P.R., tov. Acad. Traian Săvulescu, a apreciat astfel vechea conducere a Institutului de Lingvistică: « A reieşit că în activitatea Institutului de Lingvistică din Bucureşti şi în munca unor lingvişti ca Al. Rosetti, Al. Graur, Iorgu Iordan, există deficienţe deosebit de serioase. Având o poziţie antiştiinţifică, idealistă şi retrogradă, precum şi o atitudine intolerantă faţă de critică, ei s'au pus în mod perseverent de-a-curmezişul eforturilor Academiei R.P.R. şi ale lingviştilor din ţara noastră, de a desvolta cercetările în domeniul limbii pe singurul drum cu putinţă, pe drumul materialismului dialectic.

Având în vedere că poziţia acestor lingvişti a fost dăunătoare progresului culturii socialiste, Prezidiul Academiei R.P.R. a luat măsuri de reorganizare a conducerii Institutului de lingvistică din Bucureşti. . . »[2].

Conducerea veche, sub direcţia profesorului Iorgu Iordan, a înşelat aşteptările masselor populare, ale intelectualităţii noastre. Iorgu Iordan a păstrat « tradiţiile» Dicţionarului vechii Academii, a mers pe linia antinaţională a lui Puşcariu, n'a pornit la schimbări radicale în scopul de a transforma Dicţionarul într'o

[1] D.N. Uşacov, Dicţionarul explicativ al limbii ruse. Cum se utilizează dicţionarul p. XXIII.
[2] « Scânteia », Nr. 2.379 din 20 Iunie 1952.

lucrare științifică, folositoare poporului. S'a împăcat foarte repede cu gândul că acest Dicționar de circa 8.000 de pagini (500 de coli de tipar, macheta tipărită acum conține 2 coli, deci întreaga lucrare va cuprinde de 250 de ori mai mult material decât macheta) va rămâne un dicționar așa zis « academic », un dicționar al limbii vechi (începând cu texte din secolul al XVI-lea) și noi, cu un lexic extrem de pestriț în regionalisme, un dicționar în care se pretindea că sunt serviți specialiștii, păstrând în plus și toate viciile vechiului dicționar, păstrând caracterul lui antiștiințific, șovin și reacționar în conținut. Ii durea pe vechii conducători ai Institutului de Lingvistică scoaterea din Dicționar a fiecărui citat luat dintr'un text vechiu, chiar dacă citatul, din punct de vedere ideologic, al conținutului, era șovin și antiștiințific. Vechea conducere, din cauza capitulării totale în fața tradiției create de lexicografii burghezi, se temea de critica sănătoasă, se închidea în casta proprie, și problemele Dicționarului se discutau numai cu așa zișii lor elevi — vom vedea mai târziu cine sunt aceștia. Rupți de nevoile masselor, străini de lupta pentru desvoltarea culturii poporului, Iordan, Graur și Rosetti considerau unele domenii de lucru ca feudă, ca un teren de vânătoare propriu — cutare profesor deci nu se amestecă, nu critică activitatea altuia în lexicografie, evident că nici celălalt, din condescendență, nu critică lucrările de gramatică ale colegului. Este o greșeală și a Secției de limbă și literatură a Academiei R.P.R., care avea conducerea, că în Consiliul științific al Institutului nu a fost desemnat nimeni în afară de membrii castei Iordan, Graur, Rosetti — niciun scriitor, istoric, filosof, etc.

E caracteristic că vechea conducere a Institutului de Lingvistică n'a pus nici o singură dată în discuție publică, în revista « Studii și cercetări lingvistice » sau în « Cum vorbim », una din multiplele probleme ale redactării Dicționarului. Desbaterea asupra principiilor de redactare a Dicționarului ar fi trebuit să aibă loc încă în anul 1949, cel mai târziu în 1950. Direcția Institutului ar fi trebuit să-și pună întrebarea: e bine să mergem pe calea trasată de Sextil Pușcariu, sau să întrebăm poporul muncitor, intelectualitatea română, Academia R.P.R., partidul — care conduce lupta poporului muncitor — care e părerea lor despre principiile de redactare a Dicționarului? Grupul Iordan, Graur, Rosetti n'a fost preocupat de problemele principiale ale Dicționarului, au discutat mai mult numai problemele tehnice. Dar nici normele tehnice n'au fost studiate serios atunci când ar fi fost necesar, adică la începerea lucrării. Dovadă e că mereu și mereu se introduceau noi și noi modificări tehnice. Nu numai că prin aceste schimbări se întârzia lucrarea, dar se și sporeau cheltuelile. Această atitudine a vechii conduceri a Institutului, de a nu se fi preocupat din timp și în mod temeinic de problemele fundamentale ale Dicționarului, dovedesc atitudinea lor antipatriotică, dușmănoasă față de o operă atât de importantă cum este Dicționarul limbii române.

Atitudinea dușmănoasă a vechii conduceri — Iordan, Graur, Rosetti — s'a manifestat și în politica de cadre a colectivului Dicționarului. De fapt, nici nu se poate vorbi de o politică de cadre. S'au luat doi specialiști din vechea gardă a Dicționarului, apoi câțiva lingviști, formați în parte la noua Universitate, dar foarte mulți colaboratori s'au luat la întâmplare, așa cum s'au prezentat și cum au fost recomandați pe bază de legături de castă și interese personale, elemente în mare parte complet străine de lingvistică și de ideologia clasei muncitoare. Așa au ajuns la Institut un fost diplomat al guvernelor capitalisto-moșierești, un fost avocat al lui Malaxa, fostul secretar al criminalului de război Marcu, etc. etc., « să muncească » la Dicționarul Academiei R.P.R.

Astfel se explică multele « greşeli » în redactare, în revizuirea vechiului Dicţionar al Academiei. Intru cât colaboratorii aveau în mare parte nu numai un nivel politic scăzut, unii fiind chiar duşmani ai regimului nostru democratic, nu e de mirare că se găsesc în Dicţionar definiţii şi citate de multe ori direct duşmănoase faţă de regim.

Din cele 67 de coloane (33 de pagini de dicţionar) pe care încă vechea conducere a Institutului, la cererea insistentă a Prezidului Academiei R.P.R., le-a pregătit şi dat la tipar pentru a servi drept bază de discuţie, voi da câteva exemple de citate care n'au ce căuta în Dicţionarul limbii române editat de Academia R.P.R.

La cuvântul « băgă » I, 1° (p. 1, mijloc): « Românul, cu ce poartă şi cu ce bagă'n gură, cu aia s'alege pe lumea asta ». Un citat care se potriveşte pentru populaţia săracă din timpurile apuse, dar nu pentru « Românul » de azi.

La cuvântul « baie » II, 1° (p. 27): « Băi higienice, mai ales iarna, ţăranul nu face de loc, vara ce se mai scaldă în iazuri sau în ape curgătoare ». E un citat defăimător, care de asemenea n'are ce căuta în Dicţionarul Academiei R.P.R.

Tot la « baie » II, 3° (p. 28): « Aici şade o curtezană, care ziua petrece în baie şi la oglindă ».

Viaţa intimă a curtezanelor interesa poate conducerea veche a Institutului, oameni crescuţi în cultura capitalisto-moşierească. Noi trebue să ne lepădăm de o astfel de « cultură ».

La cuvântul « baieră » I, 3, şi 4 (p. 30) se înşiră o serie întreagă de superstiţii.

La cuvântul « cretin » am suprimat la corectură o trimitere care era direct o provocare.

Nu dau mai multe exemple din aceste 33 de pagini, las să le semnalaţi dumneavoastră. Notez că în citatele Dicţionarului abundă sfinţii, babele şi dracii, şi tot felul de superstiţii.

Dau câteva exemple din restul manuscrisului, semnalate de câţiva tovarăşi însărcinaţi cu revizia manuscriselor.

Astfel era trecut în manuscris, gata redactat, trecut şi prin revizia tehnică, cuvântul « jid » cu explicaţia: « (regional, ieşit din uz): termen insultător, *nerecomandabil*, întrebuinţat de şovini la adresa Evreilor ».

Redactorul acestui manuscris, un fost diplomat al regimurilor trecute, scrie candid despre cuvântul acesta: « nerecomandabil », după ce se îngrijise să-l popularizeze. Noua conducere a Institutului propune ca atare cuvinte, ca « boanghen », « bungur », « baragladină », « jid » etc., cuvinte răspândite în scopul aţâţării la ura între popoare, în scopuri diversioniste, să fie eliminate din Dicţionar — aşa cum se face cu cuvintele vulgare şi obscene.

Incă un exemplu caracteristic: la cuvântul « occidentalism » s'a găsit următorul citat: « Ţara noastră nu e destul de occidentalizată ».

Trebue s'o spunem deschis şi hotărît: Dicţionarul acesta nu este un dicţionar ştiinţific, nu este un dicţionar care poate fi folosit de massele populare din ţara noastră, nici măcar de specialişti.

Dicţionarul în forma actuală este bazat pe structura, concepţia şi interpretarea dată lingvisticii de întreaga pleiadă a apărătorilor regimului burghezo-moşieresc, în frunte cu Sextil Puşcariu, ai căror demni continuatori sunt Iorgu Iordan, Graur şi Rosetti. El suferă de toate lipsurile principiale şi particulare

de care suferă și fasciculele Dicționarului publicate de vechea Academie Română, lipsuri arătate de noi mai sus. Felul cum a fost condusă și îndrumată munca celor 100 de colaboratori ai redacției Dicționarului, dintre care cei mai mulți erau animați de dorința sinceră de a da poporului nostru o lucrare valoroasă și folositoare, dovedește numai filiația ideologică directă care există — cu toate aparențele contrarii — între Sextil Pușcariu și grupul Iordan, Graur, Rosetti, care n'au schimbat aproape nimic din felul cum a fost conceput acest Dicționar în trecut. Dicționarul abundă în cuvinte și sensuri ieșite din uz, în citate date intenționat cu scopul de a calomnia lupta pentru socialism a oamenilor muncii, la care s'au adăugat, pentru ochii lumii, doar câteva citate din clasicii marxism-leninismului sau ale conducătorilor Partidului Muncitoresc Român.

Nu este întâmplător că într'o scrisoare recentă trimisă direcției Institutului nostru, Iorgu Iordan are și azi îndrăzneala să recunoască că « actualul colectiv de muncă al Dicționarului și-a însușit planul general și tehnica propriu zisă ale celor care au lucrat la el pe vremea fostei Academii Române ».

Iorgu Iordan afirmă în continuare, ca și înaintașii săi și tot în mod demagogic, că Dicționarul lucrat sub conducerea sa este explicativ, istoric, normativ și etimologic. Or, după cum am văzut, acest Dicționar nu este nici normativ, nici etimologic și nici istoric. Singura concluzie care se poate trage din analiza materialului lăsat de vechea redacție a Dicționarului, este că această mare operă națională a fost în mod conștient nerealizată, lucrările fiind conduse pe un drum greșit, drumul lexicografiei burgheze. Răspunderea pentru timpul prețios pierdut, pentru munca și mijloacele materiale irosite, cade în întregime asupra grupului Iordan, Graur, Rosetti, care și-au însușit atât de bine « planul general și tehnica propriu zisă » a lexicografilor burghezi, dar au refuzat să îndeplinească ceea ce, prin Academia R.P.R., cereau dela ei massele populare.

Condamnăm cu hotărîre atitudinea retrogradă, antiștiințifică și antipatriotică a acestor « savanți », care au rămas pe poziția apărării și susținerii Dicționarului alcătuit în spiritul lexicografiei burgheze.

Cerem participanților la desbateri să se călăuzească, în discuțiile ce le vor purta, de cuvintele marelui Stalin: « . . . Nicio știință nu se poate desvolta și prospera fără luptă de opinii, fără libertatea criticii » [1].

Intr'un număr recent al ziarului « Literaturnaia gazeta », se scria: « Pornind dela geniala lucrare stalinistă despre limbă, lingvistica sovietică tinde să răspundă necesităților arzătoare ale practicii vieții și să satisfacă cerințele milioanelor de oameni care așteaptă dela savanți lămuriri precise și competente cu privire la felul cum să folosească cât mai deplin, corect și expresiv nenumăratele bogății ale minunatei noastre limbi ruse » [2].

Acesta este drumul pe care trebue să meargă și lingviștii români.

Datorită muncii depuse timp de decenii de lingviștii cinstiți, patrioți din țara noastră, cărora le aducem mulțumirile noastre, noi suntem astăzi în fața unui material bogat, dar care trebue valorificat. Vă rugăm să vă spuneți părerea

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. P.M.R., 1950, p. 32.

[2] T. Sub și I. Saharov, Ce așteptăm dela lingviști. « Literaturnaia gazeta ». Nr. 87 (2.960) din 19 Iulie 1952.

asupra materialului Dicţionarului, asupra mijloacelor celor mai bune de valorificare a materialului brut existent, pentru a grăbi astfel tipărirea Dicţionarului Propunerile dvs. vor fi serios studiate de Direcţiune şi concluziile vor fi supuse Prezidiului Academiei spre aprobare. Participarea dvs. activă la discuţii este sprijinul dvs., colaborarea dvs. la întocmirea unui dicţionar care trebue să fie un document grăitor al bogăţiei limbii noastre, o armă puternică în mâinile oamenilor muncii pentru construirea socialismului în Patria noastră, să facă cinste Academiei R.P.R., să fie o operă care să corespundă înaltului nivel ştiinţific cerut de clasa muncitoare, de Partidul Muncitoresc Român, de eroicii constructori ai socialismului în Republica Populară Română.

Aşa cum arată articolul redacţional din « Scânteia », « Pentru înflorirea lingvisticii în ţara noastră », « numai urmând pas cu pas genialele învăţături staliniste şi marea experienţă sovietică, studiul limbii române, al limbii ruse şi al limbilor naţionalităţilor conlocuitoare va putea deveni un instrument puternic de ridicare culturală a poporului muncitor, de întărire a sentimentelor sale patriotice, de educare a tinerei generaţii şi a tuturor oamenilor muncii în spiritul dragostei de Patrie şi al devotamentului faţă de cauza nobilă a construirii socialismului în ţara noastră.

Lingviştii, pedagogii, scriitorii, publiciştii, activiştii frontului ideologic sunt chemaţi să valorifice tot mai mult comorile nesecate ale limbii noastre în interesul poporului ».

DISCUŢII

PAUL BUNESCU:

Cu privire la discuţiile în legătură cu redactarea Dicţionarului, un colectiv format din tehnicieni dela Comitetul de Stat pentru Tehnică, Lexiconul Tehnic, Editura Tehnică, socoteşte util să facă unele observaţii, care, eventual, vor putea contribui la redactarea Dicţionarului, în special în ceea ce priveşte terminologia tehnică.

Observaţiile sunt făcute mai ales din punctul de vedere al nevoii de unificare şi de fixare a terminologiei tehnice, ceea ce va contribui la ridicarea nivelului profesional al oamenilor muncii şi va evita greutăţile pricinuite astăzi de confuzia existentă în această terminologie.

1. Pentru ca Dicţionarul să poată fi consultat de oamenii muncii, lucru de care nu a ţinut seamă fosta redacţie a Dicţionarului, trebue ca ordinea în care se indică diferitele sensuri ale aceluiaşi cuvânt să fie stabilită după un principiu unitar. Acest principiu ar putea fi acelaşi pentru toate cuvintele, sau cel puţin pentru diferitele grupuri de cuvinte. Pentru termenii folosiţi în ştiinţă şi tehnică, propunem să se indice mai întâi sensul cel mai răspândit sau cel general, şi numai după aceea să se indice sensurile cu circulaţie restrânsă sau accepţiunile particulare. Pentru cuvintele care nu prezintă interes special în ştiinţă şi tehnică, ar putea să se adopte acelaşi criteriu sau altul, dar unul singur pentru fiecare grup de cuvinte.

In actuala redactare a Dicţionarului nu există un criteriu de ierarhizare a sensurilor. Dăm ca exemplu cuvântul baie.

Baie s. f. I. 1°. Loc subteran din care se extrag metale, minerale etc.; mină. Cf. ocnă, madem, carieră . .

2° (La pl.) Nume generic dat localităţilor balneo-climaterice.

II. 1°. Loc unde se scaldă cineva; faptul de a se scălda. Cf. scaldă, scălduşă, scălduşcă, ciupă.

2°. (Chim., Tehn.) Recipient de lemn, de metal sau de alt material, în care se pune un lichid (apă, uleiu, metal sau săruri topite, soluţii de lichide şi săruri) şi care serveşte la îndeplinirea unei operaţiuni industriale (încălzirea vaselor de laborator, acoperirea anumitor piese cu un strat de metal topit sau, prin electroliză, cu un strat din metalul în soluţie etc.); lichid, soluţie de săruri în care se introduc, pentru a fi tratate chimic, diferite materiale.

3°. Vas, cadă, putină etc., sau lichid în care ne scăldăm. Cf. scăldătoare, feredeu.

4°. Clădire special amenajată pentru îmbăiat; clădire prevăzută cu diferite sectoare, în care se găsesc instalaţii pentru camere cu aburi sau cu aer fierbinte, pentru masaje, duşuri etc.

5°. (Invechit). Closet, latrină, privată, umblătoare.

Se dau deci împreună, la punctul I, sensurile de mină şi de staţiune balneoclimaterică, deşi ultimul are legătură cu scalda, care urmează la punctul II. La acest punct se dau împreună accepţiunile de «scaldă» şi de «faptul de a se scălda»; urmează apoi recipientele din tehnică şi abia după aceea vasul, cadă în care ne scăldăm, deşi sensul din tehnică derivă dela cel de cadă. Această succesiune a sensurilor este nepotrivită. Credem de asemenea că sensul învechit de sub II 5° ar trebui să figureze separat, sub III.

Mai observăm că exemplul «băilor şi al apelor tămăduitoare din ţara noastră», dat sub accepţiunea de staţiune balneară a pluralului băi, este nepotrivit, fiindcă în citat băile se referă la lichidul în care ne scăldăm, iar nu la staţiunile balneare.

Propunem ca diferitele accepţiuni ale termenilor de ştiinţă şi tehnică să fie prezentate în primul rând cu accepţiunea cea mai generală şi apoi, într'o anumită ordine dinainte stabilită, a disciplinelor şi ramurilor de industrie în care se folosesc, de exemplu în ordinea alfabetică a acestora.

Propunem ca fiecare înţeles să fie precedat de indicaţia disciplinei sau a ramurii în care se foloseşte cuvântul cu acel înţeles. Dăm un exemplu:

Aripă. Partea corpului cu ajutorul căreia unele animale, în special păsările şi insectele, se înalţă, sboară şi se susţin în aer.
— (Arhit.) Partea laterală a unei clădiri.
— (Auto) Apărătoarea de deasupra roţilor unui vehicul care are rolul de a proteja caroseria de noroi, praf, pietre etc.
— (Aeron.) Element portant al unui avion.
— (Constr.) Zid de sprijin . . . .
— (Iht.) Organ cu ajutorul căruia înnoată peştele.
— (Şt. milit.) Partea laterală a unei armate desfăşurată în ordine de bătaie.

De asemenea, în familiile de termeni nu se păstrează în proiectul de Dicţionar aceeaşi ordine a sensurilor. De exemplu, la crestat şi crestătură, diferitele sensuri nu apar în ordine, dela verbul a cresta. Propunem ca la termenii derivaţi unul din altul să se păstreze aceeaşi ordine.

2. Explicaţia sensurilor cuvintelor şi definiţiile termenilor din tehnică nu se dau în proiectul de Dicţionar după criterii unitare. Uneori se dau numai sinonimele în loc de lămuriri sau în loc de definiţii. La crestătură 3°, de exemplu, se indică numai sinonimele şănţuleţ, adâncitură, scobitură, alteori se dau explicaţii sau explicaţii şi sinonime. De exemplu, la creşterea apelor, sub «creştere» 3°, se dă întâi o explicaţie (mărire a volumului), urmată de un sinonim (umflare).

Definiţiile nu sunt destul de precise şi nu ţin seamă de principiile unei definiţii ştiinţifice. Se încearcă definiţii prin descrieri prea vagi şi generale, prin caracteristici întâmplătoare sau prin utilizări posibile. Nu se definesc destul de clar diferitele accepţiuni ale aceluiaşi cuvânt.

În legătură cu lipsurile arătate mai sus, dăm câteva exemple din proiectul de Dicţionar:

Baie, punctul 2° (Chim., Tehn.). Definiţia dată este prolixă şi confuză; ea a rezultat din contopirea definiţiilor mai multor noţiuni (baie de apă, baie de săruri, baie de metalizare etc.), extrase din Lexiconul Tehnic. Termenii

folosiţi sunt improprii. Din definiţie s'ar părea că încălzirea vaselor de laborator ar fi o operaţiune industrială, ceea ce nu este exact. Această operaţiune poate face parte din practica curentă de laborator, fără a avea caracter industrial. Pentru a nu se comite astfel de greşeli, contopirile sau trunchierile definiţiilor din texte de specialitate trebue făcute sau controlate de oameni cu oarecare pregătire în domeniul respectiv.

Crenvurşti. « Cârnăciori care se mănâncă, fierţi, cu hrean şi cu muştar sau prăjiţi ».

După această «definiţie» ar urma că, dacă nu sunt consumaţi cu hrean sau cu muştar, dacă nu sunt fierţi sau prăjiţi, crenvurştii... nu ar mai fi crenvurşti!?

Creozot. (Chim.) « Lichid uleios, incolor şi caustic, extras prin distilare din gudronul de lemn; se întrebuinţează în industrie şi în medicină ca desinfectant ».

Definiţia nu e corectă. Creozotul nu este incolor, ci gălbui.

Crestăţică (Bot.) « Nume de plantă nedefinită mai de aproape ».

Crişan (Iht.) « Nume dat unui peşte alb (nedefinit mai de aproape), care urcă din Crişul-Negru la ape mari pe pâraiele bihorene ».

Considerăm că nu este admisibil ca un Dicţionar al Academiei R.P.R., să dea « definiţii » necontrolate, mai ales de felul ultimelor două. Nu este admisibil ca o plantă sau un peşte din ţara noastră să nu fi putut fi identificat, ceea se ilustrează modul izolat în care a înţeles să lucreze vechea redacţie a Dicţionarului.

Suntem convinşi că dacă s'ar fi apelat la specialişti, s'ar fi putut da definiţii clare şi ştiinţifice.

Cristal 2°. « Cvarţ transparent şi incolor format din silice, care se găseşte în rocele granitice şi în şisturile alpine şi care serveşte şi ca bijuterie ».

Această definiţie se referă la cristalul de stâncă, nu la cristal. Expresia « cvarţ format din silice » nu-şi are rostul deoarece cvarţul este chiar silice, (SiO_2).

3°. « Sticlă albă foarte transparentă, care imită cristalul (2°), şi din care se fac oglinzi, vase şi obiecte de lux: cleştar ».

Nu se spune ce fel de cristal imită sticla, iar în loc de « sticlă albă, foarte transparentă » trebuia să se spună « sticlă transparentă şi incoloră », fiindcă sticla albă nu este transparentă.

In explicaţii se folosesc uneori termeni improprii, cuvinte sau forme neliterare sau expresii nefireşti. Dăm câteva exemple:

Baghetă 2°. (Tehn.) « Piesă cilindrică subţire, care în organismul unei maşini, îndeplineşte o funcţie bine determinată ».

Nu există un « organism » al maşinilor.

Crincă (Ban.) «Oboroc lungăreţ, făcut din scoarţă de tei, cu care se aduce cucuruzul din holdă şi care serveşte şi de leagăn pentru copiii mici ».

Nu este just ca într'o definiţie să se folosească termenul « cucuruz », care este un regionalism.

In Dicţionar abundă expresii nepotrivite, cum sunt:

« Pe vreme de frig » (pag. 26).

« Le atribue puterea de a produce scamatoriile lor » (p. 16).

3. Lipsesc sinonime importante, sau, când acestea sunt date, ele sunt amestecate cu explicaţiile. Pentru sinonime se foloseşte uneori semnul « egal » (=), iar alteori trimiterea v., fără a se indica sinonimia. Propunem să se folo-

sească o anumită abreviaţie, de exemplu, Sin., şi să se separe sinonimele de explicaţii. Credem de asemenea că ar fi util să se indice şi antonimele. Dăm două exemple de lipsuri sau de amestec al sinonimelor cu explicaţiile:

« Crepuscul » = « lumină difuză ..., faptul zilei, zori, revărsatul zorilor, auroră ». Se dau deci explicaţii, iar apoi sinonime.

La termenul « crepină » lipseşte sinonimul « sorb », folosit mult mai des decât crepina.

In schimb, termenul « crib » este explicat prin definiţia dată în Lexiconul Tehnic, şi anume: « Construcţie de lemn, zidărie şi metal, executată în albia unui râu pentru protecţia crepinei (= sorb.) Lex. Tehn. », dar se comite o greşală grosolană indicând ca sinonim al cribului termenul « sorb », care este un sinonim al crepinei şi care nu are niciun sens în definiţia cribului. Mai grav e faptul că, aşa cum e tipărit textul, reiese că această greşală s'ar fi făcut în Lexiconul Tehnic, fapt inexact.

4. Lipsesc accepţiuni cunoscute ale unor cuvinte. De exemplu, lipseşte a cresta (în agricultură) şi crestătură (în electrotehnică).

5. In cazul formelor multiple de plural nu se precizează accepţiunile diferitelor forme literare, când există mai multe, şi nu se arată care din aceste forme este cea literară, şi deci trebue preferată, când există una singură.

Socotim că aceasta constitue o poziţie obiectivistă, neştiinţifică, greşită a vechii conduceri a Institutului, care a dus la alcătuirea unui simplu « registru-inventar » al cuvintelor folosite în general sau întâmplător, în loc de a constitui un îndrumător pentru folosirea corectă a cuvintelor.

Trebue să se adopte o poziţie critică, arătându-se în fiecare caz forma literară care trebue încetăţenită, iar în ceea ce priveşte formele întâmplătoare sau regionalismele, ele ar trebui numai consemnate.

Mai ales în privinţa terminologiei tehnice, adoptarea unei poziţii critice este esenţială, deoarece unificarea acesteia este o necesitate absolută în economia socialistă.

Pe linia lexiconului Tehnic şi a standardizării se depun astăzi eforturi serioase pentru realizarea acestei unificări şi pentru eliminarea terminologiei cosmopolite. Aceste eforturi trebue neapărat susţinute şi prin linia adoptată de Dicţionarul Academiei R. P. R., ceea ce nu reiese câtuşi de puţin din textul elaborat sub vechea conducere a Institutului de Lingvistică.

6. Precizarea sensului, la formele care circulă paralel, prezintă mare importanţă în terminologia tehnică şi ştiinţifică. De exemplu, tehnicienii numesc axă o linie geometrică, şi ax osia. Fracţia din aritmetică se numeşte de obicei fracţie şi, uneori, fracţiune, dar o fracţiune dela distilarea fracţionată a ţiţeiului nu se numeşte niciodată fracţie. Se spune arc, arce, în geometrie şi arhitectură, dar, arc, arcuri, pentru resortul din mecanică.

Se spune cot, coate, pentru coatele braţelor, cot, coţi, pentru vechea unitate de lungime, şi cot, coturi, pentru tuburile curbate.

De exemplu, în textul actual se dau formele « cristale » şi « cristaluri » ca plurale ale substantivului cristal, fără a se arăta accepţiunile cărora le corespund.

Este prin urmare necesar să se indice la fiecare accepţiune atât pluralul cât şi domeniul în care se foloseşte.

7. De asemenea este necesar să se indice pluralele tuturor cuvintelor. Acestea lipsesc, de exemplu, la cuvintele baică, crimbă, cristă, băhanie. In cazul în care nu există plural, să se specifice acest lucru.

8. Ţinând seamă de utilitatea imediată pe care o prezintă formele de plural, formele flexionare şi cuvintele din care derivă anumiţi termeni, propunem ca acestea să fie trecute imediat după cuvântul respectiv, şi nu la sfârşitul textelor, unde ar putea să rămână numai etimologia.

9. Citatele sunt uneori prea numeroase şi adesea inutile. Credem că ele trebue folosite mai ales pentru a indica vechimea şi formele unui cuvânt, evoluţia suferită de înţelesul lui, sau pentru a ilustra construcţiile gramaticale la care dă loc, sau folosirea cuvântului într'un înţeles mai puţin uzual.

In orice caz, considerăm că nu există vreo justificare pentru citarea exclusivă şi atât de frecventă a textelor din Tehnologia mecanică de nivel mediu a inginerului Ioanovici, pentru termenii de tehnică (9 citate pentru 12 termeni de tehnică). Recomandăm să se folosească texte ale specialiştilor cunoscuţi prin contribuţia lor în literatura tehnică şi ştiinţifică.

Socotim că aceste citate ar trebui extrase din autori clasici sau din lucrări de specialitate consacrate, şi, în acest din urmă caz, din lucrări moderne care să reprezinte starea de azi a ştiinţei şi tehnicii.

Dăm câteva exemple de citate inutile sau nepotrivite:

Crenvurşti « O pereche de crenvurşti cu hrean ». Nu vedem cum ar putea lămuri acest cuvânt înţelesul sau folosirea cuvântului crenvurşti.

Creolină « Aerul era ... greu în atelierul cu miros de plumb, creolină şi şobolani ».

In niciun caz nu trebue date citate care nu suportă o analiză serioasă. Ce este mirosul de plumb ?

Creuzot « Pentru ca grăsimile să nu rămână lipite de piesele metalice, se adaugă amestecului o cantitate oarecare de creuzot ».

Credem că noţiunea de creuzot nu este lămurită de acest citat.

Creton « Perdeaua de creton portocaliu tresaltă ». Nici în acest citat asocierea cu o coloare sau cu o mişcare nu lămureşte mai bine noţiunea de creton.

Cric « Un alt exemplu de şurub de forţă se arată în figura 42, care înfăţişează un cric ».

Citatul se referă la o figură care nu există în Dicţionar, ci, cel mult, în izvorul folosit de autorul textului, şi deci nu ajută cu nimic la lămurirea noţiunii de cric.

10. Din cele câteva coli studiate, rezultă că nu s'a dat suficientă atenţie ortografiei, neadoptându-se în toate cazurile o linie unitară şi consecventă. Astfel la pagina 33 s'a scris *desinfectant*, în definiţia creolinei, şi *dezinfectant*, în definiţia creuzotului; la pagina 51 s'a scris cuarţ la definiţia creuzotului, iar în pagina 65 s'a scris cvarţ la definiţia cristalului; la pagina 27, II, 2° s'a scris *ulei*, iar cu un rând mai jos, *uleiu*. La pagina 49 s'a scris mezozoic în loc de mesozoic.

Socotim că în special un Dicţionar al Academiei trebue să dea ortografiei importanţa cuvenită.

De asemenea nu trebue neglijate nici interpuncţiile, abreviaţiile şi simbolurile folosite.

Uneori se pune virgulă înainte de etc., alteori nu.

Anumite abreviaţii sunt prea lungi şi deci inutile, de exemplu « absol. » în loc de « absolut ». Simbolurile unităţilor sunt tratate ca şi când ar fi abreviaţii. Simbolul pentru centimetru, de exemplu, e scris cu un punct după cm, ca şi când ar fi o abreviaţie. Simbolurile literare se scriu fără punct în toate limbile. Observăm, de asemenea, un abuz de paranteze.

11. Pentru ca Dicționarul să fie util și muncitorilor din producție și tehnicienilor, este necesar să cuprindă cel puțin termenii simpli și de circulație mai largă folosiți în tehnica modernă. Modul în care acești termeni, și în special cei împrumutați din limbi străine vor fi consemnați în Dicționar, va constitui un îndreptar pentru îmbogățirea viitoare a limbii și pentru combaterea tendințelor cosmopolite.

In acest scop ar fi utilă o coordonare cu Lexiconul Tehnic și cu standardele de Stat. Definițiile termenilor tehnici trebue să fie corecte, dar destul de simple, pentru a putea fi înțelese de un număr cât mai mare de cititori. Propunem ca toate aceste definiții și explicații să fie verificate de Secțiunea de științe tehnice a Academiei R. P. R.

Tovarășul Stalin ne învață că « limba, mai exact vocabularul ei, se află într'o schimbare aproape neîntreruptă. Desvoltarea continuă a industriei și a agriculturii, a comerțului și a transporturilor, a tehnicii și a științei cere limbii completarea vocabularului cu cuvinte și expresii noi, necesare activității lor. Și limba, reflectând nemijlocit aceste nevoi, își completează vocabularul cu cuvinte noi ... »[1].

Urmând această învățătură a tovarășului Stalin, Dicționarului Academiei R. P. R. îi revine un rol activ în completarea vocabularului limbii noastre, în special în ce privește terminologia tehnică, care se făurește și se desvoltă, ca o consecință a creșterii noastre economice.

C. IONESCU-GULIAN:

Socotesc că manuscrisul Dicționarului în forma actuală nu poate fi dat la tipar. Nu putem merge înainte și nu vom putea da poporului nostru dicționarul pe care-l așteaptă, continuând « planul general și tehnica » lui Sextil Pușcariu și Iordan. Tot ce este bun și valoros din materialul adunat atâția ani trebue folosit, dar pentru o lucrare cu adevărat utilă poporului nostru, care să răspundă cerințelor sale urgente.

De aceea, pe baza unei consultații cu unii tovarăși, propunem ca materialul actual să fie verificat, spre a se elimina părțile șovine și antiștiințifice și completat, pentru ca astfel întocmit să corespundă nevoilor unui Dicționar al Academiei R.P.R. Acest dicționar va fi alcătuit din trei părți:

1. Partea întâia a Dicționarului va cuprinde într'un număr de volume dicționarul normativ al limbii literare contemporane, după modelul dicționarelor care apar în U.R.S.S., pentru limbile rusă, armeană, georgiană etc. Așa cum a arătat tov. Cheresteșiu, prin limba literară contemporană se înțelege, în general, limba scrisă și vorbită a oamenilor instruiți, nu numai limba literaturii artistice. In introducerea la Dicționarul explicativ al limbii ruse, de sub redacția lui D. N. Ușacov, unde găsim definiția de mai sus, se dau accepțiunile cuvintelor în ordinea importanței, a răspândirii lor, fără regionalisme, precum și norme de scriere și de pronunțare corectă, iar pentru citate sunt folosite mai ales texte din secolele al XIX-lea și al XX-lea. E vorba deci de un dicționar viu, pătruns de suflul actualității, spre deosebire de vechile dicționare întocmite de Academiile burgheze, așa numitele « dicționare-inventar ». In redac-

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. P.M.R., 1950, p. 1—12.

tarea acestui dicţionar normativ al limbii literare contemporane va fi folosit tot materialul bun al limbii curente, adunat până azi de colaboratorii cinstiţi ai Institutului.

2. Partea a doua a Dicţionarului limbii române al Academiei R.P.R. va cuprinde într'un număr de volume dicţionarul istoric al limbii române, absolut necesar pentru cei care studiază istoria limbii noastre. Pentru asemenea operă, pentru un dicţionar istoric, materialul adunat până acum este cu totul insuficient. El nu poate da decât o imagine ciuntită a desvoltării limbii române. Sub conducerea lui Puşcariu şi Iordan au fost folosite pentru cercetarea istoricului sensurilor cuvintelor, mai cu seamă textele vechi religioase, scrise adesea de călugări rupţi de viaţa de toate zilele a poporului şi care nici pe departe nu puteau înregistra întreaga bogăţie a limbii poporului.

Pentru alcătuirea unui dicţionar istoric al limbii române trebue folosite în primul rând documentele laice, adică tocmai documentele pe care burghezia şi moşierimea au căutat să le ascundă cu atâta grijă. Un dicţionar istoric al limbii române, întocmit pe baze ştiinţifice, va trebui să folosească deci, în primul rând, documente ale istoriei poporului nostru.

3. Partea a treia a Dicţionarului limbii române va cuprinde în câteva volume dicţionarul etimologic al limbii române.

Astfel Institutul de Lingvistică va putea folosi în mod critic întregul material adunat până astăzi, îl va grupa ştiinţific şi va întocmi o serie de dicţionare ale limbii române, care să facă cinste înaltului for ştiinţific, Academia R.P.R., şi să răspundă cerinţelor masselor populare din ţara noastră.

Aceasta e prima propunere pe care îmi permit s'o fac.

Tovarăşi,

Propunerea de mai sus implică rezolvarea multor probleme noi şi grele.

Ţinând seama de acest lucru, îmi permit să prezint şi o a doua variantă a propunerii.

Materialul foarte bogat trebue să fie folosit în mod organizat. De aceea propun ca, în cazul când prima variantă creează prea mari greutăţi, să se ia în discuţie următoarele:

Fiecare articol din Dicţionar să aibă mai multe despărţituri:

— prima, obligatorie, să redea sensul contemporan al cuvântului şi indicaţiile ortografice, ortoepice şi gramaticale. Deci să aibă un caracter normativ;

— a doua despărţitură a articolului, cu caractere deosebite, să redea istoricul cuvântului, evoluţia lui semantică.

Astfel, vom uşura studierea istoriei limbii;

— a treia despărţitură va cuprinde etimologia cuvântului.

Direcţia Institutului şi lingviştii din ţara noastră vor trebui să vegheze ca să nu se alunece spre exagerări care pot dăuna unităţii Dicţionarului şi scopului pe care-l urmărim.

Printr'o astfel de organizare a materialului, cititorii şi cercetătorii vor fi ajutaţi să cunoască toate indicaţiile necesare asupra unui cuvânt şi vom valorifica în adevăr acest bogat material, care astăzi, în bună parte, este prezentat haotic.

Supunând discuţiei aceste propuneri, m'am călăuzit de dorinţa de a valorifica munca patriotică a lingviştilor de-a-lungul deceniilor şi de dorinţa vie de a se da un dicţionar care să slujească nemijlocit poporului.

ACAD. EMIL PETROVICI:

Pentru desbaterea de astăzi am citit macheta publicată de Institutul de Lingvistică al Academiei R.P.R., şi mi-am însemnat o mulţime de lucruri. Am constatat, de exemplu, foarte multe greşeli de tipar, în deosebi în scrierea cuvintelor greceşti, dar mai ales a cuvintelor slave, atunci când se dă etimologia cuvintelor.

Aceasta este o indicaţie că nu am făcut destule progrese în cunoaşterea limbii ruse şi a limbilor slave ale ţărilor vecine, locuite de popoare prietene şi aliate. Când vom publica Dicţionarul Academiei R.P.R., trebue să fim deci atenţi ca să nu se strecoare greşeli de tipar. E de bănuit că, dacă au fost neglijenţe la tipărirea machetei, ele nu vor fi evitate nici la tipărirea textului definitiv.

Mi-am notat foarte multe inconsecvenţe ortografice şi de punctuaţie, dintre care multe au fost semnalate de tov. Bunescu în şedinţa de dimineaţă. De asemenea multe citate au fost rău alese şi unele nepotrivit orânduite. Astfel citate din operele tovarăşului Stalin sau din operele tovarăşului Gh. Gheorghiu-Dej sunt încadrate între citate care au un conţinut mistic. Este vorba de superstiţii, de diferite credinţe. De asemenea mi-am notat multe definiţii greşite, semnalate în bună parte de tov. Bunescu, definiţii care denotă nivelul politic scăzut al acelora care au întocmit articolele Dicţionarului Academiei R.P.R.

Astfel, la definiţia cuvântului *creştin* se vorbeşte de religia întemeiată de Hristos, ca şi cum Hristos ar fi fost un personaj istoric. In orice istorie ştiinţifică a religiilor s'ar fi putut afla că Hristos e un personaj mitic, deci nu poate fi vorba de un creator de religie.

Asemenea greşeli sunt foarte multe.

La Bucureşti, după ce am luat contact cu conducerea Institutului de Lingvistică şi după ce am ascultat raportul pe care l-a citit tovarăşul Cheresteşiu, directorul Institutului de Lingvistică, mi-am dat însă seama că nu acestea constitue principalul defect al Dicţionarului pe care îl discutăm.

Este foarte important ca Dicţionarul Academiei R.P.R. să nu conţină greşeli de tipar, şi mai cu seamă greşeli de definiţii şi greşeli ideologice, dar clasa muncitoare, partidul ei, Academia R.P.R., cer altceva dela lingvişti în acest moment când este vorba de publicat un mare dicţionar al limbii române.

Nu ajunge să semnalăm toate aceste neajunsuri şi să le îndreptăm.

Ca membru al Academiei R.P.R., ca responsabil al colectivului din Cluj care lucrează la Dicţionarul Academiei R.P.R., nu mi-am îndeplinit sarcina chiar dacă aş reuşi să elimin greşelile din Dicţionar aşa cum se prezintă acuma.

Din raportul citit aici de tovarăşul Cheresteşiu, m'am convins că în momentul de faţă sarcina noastră este cu mult mai mare. Recunosc că pentru felul atât de defectuos în care se prezintă Dicţionarul eu am o mare vină. Aceasta rezultă mai ales din faptul că, în calitatea mea de profesor de slavistică, am putut citi ruseşte cu o oră mai înainte decât tovarăşii mei de specialitate, şi astfel am putut să-mi dau seama înaintea tovarăşilor mei de felul cum se rezolvă problema dicţionarelor în Uniunea Sovietică, de felul cum au înţeles lingviştii sovietici să fie în slujba poporului, legând teoria de practică, contribuind la construirea unei lumi noi, la construirea unei lumi socialiste, a societăţii comuniste.

Noi credeam că Academia are sarcina de a rezolva probleme teoretice, de a întocmi dicţionare « academice », nu ca acelea ale lui Uşacov sau Ojegov, care sunt dicţionare excelente, care servesc scopuri într'adevăr practice şi care sunt destinate pentru marile masse de cititori şi de mânuitori ai condeiului, dar n'au fost întocmite de Academia de Ştiinţe a Uniunii Sovietice. De aceea credeam că Academia R.P.R. are datoria să dea o lucrare de o mult mai mare însemnătate ştiinţifică, nu numaidecât practică. Eram convins că e bine să publicăm Dicţionarul nostru—al Academiei R.P.R. — sub forma aceasta a unui dicţionar-inventar, a unui tezaur, cum se zice în terminologia lingvistică. Insă între timp au apărut şi primele două volume din Dicţionarul limbii ruse al Academiei de Ştiinţe a Uniunii Sovietice, sub titlul « Dicţionarul limbii literare ruse contemporane ». Din prefaţa acestui Dicţionar şi din istoria Dicţionarului Academiei am fi putut trage învăţăminte folositoare întocmirii Dicţionarului limbii române.

Din istoria Dicţionarului fostei Academii de Ştiinţe imperiale ruseşti, asemănătoare cu aceea a Dicţionarului Academiei Române am fi putut învăţa cum să procedăm cât mai just. Şi pentru dicţionarul rus s'a adunat foarte mult material, ca şi la noi. Şi lucrările Dicţionarului rus erau înaintate, deoarece se lucra la o nouă ediţie a Dicţionarului Academiei de Ştiinţe.

Insă în discuţii asemănătoare cu acelea pe care le avem noi astăzi, s'a văzut că nu acest lucru se aşteaptă din partea lingviştilor.

Massele largi ale poporului, clasa muncitoare, oamenii muncii, care tot mai mult îşi ridică nivelul cultural, un număr tot mai mare de intelectuali ieşiţi din clasa muncitoare, un număr tot mai mare de cititori, de mânuitori ai condeiului şi de activişti care scriu sau care vorbesc în întruniri publice, cer dela lingvişti altceva decât un dicţionar-inventar al limbii lor.

Lucrurile acestea nu le-am semnalat cu toată insistenţa, crezând că tot ce s'a publicat până acum din Dicţionarul Academiei se valorifică cel mai bine dacă continuăm lucrările şi terminăm Dicţionarul fostei Academii cam în acelaşi fel cum a fost început.

Intre timp a apărut lucrarea genială a tovarăşului Stalin « Marxismul şi problemele lingvisticii », în care se arată marea importanţă a vocabularului unei limbi, căci el « reflectă starea limbii: cu cât vocabularul este mai bogat şi mai variat, cu atât limba este mai bogată şi mai desvoltată » [1]. De aceea bogăţia vocabularului arată nivelul ridicat de cultură al poporului care vorbeşte limba respectivă.

Am crezut că, îndreptând, ceea ce s'a publicat până acum şi ceea ce în parte era gata redactat, noi facem o operă utilă în acest moment pentru massele populare dela noi, pentru intelectualitatea noastră care contribue la construirea socialismului.

După ascultarea raportului tovarăşului Cheresteşiu, mi-am dat seama că un dicţionar ca acela pe care îl discutăm astăzi, în condiţiile de acum, nu poate fi considerat satisfăcător.

Prof. Gulian a arătat în parte cam ce reprezintă Dicţionarul nostru, ce este sau ce vrea să fie dicţionarul nostru, aşa cum a fost întocmit:

1. Intâi el vrea să fie un Dicţionar al limbii române contemporane. Intr'adevăr, el cuprinde cuvinte scoase din operele scriitorilor din secolele al XIX-lea

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. P.M.R., 1950, p. 24.

şi al XX-lea şi chiar din operele unor autori contemporani, care trăiesc încă şi astăzi.

S'a dat în acest Dicţionar şi material cules din operele unor scriitori tineri, precum şi din periodicele, revistele, gazetele apărute în ultimii ani. In sfârşit, Dicţionarul cuprinde şi material cules din operele traduse ale clasicilor marxism-leninismului. Am vrut deci să dăm un Dicţionar al limbii române contemporane.

2. In acelaşi timp, în Dicţionarul nostru se dau toate cuvintele care se găsesc în cele mai vechi cărţi şi manuscrise, începând cu secolul al XVI-lea. Dicţionarul Academiei voia să fie şi un dicţionar al limbii vechi.

3. Dicţionarul mai conţine un foarte mare număr de cuvinte dialectale. Un cuvânt semnalat de cineva dintr'un sat oarecare din fostul judeţ Sălaj este trecut şi el în Dicţionar. El este deci şi un dicţionar dialectal.

4. Dicţionarul nostru are pretenţia să fie şi un dicţionar normativ. Prin indicaţiile date la un cuvânt că este învechit sau că este un regionalism, un sârbism un ungurism, se arată în acelaşi timp că întrebuinţarea lor nu este recomandată. (Ţin să observ că termenii de ungurism, ucrainism, nu sunt potriviţi. Un cuvânt nu trebue evitat fiindcă e de origine ucraineană, ci fiindcă e întrebuinţat numai pe un mic teritoriu. El poate să se răspândească şi să devină cuvânt al limbii comune. Aşa dar nu originea cuvântului importă, ci răspândirea lui. Termenii de ungurism, bulgarism, ucrainism au rămas din vechiul dicţionar şi reprezintă un mic rest de purism rău înţeles, de naţionalism).

5. Pe lângă aceasta, s'a căutat să se dea în Dicţionar cât mai multe sinonime. El este aşa dar şi un dicţionar al sinonimelor.

6. La sfârşitul articolelor, Dicţionarul dă şi etimologia cuvintelor, deci este un dicţionar etimologic.

7. El conţine indicaţii ortografice, e adevărat, nu întotdeauna destul de consecvente şi nu de pe o poziţie destul de hotărîtă.

8. De asemenea dicţionarul dă şi indicaţii de felul cum trebue pronunţat un cuvânt, iarăşi nu destul de consecvent. El este prin urmare şi un dicţionar ortoepic.

Am înşirat deci opt aspecte ale acestui Dicţionar. După cum vedeţi, Dicţionarul nostru vrea să cuprindă cam prea multe lucruri deodată. El vrea să îmbrăţişeze deodată foarte mult, fără să reuşească să cuprindă bine materialul.

Din raportul direcţiunii Institutului de Lingvistică, din cele spuse de cei care au luat cuvântul, reiese că se aşteaptă altceva dela lingvişti. Massele populare au nevoie de un dicţionar al limbii literare contemporane, adică al limbii scrise şi vorbite de oamenii instruiţi, care să fie un dicţionar normativ, care să nu ocupe prea mult loc, să poată fi uşor de mânuit şi să poată fi întrebuinţat şi de nespecialişti. Aceasta nu înseamnă că nu avem de loc nevoie de un dicţionar-inventar, fiindcă acesta ar servi poate numai specialiştilor. Ne putem întreba dacă interesele ştiinţifice ale specialiştilor pot fi sacrificate, pe motivul că un dicţionar de opt, zece sau chiar douăzeci de volume ar fi prea scump? Am convingerea fermă că o ţară socialistă, dar mai ales o ţară comunistă, poate să-şi permită luxul de a întocmi un dicţionar— fie chiar în douăzeci de volume — care să servească numai specialiştilor. Flora României va apărea în douăsprezece volume şi va conţine descrierea a zeci de mii de plante. Este evident că la publicarea ei s'au avut în vedere în primul rând specialiştii. De aceea nu trebue să renunţăm la întocmirea unui mare dicţionar, de care au nevoie cercetătorii. In momentul de faţă,

însă, să avem curajul de a renunţa la comoditatea noastră de până acum şi să începem întocmirea pe baze noi a Dicţionarului. In Uniunea Sovietică s'a pus de o parte materialul care a fost lucrat şi tipărit şi s'a început întocmirea unui nou dicţionar al Academiei, din care au apărut până acum două volume. Acesta nu este un dicţionar-inventar, ci un dicţionar al limbii literare contemporane. Aşa ceva trebue să facem şi noi: să îmbogăţim materialul existent cu cât mai multe exemple şi citate, luate din operele clasicilor noştri şi ale scriitorilor contemporani, alegând cele mai bune, cele mai potrivite, cele mai caracteristice pentru scriitorii noştri. Nu numai din macheta aceasta, ci şi din restul materialului dicţionarului m'am convins că exemplele, citatele luate, bunăoară, din Bălcescu, nu sunt cele mai caracteristice pentru limba lui. De asemenea citatele din Eminescu nu sunt cele mai caracteristice pentru limba lui Eminescu. Baza acestui dicţionar trebue să fie limba scriitorilor clasici. Mai târziu, din materialul care rămâne, trebue întocmit un dicţionar al limbii vechi. Şi Academia de Ştiinţe din Uniunea Sovietică lucrează la un dicţionar al limbii ruse vechi. Natural, va trebui să stabilim de unde începe Dicţionarul limbii contemporane şi până unde va merge cel istoric. De obicei se spune că limba literară rusă contemporană începe cu Puşchin deci prin deceniul al doilea şi al treilea al secolului al XIX-lea. Limba rusă a început să fie scrisă în secolele X—XI, astfel încât dicţionarul limbii ruse vechi va cuprinde material din secolele XI—XVIII.

In ce priveşte Dicţionarul nostru, eu sunt de părere că este destul dacă dicţionarul limbii literare române contemporane îl începem cu Bălcescu. Este adevărat că cu ajutorul acestui dicţionar nu-l putem citi pe Neculce. De aceea ediţiile lui Neculce trebue să fie însoţite de un glosar şi de note. Chiar şi operele lui Creangă pot fi greu înţelese fără note, din cauza multor cuvinte dialectale moldoveneşti. Scriitorii noştri întrebuinţează adeseori cuvinte arhaice, ca de exemplu maestrul Sadoveanu în romanele sale istorice. Aceste cuvinte evocatoare ale timpurilor străvechi nu vor lipsi din Dicţionar, deoarece opera maestrului Sadoveanu va fi mult mai bine reprezentată în dicţionarul limbii literare contemporane decât a fost în dicţionarul pe care îl discutăm. In viitorul dicţonar se vor da mult mai multe indicaţii stilistice ca până acum.

Sunt deci de părere ca să începem cu Bălcescu, eventual cu începutul secolului al XIX-lea.

Pe lângă dicţionarul istoric trebue să se întocmească şi un dicţionar dialectal, alături de monografii dialectale. De ani de zile nu s'au mai făcut la noi studii dialectale şi nu a apărut nicio monografie dialectală. S'a lucrat foarte încet la Atlasul limbii române. Atlasul arată răspândirea pe teren a unor termeni şi a unor forme gramaticale. Este foarte util pentru a vedea cum sunt răspândite pe teren diferitele forme, diferitele fenomene de limbă, însă monografiile dialectale nu pot fi înlocuite de un atlas lingvistic. Din aceste monografii dialectale, publicate până acum, din răspunsurile la diferitele chestionare, ca acela al lui Hajdeu, care sunt reprezentate în Dicţionar, se poate scoate material pentru un dicţionar dialectal. Nu toate cuvintele cu care s'a răspuns la chestionarul lui Hajdeu trebue să intre în dicţionarul limbii literare contemporane.

Dicţionarul dialectal ar fi deci al treilea dicţionar proiectat. Avem însă nevoie şi de un dicţionar ortografic, după ce vom avea o nouă ortografie. Dicţionarul Academiei R.P.R. trebue să ţină seamă de ortografia oficială. Se va avea grijă să nu se strecoare greşeli şi inconsecvenţe ortografice în Dic-

ţionar. Pentru ca să ştim cum se scrie un cuvânt, nu putem consulta în orice moment un dicţionar în mai multe volume. In Uniunea Sovietică acelaşi lingvist, Uşacov, care a scris marele dicţionar în 4 volume, a publicat un dicţionar ortografic, format mic, care încape în buzunar. De un astfel de dicţionar ortografic portativ avem nevoie şi noi.

N'avem încă un dicţionar etimologic complet al limbii române. Am rămas tot la Cihac, care are foarte multe merite, dar care este învechit.

Aşa dar Dicţionarul nostru îmbrăţişează prea mult deodată şi rău, cu multe greşeli. După cum am văzut, nu este nici un bun dicţionar al limbii române contemporane, nici un bun dicţionar al limbii vechi, nici un bun dicţionar dialectal, nici un bun dicţionar etimologic; e preferabil prin urmare să facem mai multe dicţionare care să fie cât se poate de bune, mai bune decât acesta pe care l-am întocmit până acum.

In concluzie, în loc de un singur dicţionar, avem nevoie de mai multe dicţionare: Dicţionarul limbii literare contemporane, dicţionarul ortografic (care poate fi întocmit îndată după ce se va adopta noua ortografie), un dicţionar al limbii vechi (sec. XVI—XVIII), un dicţionar dialectal şi un dicţionar al sinonimelor, propus de maestrul Sadoveanu. Acesta va fi foarte util scriitorilor tineri, al căror vocabular e uniform sărac şi prea puţin nuanţat.

In felul acesta lingviştii vor da cât mai repede masselor muncitoare dela noi, intelectualităţii noastre muncitoare, oamenilor instruiţi ieşiţi din clasa muncitoare şi din ţărănimea muncitoare, opere cât mai perfecte, cât mai folositoare în lupta lor pentru construirea socialismului. Pentru aceasta trebue însă să ne învingem comoditatea, o moştenire a vechilor regimuri; trebue să ne învingem groaza de critică, trebue să învăţăm a ne face serios autocritica. In felul acesta vom dovedi clasei muncitoare, Partidului Muncitoresc Român şi Academiei R.P.R., că într'adevăr merităm încrederea pe care şi-au pus-o în noi.

Inainte de a termina, aş vrea numai să vă arăt Dicţionarul limbii ruse literare contemporane, publicat de Academia de Ştiinţe a U.R.S.S. In acest Dicţionar se dau, la sfârşitul articolului fiecărui cuvânt, în trei-patru rânduri sau chiar într'un singur rând, propriu zis nu indicaţii etimologice, ci indicaţii istorice: când apare pentru întâia oară cuvântul şi sub ce forme diferite. Procedeul acesta poate fi adoptat şi de Dicţionarul nostru.

ALEXANDRU NICHITA:

Ca purtătoare a ideilor de transformare revoluţionară a lumii şi ca făuritoare a acestei transformări, clasa muncitoare este mai interesată decât oricare altă clasă din istoria societăţii — şi în alt fel, principial deosebit — în desvoltarea şi perfecţionarea limbii. In condiţiile construirii socialismului în ţara noastră şi ale înfloririi fără precedent a culturii noastre naţionale, rolul limbii ca instrument de comunicare între oameni în societate, ca mijloc de luptă şi de desvoltare a societăţii, devine deosebit de mare.

Este limpede că numai de pe această poziţie se poate face o apreciere a muncii depuse până acum de colaboratorii Dicţionarului Academiei R.P.R. Contribue sau nu Dicţionarul, în actuala lui formă, la desvoltarea şi perfecţionarea limbii române? Contribue sau nu Dicţionarul, aşa cum se prezintă el în manuscris, la îmbogăţirea vocabularului limbii noastre, la formarea unei

limbi cât mai simple şi cât mai capabile să exprime maximum de noţiuni şi toate nuanţele gândirii?

După părerea mea, referatul tovarăşului profesor Cheresteşiu a răspuns just la aceste întrebări, arătând că fosta conducere a Institutului de Lingvistică s'a manifestat, în fapt, ca o conducere antipatriotică, străină de poporul nostru muncitor, potrivnică intereselor şi aspiraţiilor lui. Am avut prilejul, împreună cu alţi tovarăşi dela Institutul de Istorie şi Filosofie al Academiei R.P.R., să citesc nu numai macheta difuzată în rândurile dvs. ci şi parte din dosarele aflate la Institutul de Lingvistică, pregătite pentru tipar. Această lectură a ridicat numeroase probleme în legătură cu nivelul ştiinţific al muncii la Dicţionar, cu toate că e greu să vorbeşti despre responsabilitate ştiinţifică, despre cinste ştiinţifică, atunci când — după cum vom vedea mai departe — pe zeci şi zeci de pagini ale manuscrisului se pune în primul rând problema cinstei cetăţeneşti.

Trebue arătat însă dela bun început că, în ceea ce priveşte metoda, criteriile de interpretare a cuvintelor şi de exemplificare a răspândirii lor, munca la Dicţionar a oglindit în cea mai mare parte concepţia neştiinţifică, idealistă, retrogradă a academicianului Rosetti cu privire la legătura dintre limbă şi gândire.

După cum se ştie, o lucrare a academicianului Rosetti, apărută în 1947, se situa pe poziţii agnostice, idealiste, îmbrăţişate cu mult zel de lingviştii obscuranţişti aflaţi în solda imperialismului.

Proclamând în mod fals lipsa oricărei legături dintre limbă şi gândire, academicianul Rosetti a îmbrăţişat făţiş atunci o teorie foarte răspândită în rândurile lingviştilor idealişti, aşa numita teorie a semnelor. Criticată şi demascată încă de Lenin în « Materialism şi empiriocriticism », această teorie se reduce în esenţă la aceea că între cuvânt — pe care lingviştii respectivi îl numesc « semn lingvistic » — şi lucrul sau fiinţa căruia i se aplică sensul cuvântului — de exemplu, cuvântul « casă » şi casa ca obiect concret, real — nu ar exista nicio legătură, sau, dacă există o legătură, aceasta este una nemotivată, arbitrară, inexactă. Apariţia şi răspândirea anumitor « semne lingvistice » ar fi — după această « teorie » — independentă de gândire, independentă de oglindirea realităţii în mintea omului. Cuvintele au, după aceşti lingvişti, o existenţă de sine stătătoare; ele sunt nişte semne convenţionale.

Unor asemenea aberaţii le răspunde clar teza marxistă: limba este realitatea nemijlocită a gândirii; realitatea gândirii se manifestă în limbă; gândire nudă, liberă de materialul limbii, nu există.

La ce a dus, din punct de vedere metodologic, în problema alcătuirii Dicţionarului, concepţia idealistă a academicianului Rosetti? Ea a dus la aceea că în momentul de faţă materialul ilustrativ, exemplificator al Dicţionarului, adică citatele, se prezintă desorganizat, haotic, fără nicio legătură cu definiţiile date cuvintelor, ba, dimpotrivă, uneori contrazicându-le.

Ai impresia, citind Dicţionarul, că unii dintre redactorii lui au procedat după tipicul poeziei suprarealiste, scoţând din căciulă cuvintele şi împerechindu-le fără noimă. Un asemenea procedeu nu are nimic comun cu o muncă ştiinţifică conştientă îndreptată spre un scop determinat: cunoaşterea şi explicarea limbii. După părerea mea, una din concluziile desbaterii noastre trebue să fie şi aceea că menirea lexicografului nu este numai de a înregistra limba şi de a o descrie, ci de a interveni activ în desvoltarea ei, înregistrând şi

comunicând tocmai acele întrebuinţări ale cuvintelor care, în mod logic, sunt legate de toate nuanţele noţiunii respective.

Este mai important însă să subliniem altceva. Poziţiile agnostice, idealiste în lingvistică, ca aceea a academicianului Rosetti, au fost complet nimicite prin apariţia genialei lucrări a tovarăşului Stalin. Ce rost mai are atunci păsrarea într'un dicţionar, care se lucrează în anul 1952 în Republica noastră, a unor asemenea poziţii, care, dacă nu mai pot fi teoretizate, sunt strecurate în schimb în metodologie?

Procedeele agnostice de care am vorbit mai sus permit — sub masca nevinovăţiei înregistratorilor pasivi de cuvinte — cea mai neruşinată contrabandă de idei şovine şi cosmopolite, alături de încercările cele mai murdare de calomniere a regimului nostru şi a poporului muncitor, de calomniere a marii Uniuni Sovietice.

Câteva exemple:

Pentru a arăta, de pildă, întrebuinţarea adverbului « direct », Prof. Tudor Vianu, revizuit, chipurile, de Acad. Rosetti, n'a găsit la îndemână decât următorul citat: « poporul român n'a luat parte direct la formarea civilizaţiei europene » (lit. d, dosar 19, p. 31). Pentru ca, după o asemenea declaraţie, pe care au aplaudat-o întotdeauna, cu dragă inimă, colonizatorii poporului român, să urmeze câteva pagini mai încolo cea mai crasă insinuare cosmopolită. Trebuia exemplificată întrebuinţarea cuvântului « discernământ ». Citatul, scos din criticul reacţionar Densuşianu, sună astfel: « acel discernământ, care nu-i lipsea— Densuşianu se referă la Costache Conachi — trebuia să-l ducă la recunoaşterea părţilor bune din atingerea noastră cu cultura occidentală (acelaşi dosar, p. 19). Comentariile sunt de prisos.

Am să mai menţionez un singur exemplu, care arată din plin la ce provocări grosolane se pretează aşa zisa indiferenţă a redactorilor Dicţionarului faţă de sensul cuvintelor.

Este vorba de răspândirea şi de întrebuinţarea cuvântului « disciplină » (acelaşi dosar, lit. d, p. 83—89). Cuvântul « disciplină » exprimă o idee scumpă poporului nostru muncitor. Disciplina conştientă, liber consimţită a vieţii de partid şi de stat joacă un mare rol în construcţia noastră socialistă. Ce poziţie iau faţă de această idee redactorii Dicţionarului? După o definiţie echivocă, se dau următoarele citate:

1) « disciplina îl strângea de gât »;

2) « în criptă — este vorba de un citat religios — erau adunate, sub disciplina părintelui Sebastian, sute de cranii »;

3) « executa ca un automat un ordin care asigura disciplina » — după care urmează un citat din tovarăşul Stalin.

Academicianul Rosetti susţine că limba redă în mod inexact şi arbitrar gândirea omenească. Cum explică atunci d-sa faptul că, în aceste cazuri pe care le-am citat, limba redă cât se poate de exact şi deloc arbitrar, ci, dimpotrivă, organizat, un anumit fel de a gândi, o anumită concepţie asupra lumii, pe care poporul nostru le-a aruncat de mult acolo unde le e locul, la lada cu gunoi a trecutului?

In legătură cu metodologia «semnelor», vreau să mai ridic o singură chestiune: aceea a folosirii fariseice, filistine a textelor din clasicii marxism-leninismului. In această privinţă, Dicţionarul abundă în trunchieri şi falsificări inadmisibile.

Trebue arătat, de pildă, că texte esenţiale ale lui Lenin cu privire la idealism sunt citate oriunde vreţi, la ilustrarea întrebuinţării conjuncţiilor, prepoziţiilor, pronumelor etc., dar numai pentru a completa sensul cuvântului « idealist »

nu. Genialului dialectician şi înflăcăratului tribun al proletariatului, care a fost Engels, îi sunt atribuite citate în stare să-l prezinte ca pe un metafizician şi un apologet al burgheziei.

Faptul că asemenea cazuri de falsificare a gândirii marxist-leniniste nu sunt răzleţe, ci, din contra, stăruitoare — ele abundă — arată că unii dintre colaboratorii Dicţionarului au mers cu îndrăzneală în difuzarea ideilor lor otrăvite până la a folosi, pentru aceasta, numele clasicilor marxism-leninismului. Acelaşi lucru trebue spus şi despre felul cum este folosită în citate presa noastră de partid.

Citind în manuscris paginile închinate cuvântului « filatură », ai impresia că redactorul respectiv a stat şi a adunat, cu răbdare şi minuţiozitate, tot ceea ce a putut găsi negativ şi critic în presă despre filaturi, cu toate că ziarele noastre scriu zilnic despre succesele stahanoviştilor din industria textilă sau despre îmbunătăţirea condiţiilor de muncă din filaturi.

Inainte de a încheia, vreau să mai ridic o problemă, şi anume: aceea a aşa-zisului caracter istoric al actualei forme a Dicţionarului.

Referatul tovarăşului Cheresteşiu a subliniat în mod just necesitatea de a defini, în primul rând, accepţiunea actuală a cuvintelor. Abundenţa sensurilor ieşite din uz, a cuvintelor dialectale, a cuvintelor de jargon specific intelectualilor burghezi, ca de pildă, « europeism », « cerebralitate », « act gratuit » şi altele, n'au nimic deaface cu o concepţie istorică ştiinţifică asupra limbii. Limba — ne învaţă tovarăşul Stalin — este în legătură indisolubilă cu istoria poporului, care este făuritorul şi purtătorul ei. Din acest punct de vedere trebue revăzută în primul rând bibliografia care a stat la baza Dicţionarului. Ce are, de pildă, deaface cu istoria, cu lupta poporului un reacţionar conservator înrăit ca Maiorescu, care este citat în repetate rânduri în Dicţionar, ba încă în aşa fel încât din ansamblul citatelor apare ca un precursor al socialismului la noi? Trebue introduşi în Dicţionar conducători ai clasei muncitoare ca Ştefan Gheorghiu şi I. C. Frimu, poeţi ca Theodor Neculuţă, Ion Păun-Pincio şi alţii; trebue citaţi clasicii noştri — Eminescu, Caragiale, Creangă, Sadoveanu.

Propun ca secţia a VI-a a Academiei să organizeze o colaborare strânsă între colectivul care lucrează la alcătuirea Dicţionarului şi specialiştii din diferitele domenii ale ştiinţei, în aşa fel ca să nu mai poată fi cu putinţă strecurarea în Dicţionar a unor definiţii neştiinţifice. In privinţa alcătuirii Dicţionarului, cred că a doua variantă propusă aici de tov. profesor Gulian este cea mai potrivită.

J. LIVESCU-IAŞI:

Una dintre obiecţiile pe care voiam să le fac privind tehnica, este numărul mare de greşeli de tipar, care de multe ori denaturează chiar sensul cuvintelor.

In ceea ce priveşte materialul prezentat pentru desbateri, vedem că foarte puţine cuvinte—băga, creşte etc.—fac parte din fondul principal de cuvinte.

Ar fi util pentru noi să ni se dea lămuriri precise privitoare la cadrul cuvintelor « colectiv », « colectivitate », « colectivizare », « colectivism », « critică ». Deci o serie de cuvinte care ar fi putut să ne dea posibilitatea să vedem într'adevăr reflectate în macheta prezentată limba actuală. Lipsa lămuririlor

necesare arată felul în care a fost lucrat Dicţionarul, ruperea de realitate a lingviştilor dela Institut faţă de problemele privind limba română contemporană.

S'a arătat aci preponderenţa materialului vechi asupra celui nou. Dar şi în ceea ce priveşte materialul vechi, pe când autorii religioşi sunt citaţi din plin — Varlaam, Coresi etc. — cronicarii nu sunt citaţi decât în mică măsură.

Printre autori, clasicii sunt mai puţini iar scriitorii progresişti lipsesc. In schimb găsim citat destul de des pe Ionel Teodoreanu «La Medeleni». Astfel este citat de asemenea autorul de duzină care ilustrează literatura de cea mai joasă speţă de după primul război mondial, Rădulescu-Niger. In Dicţionar e menţionat de mai multe ori.

In ceea ce priveşte materialul ştiinţific, s'ar părea că chimia noastră se opreşte la Poni, matematica la Culeanu, ambii fiind autori care au scris în preajma anului 1890, ceea ce probează aceeaşi rupere de realitate.

Găsim în altă parte citatul următor, la cuvântul «baie»: «băile din Ems sunt frecventate de o societate aleasă». In primul rând citatul nu reprezintă şi nu clarifică cu nimic cuvântul baie. El este ales din jargonul clasei exploatatoare lucru care n'are ce căuta în Dicţionarul limbii române.

Referindu-mă şi la cele arătate de tov. Nichita, sunt şi eu de acord că materialul prezentat dovedeşte o intenţie vădită de falsificare a învăţămintelor marxist-leniniste. La pagina 52 este un citat atribuit lui Lenin în opera sa genială «Materialism şi empiriocriticism»: «Oamenii sunt înclinaţi... să acorde *crezare* simţurilor».

Oricine, şi oricât de puţină pregătire ideologică ar avea, îşi poate da seama că aici e vorba de o falsificare grosolană a tezelor leniniste privitoare la cunoaştere. Lenin citează aici pe David Hume.

Pentru motive de felul acesta, cred că concluziile raportului sunt juste şi că în forma aceasta Dicţionarul nu poate apărea. El probează lipsa de nivel ideologic, lipsa de ataşament faţă de clasa muncitoare şi un caracter direct duşmănos faţă de lupta poporului pentru construirea socialismului.

GHIŢĂ SIMION:

Având posibilitatea să consult, în afară de macheta tipărită, o parte din manuscrisul redactat al Dicţionarului, vreau să fac câteva observaţii asupra fişelor referitoare la termenii filosofici.

Dicţionarul pe care-l discutăm — după părerea mea — nu este construit pe fundamentul ştiinţei marxist-leniniste şi al lucrării tovarăşului Stalin despre limbă, ci are la bază concepţia vechiului Dicţionar, principiile burgheze, antiştiinţifice, fiind doar cârpit, petecit cu noi citate, de multe ori aruncate la întâmplare lângă citatele vechi. Micile modificări care s'au adus vechiului Dicţionar n'au putut schimba caracterul de inventar al Dicţionarului. Cel puţin această impresie o lasă cercetarea dosarelor cuprinzând cuvintele dela A la L.

In ceea ce priveşte structura Dicţionarului şi criteriul după care sunt tratate cuvintele în analiza diferitelor sensuri, cred că criteriul istoric-cronologic, care pare să fie îmbrăţişat de autorii Dicţionarului, nu este cel mai

indicat. Se insistă prea mult asupra aspectului istoric şi mai puţin asupra sensului actual şi ştiinţific al cuvintelor.

Dicţionarul pe care-l aşteptăm trebue să oglindească în primul rând starea actuală a limbii române vii şi să dea materialul necesar pentru stabilirea fondului principal de cuvinte al limbii. Cred că ierarhizarea sensurilor unui cuvânt trebue să se facă după criteriul importanţei, pornindu-se dela accepţiunea actuală şi ştiinţifică a noţiunii desemnate prin cuvântul respectiv.

In ce priveşte propunerea făcută de Prof. Ionescu-Gulian, eu sunt pentru prima variantă, adică să apară mai întâi o serie de volume care să cuprindă Dicţionarul limbii române contemporane, apoi altă serie de volume care să cuprindă Dicţionarul istoric al limbii române, etc.

In geniala sa lucrare «Marxismul şi problemele lingvisticii», tovarăşul Stalin arată că limba nu aparţine de suprastructură şi nu are caracter de clasă. Dar dacă limba manifestă un fel de indiferenţă faţă de clase, « diferitele grupuri sociale, clasele sunt departe de a fi indiferente faţă de limbă. . . clasele influenţează limba, introduc în limbă cuvintele şi expresiile lor specifice şi uneori înţeleg în mod diferit unele şi aceleaşi cuvinte şi expresii » — spune tovarăşul Stalin [1].

Noţiunile care aparţin ştiinţelor suprastructurale, care au caracter de clasă, vor fi definite şi înţelese în mod diferit de diferite clase. De aceea trebue să fim atenţi la definiţiile acestor noţiuni, ca ele să nu fie idealiste, reacţionare, ci să fie bazate pe ştiinţa marxist-leninistă, să fie definiţii cu adevărat ştiinţifice.

Date fiind proporţiile în care e conceput, prin definiţiile date şi mai ales prin citatele folosite, Dicţionarul va cuprinde un material folositor care va fi răspândit şi propagat în masse.

Dicţionarul limbii române — în faza actuală — cuprinde multe idei false, reacţionare şi definiţii neştiinţifice şi idealiste. Una din cauzele acestor scăderi ale Dicţionarului este modul cum a fost alcătuită bibliografia şi cum au fost alese citatele.

Bibliografia oglindeşte concepţia care a stat la baza alcătuirii Dicţionarului.

1. Pentru termenii ştiinţifici nu s'au folosit totdeauna lucrările cele mai bune, cu cel mai înalt nivel ştiinţific. Pentru ştiinţele tehnice s'a putut consulta Lexiconul tehnic român. Dar pentru ştiinţele biologice, medicale, filosofice etc., neexistând până acum dicţionare care să definească termenii — noţiunile de bază — ale ştiinţelor respective, trebuia să se ceară ajutorul (colaborarea) Institutelor respective ale Academiei R.P.R.

Acest lucru nu s'a făcut, iar rezultatul este nivelul ştiinţific scăzut al Dicţionarului. Astfel s'au dat definiţii confuze şi de multe ori idealiste.

De exemplu, cuvântul *determinism* este definit astfel: « sistem filosofic idealist care comite o înlănţuire de predeterminări. . . » Determinismul, care este un principiu de bază al ştiinţei şi filosofiei materialiste, care a fost şi este apărat cu dârzenie împotriva finaliştilor şi indeterminiştilor din lagărul imperialist, determinismul, care e piatra unghiulară a ştiinţei, este batjocorit de către colaboratorul « filosofic » al Dicţionarului.

Noţiunea de *cauză* e definită — după T. Maiorescu — astfel: « fenomenul anterior căruia îi urmează necesar alt fenomen ». Această definiţie se bazează pe sofismul « post hoc, ergo propter hoc » (după aceasta, deci din cauza aceasta).

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii,, Ed. P.M.R, 1950. p. 14, 42.

După această definiţie urmează că ziua este cauza nopţii, şi invers, deoarece ele se urmează necesar una pe alta.

Se ştie că idealistul agnostic David Hume, duşman al principiului cauzalităţii, reducea cauzalitatea la obişnuinţa minţii noastre de a vedea fenomenele urmându-se unele pe altele. Deci Dicţionarul Institutului de Lingvistică a urmat această cale neştiinţifică.

Aproape toate noţiunile filosofice nu sunt definite ştiinţific. La cuvântul *filosof* citim: « Persoană înţeleaptă care se lasă condusă de raţiune şi nu se impresionează de loviturile pe care le primeşte în cursul vieţii; persoană care preferă o viaţă liniştită şi retrasă ».

Colaboratorii « filosofici » ai dicţionarului strecoară astfel noţiunea învechită, reacţionară despre filosofi ca « persoane liniştite şi retrase ». Trebue să spunem că noi, cadrele tinere dela Institutul de Filosofie, respingem cu hotărîre astfel de idealuri perimate. In condiţiile construirii socialismului, activiştii de pe tărâmul ideologic trebue să fie luptători dârzi împotriva ideologiei duşmanului de clasă, iar nicidecum persoane liniştite şi retrase.

2. In ceea ce priveşte bibliografia referitoare la limba literară, nu s'au folosit suficient operele clasicilor literaturii noastre. S'au folosit în schimb scriitori obscuri ca Ciauşanu, Klopstock şi alţii.

Problema bibliografiei Dicţionarului, problema selecţionării (alegerii) operelor literare din care se vor da citate în Dicţionar, se pune în legătură cu problema moştenirii culturale şi a revoluţiei culturale. Astfel Maiorescu, ideologul coaliţiei burghezo-moşiereşti, figurează în bibliografie cu 8 volume (Critice — 3 volume; Discursuri parlamentare cu privire la îndreptarea politică a României sub domnia lui Carol I — 4 volume; Logica — 1 volum) pe când Bălcescu figurează cu o singură operă: Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul.

E clar că atât în privinţa definiţiilor şi citatelor, cât şi a bibliografiei, este necesară o revizuire care să înlăture greşelile de ordin politic şi ideologic ale Dicţionarului.

N. PASCU:

Am citit macheta care ne-a fost prezentată. Alt material n'am citit. Când am citit macheta, m'am gândit la ce se petrece în ţara noastră. In ţara noastră sunt uriaşe construcţii, uriaşe şantiere. Cresc oameni noi, se îmbogăţeşte bagajul de cuvinte. Dicţionarul acesta, prezentat de fosta conducere a Institutului de Lingvistică, este însă un dicţionar vechi, care vrea să reprezinte — cred eu — sub firma Academiei R.P.R., sub firma celui mai înalt for ştiinţific din ţara noastră, o marfă veche, idealistă, retrogradă, care nu foloseşte oamenilor muncii din ţara noastră, care foloseşte reacţiunii, care ar fi folosit imperialiştilor americani şi lepădăturilor din ţara noastră care îi slujesc.

In machetă sunt, cum s'a spus aici, folosiţi din plin călugări, preoţi, scriitori reacţionari, etc.

Atunci când sunt folosiţi clasicii marxism-leninismului, când e folosită Istoria Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice — şi, după cât mi se pare, e folosită doar de două ori în tot cursul machetei — se dau citate trunchiate şi falsificate.

După această definiţie urmează că ziua este cauza nopţii, şi invers, deoarece ele se urmează necesar una pe alta.

Se ştie că idealistul agnostic David Hume, duşman al principiului cauzalităţii, reducea cauzalitatea la obişnuinţa minţii noastre de a vedea fenomenele urmându-se unele pe altele. Deci Dicţionarul Institutului de Lingvistică a urmat această cale neştiinţifică.

Aproape toate noţiunile filosofice nu sunt definite ştiinţific. La cuvântul *filosof* citim: « Persoană înţeleaptă care se lasă condusă de raţiune şi nu se impresionează de loviturile pe care le primeşte în cursul vieţii; persoană care preferă o viaţă liniştită şi retrasă ».

Colaboratorii « filosofici » ai dicţionarului strecoară astfel noţiunea învechită, reacţionară despre filosofi ca « persoane liniştite şi retrase ». Trebue să spunem că noi, cadrele tinere dela Institutul de Filosofie, respingem cu hotărîre astfel de idealuri perimate. In condiţiile construirii socialismului, activiştii de pe tărâmul ideologic trebue să fie luptători dârzi împotriva ideologiei duşmanului de clasă, iar nicidecum persoane liniştite şi retrase.

2. In ceea ce priveşte bibliografia referitoare la limba literară, nu s'au folosit suficient operele clasicilor literaturii noastre. S'au folosit în schimb scriitori obscuri ca Ciauşanu, Klopstock şi alţii.

Problema bibliografiei Dicţionarului, problema selecţionării (alegerii) operelor literare din care se vor da citate în Dicţionar, se pune în legătură cu problema moştenirii culturale şi a revoluţiei culturale. Astfel Maiorescu, ideologul coaliţiei burghezo-moşiereşti, figurează în bibliografie cu 8 volume (Critice — 3 volume; Discursuri parlamentare cu privire la îndreptarea politică a României sub domnia lui Carol I — 4 volume; Logica — 1 volum) pe când Bălcescu figurează cu o singură operă: Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul.

E clar că atât în privinţa definiţiilor şi citatelor, cât şi a bibliografiei, este necesară o revizuire care să înlăture greşelile de ordin politic şi ideologic ale Dicţionarului.

N. PASCU:

Am citit macheta care ne-a fost prezentată. Alt material n'am citit. Când am citit macheta, m'am gândit la ce se petrece în ţara noastră. In ţara noastră sunt uriaşe construcţii, uriaşe şantiere. Cresc oameni noi, se îmbogăţeşte bagajul de cuvinte. Dicţionarul acesta, prezentat de fosta conducere a Institutului de Lingvistică, este însă un dicţionar vechi, care vrea să reprezinte — cred eu — sub firma Academiei R.P.R., sub firma celui mai înalt for ştiinţific din ţara noastră, o marfă veche, idealistă, retrogradă, care nu foloseşte oamenilor muncii din ţara noastră, care foloseşte reacţiunii, care ar fi folosit imperialiştilor americani şi lepădăturilor din ţara noastră care îi slujesc.

In machetă sunt, cum s'a spus aici, folosiţi din plin călugări, preoţi, scriitori reacţionari, etc.

Atunci când sunt folosiţi clasicii marxism-leninismului, când e folosită Istoria Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice — şi, după cât mi se pare, e folosită doar de două ori în tot cursul machetei — se dau citate trunchiate şi falsificate.

Dicţionarul acesta, aşa cum a fost întocmit, nu foloseşte marilor masse de oameni ai muncii.

Pentru multe explicaţii date cuvintelor, ar trebui să mă gândesc mai mult cam ce vor să însemne. De pildă, la pagina 3, pentru a explica « a băga » se dă un citat din Psaltirea Scheiană, şi anume « Mă năstăviră şi băgară-mă în pădurea. . . şi în satele tale ». Pentru a înţelege acest citat trebue să caut ce înseamnă cuvântul « năstăviră ». Este o limbă veche, care nu mai corespunde.

Cred că Dicţionarul, aşa cum este întocmit, desvăluie idei reacţionare care arată concepţia antiştiinţifică a fostei conduceri a Institutului de Lingvistică.

Problema atitudinii faţă de muncă, faţă de întrecere, este pusă într'un mod revoltător.

Tot la pagina 3 se spune: « A băga (pe cineva) sub covată sau sub masă = a lăsa cu mult în urmă într'o întrecere, a învinge, a birui ».

Tovarăşul Stalin ne învaţă că întrecerea este metoda comunistă de construire a socialismului.

Aş fi vrut să-i văd pe cei care au făcut acest dicţionar, pe Iorgu Iordan şi pe ceilalţi, spunând Mariei Cincă sau lui Nicolae Vasu că au băgat sub covată pe tovarăşii lor atunci când i-au întrecut. Cred că nu ar fi avut o discuţie prea plăcută cu fruntaşii noştri în producţie.

De asemenea, revoltătoare este şi poziţia faţă de femeie. Se spune la un moment dat, în acest fragment care ne-a fost prezentat, că « cine crede la muiere, bage-i-se dracu'n piele », « muierea luxoasă bagă pe bărbat în grele datorii ». Iar în alt loc « voi sânteţi fete, şi numai un băiat m'ar scoate din nevoia în care mă aflu ».

Este clară poziţia antiştiinţifică a autorilor Dicţionarului.

In ţara noastră sunt astăzi nenumărate fruntaşe în producţie, nenumărate stahanoviste. Femeile, la rând cu bărbaţii, construiesc socialismul. Şi Iorgu Iordan nu găseşte alt citat mai potrivit decât acesta că « cine crede la muiere, bage-i-se dracu'n piele » etc.

Cred că soluţia a fost dată de tov. Acad. Petrovici: să se facă un dicţionar nou, care într'adevăr să ne folosească, şi în care să fie prelucrat critic tot materialul adunat.

Se mai ridică însă o problemă, şi anume problema timpului. Dicţionarul acesta trebue făcut repede şi bine, pentrucă acum viaţa merge năvalnic înainte şi nu aşteaptă ca să tărăgănim prea multă vreme.

Cred că trebue să înceapă cu un dicţionar al limbii literare contemporane. Acesta este cel mai folositor pentru noi toţi, pentru toţi oamenii muncii care nu sunt specialişti în lingvistică. Să se facă întâi acest dicţionar, pe care îl vor folosi oamenii muncii, şi apoi să se facă celelalte dicţionare.

ION N. BĂLĂNESCU:

Am auzit astăzi, atât în raportul prezentat de directorul Institutului de Lingvistică, cât şi în desbaterile care au avut loc, observaţiile critice făcute în legătură cu munca depusă până acum pentru alcătuirea Dicţionarului Academiei R.P.R. Am auzit de asemenea — chiar înainte de a mi se da mie cuvântul — şi părerile unui reprezentant al vechii conduceri a Institutului de Lingvistică, al vechii conduceri a colectivului de redactare a Dicţionarului

părerile Acad. I. Iordan. In faţa noastră s'au prezentat, astfel, două concepţii, două poziţii radical opuse, între care nu poate exista niciun fel de conciliere. Rostul desbaterii de azi este tocmai de a promova concepţia justă, ştiinţifică, în munca de alcătuire a Dicţionarului limbii române.

Mi se pare că cele spuse aici de Acad. Iorgu Iordan arată că d-sa nu a ţinut seama nici de analiza profund justă făcută în raport, nici de observaţiile, de criticile aduse în cadrul discuţiei. De aceea mi se pare că, ceea ce a spus Acad. Iordan la sfârşit, că îşi însuşeşte criticile şi propunerile făcute, se bate cap în cap cu toate afirmaţiile pe care d-sa le-a făcut în decursul expunerii. Acad. Iordan a încercat rând pe rând să respingă — prin mijloace nu directe, ci laterale — obiecţiile şi criticile făcute, să le ocolească, să le acopere cu alte argumente care constituiau digresiuni, pentru ca, până la sfârşit, în mod formal, să-şi însuşească criticile aduse.

Cred că problema de bază care trebue să se pună acum, când se discută Dicţionarul limbii române al Academiei R.P.R., când aceste desbateri trebue să reprezinte o cotitură în munca ştiinţifică pentru alcătuirea Dicţionarului, este problema caracterului acestui Dicţionar, este problema cui serveşte acest Dicţionar, este problema dacă munca dusă până acum pentru alcătuirea acestui Dicţionar s'a situat pe o poziţie ştiinţifică sau nu, s'a situat pe poziţia clasei muncitoreşti sau nu. Pentrucă, cum se ştie, o cale de mijloc nu există.

Cred că raportul şi discuţiile care au avut loc au arătat în mod deosebit de clar că munca de alcătuire a Dicţionarului desfăşurată până acum, sub îndrumarea vechii conduceri a Institutului de Lingvistică, a fost o muncă antiştiinţifică, care a continuat orientarea Dicţionarului vechii Academii a regimului burghezo-moşieresc. Cred că aceasta este concluzia esenţială în aprecierea activităţii vechii conduceri a Institutului de Lingvistică şi a colectivului Dicţionarului. De altfel această concluzie rezultă chiar din cele spuse de Acad. Iordan.

Acad. Iordan a declarat în faţa noastră acum câteva minute: « Am folosit ideea vechilor colaboratori ai Dicţionarului ». Tot d-sa a spus: « Am continuat felul de a lucra al fostei echipe ». Cu alte cuvinte, al echipei Academiei regimului burghezo-moşieresc, care nu promova ştiinţa, ci misticismul şi înşelăciunea, care se situa pe o poziţie antiştiinţifică, retrogradă, reacţionară, care servea intereselor claselor exploatatoare. Deci Acad. Iordan a recunoscut în mod făţiş, în faţa noastră, că sub conducerea d-sale colectivul de redactare a Dicţionarului a continuat orientarea greşită, antiştiinţifică, reacţionară, a vechii Academii burghezo-moşiereşti.

Cred că aceasta este problema de bază care stă în centrul desbaterii noastre. Pentrucă, din actuala desbatere, trebue să reiasă în mod deosebit de clar concluzia că munca de alcătuire a Dicţionarului limbii române nu poate să fie, în regimul nostru de democraţie populară, în cadrul Academiei R.P.R., o continuare a activităţii antiştiinţifice şi reacţionare a vechii Academii burghezo-moşiereşti. Din păcate, Acad. Iorgu Iordan şi câţiva alţi colaboratori ai d-sale nu înţeleg acest lucru.

I. METODOLOGIA FOLOSITĂ PÂNĂ ACUM

Trec la problema felului cum a lucrat până acum colectivul Dicţionarului, sub conducerea Acad. I. Iordan, a metodologiei folosite — dacă aceasta poate fi numită metodologie. Acad. Iordan a înfăţişat aici felul cum, pornind dela

Dicţionarul Academiei burghezo-moşiereşti, colectivul condus de d-sa a încercat să redacteze Dicţionarul limbii române.

Eu am încercat să analizez — din păcate, având la dispoziţie un timp scurt, n'am putut consulta decât un material destul de redus — fişele şi dosarele care au fost alcătuite până acum, şi pot spune că chiar din acest sonda cu totul insuficient am putut observa lesne adevăratul conţinut al metodelor pe care le-a descris aici Acad. Iordan şi care nu pot fi socotite sub niciun cuvânt metode ştiinţifice.

Cum s'a lucrat la alcătuirea acestui Dicţionar?

Prima metodă întrebuinţată în cadrul acestei « metodologii generale » a fost « metoda decupării », metoda tăieturilor din vechiul dicţionar al Academiei burghezo-moşiereşti. Dacă dvs. veţi parcurge dosarele cu diferite cuvinte redactate — dicţionarul fiind aproape în întregime elaborat — veţi vedea sumedenie de foi pe care sunt lipite aceste tăieturi, care abundă dela un capăt la celălalt al Dicţionarului. Este aceasta o metodă ştiinţifică? Desigur că o astfel de metodă nu poate fi socotită ştiinţifică.

Acad. Iordan a arătat, parcă cu părere de rău, că au fost scoase unele lucruri, unele citate din autorii reacţionari. Dar această metodă de a trece prin sită vechiul Dicţionar, această metodă antiştiinţifică a permis să se strecoare — pentrucă sita avea orificiile foarte mari — nenumărate afirmaţii duşmănoase, reacţionare, antiştiinţifice, foarte multe teze ale ideologiei burgheze, foarte multe aberaţii ale pseudoştiinţei burgheze.

După această operaţiune de trecere prin sită, s'a continuat, în cadrul « metodologiei », cu adăugarea de cuvinte, expresii şi accepţiuni noi. Trebue să spunem că şi acest al doilea moment al « metodologiei » a avut un caracter antiştiinţific. Aceste cuvinte, expresii, accepţiuni noi, explicaţiile şi citatele noi care s'au introdus, au fost lipite la materialul vechiului Dicţionar al Academiei burghezo-moşiereşti. Ele au dobândit astfel un caracter formal; ele nu s'au integrat organic în alcătuirea noului Dicţionar.

Un aspect al acestui caracter neştiinţific este şi faptul că aceste cuvinte, accepţiuni şi expresii au un conţinut foarte sărăcăcios în Dicţionar. Citatele care se dau pentru aceste cuvinte sunt, în cea mai mare parte, formale sau banale. Aceste citate nu arată diferitele forme lexicale şi construcţii gramaticale în care sunt întrebuinţate cuvintele noi, ci pur şi simplu arată utilizarea lor. Pentru aceste cuvinte noi nu se dau accepţiunile multiple, variate pe care ele le au, aşa cum se întâmplă pentru cuvintele care au fost preluate din vechiul Dicţionar. Lipsesc de aici expresiile poporului, felul cum utilizează aceste cuvinte şi accepţiunile lor, oamenii muncii, activiştii politici. Lipseşte tocmai legătura cu poporul în întreaga muncă de până acum a colectivului de redactare a Dicţionarului.

Acad. Iordan a declarat însă, dimpotrivă, că la baza muncii pe care a condus-o d-sa a stat ideea că limba este a întregului popor. Să dăm crezare afirmaţiilor Acad. Iordan, sau celor ce ne arată materialul redactat? Cred că e bine să ne amintim de ceea ce spune Marx, că un individ nu poate fi apreciat după cele ce gândeşte el despre sine, ci după faptele sale, după produsele activităţii sale. Or, dacă consultăm produsul activităţii colectivului condus de Acad. Iordan, observăm că această activitate a fost cu totul opusă ideii marxist-leniniste că limba este produsul poporului. Această activitate s'a desfăşurat din birou, prin utilizarea « sitei » pentru materialul vechiului Dicţionar şi apoi prin « lipirea » — operaţiune care, bine înţeles, se face tot

din birou — a unor cuvinte, expresii, explicaţii şi citate noi. După aceasta a urmat o aşa numită operaţiune de « politizare », adică s'au dat şi unele extrase din operele conducătorilor partidului, din diferite ziare, dar şi acestea cu totul şi cu totul formal. S'a încercat să se introducă unele citate din literatura noastră nouă, dar şi această muncă a fost formală, ruptă de întreaga muncă de alcătuire a Dicţionarului. Un colaborator sau altul a primit această sarcină; el s'a mulţumit să citească o singură lucrare din literatura noastră nouă, a scos de acolo, alandala, tot felul de cuvinte pe care le-a găsit şi apoi le-a presărat pe lângă diferite cuvinte din dicţionar. Este aceasta o metodă ştiinţifică? Desigur că nu.

Roadele unei astfel de metode sunt grăitoare. Iată, de pildă, citatele care se dau pentru cuvântul « acolo », « introducându-se » literatura noastră nouă:

« Ce faci acolo, mă? » (Petre Dumitriu, « Bijuterii de familie »).

Alt citat: « Prefectul era acolo, în gară » (Petre Dumitriu, « Bijuterii de familie »).

Alt citat: « Acolo e palatul » (M. Beniuc).

Oare aceste citate arată formele diferite în care este utilizat cuvântul « acolo », accepţiunile diferite, construcţiile gramaticale în care intră acest cuvânt? Nu. Pur şi simplu s'a găsit acest cuvânt în « Bijuterii de familie » şi el a fost presărat aici.

Caracteristic este faptul că din lucrarea aceasta a scriitorului Petre Dumitriu, care este un scriitor talentat şi care a dat lucrări cu care se mândreşte literatura noastră nouă, din « Bijuterii de familie », veţi găsi câte un citat la fiecare cuvânt. Consultaţi un dosar după altul şi veţi găsi aproape la fiecare cuvânt câte un citat din Petre Dumitriu, «Bijuterii de familie». Dicţionarul lasă impresia că întreaga noastră literatură nouă se reduce la « Bijuterii de familie ». Acest fapt nu este greu de explicat. Dicţionarul « trebuia » să aibă citate şi din literatura noastră nouă. Dar în loc să se studieze temeinic limba folosită în operele literaturii noastre noi, s'a citit o nuvelă, s'au scos de acolo toate cuvintele, chiar şi interjecţiile şi conjuncţiile, şi apoi acestea au fost presărate la întâmplare în întreg dicţionarul.

Având la bază o atare « metodologie » — metodologia tăieturilor, lipiturilor şi pulverizării citatelor — ceea ce a ieşit din activitatea vechii conduceri a colectivului Dicţionarului, ceea ce ni s'a prezentat ca produs al muncii vechii conduceri a Institutului de Lingvistică seamănă leit cu vechiul Dicţionar al Academiei burghezo-moşiereşti.

II. PROBLEMA BIBLIOGRAFIEI

Bibliografia folosită în munca de până acum arată poziţia obiectivistă, retrogradă, a vechii conduceri a colectivului Dicţionarului.

In această bibliografie, chiar şi în broşura tipărită a bibliografiei, se pot întâlni figuri reprezentative ale claselor exploatatoare, se pot întâlni reprezentanţi ai reacţiunii. Astfel se pot întâlni lucrări de felul « Amintirilor colonelului Grigore Lăcusteanu » (1934) sau « Filosofiei renaşterii » a lui P. P. Negulescu.

Se pot întâlni de asemenea lucrări ale scriitorilor regimului burghezo-moşieresc, de pildă Arghezi. Şi-au găsit loc în dicţionar şi autori obscuri ca Paul Constant « Oameni cu cioc » (1939), « Râia », roman (1936), sau Copilu-Cheatră « Viaţa lângă cer » (1943). Ce valoare au pentru limba noastră aceste aşa

numite scrieri literare? Dece era necesar ca în dicționar să figureze scriitori reacționari ca Gib Mihăescu, cu lucrările sale « Dona Alba » și « Studentul »? Nu lipsește din această bibliografie nici Ionel Teodoreanu, și anume: ce « operă de valoare » a sa? — « Lorelei » ! Se pot de asemenea întâlni astfel de lucrări ale criticii literare burgheze, cum este aceea a lui Alexandru Naum « Vechea artă creștină în Apus ». Insuși titlul arată caracterul acestei lucrări.

Dar chiar și atunci când a fost vorba de a cita din lucrările scriitorilor care s'au încadrat în literatura noastră nouă, au fost folosite în cea mai mare parte lucrările vechi ale acestor scriitori, lucrări de care, în cea mai mare parte, chiar autorii lor se dezic, deoarece ei au evoluat, au încercat să dea opere noi, care să se integreze în lupta pentru realismul socialist. Astfel, de exemplu, este lucrarea lui Eusebiu Camilar « Prăpădul Solobodei », apărută în 1943 în editura de tristă amintire « Cartea Moldovei ». Astfel sunt culegerile de versuri ale lui Lesnea: « Argint » (1938), « Cântec deplin » (1934), « Isvod » (1943). Astfel este lucrarea lui Dan Petrașincu « Sângele » etc.

Este semnificativ că Titu Maiorescu este utilizat în bibliografie cu 8 volume. Și cum este citat Titu Maiorescu? Am căutat să găsesc în Dicționar câteva citate din Titu Maiorescu: nu este greu să le găsești, pentrucă sunt destul de abundente. Dar unde le-am găsit? La cuvântul « abscisă », de exemplu. Aici se dă un citat din logica lui Titu Maiorescu. Era necesar să fie utilizat Titu Maiorescu pentru cuvântul « abscisă », pentru un termen științific? La cuvântul « abstract » se utilizează de asemenea definiția dată de Maiorescu.

Iată deci cum au fost folosiți, din plin, reprezentanții ideologiei claselor exploatatoare.

In ceea ce privește bibliografia lucrărilor de știință și aici, cum s'a mai arătat, au fost folosite lucrări din trecut, care n'au un caracter științific. Au fost folosite lucrări de mâna a doua, și nu s'a apelat, așa cum trebue să apelăm în știință, ca de altfel în toate domeniile, la realizările științei celei mai înaintate din lume — știința sovietică, la explicațiile date de oamenii de știință sovietici pentru diferite noțiuni științifice.

Câteva propuneri în ceea ce privește bibliografia. Problema bibliografiei folosite la alcătuirea Dicționarului limbii române este o problemă importantă din punct de vedere științific și politic, strâns legată de rolul instructiv — educativ pe care trebue să-l aibă Dicționarul. In munca de alcătuire a Dicționarului trebue să se utilizeze, cu preponderență, textele laice și nu cele bisericești, trebue dată o atențiune cu mult mai mare limbii clasicilor literaturii noastre, scriitorilor clasei muncitoare, scriitorilor care au fost alături de popor, trebue să se utilizeze « Contemporanul », vechi care este condamnabil de puțin folosit până acum, trebue să se folosească manifeste, documente, publicații ale Partidului Comunist Român din perioada luptei ilegale. Trebue să se folosească lucrările marilor figuri revoluționare ale poporului nostru, cum este N. Bălcescu. In timp ce pentru Titu Maiorescu se folosesc, în actuala bibliografie, 8 volume, pentru Bălcescu se folosește un singur volum! Este necesar, de asemenea, să fie folosite lucrările adevăraților oameni de știință, ale reprezentanților gândirii materialiste în cultura noastră. In timp ce pentru medicină, de exemplu, sunt folosiți dr. Leon, dr. Bianu, dr. Ygrec, nu există niciun citat, nicio referire la marii reprezentanți ai științei noastre medicale, ca Babeș sau Marinescu, ceea ce este cu totul nepermis într'un Dicționar al Academiei R.P.R.

Trebue de asemenea să fie studiate, din punctul de vedere al limbii, lucrările conducătorilor partidului nostru, lucrările tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej.

Cum se explică faptul că vechiul colectiv al Dicţionarului, din toate lucrările tovarăşului Gh. Gheorghiu-Dej, a utilizat numai o singură lucrare, «Raportul politic la Congresul Partidului Muncitoresc Român», şi n'a folosit nici un singur cuvânt din toate celelalte lucrări ale conducătorului partidului şi guvernului nostru? Noi ştim că limba folosită de conducătorul iubit al partidului nostru este o limbă bogată, o limbă variată, o limbă frumoasă şi simplă, de o deosebită claritate, care-şi trage seva din limba vorbită de popor. De aceea, în alcătuirea Dicţionarului limbii române este necesar să fie temeinic studiată limba folosită în lucrările tovarăşului Gh. Gheorghiu-Dej. Trebue de asemenea să fie utilizate documentele partidului nostru şi documentele de stat.

III. UNELE ABERAŢII ŞTIINŢIFICE ŞI IDEOLOGICE

Acad. Iorgu Iordan, când a vorbit aici, când a descris felul cum s'a desfăşurat munca condusă de d-sa, a încercat să ocolească faptul că în Dicţionar s'au strecurat o serie întreagă de teze greşite, antiştiinţifice, reacţionare. Dicţionarul Academiei Republicii Populare Române trebue să aibă un înalt nivel ştiinţific şi ideologic. Totuşi, materialul redactat până acum conţine o serie întreagă de greşeli ştiinţifice şi ideologice grosolane.

Iată, de exemplu, cuvântul «abecedar». Se dă următoarea explicaţie: «Carte din care se învaţă literele şi cititul». Până şi copiii din şcoala elementară ştiu că cu ajutorul abecedarului se învaţă nu numai cititul, dar şi scrisul. Dar oare, în felul cum se predă astăzi în şcoala noastră abecedarul, se mai utilizează vechea metodă de predare a literelor izolate, de tipul «o», «i» — «oi»? Ştim că în învăţământul nostru s'a introdus, pe baza experienţei sovietice, metoda fonetică analitico-sintetică. Deci această definiţie a abecedarului, «carte din care se învaţă literele şi cititul», este o definiţie care contrazice metoda pe care învăţătorii şi profesorii noştri o folosesc astăzi în şcoală.

Iată un termen de fizică, un termen foarte cunoscut, cuvântul «abur». Nu numai fiecare din dvs., dar toţi oamenii muncii din ţara noastră ştiu ce înseamnă cuvântul «abur». Care este explicaţia care se dă în dicţionar? «Vapori de apă trecuţi în stare gazoasă». Vasăzică, există şi vapori de apă lichizi sau, mai ştii, poate şi sub formă de ghiaţă! Iar atunci când aceşti vapori trec... în stare gazoasă, avem deaface cu «aburi». Cum s'a putut strecura o astfel de explicaţie, aşa zisă ştiinţifică, cum au putut-o accepta cei care au controlat materialul redactat, printre care chiar academicieni? Dosarul care conţine termenul respectiv — este vorba de dosarul nr. 1 al literei a — a avut ca redactori pe Coteanu şi Tohăneanu, a fost refăcut de Creţia, a fost revizuit de Al. Graur, a avut revizuirea definitivă a lui Iorgu Iordan. Ce-i drept, cam mulţi l-au refăcut, revizuit, controlat şi ultracontrolat. Dar toţi aceştia au fost de acord că vaporii de apă pot fi trecuţi în stare gazoasă.

Iată unele noţiuni de logică. De exemplu, definiţia care se dă cuvântului «abstract» şi cuvântului «abstractizare»: «Operaţia gândirii prin care se extrag caracterele comune ale reprezentărilor sau noţiunilor, considerându-le în mod separat şi grupându-le într'un concept nou». După aceasta urmează, pentru ilustrare, un citat din Titu Maiorescu — nici nu se putea alt citat care să se potrivească la această definiţie. Avem de a face doar cu o definiţie idealistă, în care procesul de abstractizare al gândirii nu este conceput ca o abstracti-

zare a însușirilor obiectelor și fenomenelor din realitate, ci ca o abstractizare a reprezentărilor și noțiunilor pe plan pur mintal.

Iată un alt termen, « absurd ». In dicționar i se dă explicația: « Nepotrivit, împotriva dreptei judecăți, împotriva bunului simț, fără înțeles » Este oare aceasta o explicație științifică? Desigur că nu. Definirea termenului « absurd » trebuia făcută de pe poziția teoriei leniniste a reflectării, trebuia să se arate că absurd este ceea ce e opus realității și,nu ceea ce depinde de bunul simț, pentrucă « bunul simț » poate să fie și bunul simț al burgheziei; absurd este ceea ce nu e verificat în practică. Iar după această definiție din Dicționar, definiție străină teoriei marxiste a cunoașterii, urmează un citat menit să aducă lămuririle necesare: « Este o absurditate a se bate cineva pentru ochii unei actrițe ».

Iată câțiva termeni din domeniul biologiei și al științelor medicale. Astfel se explică « actul instinctiv »: « Mișcarea unei ființe vii aparținând regnului animal, care se transmite prin ereditate și se repetă identic la toate exemplarele aceleiași spețe, neprecedată de deliberare, dar însoțindu-se cu fenomene de conștiință în timpul desfășurării ei ». Citind această explicație, te întrebi mirat cum de au putut încăpea într'un spațiu atât de restrâns atâtea greșeli și confuzii. Se știe că instinctul poate să fie și el modificat, sub influența condițiilor de viață, deci nu poate fi vorba întotdeauna de o repetare identică. In afară de aceasta, dacă este vorba de ființe vii aparținând regnului animal, se poate oare susține că la animale actul instinctiv este însoțit de fenomene de conștiință? Cred oare autorii Dicționarului că animalele au conștiință? Se pot oare explica instinctele prin fenomene de conștiință? Aceasta este curat idealism. Astfel de explicații contrazic atât miciurinismul, cât și pavlovismul.

Am consultat în Dicționar termenul « creier ». Nu sunt specialist în lingvistică, dar nu știu dece lipsește din Dicționar cuvântul « creier » și dece se dă numai forma « creieri », la plural? Poate pentru unii lingviști creierul nu există decât la plural, dar se știe că oamenii de știință utilizează și forma « creier », la singular. Ce explicație se dă cuvântului « creieri »? « Masă de substanță nervoasă (împărțită în două emisfere) care ocupă, la vertebrate, cavitatea craniană și îndeplinește funcțiunea de centru nervos senzitivo-motor și psihic, encefal, în deosebi partea anterioară și superioară a encefalului ». Această explicație dualistă, și deci idealistă, a termenului « creieri » nu face decât să nege una din tezele fundamentale ale materialismului dialectic că psihicul este produsul creierului. După autorii dicționarului, creierul reprezintă doi centri, unul sensitivo-motor și altul psihic ! In afară de aceasta, terminologia de «centru psihic » este neștiințifică. Psihicul este însuși produsul activității creierului. Nu știm ce a vrut să înțeleagă autorul când a vorbit de « partea anterioară și superioară a encefalului ». Se știe că știința arată că partea cea mai importantă a creierului, de care este legată activitatea nervoasă superioară, viața psihică, este scoarța cerebrală sau cortexul.

Explicațiile din Dicționar referitoare la domeniul fiziologiei sunt antiștiințifice, ele contrazic învățătura marelui Pavlov. Numai astfel se explică faptul că un termen foarte răspândit în știința modernă, în fiziologie, în psihologie și pedagogie, în filosofie, pe care și lingviștii ar trebui să-l utilizeze, termenul de « analizator » lipsește cu totul din dicționar. Lipsește această noțiune științifică importantă, deși, cum arată învățătura lui Pavlov, noțiunea de « organ de simț » trebue înlocuită cu aceea de « analizator », care cuprinde nu numai organul

sensitiv periferic, ci şi calea nervoasă, și terminaţia corticală a organului de simţ.

Iată cum se explică un alt termen pavlovist: « inhibiţie », « a inhiba ». « A inhiba » înseamnă — citez — « a opri, a împiedica, a refula » (terminologie freudistă, psihanalitică!). Şi continuă explicaţia din Dicţionar: « Această funcţiune influenţează pe cale reflexă secreţiunile glandelor digestive, activându-le sau inhibându-le, după cum mirosul este plăcut sau neplăcut ». Este atât de încâlcit acest citat, încât e greu chiar să semnalezi confuziile ce le conţine. Despre care miros este vorba, plăcut sau neplăcut? Cum să explici inhibarea prin . . . activizare şi inhibare? Dece nu se spune, în schimb, nimic în Dicţionar despre faptul că inhibiţia este unul din procesele fundamentale ale activităţii creierului?

Iată ce se scrie despre termenul « inhibiţie »: « Fenomen nervos care încetinează sau suprimă activitatea unui organ ». Urmează un citat dintr'o lucrare veche de psihologie, « Explicarea omului », pe care chiar autorul ei n'ar mai cita-o astăzi: « Inhibiţia anatomică este cauzată la om de anumite glande ». Această afirmaţie, în care e vorba de o aşa numită « inhibiţie anatomică » (?!), este opusă învăţăturii lui Pavlov. Pavlov a arătat că inhibiţia este un proces fundamental al creierului, dar în Dicţionar se susţine că e produsul unor anumite glande!

Iată cum se defineşte termenul « inhibitor », după aceeaşi lucrare, « Explicarea omului »: « In mecanismul reflexelor, aspectul dinamogen şi cel inhibitor apar ca produse de activitatea medulară ». Cu alte cuvinte, procesele fundamentale ale creierului, excitaţia și inhibiţia, sunt coborîte la nivelul măduvei spinării. Iată până unde se merge cu negarea şi ignorarea învăţăturii lui Pavlov, care reprezintă una din cele mai mari cuceriri ale științei contemporane!

Până și termenul « reflex condiţionat », epocala descoperire a lui Pavlov, cunoaște în Dicționar o definiţie opusă definiţiei pavloviste. In primul rând, acest termen este utilizat în Dicţionar doar la plural: « reflexe condiţionate ». Pavlov are un articol scris pentru enciclopedia medicală sovietică, pe care l-a întitulat « Reflexul condiţionat ». Dar Dicţionarul indică doar forma pluralului. Se poate că, nefiind specialist în lingvistică, nu-mi dau seama dece termenul acesta nu poate fi întrebuinţat decât la plural. In orice caz, se pare că autorii Dicționarului au pasiunea pluralului, mai ales când e vorba de fiziologie. Dar să trecem la definiţia care se dă « reflexelor condiţionate »: « Reacţii ale organismului, care se repetă la o excitare exterioară determinată; se mai numesc şi reflexe pavloviene ». Această definiţie contrazice descoperirea reflexelor condiţionate de către Pavlov. Această definiţie se referă la reflexele înnăscute și nu la cele condiţionate. Este știut că reflexul condiţionat este dobândit în decursul vieţii, este condiţionat de legătura dintre un excitant absolut și unul condiţionat. El se stinge dacă nu mai este repetat. Deci tocmai contrariul celor arătate în Dicţionar! Termenul de reflex condiţionat începe să fie tot mai des folosit și în ţara noastră. Câţi studenţi, câţi oameni ai muncii, auzind de această descoperire a lui Pavlov, întâlnind termenul « reflex condiţionat », nu vor simţi nevoia să consulte Dicţionarul. Dar cu ce altceva s'ar putea alege ei, dacă ar apela la Dicţionarul redactat sub conducerea Acad. Iorgu Iordan, decât cu confuzii și aberaţii știinţifice?

Iată câţiva termeni din domeniul psihologiei. De pildă, explicaţia care se dă cuvântului « aptitudine »: «Dispoziţie naturală, destoinicie sau pricepere din fire». Este ştiut că psihologia sovietică arată diferenţa care există între aptitudine şi

dispoziția înnăscută. Aptitudinea se desvoltă în decursul vieții, în cadrul unei anumite activități și are la bază anumite dispoziții naturale. Una este aptitudinea, altceva este dispoziția și cu totul altceva este destoinicia sau priceperea. Explicația din Dicționar este deci cu totul opusă adevărului științific.

Un model de explicație confuză este aceea care se dă cuvântului « apercepție »: « Percepție clară, activă, însoțită de reflecție . . . asimilată de conștiință ».

O explicație antiștiințifică, confuză, contradictorie este și aceea dată pentru termenul de « caracter ». Se definește, de pildă, caracterul ca totalitatea particularităților psihice individuale, deși caracterul este doar una dintre aceste particularități — cea fundamentală — alături de temperament, aptitudini etc.

Deși v'am reținut mult, nu mă pot opri să nu prezint și câteva mostre ale Dicționarului din domeniul economiei politice.

Astfel, la termenul « muncă în acord » se dă următorul citat: « Munca cu acordul sau cu bucata întărește iluzia că ceea ce se plătește nu este forța de muncă, ci însăși munca ». Acest citat, astfel cum este dat, rupt din context, fără nicio explicație, reprezintă o insinuare reacționară, dușmănoasă. Muncitorii din țara noastră, fruntașii în producție, stahanoviștii muncesc în acord — stimulent puternic de creștere a producției și productivității muncii, care asigură oamenilor muncii condiții de muncă și de trai tot mai bune. Citatul din Dicționar se referă însă la felul cum este utilizată munca în acord în societatea capitalistă, ca mijloc de intensificare a exploatării muncitorilor. In Dicționar nu se suflă însă niciun cuvânt despre această deosebire radicală, încercându-se în mod perfid să se calomnieze relațiile noi de producție din întreprinderile noastre socialiste.

La cuvântul « act » se dă un citat din domeniul economiei politice: « In lupta dintre capitaliști se organizează adevărate acte de sabotaj, aruncându-se în aer întreprinderile ». Vasăzică, lupta nu se dă între clasa muncitoare și capitaliști, ci lupta o dau capitaliștii între ei, sabotajul și-l « administrează » unul altuia !

Dicționarul redactat sub îndrumarea vechii conduceri a Institutului de Lingvistică — Al. Rosetti, I. Iordan, Al. Graur — conține nu numai o sumedenie de greșeli științifice grosolane, ci și grave greșeli politice și ideologice. Tezele de mare circulație ale ideologiei imperialiste, afirmațiile mincinoase și calomnioase ale dușmanului de clasă, se lăfăesc nestingherit în cuprinsul Dicționarului.

Mă voi opri numai la câteva exemple.

La cuvântul « acționar » se dă următorul citat: « Statul va acorda despăgubiri proprietarilor și acționarilor instituțiilor naționalizate ». Acesta este un citat dușmănos, reacționar, care arată doar dorința, poate, a unor autori care au lucrat la dicționar; căci, cum se știe, statul nostru n'a dat niciun fel de despăgubiri când a naționalizat întreprinderile industriale și bancare.

La cuvântul « colectiv »—« colectivă », m'am așteptat să văd foarte multe pagini în legătură cu colectivizarea agriculturii. Acad. Iordan ne-a vorbit aici despre extensiunea ce se dă cuvintelor de mare circulație. « Gospodărie colectivă », cuvintele « colectivă », « colectivist », « colectivizare » sunt astăzi pe buzele a zeci de mii, a sute de mii de oameni ai muncii, de țărani muncitori din țara noastră. Aceste cuvinte au început să pătrundă și în folclor, în diferite genuri de creație populară. Dar în Dicționar, la cuvântul « colectiv » — « colectivă », se află doar înghesuit undeva un citat în care e vorba de o gospodărie agricolă colectivă; nu se analizează însă de loc acest cuvânt, nu se arată diferitele sale accepțiuni, felul cum e utilizat cuvântul « colectivă » în diferite expresii populare etc.

Am consultat şi cuvântul « chiabur ». Iată ce explicaţie se dă în Dicţionar la cuvântul « chiabur »: « Ţăran îmbogăţit prin exploatarea consătenilor ». Vasăzică este vorba de exploatare, căci de ochii lumii trebuia să se vorbească şi de exploatare, însă nu e vorba de exploatarea ţărănimii sărace şi mijlocaşe de către chiaburime, ci de exploatarea «între consăteni», un termen «frumos», care acoperă diferenţierea şi lupta de clasă din satele noastre. Mai ştii, poate că chiaburii se îmbogăţesc « exploatându-se » între ei!

După această explicaţie urmează câteva citate foarte caracteristice:

« Ce eşti fat-aşa fudulă
— Cum n'oiu fi dacă-s chiabură ».

Iată cum au căutat autorii Dicţionarului să facă educaţia tineretului nostru educaţia de clasă în legătură cu termenul de chiabur! Trebue să spunem că realităţile din ţara noastră sunt astăzi cu totul altele, că chiaburii nu sunt astăzi deloc fuduli, ci dimpotrivă.

Un alt citat, menit să provoace confuzie, care dă de înţeles că poţi ajunge chiabur . . . . cerşind:

« S'ajungă chiabur, bogat,
Tot pleacă să ceară'n sat ».

La termenul derivat « chiaburesc » sunt puse cap la cap trei citate. Mai întâi se dă un citat din tovarăşul Stalin; după aceea urmează un citat din Cursul scurt de istorie a P.C. (b) al U.R.S.S.; după aceea urmează al treilea citat, pe care am să vi-l citesc:

« Mustaţa să-mi răsucească
După-o fată chiaburească ».

Cred că împerecherea aceasta de citate este foarte grăitoare! Este o sfidare neruşinată ca după un citat din Istoria P.C. (b) al U.R.S.S. să urmeze un altul în care e vorba de flăcăul care umblă să cucerească inima fetelor de chiabur.

La termenul derivat « chiaburime » se dă un citat trunchiat şi rupt din context: « Salariaţii agricoli . . . luptă pentru a îngrădi poftele de jaf . . . ale chiaburimii ». Se încearcă astfel să se strecoare ideea duşmănoasă că, împotriva chiaburimii, nu luptă întreaga ţărănime muncitoare, ci numai proletariatul agricol.

Iată cum a fost explicat termenul de « chiabur » şi derivatele sale în Dicţionar. Cum s'au putut strecura în Dicţionar astfel de explicaţii şi citate duşmănoase, care denaturează linia politicii partidului nostru la sate? Nu este întâmplător că în Dicţionar, în legătură cu cuvântul « chiabur », şi-au găsit loc explicaţii şi citate care seamănă ca două picături de apă cu tezele contrarevoluţionare ale deviatorilor oportunişti de dreapta, care propovăduiau stingerea luptei de clasă între « consătenii » satelor şi urmăreau îmbogăţirea chiaburilor, ca să aibă într'adevăr pentru ce deveni fuduli. Nu este întâmplător, deoarece acest cuvânt a fost redactat de către Alexe Neacşu. Cine este acest autor al Dicţionarului? Este un fost agent de Siguranţă! Nu este deci de mirare că astfel a tratat el cuvântul « chiabur » în Dicţionar. Şi după ce fostul agent de Siguranţă şi-a terminat redactarea, a venit revizia: revizia întâia — Bulgăr; revizia ideologică — Tohăneanu; au urmat apoi cei din conducerea colectivului, cum este scris pe dosar: Iorgu Iordan şi Alex. Rosetti.

M'am uitat şi la cuvântul « cooperaţie » Iată prin care citat s'a găsit de cuviinţă să se explice termenul « cooperaţie »: « Cooperaţiune, adică cointeresare a muncii în capital ». Dar aceasta nu este nimic altceva decât teza de mare circuaţie a ideologiei burgheze cu privire la cointeresarea muncii în capital, la împăcarea muncitorilor cu capitaliştii — teză prin care ideologii trusturilor se străduesc să înnăbuşe lupta de clasă, să acopere contradicţia de neîmpăcat, antagonică, dintre muncă şi capital. Şi totuşi, acest slogan imperialist şi-a găsit locul în Dicţionarul pe care vechea conducere a Institutului de Lingvistică îl socotea bun de tipar.

Ideologia imperialistă a poposit în Dicţionar şi la termenul « eugenie ». Acest termen este folosit de două ori: odată este cuvântul « eugenetică », şi aici se spune: « ştiinţa care studiază calităţile naturale ale raselor ». După aceea urmează termenul « eugenie », şi aici se scria la început: « ştiinţa care studiază. . . etc. » Cineva, care a făcut probabil revizia, a şters termenul « ştiinţa » şi a scris pe deasupra « pseudoştiinţa ». Dar după această explicaţie, pentru ca ceea ce s'a dat cu o mână să se ia cu cealaltă, urmează următorul citat: « există o ştiinţă a eugeniei ». Aşa dar, explicaţia spune « pseudoştiinţă » şi apoi vine citatul care susţine că totuşi există o ştiinţă a eugeniei. Dar credeţi că s'a apelat pentru acest citat la o mare autoritate ştiinţifică? Pentru cuvântul « eugenie » a fost utilizată o lucrare a unui fost profesor de . . . franceză, « Insemnările unui belfer » (1935) a lui Ioachim Botez. Acest dosar a fost redactat de Şiadbei.

La cuvântul « cosmopolitism » se explică: « Atitudine burgheză şi reacţionară de indiferenţă faţă de patria proprie » Acesta este cosmopolitismul? Indiferenţă faţă de patria proprie? Tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej arată — şi acest citat ar fi fost bine să nu lipsească la acest termen din Dicţionar — că « cosmopolitismul este o anticameră a spionajului în folosul imperialiştilor ». Putem oare să socotim spionajul « indiferenţă faţă de patria proprie »? Cosmopolitismul este trădare faţă de patria proprie, şi nu indiferenţă! (Acest termen a fost redactat în dicţionar de Turdeanu; revizia I-a — Isbăşescu; revizia a II-a — Cazacu; apoi a fost revizuit, după cum se indică pe dosar, de I. Iordan şi Al. Graur).

IV. CUM EXPLICĂ UNII LINGVIŞTI NOŢIUNILE DE LINGVISTICĂ

In sfârşit, m'am oprit şi la câţiva termeni din domeniul lingvisticii, acea ramură a ştiinţei unde autorii Dicţionarului au fost în materie şi unde aveau la îndemână preţioasele învăţături conţinute în lucrarea tovarăşului Stalin « Marxismul şi problemele lingvisticii ». Am consultat doar termenii « limbă », « limbaj » şi « cuvânt ».

In ceea ce priveşte termenul « limbă » — deşi se utilizează lucrarea tovarăşului Stalin — nu s'a făcut o prezentare profundă şi sistematică a învăţăturilor tovarăşului Stalin despre limbă, ci autorul a mers pe o linie foarte comodă, şi anume: a lipit cap la cap o serie întreagă de citate din lucrarea tovarăşului Stalin, fără nicio sistematizare, fără a le orândui pe probleme. Iar după aceste citate, fără nicio trecere, fără măcar să se deschidă un aliniat nou, sunt puse cap la cap, în continuare, câteva citate banale şi confuze din publicaţia « Cum vorbim », despre care este bine să nu mai vorbim.

Se vorbeşte apoi, la termenul « limbă », de « limba internaţională ». Aici trebuia să se arate, cu multă grijă, că, deşi se utilizează termenul de « limbă internaţională », el reprezintă o exprimare improprie, pentrucă nu poate exista o

limbă internațională atâta timp cât nu există dictatura mondială a proletariatului. Or, acest lucru nu se arată.

Dar ceea ce ilustrează mai ales caracterul neștiințific al Dicționarului este faptul că partea referitoare la învățăturile tovarășului Stalin despre limbă nu reprezintă decât o parte infimă din întregul material redactat la cuvântul «limbă», material care are o extindere foarte largă, cu voluminoase « tăieturi » din vechiul dicționar al lui Sextil Pușcariu. Accepțiunea cuvântului « limbă » ca mijloc de comunicare între oameni e introdusă undeva, dacă nu mă înșel, la punctul 4°. Mai întâi se vorbește de « limbă » ca organ cu care se mănâncă; apoi se vorbește de « limbă » ca organ cu care se vorbește; apoi se vorbește de « limbă » în sensul de informație, de știre; și după aceste trei accepțiuni vine explicarea termenului de « limbă » pe baza învățăturii tovarășului Stalin. Oare accepțiunea termenului de « limbă » ca informație (de exemplu, « mi-a lăsat cu limbă de moarte ») nu-și avea un loc mai potrivit după accepțiunea referitoare la limbă ca mijloc de comunicare între oameni, fiind de fapt o accepțiune derivată din aceasta din urmă? Dar autorii Dicționarului au nesocotit faptul că accepțiunea « mijloc de comunicare » este o accepțiune a cuvântului « limbă » foarte larg răspândită, făcând parte din fondul principal de cuvinte, din care au derivat celelalte înțelesuri.

Urmează apoi alte accepțiuni, mi se pare opt sensuri, care se dau cuvântului « limbă ». Invățătura genială a tovarășului Stalin despre limbă este astfel îngrămădită într'un material care abundă în explicații preluate din vechiul Dicționar al Academiei burghezo-moșierești și în care, la loc de cinste, figurează citatele din Varlaam, din Coresi și din alți autori enumerați de antevorbitorii mei.

Cu totul greșit este redat în Dicționar termenul « limbaj ». La acest termen se spune: « Facultatea pe care o au oamenii de a exprima prin cuvinte gândirea. Limbajul are o vechime foarte mare ». Nu știm ce înseamnă aceasta. Este știut că de când a apărut omul pe pământ a apărut și limbajul. In procesul de transformare a maimuței în om, în procesul muncii, a apărut limbajul. Și atunci ce sens are afirmația « limbajul are o vechime foarte mare »? Oare vrea ea să ne amintească de teza lui Marr că mai întâi a fost « limba gesturilor » și apoi « limba cuvintelor »? Apoi urmează citatele, care se referă însă la alte accepțiuni ale cuvântului « limbaj ». « Nobilimea învață grecește, limbajul curții » etc. Intr'unul din aceste citate se utilizează, cu privire la minoritățile naționale, cuvântul « limbaj » și nu cuvântul « limbă »: « Avântul cultural al limbajului numeroaselor naționalități din țara noastră ». Această utilizare a termenului de limbaj este antiștiințifică, contrară învățăturii tovarășului Stalin. Totuși ea a fost făcută într'o publicație de specialitate folosită la loc de cinste în Dicționar, alături de citatele din lucrarea tovarășului Stalin. Este vorba de revista — despre care, din păcate, mai trebue să vorbim — « Cum vorbim ».

In ceea ce privește termenul « cuvânt », nu se ține seama de loc de lucrările tovarășului Stalin în domeniul lingvisticii. In Dicționar se spune: « cuvânt — folosit mai des în limba veche, azi înlocuit prin « vorbă ». Cu alte cuvinte, termenul « cuvânt » este considerat aproape ca un arhaism, care nu mai e utilizat prea des astăzi. Nu sunt specialist, dar din câte cunosc, din vorbirea pe care o aud zi de zi, termenul « cuvânt » este foarte des utilizat. Când s'au tradus lucrările tovarășului Stalin, în domeniul lingvisticii, s'a utilizat termenul « cuvânt » și nu termenul « vorbă ». Mi se pare foarte curioasă această poziție a autorilor Dicțio-

narului faţă de termenul «cuvânt». In întregul Dicţionar sunt răspândite o serie întreagă de arhaisme, prezentate pe larg, în tot felul de accepţiuni, iar în cazul unui termen atât de răspândit în limba contemporană, cum este «cuvântul», el este «alungat» în spre limba veche.

Se dă apoi definiţia termenului «cuvânt»: «Element de bază al lexicului, unitate între un complex de sunete şi unul sau mai multe înţelesuri, susceptibilă de o funcţie gramaticală.,.». Această explicaţie confuză nu ţine seama de genialele învăţături ale tovarăşului Stalin. Poate că cei care au redactat acest termen nici n'au aflat de ceea ce spune tovarăşul Stalin referitor la cuvintele unei limbi. In orice caz, ei nu suflă niciun cuvânt despre caracterizarea pe care o face tovarăşul Stalin cuvintelor ca material de construcţie al limbii, despre împărţirea cuvintelor în vocabular şi fond principal de cuvinte. Este inadmisibil ca la termenul «cuvânt» din Dicţionar să nu se amintească măcar de noţiunea de «fond principal de cuvinte», care a devenit una din noţiunile de bază ale lingvisticii marxiste. In Dicţionar nu se vorbeşte nimic nici despre ceea ce arată tovarăşul Stalin cu privire la «limba gesturilor» şi cea a cuvintelor; cu privire la importanţa limbii cuvintelor, a limbii sonore, una din forţele care au ajutat pe oameni să se desprindă din lumea animală — după cum arată I. V. Stalin — să se unească în societăţi, să-şi desvolte gândirea, să ajungă la progresul pe care-l avem în prezent. In schimb şi la acest termen sunt tăiate pagini întregi din Dicţionarul Academiei burghezo-moşiereşti. Se dau chiar citate din acest Dicţionar, în timp ce nu se dă niciun citat din lucrarea tovarăşului Stalin. Iată o mostră din aceste citate: «Intr'un cuvânt, orice damă l-ar fi văzut nu s'ar fi putut opri de a se coti (a-şi da coate) cu vecina sa» (ilaritate).

Este semnificativ că această parte a Dicţionarului a fost redactată de M. Isbăşescu, fost colaborator al ministrului fascist Al. Marcu, criminal de război. Pe lista «revizorilor» care au urmat, citim: Bulgăr, Coteanu, I. Iordan, Al. Graur.

Este evident că explicaţiile antiştiinţifice şi-au aflat consacrarea nu numai în cazul termenilor de fizică, fiziologie sau economie politică, dar chiar şi în cazul termenilor de lingvistică. Este tot atât de evident şi faptul că autorii Dicţionarului au folosit în mod formal lucrarea tovarăşului Stalin în domeniul lingvisticii şi, de fapt, au nesocotit genialele învăţături staliniste despre limbă.

V. AFIRMAŢIILE FAŢĂ IN FAŢĂ CU FAPTELE

M'am străduit — să mă scuzaţi că v'am reţinut atât — să dau aci extrase dintr'un sondaj sumar pe care l-am făcut. Pentrucă vreau ca d-vs. să puneţi, faţă în faţă, afirmaţiile făcute aci, chiar înainte de a vorbi eu, de Acad. Iorgu Iordan, vechiul conducător al colectivului de redactare a Dicţionarului, cu ceea ce grăiesc faptele, cu ceea ce ne spune Dicţionarul, cu ceea ce ne arată materialul redactat sub îndrumarea Acad. Iordan. Punând faţă în faţă vorbele şi faptele, este necesar să dăm un răspuns clar la anumite afirmaţii făcute aci de Acad. Iorgu Iordan, care a spus: «Dicţionarul nostru — am încercat să notez textual, stenograma va confirma — dicţionarul nostru seamănă cu dicţionarul explicativ alcătuit în Uniunea Sovietică sub conducerea lui Uşacov». Nu cunosc dicţionarul lui Uşacov, dar, fără să-l cunosc, cred că o asemenea afirmaţie este lipsită de orice temei. Poate că termenul va părea tare — dar am simţit-o şi vreau s'o spun deschis — cred că a afirma că Dicţionarul redactat

sub conducerea Acad. Iorgu Iordan, care excelează în aberaţii ştiinţifice şi ideologice, alcătuit pe baza unei metodologii antiştiinţifice, demn urmaş al vechiului Dicţionar al Academiei burghezo-moşiereşti — a susţine că acest Dicţionar seamănă cu cel al lui Uşacov, reprezintă o calomnie la adresa operei alcătuite sub redacţia lui Uşacov.

Deşi au trecut mai bine de doi ani dela apariţia lucrărilor lui I. V. Stalin în domeniul lingvisticii, autorii Dicţionarului nu au ţinut seama de genialele învăţături staliniste. Or, este evident că nu vom putea avea un dicţionar ştiinţific al limbii române, dacă nu ne vom călăuzi pas cu pas, dela o fişă de redactare la alta, de învăţăturile lui I. V. Stalin. Nu este vorba, cum s'a făcut până acum, de a introduce o serie de citate din lucrarea tovarăşului Stalin. Cei care lucrează la redactarea Dicţionarului trebue să fie călăuziţi în permanenţă de învăţăturile staliniste, trebue să pună concepţia stalinistă la baza alcătuirii Dicţionarului.

Tovarăşul Stalin ne arată că trebue să deosebim vocabularul de *fondul principal de cuvinte*. Tovarăşul Stalin ne învaţă că fondul principal de cuvinte, alături de structura gramaticală a limbii, reprezintă principalul în limbă, temelia limbii, esenţa specificului ei. Aceasta înseamnă că fondul principal de cuvinte trebue să reprezinte principalul şi în cadrul Dicţionarului, trebue să constitue temelia, esenţa Dicţionarului.

Acad. I. Iordan a declarat aci că a ţinut seama de învăţătura stalinistă privitoare la fondul principal de cuvinte. Dar, atât cât am putut să analizez materialul redactat până acum, mi-am putut da seama clar că în redactarea Dicţionarului a fost nesocotită şi contrazisă această învăţătură stalinistă. Dar se putea oare călăuzi vechea conducere a colectivului Dicţionarului după învăţăturile staliniste, atâta timp cât ea s'a călăuzit după orientarea lui Sextil Puşcariu? Acad. I. Iordan a declarat doar aci că continuă drumul şi metodele vechii echipe a Dicţionarului Academiei burghezo-moşiereşti. Tot d-sa a declarat însă că s'a călăuzit de învăţăturile staliniste. Din două, una: ori ţii seama de învăţăturile staliniste, ori mergi pe drumul vechii orientări a Academiei burghezo-moşiereşti! Din păcate, Dicţionarul a mers pe drumul vechii orientări.

M'am uitat, la întâmplare, la câteva cuvinte din Dicţionar care mi s'au părut că au circulaţie mare în limba contemporană, că fac parte din fondul principal de cuvinte, că vor dobândi o desvoltare tot mai mare în legătură cu viaţa politico-socială din Republica noastră Populară. Am consultat cuvântul «a acţiona». Eu cred că acest cuvânt face parte din fondul principal de cuvinte, este foarte des întrebuinţat, reprezintă un mijloc foarte important de comunicare între oameni. Dar ce am constatat? La cuvântul «a acţiona» sunt exact 10 rânduri de manuscris (ceea ce, cu litera mică cu care a fost tipărită macheta, ar însemna numai câteva rânduri). In schimb, am văzut la termenul «a băga» o sumedenie de pagini. De asemenea, se acordă un spaţiu foarte larg altor cuvinte care nu fac parte din fondul principal de cuvinte. Nu m'am dus mai departe în Dicţionar, ci am căutat cuvintele din jurul cuvântului «a acţiona». Am văzut că acelaşi spaţiu, sau chiar mai mult, a fost acordat unor cuvinte ca: *acuitate, acurat, acurateţă, acustic, acvilă, adagiu, adamască, acoladă, acomodare*. Mă întreb: oare oamenii muncii din ţara noastră, poporul nostru utilizează mai mult «acuitate» şi «adagiu» decât «a acţiona»? Oare cuvântul «acuitate» şi cuvântul «adagiu» fac parte din fondul principal de cuvinte? Cuvântul «adamască» şi cuvântul «acoladă» fac parte din fondul

principal de cuvinte? Desigur că nu. Am mers mai departe. M'am gândit că dacă « a acţiona » nu are decât 10 rânduri, aceasta se datoreşte poate faptului că s'a dat o explicaţie mai amplă cuvântului « acţiune ». Dar şi în acest caz explicaţia este extrem de redusă.

M'am uitat la alt cuvânt, care este foarte mult folosit astăzi în ţara noastră, « a activa »; m'am uitat la termenul « activist » şi « activistă ». Câte milioane de oameni ai muncii nu utilizează astăzi în ţara noastră termenul « a activa » sau « activist »? Dar se pare că unii din foştii autori ai Dicţionarului nu se prea au bine cu astfel de termeni.

M'am uitat şi la termenul « activitate ». Am observat, din propria mea experienţă, că, atunci când scrii sau vorbeşti, sunt o serie de cuvinte care se repetă atât încât este foarte greu să nu le întrebuinţezi uneori chiar de două ori în aceeaşi frază, şi nu poţi scăpa de ele oricât ai vrea ca limba să fie variată. Unul din aceste cuvinte mi se pare că este « activitate ». Cu acest cuvânt, este adevărat, autorii au fost mai darnici, acordându-i 20—25 rânduri. Insă, dacă comparăm spaţiul acordat acestui cuvânt cu paginile întregi acordate altor cuvinte, care uneori nici nu sunt folosite de popor, apare deosebit de clar că Dicţionarul, aşa cum a fost alcătuit, contrazice învăţătura stalinistă privitoare la fondul principal de cuvinte.

Acad. Iorgu Iordan a afirmat că s'a ţinut seama de fondul principal de cuvinte, şi lucrul acesta se reflectă în felul cum sunt desvoltate cuvintele, cum sunt desvoltate diferitele sensuri ale fiecărui cuvânt. Consultând Dicţionarul, constaţi însă contrariul. Am văzut că cuvintele care fac parte din fondul principal de cuvinte, că o serie de cuvinte — nu zic toate — şi anume acelea care nu erau introduse în vechiul Dicţionar, sunt extrem de reduse şi au un conţinut mai mult decât sărăcăcios.

Cred că nu trebue să concepem fondul principal de cuvinte, deşi are o mare stabilitate, ca ceva absolut. Sunt cuvinte din fondul principal care trec în lexic şi sunt cuvinte din vocabular care trec în fondul principal. Este necesar să privim cuvintele ţinând seama, ca şi în celelalte domenii, de principiul dialectic, de ceea ce este nou şi se desvoltă şi nu de ceea ce este vechi şi piere. Cuvintele « activist », « activitate », « colectivă », « colectivist », «partid», «partinic», «sovietic» etc. sunt tocmai cuvintele care reprezintă ceea ce este nou şi se desvoltă în zilele noastre în cadrul limbii române, ca mijloc de comunicare între oameni. Sunt cuvinte care, dacă în trecut, în regimul burghezo-moşieresc, n'au făcut parte din fondul principal de cuvinte, astăzi intră în fondul principal de cuvinte, şi Dicţionarul trebue să reflecte acest lucru.

Aş vrea să mă refer, în treacăt, şi la alte afirmaţii făcute de antevorbitorul meu. Expunerea Acad. Iorgu Iordan a conţinut afirmaţii care se contrazic. Acad. Iorgu Iordan a început prin a arăta că, dacă desbaterea ar fi avut loc înainte, atunci n'ar mai fi fost lipsuri. D-sa a lăsat să se înţeleagă că este o victimă a faptului că desbaterea n'a avut loc înainte. Dar mai departe, nu după multe minute, Acad. Iorgu Iordan a declarat că consideră o greşeală a vechii conduceri a colectivului Dicţionarului că n'a organizat o desbatere largă. Consideră Acad. Iorgu Iordan acest lucru, sau nu? Nu ştiu. Sunt foarte contrariat, pentru că la început d-sa spune că din vina altora nu s'a organizat desbaterea în legătură cu Dicţionarul, iar după aceea afirmă că aceasta nu s'a organizat din vina d-sale, că din vina d-sale n'a fost supus Dicţionarul unei desbateri mai largi. In orice caz, aceste afirmaţii, laolaltă, contravin logicii.

Acad. Iorgu Iordan a căutat să acopere drumul său greşit, de continuare a vechiului drum al Dicţionarului Academiei burghezo-moşiereşti, cu o serie de argumente tangenţiale, laterale. Cred că era mult mai bine dacă Acad. Iorgu Iordan lua pieptiş problemele, deschis, şi nu aducea lateral, pe scara de serviciu, o serie de argumente menite să tocească oarecum ascuţişul criticilor făcute aici şi, în cele din urmă, pe această cale lăturalnică, să ne ducă pe drumul pe care a mers colectivul până acum. O astfel de încercare nu poate avea însă sorţi de izbândă, deoarece pe drumul vechii orientări — la care Acad. Iordan îi vine greu să renunţe — nu ne mai întoarcem.

Iată câteva din aceste argumente lăturalnice. In primul rând Acad. Iordan s'a referit la faptul că în Uniunea Sovietică exista deja un « dicţionar-inventar », dinainte, pe când la noi un astfel de dicţionar n'a fost terminat în regimul trecut. Cred că această afirmaţie contrazice ceea ce ne învaţă Partidul nostru cu privire la aplicarea experienţei înaintate sovietice; în toate domeniile noi preluăm experienţa cea mai înaintată. In domeniul tehnicii, de exemplu nu ne apucăm să utilizăm metodele de muncă folosite în Uniunea Sovietică în 1925, pentru ca treptat să ne apropiem de metodele de astăzi. Noi preluăm experienţa cea mai înaintată; tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej arată că noi utilizăm în bună măsură tehnica construcţiei comuniste — şi tocmai acest lucru asigură un ritm rapid construirii socialismului în ţara noastră. Dece în domeniul lingvisticii am începe, ca să spunem aşa, dela « plebiscit »? Dece să ne limităm întreaga activitate doar la « dicţionarul-inventar », şi să nu ne călăuzim de bogata experienţă sovietică în domeniul alcătuirii dicţionarelor?

Cred că un « dicţionar-inventar », alcătuit însă ştiinţific, este folositor, este necesar. Dar în activitatea ştiinţifică trebue să avem o orientare precisă, legată de cerinţele practicii construirii socialismului. Nu putem să lucrăm ani de zile la un « dicţionar-inventar », şi, după ani şi ani de zile, când va fi gata, să nu avem ce să dăm poporului nostru. Noi trebue să dăm în primul rând ceea ce cere poporul nostru, să ţinem seama de cerinţele poporului nostru, de faptul că oamenii muncii îşi ridică tot mai mult nivelul cultural şi ideologic, şi, în această direcţie, un Dicţionar al limbii române contemporane este indispensabil. Dar să ne preocupăm numai de « dicţionarul-inventar », să nu auzim glasul poporului, cerinţele poporului, cerinţele practicii construirii culturii socialiste, acest lucru cred că nu este admisibil.

Acesta este un aspect al problemei. Al doilea aspect îl reprezintă faptul că, dacă vrem să facem un « dicţionar-inventar » care să fie, după expresia consacrată, « tezaurul » limbii române, aceasta nu înseamnă că trebue să lucrăm la întâmplare, să înregistrăm cuvintele la întâmplare. Şi un astfel de dicţionar, numit inventar, trebue alcătuit de pe o poziţie ştiinţifică, ţinând seama de fondul principal de cuvinte, ţinând seama de esenţa specificului limbii, de cuvintele limbii contemporane, de accepţiunile cuvintelor care sunt astăzi mai răspândite. Să nu pornim dela Varlaam şi Dosoftei, dela textele bisericeşti, către limba contemporană, ci invers, pornind dela cuvintele care reprezintă astăzi mijlocul de comunicare între oameni, să înregistrăm şi cuvintele din trecut care prezintă un interes istoric şi etimologic. Deci, chiar dacă facem un « dicţionar-inventar », trebue să ne situăm pe o poziţie ştiinţifică şi să ţinem seama că limba este un mijloc de comunicare între oameni şi că alcătuirea Dicţionarului nu reprezintă un scop în sine.

La fel de neîntemeiate sunt şi alte « argumente » prezentate aci de Acad. I. Iordan. De exemplu, afirmaţia că, citez: « interesul naţional este acelaşi

pentru toate categoriile de cuvinte». Această teză este cu totul opusă învăţăturii tovarăşului Stalin despre fondul principal de cuvinte. Acad. Iordan a recurs şi la acest argument ca să-şi acopere drumul greşit pe care a mers, să justifice aptul că în aşa numitul « dicţionar-inventar » alcătuit până acum predomină cuvintele, expresiile, accepţiunile şi citatele care sunt departe de limba poporului. Pentru Acad. Iordan, poate, toate categoriile de cuvinte prezintă acelaşi interes naţional: şi acele categorii de cuvinte pe care le-au « fabricat » în mod artificial latiniştii şi poate chiar şi cuvintele franţuzite ale limbii păsăreşti de salon, pe care o vorbeau clasele exploatatoare. Dar pentru poporul nostru astfel de cuvinte nu reprezintă vreun interes naţional.

Din arsenalul argumentelor prezentate aci de Acad. Iordan face parte şi problema tradiţiei. Se ştie că partidul clasei muncitoare nu este împotriva tradiţiei, ci, dimpotrivă, cultivă şi ridică pe o treaptă superioară adevăratele tradiţii ale poporului. Chiar Acad. Iorgu Iordan a arătat aci că trebue să îmbinăm tradiţia progresistă cu concepţia nouă.

Dar despre care tradiţie progresistă este vorba în Dicţionarul alcătuit până acum? Oare Titu Maiorescu reprezintă tradiţia progresistă? Oare limba lui Paul Constant şi Gib Mihăescu, a lui P. P. Negulescu şi a colonelului Lăcusteanu reprezintă tradiţia progresistă a poporului nostru? Dece n'au folosit autorii Dicţionarului tradiţia marilor figuri revoluţionare ale poporului nostru ca Bălcescu, tradiţia gânditorilor materialişti ca Babeş, tradiţia marilor scriitori clasici, tradiţia limbii lui Caragiale, tradiţia limbii publicaţiilor revoluţionare? Desigur, continuând « tradiţia » lui Sextil Puşcariu şi a altor autori ai vechiului Dicţionar, Acad. I. Iordan şi colaboratorii d-sale au nesocotit adevărata tradiţie progresistă a poporului nostru.

VI. CÂTEVA PROPUNERI

Cred că în munca ce trebue dusă de acum înainte pentru alcătuirea Dicţionarului limbii române — o operă monumentală, de înaltă valoare ştiinţifică, care va fi o mândrie a Academiei R.P.R. — trebue în primul rând să se pornească dela învăţăturile tovarăşului Stalin cu privire la fondul principal de cuvinte. Această învăţătură trebue concretizată în legătură cu limba română. Pentru ca munca de elaborare a Dicţionarului să aibă un caracter ştiinţific, să se situeze pe poziţia lingvisticii marxiste, — trebue să se ţină seama de cuvintele limbii române care fac parte din fondul principal de cuvinte, de cuvintele care intră în zilele noastre în fondul principal. De asemenea aceste cuvinte trebue studiate în strânsă legătură cu structura gramaticală a limbii noastre, deoarece legile interne de desvoltare a limbii formează un tot indivizibil. In această direcţie, problema principală nu este ceea ce scoatem şi suprimăm, ci ceea ce introducem şi adăugăm, cum îmbogăţim Dicţionarul cu cuvinte, sensuri şi expresii noi, cum lărgim redactarea unor cuvinte care reprezintă ceea ce e nou şi se desvoltă în limba noastră, cum sporim citatele din autorii şi lucrările contemporane. Dar pentru aceasta este necesar să se studieze temeinic limba contemporană, să se analizeze în mod ştiinţific limba utilizată de autorii moderni, să se studieze noi texte, opere literare, lucrări ştiinţifice, presa şi periodicele din zilele noastre, folclorul, creaţiile artistice pe care massele populare le făuresc în vremurile mărețe de azi. Numai astfel vom ţine seama — în practică — de învăţătura stalinistă că limba este un mijloc de

comunicare între oameni, un instrument de luptă şi de desvoltare a societăţii, că limba este produsul istoriei poporului.

Colectivul Dicţionarului să aplece urechea la glasul poporului, care este purtătorul şi creatorul limbii române. Aceasta cred că este prima problemă, şi cea mai importantă, la care trebue să ne gândim în activitatea viitoare.

In ceea ce priveşte problema pusă în discuţie: dacă dicţionarul să aibă trei părţi, sau fiecare cuvânt să aibă trei părţi, — sunt pentru prima variantă. Aceasta dintr'un motiv principial. Este necesar să se alcătuiască cât mai repede toate aceste trei părţi ale Dicţionarului. Dar mai întâi este necesar să se asigure apariţia dicţionarului care din punct de vedere practic este cel mai necesar poporului, dicţionarul normativ al limbii contemporane. Ulterior să se elaboreze şi dicţionarul istoric şi dicţionarul etimologic. Cred că aceasta nu este numai o cerinţă a practicii. Văd în aceasta şi o problemă teoretică, de orientare ştiinţifică. Căci dacă se va elabora dicţionarul limbii contemporane, aceasta va contribui la asigurarea unei orientări ştiinţifice juste şi în alcătuirea dicţionarului istoric, şi în alcătuirea celorlalte dicţionare, adică şi în elaborarea întregului material necesar pentru cercetători, pentru lingvişti.

In al treilea rând, cred că este necesar ca lingviştii noştri să răspundă sarcinii la care n'au răspuns până acum, sarcină trasată de sesiunea lărgită a Secţiunii de Ştiinţa Limbii, Literatură şi Artă a Academiei R.P.R. de a se alcătui un dicţionar pentru uzul larg, pentru şcolari, pentru studenţi şi în general pentru oamenii muncii. Şi în această privinţă Acad. Iorgu Iordan a ocolit, în cuvântul său, faptele, realitatea. D-sa a declarat că acest dicţionar pentru uz larg este demult terminat, gata de tipar. Intâmplător am avut ocazia să consult acest dicţionar, solicitat de Editura de Stat pentru Literatură Ştiinţifică. El are de asemenea un caracter antiştiinţific şi nesocoteşte învăţăturile staliniste despre limbă. Conţine afirmaţii politice şi ideologice cu totul duşmănoase. Iar atunci când încerci să revizueşti dicţionarul, îţi dai seama că trebue s'o iei dela început. Dela o pagină la alta sunt greşeli peste greşeli. Cum se poate susţine că dicţionarul acesta este demult gata? Este necesar ca, în timpul cel mai scurt, să se redacteze acest dicţionar, atât de aşteptat de masse largi.

In alcătuirea noului Dicţionar trebue să se ţină seama de desbaterile care se desfăşură în aceste luni în legătură cu proiectul noii ortografii a limbii române, de sugestiile şi propunerile interesante care se fac şi care au uneori contingenţe cu problemele Dicţionarului. Dicţionarul, desigur, va trebui redactat în noua ortografie, eliminându-se oscilaţiile şi contrazicerile din actuala redactare.

Este necesar să se stabilească o legătură strânsă între colectivul de alcătuire a Dicţionarului şi oamenii de ştiinţă de diferite specialităţi. Specialişti din diferite ramuri ştiinţifice să fie chiar încadraţi în colectivul Dicţionarului.

In legătură cu aceasta se pune şi problema cadrelor. Vreau să ating doar un aspect al acestei probleme, chestiunea aşa numitei *revizii ideologice*. La Institutul de Lingvistică termenul de « revizie ideologică » era consacrat. Toată lumea vorbea de « revizia ideologică » ca de o probă finală şi hotărîtoare. Am văzut cu prisosinţă ce valoare a avut această revizie ideologică. Dar aceasta e o problemă principială. Este admisibil ca cineva care lucrează la Dicţionar, să lucreze de capul lui, cu nivelul ideologic scăzut pe care-l are, să scrie aberaţiile pe care le scrie şi să lase apoi totul pe seama reviziei ideologice? Cadrele care lucrează la Dicţionar trebue să-şi ridice ele înşile, în permanenţă,

nivelul ştiinţific şi idelogoic, trebue să răspundă fiecare personal de felul cum a redactat Dicţionarul din punct de vedere ştiinţific şi ideologic.

Sunt convins că această desbatere va constitui o cotitură în munca de alcătuire a Dicţionarului limbii române şi cred că nu putem fi de acord cu felul cum a pus Acad. I. Iordan problema, că termenul a fost foarte scurt. Clasa muncitoare depune toate eforturile pentru a grăbi construirea socialismului, şi oamenii de ştiinţă trebue să-şi însuşească acest ritm rapid. Cât mai grabnic să dăm poporului Dicţionarul limbii române. Este o necesitate. Au trecut ani de când s'a lucrat, şi iată, munca care s'a făcut este în mare parte de prisos.

Cred că nu putem fi de acord, nu numai noi, dar şi toţi oamenii muncii din ţara noastră, care au încredinţat oamenilor de ştiinţă sarcini de răspundere, nu pot fi de acord cu această poziţie: Acad. Iordan susţine că termenul a fost prea scurt, şi deaceea sunt greşeli multe în Dicţionar. Dimpotrivă, felul cum s'a lucrat, sub conducerea Acad. Iordan şi a celorlalţi colaboratori, a contribuit tocmai ca să se prelungească termenul, să se întârzie cu controale peste controale, cu revizii peste revizii, pentru ca în cele din urmă, materialul să nu fie publicabil. Acad. Iordan a declarat de mai multe ori că a privit Dicţionarul sub aspectul cantitativ, din care cauză s'au strecurat greşeli. Dar avem dreptul, în domeniul activităţii culturale, să privim munca noastră sub un aspect pur cantitativ? Să luăm pildă dela muncitorii din fabrici şi uzine, care luptă pentru calitatea produselor. Dacă unui muncitor i se întâmplă să dea un rebut, el simte o mare ruşine! Dar aici, la Dicţionar, s'au dat atâtea şi atâtea rebuturi! Noi ne dăm seama ce a pierdut ştiinţa noastră, poporul nostru, prin felul cum s'a lucrat până acum.

In regimul nostru de democraţie populară, nu mai putem merge cu unităţile de măsură cu care a mers regimul burghezo-moşieresc, nu putem aştepta 150 de ani pentru redactarea unui Dicţionar — timp care ar fi fost necesar în regimul trecut. Aşa cum în construcţia noii economii, în construcţia noii culturi, avem alte unităţi de măsură decât orânduirile anterioare, tot astfel şi în alcătuirea Dicţionarului limbii române trebue să avem alte unităţi de măsură decât a avut Academia burghezo-moşierească. Aceasta va arăta odată mai mult superioritatea regimului nostru de democraţie populară în domeniul culturii, ca şi în toate celelalte domenii.

G. ORZEA:

Aşa cum s'a arătat în raportul prezentat de tov. Prof. V. Cheresteşiu, noul director al Institutului de lingvistică, încercarea de a întocmi Dicţionarul limbii române a început din 1867, odată cu înfiinţarea Societăţii Academice, sub influenţa nefastă a curentului latinist, şi s'a tărăgănat timp de 85 de ani. Dela Laurian şi Massim ea a trecut la Haşdeu, dela Haşdeu la Philippide, dela acesta la Puşcariu, iar dela Puşcariu la Prof. Iorgu Iordan, ilustrând în tot acest timp lipsa de interes şi dispreţul regimului burghezo-moşieresc faţă de limba română contemporană, limba naţională a poporului nostru, precum şi atitudinea neştiinţifică a unor lingvişti rătăciţi în tot felul de teorii idealiste despre limbă şi dicţionar.

Numai regimul de democraţie populară a dat întocmirii Dicţionarului toată importanţa, numai Partidul Muncitoresc Român a putut insufla unor lingvişti — sincer ataşaţi cauzei poporului — elanul necesar construirii unei

asemenea opere, numai ştiinţa sovietică, geniala lucrare a tovarăşului Stalin « Marxismul şi problemele lingvisticii », au putut pune la îndemâna lingviştilor noştri o concepţie ştiinţifică despre limbă.

Din nefericire — şi subliniem aceasta cu durere şi indignare — unii dintre lingviştii cărora li s'a încredinţat această măreaţă operă n'au corespuns sarcinii de onoare ce li s'a dat. Ei au înşelat nădejdile puse în ştiinţa şi în devotamentul lor, ei nu s'au putut scutura de influenţele nefaste ale lingvisticii idealiste şi au imprimat Dicţionarului caracterul unei lucrări rupte de interesele masselor, plină de concesii faţă de burghezo-moşierimea cosmopolită din ţara noastră.

Cine cercetează cu atenţie manuscrisul Dicţionarului, rămâne surprins cât de scăzut îi este nivelul ştiinţific.

Explicarea termenilor este plină de confuzii şi foarte adeseori făcută de pe poziţii duşmănoase.

Lucrul acesta nu este de mirare, deoarece Prof. Iorgu Iordan, într'o recentă notă explicativă trimisă Institutului, a afirmat deschis că în întocmirea Dicţionarului şi-a însuşit în totul planul de muncă al predecesorilor săi, dela care — fără niciun criteriu ştiinţific de selecţionare — a preluat şi materialul.

Rezultă deci clar că Prof. Iorgu Iordan s'a situat pe poziţia neştiinţifică a reacţionarului Sextil Puşcariu, fostul agent hitlerist dela Universitatea din Cluj, dela care, odată cu materialul şi planul de muncă, a preluat şi numeroşi colaboratori, pe lângă care a adăugat şi dânsul o serie de elemente tot atât de dubioase.

Vechiul Dicţionar traducea termenii în franţuzeşte. Prof. Iorgu Iordan se scuză că nu mai poate face acest lucru şi pare a regreta că Dicţionarul se adresează numai celor care vorbesc limba română. Regretă de asemenea că nu poate introduce în Dicţionar toate franţuzismele din jargonul burghezo-moşierimii şi dă o serie de asemenea cuvinte ca: tapajos, fadoare, imagerie, capitos, navrant, afolare, muşard şi altele de acelaşi soi, de care poporul nostru n'a auzit, de care n'are nevoie şi pe care le respinge. Ele erau menite să stâlcească limba noastră, pe care clasele asupritoare au încercat în tot felul s'o urîţească.

Asemenea cuvinte nu au putut fi folosite decât acolo unde limba română nu putea trece mai departe de odăile slugilor. Şi trebue să afirmăm că acest lucru a privit în de aproape chiar pe unii dintre foştii conducători ai Institutului. Mă refer în primul rând la Acad. Al. Rosetti, a cărui limbă obişnuită se pare că-i limba franceză, deşi până de curând Acad. Al. Rosetti a fost şeful catedrei de Limba română dela Universitatea « C. I. Parhon », calitate în care ar fi trebuit să fie plin de dragoste faţă de frumuseţea şi bogăţia limbii noastre; în limba franceză şi-a publicat de altfel Acad. Al. Rosetti până şi lucrările sale referitoare la limba noastră. In felul acesta Acad. Al. Rosetti a arătat că aceste lucrări n'au fost scrise pentru poporul nostru, ci pentru diferite cercuri cosmopolite din Europa apuseană. De altfel, prin conţinutul lor, lucrările Acad. Al. Rosetti n'au privit limba română contemporană, care ar fi interesat realmente poporul nostru muncitor, ci în mod exclusiv limba vechilor texte religioase. Ele constitue în mare parte o înşirare de fapte moarte, care nu sunt luate din Limba vie a poporului nostru şi nu se întemeiază pe cercetări personale asupra felului de viaţă şi gândire a poporului nostru, de care Acad. Al. Rosetti a fost străin şi a continuat să rămână străin.

De altfel în urma articolului « Sarcinile lingvisticii sovietice în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin », apărut în revista « Voprosî iazîcoznania » a Insti-

tutului de Lingvistică din Moscova, în care Acad. Al. Rosetti e citat ca exemplu de lingvist cosmopolit, el şi-a dobândit o tristă faimă mondială de lingvist reacţionar în ţara noastră.

Intre colaboratorii cei mai apropiaţi ai foştilor conducători ai Institutului întâlnim nume de legionari notorii, agenţi de Siguranţă, diplomaţi ai regimului antonescian, avocaţi ai lui Malaxa, care au avut un rol hotărîtor în legiuirile antimuncitoreşti din ţara noastră, sub regimul burghezo-moşieresc, fii şi nepoţi de criminali de război condamnaţi sau fugiţi din ţară, şi aşa mai departe.

Cu asemenea cadre recrutate din pleava burghezo-fascistă au înţeles foştii conducători ai Institutului să întocmească Dicţionarul limbii române!

E interesant de urmărit din ce izvoare a fost cules materialul de exemplificare a cuvintelor.

Trebue să arătăm că n'a existat în acest sens nicio preocupare pentru alegerea scriitorilor şi a operelor din care s'au cules exemple. S'au luat operele la întâmplare şi uneori se pare că intenţionat s'au ales opere fără nicio valoare artistică, opere cu un conţinut decadent, reacţionar.

Astfel din opera lui Liviu Rebreanu s'a ales romanul « Jar », roman cu un conţinut imoral, iar din lucrările Prof. Gh. Călinescu s'a ales un roman cu tot felul de fantezii psihologiste, intitulat « Enigma Otiliei ».

Nu lipsesc din paginile Dicţionarului — aşa cum a semnalat şi tov. rector J. Livescu — ca exemple de « limbă frumoasă », nici frazele siropoase şi bombastice din romanele lui Ionel Teodoreanu, romane care au exercitat o influenţă atât de nefastă asupra tineretului nostru şi în care autorul lor a încercat să ridice minciuna şi imoralitatea la rangul de virtute, împingând tineretul pe drumul barbariilor legionare.

Alteori au fost folosiţi publicişti cu totul neînsemnaţi, ca fostul agent electoral I. Ionescu-Boteni, sau romancieri de soiul lui N. Rădulescu-Niger. A fost folosit — aşa cum s'a mai arătat aici — până şi manualul de logică al lui Titu Maiorescu!

Dar chiar când citatele au fost alese din scriitorii şi publiciştii noştri de azi, n'a fost nicio preocupare pentru claritatea şi frumuseţea artistică a frazelor citate, aşa cum se poate vedea la pagina 33, la cuvântul « crep » din fascicula tipărită.

De asemenea se reproduc fraze cu aprecieri referitoare la I. Dobrogeanu-Gherea, fraze al căror conţinut este greşit, în lumina învăţăturii tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej) « 30 de ani de luptă a partidului sub steagul lui Lenin şi Stalin »).

Alteori se dau citate din manuale supuse revizuirii.

Există apoi o lipsă de proporţie între numărul extraselor din scriitorii noştri contemporani; astfel numele tov. I. Vitner, de exemplu, apare mai des decât al maestrului Mihail Sadoveanu.

Se dau apoi numeroase citate din traduceri.

Un alt aspect negativ al Dicţionarului îl prezintă disproporţia dintre citatele extrase din vechile texte religioase şi istorice şi cele extrase din limba contemporană. Cel puţin trei sferturi din citate sunt culese din material vechi de limbă. Astfel, pentru cuvântul « capăt » se folosesc exemple din Tetraevanghelul dela 1572, din lucrările Mitropolitului Dosoftei, din Fiziognomia dela 1785, din Petru Maior, Ţiplea, N. Pop-Barcianu, Costinescu, şi abia din trei autori noi.

Apoi, cine confruntă textul fasciculei tipărite cu vechiul Dicţionar al Academiei, ediţia Sextil Puşcariu, constată cu surprindere, aşa cum a arătat şi tov. I. Bălănescu, o transpunere servilă a textului (de văzut în acest sens cuvântul « băga » şi altele).

O mare lacună o prezintă Dicţionarul şi prin faptul că dă prea puţin material din folklor.

In privinţa termenilor tehnici, pe care Prof. Iorgu Iordan îi compară cu termenii jargoanelor, menţionăm sărăcia lor în Dicţionar (spre deosebire totuşi de termenii din jargoane), astfel că Dicţionarul e foarte departe de a oglindi eforturile şi succesele clasei muncitoare în procesul de construire a socialismului în ţara noastră. Apoi explicaţiile termenilor tehnici sunt copiate din diferite manuale tehnice sau din Lexiconul tehnic român şi uneori sunt aproape de neînţeles pentru cititorul neiniţiat în tehnica respectivă.

Faţă de observaţiile arătate în raportul prezentat de Prof. V. Cherestesiu, ca şi faţă de cele ridicate în discuţiile de azi, socotesc că în forma lui actuală, Dicţionarul nu poate fi tipărit şi că Prezidiul Academiei R.P.R. trebue să dispună o cercetare asupra felului în care au înţeles foştii conducători ai Institutului de Lingvistică să-şi îndeplinească sarcinile ştiinţifice, cercetare care să se extindă şi la risipa făcută în mânuirea fondurilor Institutului, precum şi la îndrumarea pe căi greşite a atâtor cercetători tineri, cinstiţi, care cu elanul şi cu dragostea lor pentru limba română ar fi putut aduce o serioasă contribuţie ştiinţifică la întocmirea Dicţionarului.

Cu privire la propunerile făcute de Prof. Gh. Ionescu-Gulian, eu îmi însuşesc propunerea de a se întocmi mai întâi un dicţionar al limbii române actuale, pe care poporul nostru muncitor îl aşteaptă cu nerăbdare, şi apoi un dicţionar istoric şi etimologic, care se adresează în primul rând cercetătorilor.

Ca membru în noul Consiliu ştiinţific al Institutului, îmi iau angajamentul de a-mi consacra toate puterile mele de muncă acţiunii de întocmire pe baze ştiinţifice a Dicţionarului limbii române contemporane, dicţionar care să fie de folos întregului nostru popor.

MARGARETA NEMETH:

Este exclus ca munca pe care o analizăm astăzi să fie încununată de succes, atâta vreme cât înţelegerea faptului că limba este un mijloc de desvoltare şi de luptă nu pătrunde adânc pe toţi cei care iau parte la întocmirea Dicţionarului. Tovarăşul Stalin ne învaţă în lucrările sale că limba nu este insensibilă la nicio schimbare petrecută în conştiinţa omenească, că orice îmbogăţire în gândire se transmite neapărat şi limbii.

Cuvintele lui Marx din tezele sale asupra lui Feuerbach — că filosofii nu au făcut decât să interpreteze lumea în moduri diferite, e vorba însă a o schimba — sunt aplicabile tuturor oamenilor de ştiinţă, deci şi lingviştilor. A te mulţumi cu un studiu searbăd de inventariere, fără a participa la făurirea limbii legate de popor, la îmbogăţirea ei, este o îngustare a muncii, care nu poate duce la rezultate mulţumitoare.

Trebue mărturisit că această concepţie îngustă se reflectă într'un mod de-a-dreptul neaşteptat în Dicţionar, tocmai acolo unde cititorul ar trebui să se poată bizui şi unde are mai ales nevoie să se bizue pe Dicţionar, şi anume în definiţii.

Se pare că în mod tacit și împotriva principiilor stabilite inițial s'a adoptat sistemul înșiruirii istorice a sensului cuvintelor. De aceea sensul cel mai nou și mai important pentru activitatea practică este cu totul subordonat sensurilor vechi ieșite din uz. Pun în discuție valabilitatea științifică a procedeului acesta și propun ca definiția să înceapă cu sensul actual, cel mai nou și cel mai bogat al cuvântului.

Definițiile sunt urmate de citate. Se constată o preferință neîntemeiată pentru exemplele vechi. Acest lucru este nejust, odată pentrucă exemplele vechi se dau în dauna sensurilor actuale ale cuvintelor și, încă odată, pentrucă de cele mai multe ori aceasta falsifică înțelegerea justă a epocii respective. Multe din definițiile din Dicționar sunt neștiințifice, induc de-a-dreptul în eroare. De exemplu, la cuvântul «contrariu», dosarul C. 48, p. 16, cititorul află că legile gândirii dialectice sunt trei, ceea ce dovedește ignorarea totală a contribuției tovarășului Stalin la desvoltarea metodei dialectice.

La cuvântul «conștiință» cititorul va întâlni definiția următoare: «Știința pe care o are spiritul despre stările și actele sale», când orice elev de școală medie învață definiția științifică după care conștiința este un produs al materiei superior organizate.

Adeseori definițiile sunt în cel mai bun caz tautologice. Iată definiția gândirii: «Gândirea este activitatea de a gândi și rezultatul ei». Amintesc, în treacăt, că această definiție are citate numai din Dosoftei, Marcovici, Alexandrescu etc. «Cunoașterea (dos. C. 62) este acțiunea de a cunoaște și rezultatul ei». Pentru cel care a lucrat acest cuvânt, clasicii marxism-leninismului n'au meritat să fie citați în problema gândirii.

Inseși definițiile bine intenționate sunt contradictorii, inconsecvente, lucrate într'un chip lipsit de scrupulozitate științifică. De exemplu, noțiunea de «judecată» (J, pag. 33): «Formă de reflectare a realității în gândire, prin care se afirmă sau se neagă ceva, despre obiecte sau despre însușirile lor», definiție urmată însă imediat de definiția lui Maiorescu, care e neștiințifică, idealistă și după care judecata ar fi relația dintre două noțiuni.

La cuvântul «conspirație» (dos. C. 46, p. 149 bis) există următoarele citate: Organizația muncitorilor trebue să fie... cât se poate mai puțin conspirativă»; «Organizația revoluționarilor.. trebue să fie cât se poate mai conspirativă» (Stalin). Este clar că aceste citate ale tovarășului Stalin se referă la două probleme deosebite, la două momente diferite ale mișcării muncitorești. In Dicționar însă sunt puse astfel încât pare că se contrazic. Astfel de procedee de lucru te fac să pui la îndoială buna intenție a celui care a lucrat.

Pentru economia politică se folosesc definiții din manualele de popularizare, în timp ce clasicii sunt folosiți la cuvinte banale, ca «pedanterie», «emfază», diferite conjuncții, etc.

Am dat numai câteva din exemplele numeroase care dovedesc nu numai lipsa de nivel politic și ideologic și lipsa de control a muncii la Dicționar, dar duc la îndoieli asupra înțelegerii juste a felului în care alcătuitorii Dicționarului trebue să slujească răspândirea concepției științifice, a concepției marxist-leniniste.

In ceea ce privește structurarea materialului, sunt pentru a doua variantă a propunerii Prof. Gulian, care va permite concentrarea explicării curente și istorice în acelaşi loc.

Sunt de părere că materialul adunat nu poate fi utilizat fără să treacă printr'o minuțioasă revizuire critică, eliminându-se gravele greșeli și denaturări politice și ideologice care abundă în Dicționar.

MIHAIL NOVICOV:

Imi permit unele observaţii metodologice:

1. Intâi o chestiune principială: care este scopul Dicţionarului? Trebue el să fie un simplu instrument de înregistrare a oricărei vorbiri româneşti întâlnite pe teritoriul R.P.R.? Sau are menirea să lupte pentru puritatea limbii, pentru curăţirea ei de zgura jargoanelor claselor exploatatoare, pentru curăţirea ei de impurităţile cosmopolite pătrunse prin saloanele franţuzite în limba noastră? Dacă e aşa, dacă Dicţionarul are acest obiectiv de luptă, atunci cred că există o greşeală de concepţie în întocmirea lui, aş zice obiectivism. Despre cutare sau cutare cuvânt se zice doar câteodată că e «rar». Dar niciodată nu se ia atitudine *împotriva* vreunei forme vădit cosmopolite. De asemenea nu se simte nicio atitudine împotriva vulgarismelor, care înjosesc limba.

De pildă: la «bagalii» se spune doar că e «neobişnuit», iar jos că vine dela italienescul «bagaglio». Dar nu se pomeneşte niciun cuvânt că e un rest al încercărilor forţate de a italieniza limba noastră.

Sau la un moment dat găsim:

«Bababont» s.m.v. «vagabond», ca şi cum ambele cuvinte ar avea acelaşi drept la cetăţenie.

Tovarăşul Stalin ne învaţă că limba e indiferentă faţă de clase, *dar că clasele nu sunt indiferente faţă de limbă.* Mie mi se pare că de această învăţătură a tovarăşului Stalin nu s'a ţinut cont în mod suficient la întocmirea Dicţionarului.

După părerea mea, una din două:

— ori tot ce nu este în spiritul limbii, tot ce este rămăşită a jargoanelor burgheze sau moşiereşti să nu fie trecut în Dicţionar, ci într'un glosar la sfârşitul fiecărei litere:

— ori să se treacă totul, dar atunci în fiecare caz de acesta să se precizeze că cutare sau cutare expresie nu este în spiritul limbii şi să se explice cauza circulaţiei sale vremelnice.

2. Cred că citatele trebue alese mai cu grijă. Eu sunt de părere că în Dicţionar trebue citaţi doar clasicii, iar dintre contemporani numai scriitorii cu o mare experienţă în arta cuvântului.

GH. DĂIANU:

1. *Citatele.* Cred că într'un dicţionar de circulaţie mai largă nu poate figura ca citat: «Cine crede la muiere, bage-i-se dracu'n piele» (p. 6, jos); de asemenea citatul trunchiat care dă loc la răstălmăciri: «Multe vorbe slave... au venit în tovărăşia buchilor sau în bagajele vlădicilor» (p. 11, jos). La p. 14 se citează Titu Maiorescu («bagatelă»). La «băgător» (p. 15), niciun citat actual şi despre sensul propriu al cuvântului. In unele părţi din Ardeal «băgător» are şi sens concretizat: «batozarul care bagă snopii în coş». Din Dicţionar lipseşte.

2. *Interpretarea,* clasificarea, explicaţia circulaţiei cuvântului au urme de lingvistică burghezo-moşierească. In locul «periodizării» istoriei unui cuvânt neologistic, se dau afirmaţii de filologie răsuflată. Franţuzescul «bagatelle» a venit la noi pe mai multe căi succesive. Este probabil că a venit astfel mai întâi prin filieră grecească, orientală, iar poporul nostru l-a integrat grupului de cuvinte orientale turceşti (t sonorizat din «bagadel» ca p în franco-grecescul, învechit azi la noi, «lambă»; singularul «bagatea» refăcut după analogia cu

« chiftea » ş. a.). In locul expunerii acestei desvoltări *normale* a primului împrumut al lui « bagatelle », se spune că « bagadel » e folosit în « limbajul periferic » (« mahalaua » maioresciană), iar motivul afirmației e că termenul e folosit așa într'o poezie populară din Târgoviște (care ar fi « periferice ») și într'un citat din Caragiale. Părintele teoriei că eroii lui Caragiale și limbajul lor sunt « mahalagești » este T. Maiorescu. In realitate, în scrierile lui Caragiale astfel de forme și cuvinte sunt *arhaisme* și nu *mahalagisme* (vulgarizări). Din astfel de interpretări se deduce că numai « clasele superioare, luminate » își pot însuși corect neologismele — și « dovada » e la îndemână: citatul cu « bagatelă » din . . . Maiorescu!

Cred că « bag » « băgău » în Ardeal nu se limitează la argoul școlarilor, și sensul expresiei (a băga + « băgău ») este « a sfârși prost ». « Băgău » din « bagbagău » e același cu « băgău » (=tutun de mestecat) din magh. « bagó » și nu e deci derivat din *a băga*. « Băgău » de altfel (și exemplele arată) nu e neapărat *scrum din lulă*, ci, mai general, *tutunul de mestecat* care are o preparație specială.

3. *Sensurile date cuvintelor.* La «baghetă» succesiunea sensurilor trebue inversată: înaintea sensului *literar, poetic,* de sub *a*, trebue dat sensul propriu de sub *b* (bețișorul dirijorilor, scamatorilor, vrăjitorilor).

Sunt numai în aceste pagini prea multe « cuvinte cu înțeles neprecizat ». La «băgic» («regional», dar din ce regiune?) sensul 2° rămâne neprecizat și se dă avalanșa de întrebări la care «băgic» ar fi răspuns. Cred că *Chest.* de care e vorba e chestionarul lui Hașdeu. Nu se putea oare relua cercetarea pentru a preciza sensul? Eu cred că «băgic» e răspuns la « In ce e făcută mămăliga? » și e într'adevăr «bădic» (=fontă, tuciu, oală de tuciu).

Cer cercetări suplimentare și «creștet» 5°, «crimințî» (vb), «crintar». «A băi» (vb) cred că nu a avut *la început* sensul de « *a exploata* o mină » (pentru care nu e dat niciun citat), ci sensul 2°: *a lucra la o mină.* Motivul: dintotdeauna exploatatorii minei (oricare) erau prea reduși la număr pentru a fi creat și răspândit verbul acesta nou, mai ales în raport cu *lucrătorii în mină,* totdeauna mai numeroși. Trebue căutate exemple. «Crenvurștii» sunt definiți prin prisma *consumatorului,* nu și a *producătorului,* a fabricării. Indicațiile « se mănâncă fierți, cu hrean sau muștar sau prăjiți » sunt neserioase: care mezeluri de carne nu se mănâncă prăjite sau fierte, cu hrean sau muștar?

— *Formulări aproximative* mai găsim și la « a crește cadre » = a « forma cadre tinere » (pag. 42), formulare infirmată de exemplul căruia nu i se dă izvorul: « Munca de creștere a tinerelor cadre », care arată că «se cresc» (și cresc) și cadrele mai bătrâne.

— *Formulări neștiințifice*: creștin, II, subst. 1°, «Persoană care ține de cultul religios întemeiat de Hristos ». Autoritatea Academiei R.P.R. nu poate susține că Hristos ar fi întemeiat creștinismul, câtă vreme cercetările științifice arată mai degrabă că Hristos nici n'a existat.

— Ignorarea epocilor în care au pătruns neologismele și a căilor de pătrundere, dovedită în cazul lui «bagatelă», se repetă în cazul lui «criminal» 2°, pentru care suntem trimiși la «Kriminalgericht» în loc să se arate legătura evidentă cu «criminalion», (frecvent în dreptul canonic și laic vechi), care e mai probabil origina lui «criminal=judecată; închisoare».

— Nu cred că același drept germanic ar fi avut în Moldova (Negruzzi) așa de mare influență încât să fi patronat crearea (după «Kriminalisch») a lui «criminalic» și «criminalicesc», câtă vreme prin secolul al XVIII-lea și al XIX-lea (-1850 s.q.) dreptul și administrația românească au suferit puternice influențe

ruseşti, încât «criminalic şi criminalicesc» sunt derivate după cuvintele ruseşti respective. Terminaţia — *ic* însăşi poate fi mai degrabă pusă în legătură cu rusescul, преступник, уголовный преступник, decât cu «Krimina'isch».

Trebue avută în vedere şi frecvenţa cuvintelor nou derivate (pentru noţiuni tehnice variate) în acea epocă sub influenţa rusească.

Faţă de astfel de lipsuri, Dicţionarul Academiei R.P.R. cred că trebuie serios revăzut din punct de vedere politic şi ştiinţific, întărindu-se caracterul ştiinţific al monografiei fiecărui cuvânt prin raportarea expunerii la istoria limbii române în ansamblu şi la istoria poporului nostru, prin elucidarea multelor impreciziuni, prin folosirea mai temeinică a metodei materialiste dialectice şi a învăţăturii tovarăşului Stalin despre limbă.

T. BĂDULESCU:

In linii mari, problema acestui Dicţionar poate fi împărţită în două aspecte: I. Redacţional; II. Realizare tehnică.

I. Aspectul redacţional cuprinde următoarele puncte:

1. Dicţionarul este de proporţii prea vaste. Părerea mea este că în perioada actuală ar fi fost mult mai util ca Institutul de Lingvistică să realizeze un dicţionar accesibil masselor largi, decât să meargă pe linia unui dicţionar de mari proporţii, aşa cum a fost el conceput cu mulţi ani în urmă.

Lipsa unui dicţionar care să cuprindă formele contemporane este din ce în ce mai resimţită, şi asta mai cu seamă în domeniul literar, unde, de foarte multe ori am remarcat confuzii în acest sens.

Dicţionarul aşa cum a fost conceput este prea vast şi cu aspect prea savant, de aceea el se adresează mai mult specialiştilor decât tinerilor noştri studioşi din diferite şcoli şi sectoare de activitate.

Ca propunere, cred că ar fi mult mai necesar ca Institutul de Lingvistică să realizeze un dicţionar al limbii contemporane, lăsând pentru mai târziu preocuparea dicţionarului de proporţii mari.

2. In cele câteva coli pe care le-am cercetat, am remarcat unele scăpări destul de importante, dacă ţinem seama că acestea sunt expresii folosite în limbajul popular din diverse regiuni. De exemplu:

a) la p. 3: a băga (pe cineva) în criminal = a pune (pe cineva) în situaţia de a fi condamnat la închisoare — Moldova de Nord, Bucovina.

b) la p. 7: a băga o pilă = a interveni pentru cineva (argoul periferic — a pune vorbă bună).

c) la p. 16: bagdadie = tavan făcut din şipci şi tencuit cu ghips; acest procedeu este întrebuinţat foarte mult în construcţia caselor din oraşul Bagdad (poate că de aici provine cuvântul turcesc bagdâdi şi deci bagdadie).

d) la p. 18: bâhâi = se mai spune şi despre o cameră în care nu s'a făcut de mult timp curăţenie (bâhâe praful) — reg. oraşului Giurgiu şi chiar în reg. Bucureşti.

e) la p. 25: baibarac = numele unei stofe preţioase care se fabrica în Crimeea.

3. Lipsă de unificare în expresiile culese cu litere aldine, deci care nu sunt citate din lucrări literare. Câteva exemple:

a) la p. 23: De-a băeţii (sau de-a păpuşile) — iar mai jos: Băieţi cu colinda — (cu i şi fără i).

b) la p. 28: într'o explicaţie a cuvântului baieră se scrie de obiceiu în două cuvinte şi cu u scurt, iar la p. 33, într'o explicaţie la cuvântul crep deobicei este scris într'un singur cuvânt şi fără u scurt.

c) la p 29: în expresiile culese cu litere aldine cuvântul băierile este scris cui de cele mai multe ori, însă o singură dată (şi aceasta creează confuzie) este fără i, adică băerile.

4. Indicaţii etimologice: La p. 49 se dă următoarea indicaţie pentru cuvântul cretaceu, — ée:

— N. din fr. lat. cretaceus (crétacé).

Eu sunt de părere că noi am luat termenul din latină, însă prin intermediul limbii franceze şi atunci poate era mai bine dacă se indica aşa:

— N. din fr. crétacé (lat. cretaceus).

Iar mai jos, pentru cuvântul cretacic — cretacică este următoarea indicaţie:

— N. din fr. crétacique, idem.

La ce se referă *idem*? Cred că este o confuzie între nota aceasta şi cea de deasupra, aşa cum este indicată în Dicţionar.

II. Realizarea tehnică a Dicţionarului este în general bună, însă este de remarcat faptul că greşelile de corectură sunt frecvente. Aceste greşeli sunt cu mult mai grave când prin ele se creează confuzie şi se interverteşte sensul. Iată câteva exemple:

a) la p. 13: în explicaţia cuvântului băgat — băgată a apărut vărît în loc de vârît.

b) la p. 16: a apărut bághetă în loc de baghetă, iar două rânduri mai jos este scris nueuşă în loc de nueluşă.

c) la p. 26, sus: a apărut portar domnesc în loc de postav domnesc.

Aceste câteva exemple ne ilustrează că una din grijile Institutului de lingvistică trebue să fie şi reorganizarea aparatului tehnic care lucrează la acest Dicţionar.

GAVRIL ISTRATE:

A fost pomenit aici Dicţionarul limbii ruse contemporane.

Intr'o recenzie a primei fascicule apărute, dacă nu mă înşel, în 1949, învăţatul sovietic Cernîh făcea constatări asemănătoare în unele privinţe cu cele făcute astăzi în legătură cu Dicţionarul Limbii Române al Academiei R.P.R. In Dicţionarul limbii contemporane ruse — spunea autorul recenziei — se dă preferinţă autorilor vechi, autorilor de până pe la 1900, iar autorii recenţi sunt cu totul slab reprezentaţi.

Am văzut că una din deficienţele Dicţionarului nostru este tocmai aceasta, că scriitorii noştri clasici şi într'o măsură apreciabilă scriitorii contemporani nu se bucură de locul cuvenit în Dicţionar.

Este destul să amintesc că dacă cineva ar vrea să facă un studiu cu privire la limba unui scriitor — şi lucrul acesta s'a putut verifica ca ocazia centenarului lui Caragiale — Dicţionarul este cu totul insuficient în această privinţă. Cercetătorul ar trebui să se ducă din nou la opera scriitorilor.

Aşa stând lucrurile, viitorul Dicţionar al limbii române contemporane trebue să se bazeze pe materialul scos din nou din autorii clasici contemporani după criterii mai ştiinţifice. Trebue să se pună bază tocmai pe materialul care a fost

neglijat de echipa fostei Academii și să se dea întâietate, cum s'a spus, sensurilor celor mai răspândite ale cuvintelor.

In ceea ce privește concepția care trebue să stea la baza acestui dicționar, ea va trebui să se întemeieze în primul rând pe limba marilor scriitori.

Tov. Acad. Emil Petrovici a opinat pentruca dicționarul să înceapă dela limba literară a lui Bălcescu. Cred că ar fi mai bine să împingem puțin lucrurile mai înainte, spre începutul secolului al XIX-lea, atunci când o serie de scriitori se dovedesc a fi influențați de limba populară.

In orice caz, Bălcescu ar fi primul mare scriitor, alături de Negruzzi și Alecsandri, care ar trebui folosit în mod serios la alcătuirea acestui Dicționar.

In ceea ce privește macheta apărută, avem aici o serie de cuvinte nu numaidecât din fondul principal de cuvinte, asupra cărora aș vrea să mă opresc o clipă și să le exemplific cu ajutorul unei lecturi neintegrale a operei lui Sadoveanu.

Iată, de pildă, cuvântul « bahnă », din pagina 20 — care este reprezentat printr'o serie de citate dintre care cele mai multe nu sunt reprezentative, în sensul că ele nu se referă la noțiunea de bază a cuvântului. Doar două dintre citate, și anume unul din Alecsandri și celălalt din Eusebiu Camilar, se referă la sensul cel mai obișnuit în momentul de față.

Cuvântul este regional, însă este destul de răspândit în opera scriitorilor moldoveni.

Iată citatele acestea: « stejarul cel drept crește pe munte, în aer viu și'n țălină sănătoasă, iar nu în bahnă » (Alecsandri); « Plugarul meu desjugă boii. Mână-i măi, încolo pe bahnă » (Camilar). Din Sadoveanu nu avem niciun exemplu de acest cuvânt. In « Baltagul », p. 59, putem citi: « Acolo încă nu-i iarnă și oile mai găsesc verdeață în bahnă ».

Dau aceste exemple din care se vede că acest cuvânt nu e sinonim numai cu mlaștină, mocirlă, smârc, băltoacă, băltărie etc.

La fel, în Opere, v, II, p. 517: « Tu îi lua mulgătoarele. Acestea trebuiesc purtate la locuri mai bune, prin bahnă, unde mai este iarbă verde, ori prin locurile unde a mai rămas mohor... ».

Iar la p. 358 din v. III: « Găsesc eu urma, o cercetez, o găsesc afară din pădure până'ntr'un loc, o mai găsesc spre sat, pe urmă spre bahnă, întoarsă... Mă gândesc eu că-s în bahnă..Și m'am dat așa, la marginea pădurii, cucoane Grigoriță, m'am dosit între tufișuri, ș'am început să-i urlu... Urlu eu odată, urlu eu de două ori, numa ce-i aud că-mi răspund din bahnă... ».

Și în sfârșit, tot la Sadoveanu, în « Nada florilor », p. 102, întâlnim cuvântul « Băhnița »: « M-am strecurat printr'o râpă până într'un loc căruia lelea Ileana și Culai îi zicea Băhnița ».

Alt cuvânt care poate fi exemplificat cu ajutorul operei lui Sadoveanu este « baider ». La Sadoveanu, apare numai sub forma « baider », variantă care nu este înregistrată în machetă.

De ce insist asupra acestui cuvânt? Din moment ce apare în opera lui Sadoveanu, este un indiciu că aceasta este forma literară preferată de Sadoveanu.

« Și am la mine pe lângă toate fleacurile muierești, un baider roș de lână dela India, cum nu se află pe lumea asta mai frumos » (« Hanul Ancuței », p. 109).

« Poftim un baider roș de lână dela India, cum n'are nimeni în toată țara și care șade bine mai cu seamă omului călare » (« Hanul Ancuței ». p. 108).

« Atunci am vîrît mâna în buzunarul din dreapta al giubelii ș'am scos pentru doi vameși câte-un baider roș » (« Hanul Ancuței », p. 107.

In ce priveşte cuvântul « băiaş » (p. 22 a machetei), el este exemplificat prin ajutorul glosarului slavo-român dela 1670. Dar acest cuvânt apare şi la Sadoveanu în două sau poate mai multe locuri.

« . . . Iar la feredeu într'o zi băiaşul s'a uitat lung la el din toate părţile şi n'a mai cunoscut dacă e băiat sau fată » (« Divanul persian », p. 121).

Iar în altă parte « . . . mai întâi acel om fără păreche, cu numele Zeitun, băiaş la hamam ».

In opera lui Sadoveanu găsim numeroase cuvinte, în special o serie de interjecţii prin care se imită sunetele diferitelor animale sau păsări. Un asemenea exemplu este în « Nopţile de sânziene » cuvântul « cric » care semnifică sunetul pe care-l face puşca în momentul în care vânătorul percutează, să zicem, în gol, o armă fără cartuş: « . . . c'o puşcă de două ori mai lungă, s'a încordat asupra ei, trăgându-i cucoşul, încât s'a auzit: cric: până dedesubt ». Un cuvânt cum ar fi « crijac » — e adevărat că este un cuvânt vechi, care apare relativ rar — este dat în machetă numai pe baza unui material din secolele trecute. El apare de asemenea la Sadoveanu în « Fraţii Jderi », v. I.

Mai sunt şi alte asemenea cuvinte. Nu este în intenţia mea să aduc o listă prea numeroasă de asemenea cuvinte.

Pentru buna desfăşurare a lucrărilor la viitorul dicţionar, aş face următoarele propuneri:

Pentru ca lucrările viitoarei echipe să poată fi controlate dela început şi echipa respectivă să poată fi sprijinită în munca pe care o duce, aş propune să se pună în discuţie, prin revistele de specialitate, prin presă, o serie de cuvinte, dacă este posibil dintre acelea care prezintă unele dificultăţi atât la stabilirea definiţiei, cât şi la înţelesurile pe care le au.

In felul acesta cititorii care pot lua act de munca Institutului de Lingvistică, pot face critici şi propuneri de real folos.

S'a vorbit aici, în repetate rânduri, de limba veche şi limba nouă, de arhaisme, pe care trebue să le scoatem şi să dăm preferinţă cuvintelor din limba contemporană. Acest lucru este foarte drept, însă nu întotdeauna este uşor de distins dacă ne găsim în faţa unui arhaism sau a unui cuvânt din limba contemporană.

Tovarăşul Acad. Petrovici a vorbit de modul superior în care Sadoveanu întrebuinţează elemente arhaice, istorice. Sadoveanu a fost acuzat de critica burgheză că abuzează de aceste elemente arhaice. La un control mai atent al operei lui Mihail Sadoveanu, se vede că această critică este neîntemeiată.

Sadoveanu însuşi, într'un interview acordat unui scriitor în legătură cu documentarea în ce priveşte romanele istorice, spune cam următoarele:

In ce priveşte subiectul propriu zis, mă informez din documente, eventual din povestirile oamenilor, dar când este vorba de limbă, mă adresez limbii poporului.

Dacă aşa stau lucrurile — şi hotărît că aşa stau — nu este uşor să spunem când ne găsim în faţa unui element arhaic şi când ne găsim în faţa unui element contemporan.

Dar lucrurile pot fi duse mai departe. In romanul « Fraţii Jderi » se vorbeşte de epoca lui Ştefan cel Mare şi de viaţa pe care o duceau păstorii în epoca aceea, care păstoreau spre Cumpăna în jos. Se vede aici că Sadoveanu se referă la viaţa oamenilor din partea locului.

Mă voi referi în această privinţă la un singur cuvânt. Când Eminescu întrebuinţează cuvântul « genune » lumea spune: iată un cuvânt arhaic. Sadoveanu întrebuinţează şi el acelaşi cuvânt, şi l-a luat direct din Eminescu, dacă nu cumva l-a luat din limba veche. După cercetarea graiului din Moldova, se poate spune că şi unul şi altul, şi Eminescu şi Sadoveanu, au luat acest cuvânt din graiul popular, pentrucă acest cuvânt este întrebuinţat în graiul oamenilor din Hangu acolo unde se construeşte hidrocentrala « V. I. Lenin », în Bicaz. Apoi acest cuvânt se găseşte şi în toponimie.

O altă propunere ar fi aceea ca limba contemporană să fie exploatată la maximum, în sensul ca scriitorii reprezentativi împreună cu marii clasici să fie citiţi din nou de oameni care au nivelul ideologic necesar şi care au şi pregătirea lingvistică, pentru ca să ştie să scoată totul din aceste opere.

In sfârşit, nu trebue să uităm că la întocmirea unui bun dicţionar trebue să păstrăm şi elementele scoase din cărţile mai vechi, fiindcă este absolut necesar acest lucru, măcar pentru specialişti, atunci când este vorba de studiul istoriei limbii literare.

H. PANAITESCU:

Aşa cum a reieşit din discuţiile purtate aici, aşa cum a reieşit din raportul tov. Cheresteşiu, problema esenţială care se pune în legătură cu Dicţionarul limbii române, a cărui machetă o discutăm astăzi, este aceea a concepţiei, a principiilor călăuzitoare care au dus la alcătuirea lui. Cred că tov. Graur, care a luat înainte cuvântul, a ilustrat perfect concepţia colectivului care a condus munca de alcătuire a Dicţionarului: « grija » de a fi tehnicieni şi de a nu da cumva o orientare politică Dicţionarului. Această « grijă » fără îndoială că n'a dus şi nu putea să ducă la elaborarea unei lucrări apolitice; această « grijă » a dus la crearea unui dicţionar cu o precisă orientare politică, o orientare burgheză, o orientare idealistă, antiştiinţifică.

Tov. Bălănescu a făcut o substanţială critică Dicţionarului, caracterizându-l drept hibrid. Dacă sunt de acord în general cu cele spuse de tov. Bălănescu, nu pot fi de acord şi cu această caracterizare. Dicţionarul acesta nu e un hibrid; el arată o concepţie unitară; el este dela început până la sfârşit un produs al unei concepţii idealiste antiştiinţifice. Avem în faţă de fapt dicţionarul lui Sextil Puşcariu într'o ediţie nouă, adăugită. Nu putem socoti că în el se bat cap în cap sau că este rezultatul amestecului a două concepţii numai pentru faptul că s'a încercat în ultimul moment o actualizare, a politizare a materialului adunat.

Felul în care este politizat acest dicţionar nu înseamnă câtuşi de puţin o altă concepţie, ci denotă exact aceeaşi concepţie care a stat la baza alcătuirii lui în întregime. S'au dat citate din clasicii marxism-leninismului — foarte puţine şi foarte nesemnificative — dar, mai mult decât atât, s'au dat unele citate care, rupte de context, pot da naştere la confuzii foarte grave. De pildă, s'a dat un citat din Marx la pagina 51, în legătură cu creuzetul: « Circulaţia devine marele creuzet social în care intră orice, pentru a ieşi apoi din el sub formă de cristal de bani ». Marx însă, când vorbeşte de acest lucru, se referă la o anumită orânduire socială.

La pag na 41 s'a dat un citat al tovarăşului Stalin din « Problemele leninismului »: « Ce-i de făcut dacă muncitorii şi muncitoarele noastre au izbutit să crească şi să se pregătească din punct de vedere tehnic? » S'ar putea deduce

de aici că tovarăşul Stalin îşi manifestă îngrijorarea faţă de o asemenea situaţie.

S'au dat de asemenea citate nesemnificative din tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej. Astfel la pagina 12 se dă următorul citat din Raportul politic: « Este bine să cercetăm cu băgare de seamă grădina noastră ».

Citatele sunt date fără nicio ordine, astfel că la explicaţia unui cuvânt avem următoarea succesiune de citate: Pravila, Dosoftei, I. V. Stalin, Gh. Gheorghiu-Dej, P. P. Teodorescu, A. Gorovei, Psaltirea etc.

In acest fel s'a făcut politizarea. Arată aceasta o altfel de concepţie? Aceasta arată aceeaşi concepţie şi în această politizare.

Dicţionarul acesta, care trebuia să fie axat pe fondul principal de cuvinte al limbii şi să dea o imagine a stării actuale a limbii române, acordă foarte puţină atenţie literaturii de după 23 August 1944.

Din materialul prezentat s'ar părea că s'au consultat numai vreo 5—6 opere ale scriitorilor noi. Dar iată în ce fel sunt utilizate şi aceste puţine lucrări din literatura nouă: p. 7: « Şi-au pus în gând să mă bage'n pământ », P. Dumitriu, « Bijuterii de familie »; p. 11: « In pieptul meu.. s'au copt bag-seama strugurii tristeţii », M. Beniuc, « Versuri »; p. 17: « Dirijând cu o nevăzută baghetă o orchestră de jazz », E.Camilar, «Negura»; p. 2: « Bagă cuţitul în el! », P. Dumitriu, « Bijuterii de familie » etc.

Aceasta este tot ce li s'a părut mai semnificativ în literatura noastră nouă tovarăşilor academicieni Iordan, Rosetti şi alţii.

Deşi trebuia să oglindească limba literară contemporană, Dicţionarul abundă în arhaisme.

In timp ce marii clasici ai literaturii noastre sunt citaţi foarte puţin, sunt scoşi din lada cu gunoi şi utilizaţi « scriitori » ca Rădulescu-Codin, Rădulescu-Niger etc.

Tovarăşi, cred că sunt suficiente aceste exemple, cu toate că s'ar mai putea da multe altele, pentru a demonstra concepţia idealistă neştiinţifică a autorilor acestui Dicţionar.

Este clar că o astfel de concepţie nu poate da naştere decât unor rebuturi şi este tot atât de clar că, numai călăuziţi de învăţătura marxist-leninistă, lingviştii noştri pot crea o operă ştiinţifică valabilă.

A fi călăuzit de învăţătura marxist-leninistă, nu înseamnă a învăţa anumite lucruri pe din afară sau a reproduce diferite citate, a face de pildă ca în alcătuirea Dicţionarului să capete preponderenţă citatele din scriitorii contemporani; a-ţi însuşi învăţătura marxist-leninistă, a fi călăuzit de ea, înseamnă a face ca firul conducător în alcătuirea Dicţionarului să fie concepţia materialist-dialectică, singura concepţie ştiinţifică.

In geniala sa lucrare « Marxismul şi problemele lingvisticii », I. V. Stalin ne arată că nu este marxist acela care vede în marxism numai litera lui şi învaţă pe de rost textele marxismului, fără a-şi da osteneală să pătrundă înţelesul lui, esenţa lui.

Numai însuşindu-şi profund marxism-leninismul, lingviştii noştri vor putea alcătui un Dicţionar al limbii întregului popor, numai aşa vor putea crea o operă pe care poporul nostru o aşteaptă şi o doreşte.

D. MACREA :

In geniala sa lucrare « Marxismul şi problemele lingvisticii », apărută cu doi ani în urmă, I. V. Stalin a făcut o critică nimicitoare concepţiei idealiste şi cosmopolite în lingvistică şi a rezolvat, în acelaşi timp, cu profunzimea şi claritatea-i caracteristică, problemele fundamentale ale ştiinţei limbii.

Foştii conducători ai Institutului de Lingvistică al Academiei R.P.R. din Bucureşti, profesorii Iorgu Iordan, Al. Graur şi Al. Rosetti, n'au făcut, incontestabil, eforturile cuvenite pentru a-şi lichida rămăşiţele concepţiei lor idealiste şi cosmopolite, pentru a-şi însuşi învăţătura stalinistă despre limbă şi pentru a o aplica studiului limbii române.

Cu tot ajutorul pe care li-l oferea exemplul lingviştilor sovietici, cu tot ajutorul care le-a fost acordat de Partid, de Academie şi de conducerea universităţii, în activitatea lor ştiinţifică, în loc să se preocupe de problemele de bază ale limbii române, de problema formării şi evoluţiei ei, a legilor ei interne de desvoltare, a legăturilor ei indisolubile cu istoria poporului nostru, de problema elementului slav din limba română, ei au continuat şi în aceşti din urmă doi ani să se preocupe de probleme minore, de probleme desprinse de adevăratele realităţi ale studiului ştiinţific al limbii române. Colecţiile revistelor « Cum vorbim » şi « Studii şi cercetări lingvistice » sunt mărturii nedesminţite, în această privinţă, pentru oricine.

Neglijarea problemelor de bază ale lingvisticii noastre, a sarcinilor concrete şi imediate în legătură cu construirea socialismului, se oglindeşte — cum a arătat în raportul său tov. Cheresteşiu — şi în politica de cadre a vechii conduceri a Institutului. Profesorii Rosetti, Graur şi Iordan n'au făcut, nici în această privinţă, niciun efort serios ca să primenească cadrele Institulului, să ridice elemente tinere, sănătoase, de origine muncitorească. Ei n'au fost în stare să-şi dea seama că nu se pot realiza sarcini noi, ale democraţiei noastre populare, cu oameni ai vechiului regim.

Conducerea nouă a Institutului de Lingvistică din Bucureşti îşi asumă, cu încredere, toate aceste sarcini.

Pornind dela teza stalinistă că limba e un instrument de luptă şi de desvoltare a societăţii, noua conducere a Institutului va căuta să rezolve, înainte de toate, problemele limbii noastre, care sunt în nemijlocită legătură cu ridicarea nivelului cultural şi politic al masselor.

Astfel, se va da o largă publicitate desbaterii proiectului de ortografie, recent publicat în revistele « Contemporanul » şi « Gazeta învăţământului », pentru a fi cunoscut şi desbătut în cercuri cât mai largi, fiindcă numai astfel noua ortografie va putea ajunge să însemneze o uşurare în munca de culturalizare a maselor.

Noua conducere a Institutului şi-a asumat şi răspunderea desbaterii de azi a problemei Dicţionarului, pentru ca împreună să apreciem posibilităţile de a-l face cât mai util şi pentru mase cât mai largi ale poporului.

In ce priveşte Dicţionarul, socotindu-mă responsabil şi eu de unele lipsuri ale lui, cred totuşi că am fost singurul dintre colaboratori care mi-am permis — adevărat că prea târziu, abia cu ocazia sesiunii generale a Academiei din luna Martie a acestui an — să dau semnalul de alarmă că Dicţionarul nu va fi opera pe care o aşteaptă dela lingvişti Partidul, Academia şi poporul muncitor din ţara noastră, că este o lucrare făcută în pripă, că o mare parte dintre colaboratori nu au o pregătire ideologică corespunzătoare, şi unii dintre ei nici pregătirea

de specialitate necesară unei astfel de lucrări; că, în graba de a se termina lucrarea, ea n'a fost niciodată analizată cu toată seriozitatea critică și autocritică de niciuna din cele două mari echipe care o lucrează, nici de cea din București, nici de cea din Cluj, că n'a fost niciodată studiată în mod serios experienţa lexicografică sovietică și că deci va fi firesc ca lucrarea să aibă foarte multe lipsuri atât de conţinut cât și de tehnică, lipsuri pe care, în adevăr, le și are, cum a fost arătat în raport și cum s'a văzut din discuţiile care au avut loc azi aici.

Suntem de fapt în faţa unei lucrări care, în sfârșit, e aproape în întregime redactată, din care însă învăţătura stalinistă despre limbă este absentă, iar redactarea, atât ca tehnică, cât, în cea mai mare parte, și ca spirit, e făcută după metoda în care a început Dicţionarul vechii Academii, în 1906, Sextil Pușcariu. Sunt necesare deci eforturi deosebite pentru ca lucrarea să fie a zilelor noastre, eforturi dela care noua conducere a Institutului firește că nu se va da înlături.

O sarcină deosebit de urgentă a Institutului este întocmirea și publicarea unui dicţionar mare ruso-român și româno-rus. Avem excelente dicţionare rusești (Dicţionarul explicativ în 4 volume, apărut în anii 1935 — 1940; Dicţionarul explicativ într'un volum, apărut în 1949; dicţionare mari ruso-germane, ruso-franceze etc.); s'ar fi putut deci începe munca imediat după eliberare și, pe baza acestor dicţionare, ea ar fi putut fi repede dusă la bun sfârșit, dacă fosta conducere a Institutului de Lingvistică din București și conducerea Institutului din Cluj și-ar fi dat mai din vreme seama de importanţa cunoașterii limbii ruse pentru construirea socialismului şi pentru crearea culturii noastre socialiste.

Noua conducere a Institutului consideră o sarcină de cea mai mare importanţă ca Dicţionarul ruso-român să apară cel mai târziu la începutul anului viitor și ca atât redactarea cât și execuţia lui tehnică să fie la înălţimea lexicografiei sovietice.

Am insistat ceva mai mult asupra muncii lexicografice a Institutului, deoarece această muncă e de o însemnătate deosebită pentru culturalizarea maselor și pentru ridicarea nivelului lor politic și ideologic, și mai ales fiindcă această latură a muncii Institutului a constituit obiectul concret al discuţiilor noastre de astăzi.

Dar o problemă la fel de importantă ca cea a dicţionarelor, pe care o are în faţă noua conducere a Institutului, o constitue alcătuirea și publicarea urgentă a unei gramatici știinţifice, a limbii române alcătuită pe baza învăţăturilor staliniste. In această privinţă situaţia e tot atât de gravă ca în privinţa dicţionarelor.

Precum a arătat tov. Cheresteșiu în raportul său, nu avem până în prezent nici măcar un manual corespunzător pentru școlile elementare. Cu excepţia lui H. Tiktin și A. Lambrior, problema alcătuirii unei gramatici a limbii române n'a preocupat serios pe niciunul dintre lingviștii români burghezi. Lingviștii din vechea conducere a Institutului au rămas, ani de zile, pe aceeași linie a lingviștilor burghezi din trecut, care, rupţi de interesele poporului și de nevoile practice ale predării limbii materne în învăţământ, au socotit drept preocupări mărunte gramatica, ortografia sau dicţionarele pentru școli și pentru masele largi populare.

Dând în această privinţă urmare hotărîrilor sesiunii lărgite a secţiei a VI-a a Academiei R.P.R. din Iulie 1951, vechea conducere a Institutului a început în sfârșit, în toamna trecută, alcătuirea unei gramatici a limbii române, a cărei

redactare este aproape de sfârșit. Conducerea nouă a Institutului își ia angajamentul de a depune toate eforturile pentru revizuirea temeinică a lucrării și terminarea ei până la sfârșitul anului în curs.

Cu toate recomandările făcute lingviștilor din vechea conducere a Institutului de către Prezidiul Academiei R.P.R. și chiar după articolul redacțional din ziarul « Scânteia » (Nr. 2100 « Pentru înflorirea lingvisticii în țara noastră »), revistele « Cum vorbim » și « Studii și cercetări lingvistice » au continuat — arată cu drept cuvânt tovarășul Cherestesiu în raportul său—să se mențină, ca și înainte de apariția genialei lucrări a tovarășului Stalin despre lingvistică, la preocupări mărunte și uneori chiar obscene, ca, spre exemplu, sinonimica « femeii venale », a « copilului din flori » etc. Socotim interesant de amintit în această privință că fosta revistă « Cum vorbim » se bucura de mare succes în S.U.A. Recent, o mare librărie americană a cerut Institutului o serie întreagă de numere din defuncta revistă. Cererea este adresată: Institutului de Lingvistică al Academiei, str. Spătarului 12, București, *Iugoslavia*. Acest fapt e, desigur, de natură a-i da de gândit tov. Graur, redactorul responsabil al fostei reviste.

Este deci explicabil dece Prezidiul Academiei s'a văzut nevoit să traseze, ca una din sarcinile cele mai urgente ale noii conduceri a Institutului, reorganizarea redacției revistei « Studii și cercetări lingvistice » și editarea unei noi reviste în locul revistei « Cum vorbim ». In locul revistei « Cum vorbim », noua conducere a Institutului va edita, după modelul revistei sovietice « Ruschi iazîc v școle », o revistă intitulată « Limba română », în care se vor desbate, în primul rând, probleme în legătură cu îmbunătățirea învățământului limbii române în școli. Revista « Studii și cercetări lingvistice » va apărea cu același titlu.

Pentru a putea înfăptui aceste sarcini, toate colectivele de lucru ale dicționarelor, ale gramaticii și ale revistelor vor fi reorganizate — operațiune care a și început — și primenite cu elemente devotate cauzei poporului. Vom întări legăturile Institutului și colaborarea cu Institutul de Lingvistică din Cluj, precum și cu lingviștii din Iași. Vom organiza în cadrul Institutului cursuri ideologice, pe care vor trebui să le urmeze toți colaboratorii Institutului. Vom reorganiza de asemenea învățământul limbii ruse în Institut. Prin conferințe, desbateri publice, prin cele două reviste ale Institutului, ne vom strădui să răspândim învățătura stalinistă despre limbă, metodele și rezultatele lingvisticii sovietice în cercuri cât mai largi și în mod special în rândurile profesorilor de limba română și rusă și în rândurile învățătorilor.

Ne vom lupta, așa cum ne învață tovarășul Stalin, pentru înflorirea științei, care nu se separă de popor, care nu se ține departe de popor, care este gata să slujească poporul.

La discuții au luat cuvântul și Prof. Iorgu Iordan și Al. Graur. Poziția antiștiințifică a acestora a fost combătută de toți vorbitorii care au participat la discuții.

Tov. V. CHERESTEȘIU, răspunzând tovarășilor care au luat parte la discuție, spune printre altele:

La discuțiile noastre au participat un număr însemnat de tovarăși. Au fost făcute critici, observații și propuneri prețioase. Direcția Institutului de Lingvis-

tică din Bucureşti al Academiei R.P.R. nu se gândeşte să lucreze închis, în castă, ca vechea conducere, ci consideră ca o obligaţie să ia în consideraţie cuvântul tuturor participanţilor şi să chibzuiască cu multă atenţie fiecare propunere făcută.

Prof. Iordan s'a plâns că nu au fost organizate desbateri în anii 1949 şi 1950. Pe noi ne miră lucrul acesta, deoarece ştim că propunerile de a se organiza desbateri au fost primite cu căldură şi simpatie de către Prezidiul Academiei R.P.R., care ne-a dat tot sprijinul, şi nu cred că Prezidiul Academiei R.P.R. ar fi refuzat acest sprijin în 1949—1950.

Socot că profesorii Iordan şi Al. Graur ar trebui să se gândească mai serios şi mai profund la tot ce s'a spus în această desbatere în legătură cu gravele greşeli comise cu privire la Dicţionar de către vechea conducere a Institutului de Lingvistică. Desbaterile au dovedit că vechea conducere nu s'a orientat just pentru a redacta un dicţionar corespunzător epocii construirii socialismului.

Considerăm că merită să fie studiată serios propunerea cu privire la alcătuirea unei colecţii de dicţionare în sensul unui dicţionar în care o parte să fie dicţionarul limbii literare contemporane, o altă parte să fie un dicţionar al limbii vechi, iar o a treia parte să fie un dicţionar etimologic.

Direcţia Institutului şi Consiliul ştiinţific vor examina a doua propunere, anume ca la fiecare cuvânt să facem o împărţire în trei, adică în prima parte să dăm sensurile actuale ale cuvântului, după aceea istoricul său şi în al treilea rând etimologia cuvântului.

Vom studia şi propunerile în ce priveşte curăţirea materialului şi completarea lui. Vom supune în desbaterea Direcţiei şi a Consiliului ştiinţific toate problemele ridicate, pentru a putea întocmi o propunere unitară pe care s'o supunem Prezidiului Academiei R.P.R., care va lua hotărîrea fixând principiile călăuzitoare pe baza cea mai justă.

Asigurăm Partidul, Guvernul, Prezidiul Academiei R.P.R., pe participanţii la desbateri, că vom depune maximum de efort pentru a îndeplini sarcinile ce ne stau în faţă, pentru a da poporului muncitor Dicţionarul limbii române în timpul cel mai scurt posibil.

Acad. Prof. TRAIAN SĂVULESCU, Preşedintele Academiei R. P. R., închide desbaterile spunând:

Am fi dorit să ascultăm pe toată lumea, dar cred că cele ce s'au spus sunt suficiente pentru lămurirea problemei, pentru care ne-am întâlnit. Cei care au propuneri de făcut, sunt rugaţi să le depună în scris la Secretariatul Academiei, pentru a se ţine seama de ele.

Iniţiativa Academiei R.P.R., de a se tipări o machetă de probă a materialului din Dicţionarul limbii române care trebuia să fie dat tiparului, s'a dovedit a fi foarte folositoare. Pe baza acestui material concret din machetă, precum şi pe baza materialului complementar analizat, au fost lămurite condiţiile în care se prezintă lucrarea pe care colectivul dela Institutul de Lingvistică, condus până acum de Acad. Iorgu Iordan, o considera ajunsă în formă definitivă.

Toţi vorbitorii, aproape fără excepţie, au arătat gravele lipsuri, greşelile de principialitate şi abaterile dela învăţătura tovarăşului Stalin ale acelora cărora li s'a încredinţat sarcina alcătuirii Dicţionarului limbii române.

Felul cum a înţeles Acad. I. Iordan să răspundă criticii aduse Dicţionarului m'a mirat. D-sa a căutat să diminueze vina pe care o are personal şi vina colectivului, trecându-le pe seama conducerii Academiei. Am să vă spun

imediat care este vina conducerii Academiei în această problemă. Ea nu este aceea pe care a arătat-o Acad. Iorgu Iordan. Vina noastră este mai importantă.

Acad. Iorgu Iordan a spus că discuţia de astăzi trebuia să aibă loc în 1948, când a fost însărcinat cu alcătuirea Dicţionarului limbii române. Ii reamintesc Acad. Iorgu Iordan că, până la apariţia lucrării tovarăşului Stalin, acum doi ani, cu nicio altă conducere de Institut, Prezidiul Academiei n'a avut mai dese, mai repetate consfătuiri în privinţa programului şi tehnicii de lucru, decât cu colectivul de lingvistică. Permanent acest colectiv a primit îndemnuri, ajutoare pentru ducerea la bun sfârşit şi la timp a Dicţionarului limbii române.

Ştiu şi copiii din învăţământul mediu că la baza lucrărilor, în Academia R.P.R., stă învăţătura marxist-leninistă. Dela început s'a arătat colectivului Dicţionarului că numai pe drumul acestei ştiinţe trebue să meargă pentru ca să aibă succes.

Sfatul nostru n'a fost urmat.

Dar, în afară de repetatele consfătuiri cu reprezentanţii colectivului dela Dicţionar, înafară de şedinţele Prezidiului Academiei R.P.R. la care au participat răspunzătorii colectivului, şi în special Acad. Iorgu Iordan, s'a mai ţinut, după apariţia lucrării tovarăşului Stalin, o sesiune specială în Martie 1951, cu participarea multor oameni de ştiinţă eminenţi din afara Academiei.

Tema principală a acestei sesiuni, în care s'au luat hotărîri —hotărîri care n'au fost urmate — a fost problema marxism-leninismului în lingvistică, în lumina învăţăturilor din lucrarea tovarăşului Stalin.

Ca urmare a acestei sesiuni şi în conformitate cu hotărîrea luată, s'a ţinut în Iulie, acelaşi an, o sesiune lărgită a secţiunii a VI-a, la Biblioteca centrală universitară, cu participarea unui foarte mare număr de profesori şi învăţători, unde s'a desbătut critic şi autocritic problema lingvisticii şi în special a Dicţionarului. Sesiunea s'a terminat cu o hotărîre care prevedea o serie de sarcini concrete, care n'au fost îndeplinite în cea mai mare parte la timpul lor, iar unele nici până acum. Tovarăşii academicieni Iorgu Iordan, Rosetti şi Graur şi-au luat angajamente.

In sesiunea din primăvara acestui an, printre alte probleme analizate, aceea a Dicţionarului a ocupat un loc de frunte. S'au adus şi cu acest prilej critici, s'au luat angajamente. Dar toate strădaniile au fost zadarnice. Dovada ne-o dă fascicula de probă din Dicţionar.

Acad. Iorgu Iordan a căutat să împartă vina cu Institutul de Lingvistică din Cluj. Desigur nu trebue să facem o separaţie totală între răspunderile Institutului de Lingvistică din Bucureşti şi cele ale Institutului de Lingvistică din Cluj, unde de asemenea lucrează o echipă importantă la Dicţionar. Dar încercarea aceasta de a spune: « dece ne atacaţi numai pe noi, pentrucă sunt şi alţii vinovaţi », este o încercare de a arunca vina asupra altora.

Acad. Iorgu Iordan a făcut un expozeu tehnic al felului cum s'a lucrat la dicţionar. Fără îndoială că s'a lucrat. Dar nu despre tehnica de lucru ne-am adunat noi să discutăm, ci despre justa orientare ideologică, principială, a Dicţionarului limbii române. La criticile aduse în această privinţă Acad. I. Iordan n'a răspuns.

Activitatea academicienilor noştri la Dicţionar s'a limitat la folosirea semnelor convenţionale, la înscrierea cuvintelor în Dicţionar şi la alte chestiuni mărunte în tehnica oricărui dicţionar. Oare nu era o datorie mai mare a academicienilor noştri care lucrau la Dicţionar, să respecte hotărîrile conducerii Academiei R.P.R., hotărîrile luate în diferite sesiuni?

Ce a rezultat clar din desbaterile de azi? Acad. Iorgu Iordan și ceilalţi colaboratori ai săi au stat permanent pe poziţii principial false, idealiste, formaliste. Nu cred că a fost un lapsus din partea Acad. I. Iordan când a declarat că a urmărit în totul metoda și ideologia vechiului Dicţionar al Academiei Române. El declară deci că este pe drumul lui Sextil Pușcariu.

Foloasele discuţiilor de azi sunt imense. Dacă dădeam drumul la tipar materialului prezentat, am fi săvârșit o crimă faţă de popor, faţă de instituţia aceasta, am fi compromis însăși lingvistica și pe reprezentanţii ei.

Academia R.P.R., în special conducerea Academiei R.P.R., are hotărît și ea vini mari.

Intâi, este vina unui optimism exagerat și a unei încrederi neverificate suficient în valoarea oamenilor cărora li s'a dat sarcina alcătuirii Dicţionarului.

A doua vină a conducerii Academiei R.P.R. este că, prin forţele pe care le are, nu a controlat zi de zi colectivul care a lucrat la această mare operă și a lăsat ca lucrările să ajungă până la faza de terminare a Dicţionarului. Ne-am mulţumit cu asigurările date, că lucrurile merg bine, că se revizuește conștiincios materialul, că orientarea este justă, că învăţăturile tovarășului Stalin sunt miez în textul Dicţionarului.

Iată că lucrurile acestea n'au fost corespunzătoare încrederii acordate. Am fost induși în eroare. Ne-am lăsat amăgiţi. Dar pentru o conducere cu autoritate, aceasta este o greșeală. Necontrolând activitatea colectivului însărcinat cu alcătuirea Dicţionarului, nu numai acest colectiv este răspunzător de greșelile arătate, ci și conducerea Academiei R.P.R.

Pentru Dicţionarul limbii române nu răspund numai lingviștii. Pentru această operă răspunde Academia R.P.R. în totalitatea ei. Nu este indiferent pentru membrii Secţiunilor Medicală, Istorie, Biologie, dacă diferiţi termeni din specialităţile respective sunt deformaţi sau li se dă o definiţie falsă, cum ne-a arătat tov. Bălănescu prin numeroase exemple luate din diferite domenii.

Fosta conducere a Institutului de Lingvistică a considerat Dicţionarul ca o operă ce-i aparţine exclusiv. Ca și altădată, a considerat că este opera unui om sau al unui grup de oameni. A uitat că ea este a acestei Instituţii, care a primit din partea partidului și guvernului sarcina de a coordona, de a îndruma pe baze știinţifice întocmirea Dicţionarului.

Această poziţie va trebui în viitor părăsită. Atrag atenţia noii conduceri a Institutului de Lingvistică asupra răspunderii pe care o are faţă de Academia R.P.R., care i-a dat sarcina să realizeze o operă a Academiei R.P.R., la care participă alături de academicieni și mulţi specialiști grupaţi în jurul Institutelor de Lingvistică.

Conducerea Academiei R.P.R. nu a controlat suficient publicaţiile Institutului de Lingvistică. De aceea de foarte multe ori am fost siliţi să refacem numere întregi din revista « Studii și cercetări de lingvistică », iar unele să le împiedecăm de a fi date la tipar. Lucrul acesta a adus întârzieri și a provocat cheltueli suplimentare, care puteau fi evitate. Comitetul de editură de foarte multe ori a ezitat în faţa insistenţei depuse de unii din conducerea Institutului de Lingvistică de a publica lucrări care nu prezentau valoare.

Totuși, dacă vina aceasta este a conducerii Academiei R.P.R., ea pornește, cum am spus dela început, dintr'o politică pe care noi o ducem consecvent: aceea de a da oamenilor care sunt angajaţi la muncă în diferite domenii știinţifice ale Academiei R.P.R. toată încrederea, dar și toată răspunderea. Păstrând acest principiu și pe viitor, vom fi mai precauţi.

Ce n'am dat noi încă Institutului de Lingvistică? Nu am putut asigura Institutului de Lingvistică un local propriu. Institutul de Lingvistică este instalat într'o clădire cu totul improprie. Tovarășii lucrează în condiții foarte grele.

Am intervenit la Președintele Sfatului Popular, care ne-a făgăduit două edificii în București. Deasemenea ne-a oferit și niște case în roșu, pe care noi le vom termina. Și dacă nu vom avea acele două edificii ce ni le-a făgăduit, noi ne luăm angajamentul să terminăm aceste clădiri în roșu. Vom face eforturi ca Institutul de Lingvistică să aibă curând, o clădire proprie.

N'am fost destul de precauți în ceea ce privește recrutarea cadrelor și am lăsat ca această recrutare să se facă numai de conducerea Institutului. In colectivul Dicționarului au lucrat elemente cărora nu le putem cere ideologia nouă, orientare justă, muncă în slujba construirii socialismului.

Noua conducere va avea și sprijinul Academiei în recrutarea cadrelor, iar Academia va fi sprijinită și ea, la rândul ei, de noua conducere, oferindu-i-se un mănunchi de oameni competenți și devotați cauzei pentru care luptă muncitorimea și cât mai mulți tineri care să poată să insufle un curent de viață nouă.

Din observațiile făcute astăzi aici, n'aș putea să fac o alegere, care observații au fost mai documentate, care au fost mai substanțiale, care au fost de mai mare folos. Nivelul discuțiilor a fost academic și propunerile toate pornite din dorința de a ajuta noua conducere a Institutului de Lingvistică și Academia, pentru ducerea la bun sfârșit a Dicționarului limbii române.

S'a făcut astăzi istoricul studiilor lingvistice la noi. Când se face istoria unei științe, oricare ar fi ea, se face de fapt istoria desvoltării societății, pentru ca să se scoată în evidență lupta permanentă dintre materialism și idealism.

Noi și astăzi *am dus o luptă pentru dărâmarea rămășițelor idealismului în lingvistică și pentru triumful materialismului*. Privită din acest punct de vedere, ședința de astăzi reprezintă un moment istoric. Noi suntem continuatorii falangei de luptători pentru sdrobirea idealismului și pentru întroducerea materialismului în știință.

Cei care au fost criticați trebue să fie recunoscători pentru sprijinul pe care l-au adus toți vorbitorii. Asimilând criticile aduse, ei se vor vindeca de slăbiciunile pe care și le-au mărturisit, se vor curăța de greșelile pe care le-au săvârșit.

Socot că ar fi bine ca vorbitorii care cunosc acum bine metoda de lucru a Institutului de Lingvistică să se considere ca membri activi ai acestui Institut și să-l ajute permanent. In special prin citatele care s'au adus, prin interpretările care s'au dat, ați dovedit că cunoașteți bine problemele de lingvistică și în special problemele de ideologie legate de lingvistică, că participați efectiv la alcătuirea Dicționarului. Veți fi astfel cei mai prețioși colaboratori ai Institutului de Lingvistică. De asemenea aș face invitație și celorlalți vorbitori și celor care n'au vorbit încă, dar care ne vor trimite reflecțiile lor, să ceară în mod insistent conducerii Institutului să participe efectiv cu experiența lor la înălțarea acestei opere — Dicționarul limbii române.

Din discuțiile care au avut loc nu putem lua o hotărîre pe care s'o aplicăm. Ceea ce putem conchide din aceste discuții este faptul că, conducerea Institutului, împreună cu Secretariatul Academiei R.P.R., după descifrarea stenogramelor, să coordoneze întregul material și să-l dea publicității.

Acesta este primul punct. Al doilea punct: conducerea Institutului să prezinte un memoriu cu propuneri de organizare a muncii în Institutul de Lingvistică, pentru ca terminarea Dicţionarului şi a celorlalte lucrări să fie asigurată. Trebue deasemenea ca, Consiliul ştiinţific al Institutului să fie convocat de urgenţă de conducerea Institutului, iar Consiliul ştiinţific împreună cu conducerea să alcătuiască un proiect de organizare a muncii Institutului de Lingvistică. Nu trebue lăsată conducerii Institutului toată grija acestei lucrări importante. Ea trebue să fie ajutată permanent de Consiliul ştiinţific, în care să fie cuprinse forţe şi din Academie şi dinafară de Academie. Fiecare membru al Consiliului ştiinţific să-şi aibă partea lui de atribuţii concrete şi de răspundere în ducerea muncii la Institutul de Lingvistică.

Este o lipsă constatată la unele Institute ale Academiei, la care consiliile ştiinţifice sunt organe formale. In unele cazuri, aceasta se datoreşte slăbiciunii conducerii Institutelor respective, care se dispensează de sfaturile membrilor Consiliului ştiinţific. Acest lucru nu se va repeta la Institutul de Lingvistică, şi sunt convins că noua conducere a Institutului va folosi cât mai intens sfaturile membrilor din Consiliul ştiinţific.

După ce documentele despre care am vorbit vor fi alcătuite — adică prezentarea desbaterilor în jurul raportului tov. Prof. V. Cheresteşiu, raport care va face corp cu desbaterile, prezentarea proiectului de organizare a Institutului şi în special în ceea ce priveşte continuarea lucrărilor Dicţionarului cu colaborarea Consiliului ştiinţific — după aceea lucrările vor fi prezentate Prezidiului Academiei, care împreună cu conducerea Academiei va hotărî noul program de lucru al Institutului de Lingvistică.

Socot că aceasta este hotărîrea pe care trebue s'o luăm astă seară şi pe care o supun aprobării d-v.

(Hotărîrea este adoptată în unanimitate).

Terminând această şedinţă, ţin să vă mulţumesc în numele Prezidiului Academiei R.P.R. şi al meu personal pentru concursul preţios ce ni l-aţi dat în vederea bunei îndrumări a lucrărilor Dicţionarului limbii române, pe care poporul îl aşteaptă. Reuşind a termina bine această lucrare, vom avea mulţumirea de a fi săvârşit o operă culturală capitală şi mulţumirea că am ajutat poporul în lupta pe care o duce pentru construirea socialismului, pentru întărirea ţării, pentru pace. (*Aplauze puternice*).

STUDII ŞI CERCETĂRI LINGVISTICE
Tomul II, 1952

SARCINILE LINGVISTICII SOVIETICE ÎN LUMINA LUCRĂRILOR LUI I. V. STALIN ŞI REVISTA «VOPROSÎ IAZÎCOZNANIA»*

1

Lingvistica sovietică, renăscută la o viaţă bogată şi activă datorită lucrării lui I. V. Stalin «Marxismul şi problemele lingvisticii», îndrumată de geniul marelui om de ştiinţă pe o cale nouă, trece în prezent printr'o perioadă de reînnoire, de restructurare a părţilor şi verigilor ei principale. Teoria armonioasă şi clară a ştiinţei marxiste asupra limbii, care reuneşte şi adânceşte toate cele spuse de Marx, Engels şi Lenin în problemele limbii, expusă de I. V. Stalin atât de concis şi totodată atât de atotcuprinzător, cu atâtea generalizări ample, a impus revizuirea radicală a tuturor noţiunilor lingvistice. Lucrarea lui I. V. Stalin «Marxismul şi problemele lingvisticii» a devenit pentru lingviştii sovietici călăuza principală în munca lor teoretică, în cercetările lor ştiinţifice, în activitatea lor istorică concretă şi constructivă-practică. Niciodată sarcinile lingvisticii nu au fost atât de complexe, variate şi de răspundere ca acum. In învăţătura stalinistă despre limbă au căpătat o lămurire profund marxistă toate fenomenele şi categoriile sociale de care este legată limba în desvoltarea ei. Marxismul creator se caracterizează prin faptul că, descoperind legile desvoltării contemporane a societăţii şi luminând puternic viitorul ei, perspectivele ei, reflectă în acelaşi timp sub toate aspectele şi generalizează din punct de vedere ştiinţific întreaga experienţă istorică a trecutului. In lumina nouă, în lumina marxismului creator, s'au ridicat în faţa lingviştilor sovietici problema originii şi a desvoltării popoarelor şi a limbilor. Toate tezele antimarxiste ale aşa numitei «noi teorii» a limbii, prezentată de academicianul N. I. Marr şi de «elevii» săi drept ultimul cuvânt al ştiinţei marxiste, s'au prăbuşit sub loviturile puternice ale criticii staliniste pe deplin justificată. Invăţătura stalinistă despre limbă oferă lingviştilor o busolă sigură pentru înaintarea justă şi rapidă pe o cale cu adevărat ştiinţifică, pe calea rezolvării problemelor fundamentale ale lingvisticii.

«Se ştie — spune I. V. Stalin — că teoria, dacă este cu adevărat teorie, dă practicienilor forţa orientării, limpezimea perspectivei, siguranţă în muncă, credinţă în isbânda cauzei noastre».[1]

---

* Articol de fond apărut în revista „Voprosî iazîcoznania", 1952, Nr. 1. *(Nota Red.)*.
[1] I. Stalin, Opere. Ed. P.M.R., 1952, v. 12, p. 153. *(Nota Red.)*.

Organizarea științei limbii pe baza indicațiilor staliniste, desvoltarea creatoare a principiilor lingvisticii marxiste, strâns legată de aplicarea lor în cercetarea celor mai diferite limbi concrete în istoria lor și în starea lor actuală, sprijinul practic dat constituirii și desvoltării limbilor naționale cu alfabet nou ale popoarelor Uniunii Sovietice, rezolvarea problemelor imediate legate de cultura limbii pe baza concepției staliniste despre esența socială a limbii și a structurii ei — iată sfera generală a țelurilor absolut evidente care constitue astăzi conținutul lingvisticii sovietice. In concretizarea acestor țeluri și în tratarea lor largă și principială, trebue să ne vină în ajutor revista « Voprosî iazîcoznania », organul Institutului de lingvistică al Academiei de Științe a U.R.S.S. Sarcinile sale principale sunt: aplicarea marxismului în lingvistică, elaborarea problemelor actuale ale științei sovietice a limbii în lumina lucrării lui I.V. Stalin « Marxismul și problemele lingvisticii », lichidarea urmărilor dominației concepțiilor antiștiințifice ale lui Marr și ale adepților săi, organizarea unor ample discuții creatoare asupra principalelor probleme de lingvistică, acordarea unui ajutor științific și metodologic profesorilor de discipline lingvistice din învățământul superior și mediu. Revista « Voprosî iazîcoznania » va trata în paginile sale problemele teoriei marxiste a limbii, starea și desvoltarea limbilor popoarelor din U.R.S.S. și din țările străine, problemele scrierii, ale terminologiei și ale lexicografiei, momentele principale din istoria lingvisticii ruse și sovietice și va demasca esența reacționară a lingvisticii idealiste burgheze.

Sarcinile revistei « Voprosî iazîcoznania » vor apare într'o lumină mai concretă și în mod mai amănunțit dacă vom face o sumară trecere în revistă a situației și a desvoltării lingvisticii sovietice după apariția lucrării lui I.V. Stalin « Marxismul și problemele lingvisticii ».

2

Prin apariția lucrărilor lui I. V. Stalin asupra lingvisticii, lingvistica sovietică a căpătat o soluție marxistă, fundamentată din punct de vedere științific, pentru o serie de probleme teoretice fundamentale ale limbii și lingvisticii. Asta nu înseamnă, bineînțeles, că avem răspunsuri definitive la absolut toate problemele lingvisticii. Mai sunt încă multe probleme importante care trebue rezolvate pe baza învățăturii staliniste a limbii și a legilor ei de desvoltare, sprijinindu-ne pe fundamentul dat de I. V. Stalin lingvisticii marxiste generale.

In procesul restructurării activității științifice și de cercetare pe tărâmul lingvisticii, lingviștii sovietici nu au abordat încă de aproape unele probleme esențiale ale teoriei limbii, nu au pășit încă la cercetarea lor concretă, profund marxistă. Dintre aceste probleme cităm pe cele legate de studiul relației dintre limbă și gândire, precum și de istoria limbii în raport cu istoria gândirii: raportul dintre gramatică și logică, legile desvoltării istorice a categoriilor gândirii și a categoriilor gramaticale, interdependența dintre desvoltarea gândirii și perfecționarea structurii gramaticale a limbii, gândirea în imagini și gândirea în noțiuni, cuvântul, sensul și noțiunea, judecata și diferitele tipuri de propoziție, modurile de exprimare și de oglindire în limbă a formelor și legilor gândirii și a conținutului gândirii, a concepției despre lume, influența bazei și a suprastructurilor ideologice (politice, filosofice, estetice și a altor concepții) asupra desvoltării vocabularului, terminologia științifică în legătură cu bazele metodologice ale diferitelor teorii științifico-filosofice etc.

Examinarea acestor probleme este indisolubil legată de critica teoriilor idealiste burgheze din acest domeniu, cu atât mai mult cu cât unii lingvişti din ţările de democraţie populară mai continuă încă să poarte în spinare povara acestor concepţii. Bunăoară, academicianul român A. Rosetti, în a doua ediţie a lucrării sale asupra teoriei cuvântului [1], publicată în 1947 la Bucureşti şi la Copenhaga, se referă la afirmaţia lui Bally şi Séchehaye că « orice idee, chiar şi cea mai simplă, nu se poate în fond comunica; limba nu dă decât o imagine schematică şi denaturată » (p. 10), şi ne asigură că « limba nu este în stare să reproducă exact realitatea, ea nu dă o expresie deplină a realităţii, prin urmare limba este inexactă şi arbitrară » (p. 12). Asemenea teorii idealiste, care rup gândirea de limbă, sunt inadmisibile pentru lingvistica sovietică.

De asemenea este semnificativ faptul că Rosetti încadrează limba, pe care o apropie de concepţia idealistă despre « logos », printre funcţiunile sau activităţile spirituale, deosebite de natura lucrurilor existente în realitate (p. 40). In lingvistica sovietică, studiul şi înţelegerea funcţiunilor sociale ale limbii nu se pot separa de definiţia marxistă a esenţei limbii, ca fenomen social specific, şi de tratarea marxistă a legilor desvoltării ei în legătură cu istoria societăţii.

Pentru prima dată în istoria ştiinţei limbii, I. V. Stalin a definit, cu o precizie şi o claritate uimitoare, specificul limbii ca fenomen social şi a arătat că funcţiunea ei principală, fundamentală, este de a fi un mijloc de comunicare şi de schimb de idei între membrii societăţii. Problema altor funcţiuni ale limbii, de exemplu funcţiunea expresivă sau plasticitatea artistică, cere un studiu şi o rezolvare creatoare. De tratarea multilaterală a problemei funcţiunilor limbii depinde înţelegerea legăturii indisolubile dintre istoria limbii şi istoria societăţii, lămurirea rolului limbii ca formă a culturii naţionale, desvăluirea legăturii dintre istoria limbii şi istoria gândirii, studiul proceselor de redare a conţinutului gândirii în cuvânt, determinarea însemnătăţii limbii ca element primordial şi ca material principal al literaturii. De problemele esenţei sociale a limbii, a funcţiunilor şi structurii ei este strâns legată şi problema fundamentală a istoriei limbii, problemă căreia i s'au dat multe interpretări contradictorii, şi anume aceea a legilor interne ale desvoltării limbii. Revista noastră trebue să ia atitudine în numerele viitoare faţă de discuţiile din această problemă, deoarece de rezolvarea ei depinde desvoltarea teoriei marxiste a studiului istoric al limbilor. Afară de aceasta, sunt legate organic de această problemă şi altele: problema structurii limbii, a interdependenţei şi corelaţiei desvoltării tuturor laturilor limbii, problema diferitelor ritmuri de modificări a « bazei limbii » şi părţilor ei mobile din vocabular, problema formelor şi tipurilor modificărilor calitative din limbă, a integrării sau concentrării acestor modificări, care pregătesc trecerea limbii dela o calitate la alta, problema diferitelor moduri sau categorii de legi interne ale desvoltării limbii, problema legăturii dialectice a legilor interne ale desvoltării diferitelor limbi cu legile generale interne ale desvoltării fiecărei limbi, care decurg din esenţa socială şi din structura limbii, problema tendinţelor omogene în desvoltarea familiei de limbi înrudite şi problema diferitelor forme de manifestare a acestor tendinţe în istoria diferitelor limbi etc.

Formularea marxistă şi rezolvarea marxistă a multor probleme de lingvistică generală, ca bunăoară a problemei « simbolicii » limbii, a istorismului ca

[1] A. Rosetti, Le mot. Esquisse d'une théorie générale.

principiu de cercetare lingvistică, a raportului dintre gramatica descriptivă și cea istorică, a conținutului și sarcinilor semasiologiei, a legilor desvoltării vocabularului limbii etc., sunt strâns legate de demascarea teoriilor burgheze reacționare din domeniul lingvisticii.

Aplicarea marxismului în lingvistică cere o luptă hotărîtă împotriva tuturor teoriilor și concluziilor idealiste antiștiințifice ale lingviștilor burghezi. Tăișul criticii științifice trebue îndreptat, pe de o parte, împotriva teoriilor idealiste, care sunt larg răspândite în știința burgheză occidentală, iar pe de altă parte împotriva concepțiilor materialiste vulgare, cu ajutorul cărora lingviștii burghezi (la fel ca și, foarte recent, « elevii » lui N. I. Marr) încearcă uneori să ponegrească și să discrediteze învățătura marxist-leninistă despre limbă.

Mizeria și marasmul spiritual au cuprins suprastructura ideologică a societății burgheze de astăzi. Acest lucru se reflectă direct în desvoltarea lingvisticii occidentale.

In ultimele decenii, idealismul în domeniul lingvisticii s'a manifestat mai puternic. Sursa lui principală este filosofia idealistă a limbii din străinătate. Tocmai « filosofia limbii » alimentează afirmațiile rasiste ale imperialiştilor americano-englezi.

Burghezia reacționară și « filosofii » ei se tem ca de foc de explicarea materialistă a istoriei popoarelor și limbilor lor. Tratarea istorică a fenomenelor sociale ar duce la concluzii primejdioase pentru capitalism. Deaceea tendința principală, cea mai caracteristică, pentru lingvistica idealistă din străinătate este părăsirea istorismului, renunțarea la studiul istoric al limbii. Această tendință este tipică pentru curentul cel mai influent din lingvistica străină — pentru curentul sociologic și continuarea lui logică — lingvistica structuralistă.

Structuralismul este teoria structurii limbii. « Pentru a pătrunde mai adânc în esența structurii, trebue să stabilim raporturile permanente, necesare și, prin urmare, constitutive care au loc între elementele structurii », — declară structuralistul Bröndal în articolul-program al lingvisticii structuraliste. El se ridică împotriva studiului istoric și comparativ-istoric al limbilor: « Gramatica comparată este un produs al secolului al XIX-lea... Animată de interesul romantismului pentru trecut, pentru ideea continuității unei serii de generații, ea este în primul rând *istorică*... In realitate, însă, important pentru orice știință este elementul stabil, permanent, identic... Timpul este o piedecă în calea oricărui caracter rațional » [1] (adică în calea stabilirii idealiste a unui nucleu « rațional » fictiv și în afara timpului, « al esenței »).

Studiul concret al limbii e preconizat de structuralism sub un aspect antiistoric și schematic denaturat: « Pentru constituirea limbii (sau a unității limbii, identificată cu ajutorul studiului sincronic) se adună toate variantele sub forma unei cantități minimale, de tipuri fundamentale și abstracte, a căror realizare o constitue aceste variante. Se omite categoric tot ce poate fi apreciat *din acest punct de vedere* ca neînsemnat și instabil și pur individual » [2]. Abstracția rațională se transformă astfel în contrariul ei. Din limbă, ca obiect de studiu, se înlătură tot ceea ce nu se încadrează în schema și în normele stabilite de structuraliști și tot ceea ce este o mărturie despre desvoltarea istorică a limbii, a particularităților specifice ale structurii ei ca « produs al unei serii de epoci ».

---

[1] Acta linguistica, I. Bröndal, Linguistique structurale, p. 7.
[2] Idem.

Intr'o asemenea tratare a faptelor limbii nici nu poate fi vorba de istorism. Renunţând la studiul istoric al limbii, structuraliştii se orientează după gramatica statică, metafizică, al cărei caracter convenţional şi arbitrar a fost apreciat într'un mod deosebit de negativ de F. Engels în «Anti-Dühring». «Cu ajutorul confruntării tuturor stărilor sincronice existente sau cunoscute — scrie L. Hjelmslev — putem stabili starea pancronică, sistemul abstract al categoriilor (limbii), care ne oferă material pentru descrierea psihologică şi logică generală şi fundamentală» [1]. In această afirmaţie, antiistorismul, ruperea gândirii de limbă şi a limbii de istoria poporului — creatorul şi purtătorul acestei limbi — este împins la extrem. Structuralismul dispreţueşte specificul limbii naţionale, tinde să creeze o gramatică generală, caută fenomene «general-umane», cosmopolite, care acţionează permanent de-a-lungul istoriei şi care se manifestă în structura oricărei limbi.

Reprezentanţii altui curent reacţionar din lingvistica burgheză, aşa numiţii «semanticişti», adepţi ai «filosofiei semantice», se apropie de structuralişti în ce priveşte negarea istorismului şi a specificului desvoltării limbilor naţionale. Negarea limbilor naţionale, ca produs al desvoltării istorice şi ca bun al întregului popor, se leagă la semanticişti de tendinţa lor de a rupe cunoaşterea şi gândirea de realitate, iar la unii dintre ei, şi de negarea stabilităţii structurii fiecărei limbi populare în parte şi, în special, de negarea existenţei sensurilor cuvintelor, sensuri stabile şi înţelese ca atare de întregul popor. După părerea lui Carnap — unul din cei mai de seamă semanticişti burghezi — studiul «limbii concrete», adică al diferitelor limbi naţionale, reale, care s'au constituit în decursul istoriei, nu poate duce la descoperirea legilor limbii «simbolice» generale. deoarece un asemenea studiu s'ar lovi inevitabil de «ficţiuni, care încarcă universul cu lucruri inexistente» (printre asemenea «ficţiuni» semanticiştii consideră, printre altele, şi realitatea mişcărilor de eliberare naţională şi a luptei sociale).

In realitate, însă, ceea ce este important pentru o ştiinţă adevărată este tocmai ceea ce constitue specificul unei limbi concrete. După cuvintele lui K. Marx, «...deşi limbile cele mai desvoltate au legi şi definiţii comune cu limbile cele mai puţin desvoltate, totuşi tocmai în deosebirea dintre aceste elemente universale şi comune constă ceea ce constitue desvoltarea lor» [2].

Antiistorismul este stindardul idealismului din lingvistica contemporană străină. De antiistorismul structuralismului se leagă direct biologizarea limbii, reducerea esenţei ei sociale la funcţiunile psihice şi biologice ale omului. Structuraliştii vorbesc despre o înrudire «elementară» specifică a limbilor, bazată pe natura umană, pe legi generale care ar dirija psihicul omului. L. Hjelmslev afirmă: «Faptul că verbul se întâlneşte în cele mai diferite regiuni ne face să presupunem că verbul este o categorie care depinde de înclinaţia lingvistică a omului în general» [3].

In opoziţie cu întemeietorii lingvisticii istorico-comparative, care afirmau că «gramatica generală şi filosofică trebue să fie exclusă din limbile reale dacă nu vrea să devină o himeră» (R. Rask), lingvistica burgheză contemporană promovează principiul comparării universale a limbilor, care respinge studiul lor istoric. In ştiinţa idealistă din străinătate se aude tot mai des că înrudirea

[1] L. Hjelmslev, Principes de grammaire générale. Copenhaga, 1922, p. 214.
[2] K. Marx şi F. Engels, Opere. v. XII, partea I-a, p. 175.
[3] L. Hjelmslev, Op. cit., p. 267.

genealogică nu este singura înrudire care există între limbi, şi că nu ne putem limita numai la aceasta când cercetăm limbile lumii şi tendinţele lor de desvoltare. Teoria despre înrudirea generală a tuturor limbilor, adică teoria « unităţii procesului glotogonic », stă la baza multor cercetări ale lui Uhlenbeck, Trombetti, Schuchardt, Bühler, van Ginneken şi ale altor filologi burghezi. I. V. Stalin, făcând o critică profund ştiinţifică lucrărilor antimarxiste ale lui Marr şi desvăluind caracterul idealist al analizei celor patru elemente preconizate de Marr, a arătat în amănunţime că gândirea nu poate exista niciodată şi nicăieri într'o « tehnică liberă de materia naturală » (după cum credea Marr şi după cum interpretau în mod idealist lingviştii burghezi problema legăturii dintre limbă şi gândire). Adepţii comparării universale a limbilor — ca şi Marr — porneau şi pornesc dela ipoteza idealistă a « gândirii pure », libere de « materia naturală », de învelişul material al limbii.

Tratarea « sociologică » a limbii, formulată demonstrativ de lingvistica burgheză în teoria lui De Saussure şi a şcolii sale, duce de fapt la negarea esenţei sociale a limbii. Neînţelegerea esenţei sociale a limbii şi a rolului limbii în societate, tratarea idealistă a societăţii ca o sumă de indivizi au determinat despărţirea artificială şi nejustificată din punct de vedere obiectiv a istoriei limbii într'o istorie « externă » şi una « internă », precum şi opunerea « sincronismului » şi a « diacronismului », care până la urmă au dus la « pancronism » şi « acronism », adică la negarea legilor istoriei limbii ca fenomen social.

Nefiind în stare să înţeleagă just rolul social al limbii, lingviştii anglo-americani încearcă astăzi cu bună ştiinţă să încurce problema caracterului şi esenţei limbii, să sdruncine dragostea popoarelor pentru limba lor ca mijloc de comunicare între oameni, dragostea pentru limba naţională ca formă a culturii naţionale, ca instrument de luptă şi de cunoaştere a legilor lumii obiective. Prin filosofia semantică lingvistica burgheză caută să excludă, să smulgă din limbă orice conţinut obiectiv. Acest lucru este legat de faptul că în toate limbile există multe elemente neplăcute pentru reacţionarii contemporani. Lacheii savanţi ai imperialiştilor americani îndeamnă, de pildă, la înlocuirea unor termeni cum ar fi « capitalism », « exploatare » etc., prin noi denumiri, pentru a folosi « limba » falsificată întru apărarea reacţiunii.

« Cuvintele nu corespund evenimentelor », « războiul universal în jurul cuvintelor a corupt omenirea » — iată aprecierea rolului social al limbii făcută de semanticişti. « Reforma limbii », « revoluţia lingvistică » care trebuia făcută conform instrucţiunilor date de semanticişti, adică spre gloria imperialismului, sunt prezentate ca mijloace de salvare a omenirii, de înlăturare a contradicţiilor sociale. După părerea unor semanticişti, este suficient să schimbăm cuvintele pentru a modifica realitatea.

In ţările anglo-saxone a căpătat o largă răspândire « teoria» lingvistului danez Jespersen despre superioritatea limbilor analitice faţă de limbile sintetice. Din această teorie reiese că limba primitivă ar fi fost o limbă cu structură « sintetică », adică apropiată în ce priveşte modul de exprimare a categoriilor gramaticale de limba rusă şi de majoritatea celorlalte limbi slave, iar progresul ulterior în desvoltarea limbii ar fi legat de trecerea limbii la tipul analitic, caracteristic pentru limba engleză. Concluziile rasiste care decurg din teoria lui Jespersen servesc scopurile agresive ale imperialiştilor americano-englezi, care caută zadarnic să dovedească superioritatea limbii engleze asupra celorlalte limbi naţionale şi să o impună popoarelor ca limbă universală.

I. V. Stalin a dat o replică rasiştilor americano-englezi. El a spus: « Merită relevat în această privinţă că d-l Churchill şi prietenii săi amintesc pe Hitler şi prietenii lui. Hitler a început opera de deslănţuire a războiului proclamând teoria de rassă, susţinând că numai oamenii care vorbesc limba germană reprezintă o naţiune superioară. D-l Churchill începe şi el opera de deslănţuire a războiului cu teoria rasistă, afirmând că numai naţiunile care vorbesc limba engleză sunt naţiuni superioare, chemate să hotărască soarta lumii întregi...
In realitate, d-l Churchill şi prietenii săi din Anglia şi Statele Unite ale Americii prezintă naţiunilor care nu vorbesc limba engleză oarecum un ultimatum: recunoaşteţi de bună voie dominaţia noastră, şi atunci totul va fi în ordine; în caz contrar, războiul este inevitabil.

Dar, în cursul celor cinci ani de război crâncen, naţiunile şi-au vărsat sângele de dragul libertăţii şi independenţei ţărilor lor, şi nu pentru a înlocui dominaţia hitlerilor cu aceea a churchillilor. Deaceea este foarte probabil că naţiunile care nu vorbesc limba engleză, şi care alcătuesc totuşi majoritatea covârşitoare a populaţiei lumii, nu vor fi de acord să admită o nouă robire ». [1]

De problemele desvoltării sociale a limbii, precum şi de studiul limbilor, este strâns legată definiţia esenţei semnului lingvistic. Această problemă ocupă un loc important în lingvistica idealistă apuseană. Saussure a încercat să rezolve problema semnului lingvistic; această problemă este una din problemele centrale ale filosofiei semantice. Limba este considerată ca un sistem de semne care exprimă reprezentări (idei). Problema semnului lingvistic, a sensului, a noţiunii şi a realităţii reflectate prin această noţiune,problema motivării sociale a sensurilor semnelor limbii în structura limbii poporului, problema caracterului nearbitrar al semnului lingvistic faţă de subiectul vorbitor şi a caracterului « arbitrar » faţă de obiectul desemnat — toate acestea sunt probleme foarte importante şi pentru lingvistica marxistă, sovietică. Inţelegerea limbii ca sistem de semne poate fi interpretată şi în spirit materialist şi în spirit idealist. Tocmai interpretarea idealistă a esenţei semnului lingvistic este un criteriu în aprecierea « sociologismului » lui Saussure şi al şcolii lui.

In concepţia lui Saussure se pun faţă în faţă « vorbirea » (actul vorbirii), ca fenomen individual, şi « limba », ca produs social al activităţii de vorbire. De aici se trage concluzia că limba poate exista independent de individul care vorbeşte, ca un fel de esenţă supraindividuală, care se încadrează în sfera psihologiei sociale. Definirea fenomenului lingvistic ca fenomen psihic prin natura lui decurge din concepţia lui Saussure asupra semnului lingvistic. După Saussure, semnul lingvistic reprezintă « o combinaţie dintre noţiune şi imaginea acustică », care este declarată « reflectarea psihică a sunetului ».

Astfel, sistemul semnelor este la Saussure în întregime de domeniul psihicului. Sociologismul lui Saussure nu numai că n'a putut elibera lingvistica de psihologismul individualist al lui Paul, Wundt şi al neogramaticilor, dar a devenit baza psihologismului abstract în concepţia lui Saussure. Tratarea limbii şi a legilor desvoltării ei de către Saussure este idealistă. După concepţia lui Saussure, în semnul lingvistic « obiectul desemnat » şi « cuvântul care desemnează » sunt în egală măsură psihice şi aparţin în egală măsură « experienţei interne ». In interpretarea lui Saussure, lingvistica studiază limba nu în raportul ei cu istoria gândirii, nu în raport cu istoria societăţii, cu istoria

---

[1] Declaraţiile Generalissimului Stalin cu privire la discursul d-lui Churchill. Ed. P.C.R., 1946, p. 4, 5. *(Nota Red.)*.

poporului ; ea are deaface cu limba ca un sistem de semne închis în sine. De aci concluzia: « singurul și adevăratul obiect al lingvisticii este limba privită în sine și pentru sine »[1].

Tezele teoretice fundamentale ale acestei școli « sociologice » și ale ramificațiilor ei burgheze sunt diametral opuse învățăturii staliniste despre limbă, care se bazează pe concepția materialist-dialectică a esenței sociale a limbii.

Filosofia pozitivistă, care face parte din arsenalul imperialiștilor americani, și mai ales « școala » semanticiștilor reacționari folosesc cu deosebită plăcere teoria lui Saussure. Și semanticiștii reduc vorbirea umană la un sistem de semne abstract, rupt de lumea obiectivă. Intregul proces al gândirii, al cunoașterii legilor naturii și ale vieții sociale este considerat de ei ca o îngrămădire arbitrară de asemenea semne. După afirmația lui R. Carnap, făcută în cartea lui « Sintaxa logică a limbii », lucrul, obiectul, însușirea, raportul, faptul, procesul, acțiunea, spațiul, timpul, cantitatea sunt cuvinte fără obiect, fără sens. Faptul că suntem nevoiți să folosim aceste cuvinte nu este decât un rezultat al imperfecțiunii limbii cuvintelor. La semanticiști orice știință este înlocuită cu ajutorul unor speculații sofistice printr'o analiză ruptă de viața socială, a semnelor și a corelațiilor lor. « Limba — după părerea semanticistului Morris— este o serie de semne însoțitoare, aplicabile în multe situații, limitate prin modurile posibile de combinare a lor »[2].

In concepția semanticiștilor, justețea obiectivă a unei teorii științifice sau a unei idei politice nu este în funcție de faptul dacă expresia lor verbală oglindește legile de desvoltare a realității obiective, ci numai de acordul reciproc dintre semnele verbale. Aceste speculații semantice au fost împinse la extrem atunci când structura propozițiilor, legătura lor reciprocă etc. au fost considerate drept forme arbitrare și pur subiective ale limbii. După părerea semanticiștilor, limba nu are nicio legătură cu cunoașterea, deoarece cunoașterea lumii obiective nu este posibilă. Ceea ce nu se încadrează în schema semanticismului-solipsist este înlăturat. Lumea este un edificiu logic. « Filosofia » pragmatismului este bine caracterizată de M. Cornforth: « Este un sistem de înșelăciune verbală care încearcă cu ajutorul jocului scolastic de cuvinte să ocolească problema raporturilor reale dintre lucruri »[3].

Baza gnoseologică a « filosofiei » semantice o constitue idealismul subiectiv, machismul. Scopul urmărit de această « filosofie », care operează cu materialul limbii, este de a rupe conținutul și sensul logic al noțiunilor de desvoltarea lumii obiective. In scrierile semanticiștilor se manifestă limpede tendința de a înlocui categoriile filosofice legate de concepția despre lume prin categorii lingvistice, iar apoi de a comite același fals cu categoriile vieții sociale, care exprimă raporturile reciproce dintre oameni în producția socială. Tocmai de aceea « filosofia semantică », « filosofia limbii » devine în mâinile capitaliștilor americani un instrument de reformă socială. « Dacă toată lumea ar cunoaște semantica și oamenii ar căuta să evite eșecurile în procesul de comunicare, catastrofa (citește: revoluția socială) nu s'ar putea deslănțui » — scrie semanticistul Chase[4].

---

[1] Curs de lingvistică generală, p. 207. Cf. discuția structuraliștilor asupra semnului lingvistic în Acta linguistica I, II, III și IV, Studia linguistica, Travaux du cercle linguistique de Copenhague etc.

[2] C. Morris, Signs, Language and Behaviour, p. 36.

[3] M. Cornforth, In apărarea filosofiei. M., 1951, p. 41.

[4] St. Chase, The Tyranny of Words, p. 15.

I. V. Stalin a demascat folosirea arbitrară a formelor gramaticale și a vocabularului limbii în « teoria » lui Marr, care în multe privințe se apropia de concepțiile idealiste burgheze ale lingviștilor străini. I. V. Stalin a arătat că istoria limbii nu poate fi ruptă de istoria societății, deoarece lumea obiectivă materială în desvoltarea ei este izvorul desvoltării limbii.

Demascarea concepțiilor idealiste burgheze despre problemele teoriei limbii este una din sarcinile importante ale revistei « Voprosî iazîcoznania ».

3

Lucrarea lui I. V. Stalin « Marxismul și problemele lingvisticii » a ridicat în fața lingviștilor noi și importante sarcini în domeniul cercetării istorice a diferitelor limbi (în primul rând a limbii ruse). Printre aceste sarcini foarte importantă este — după cum am mai arătat — sarcina de a studia legile interne de desvoltare ale limbii și legăturile dintre istoria limbii și istoria poporului.

Una din problemele principale ale lingvisticii istorice este problema deosebirilor în structura gramaticală a limbilor, problema structurii gramaticale a limbii și a legilor ei de desvoltare. In niciun alt domeniu al lingvisticii nu există un număr atât de mare de probleme litigioase și nerezolvate ca în domeniul structurii gramaticale. Trebue să mărturisim sincer că în majoritatea limbilor popoarelor din U.R.S.S. nu au fost cercetate încă în suficientă măsură și nu au căpătat o interpretare unanim recunoscută aspecte importante ale gramaticii ca: părțile vorbirii (cu categoriile ce le sunt proprii) și tipurile de propoziții. Problema numărului și a esenței părților vorbirii din fiecare limbă, a limitelor dintre categorii de cuvinte ca: substantivul, adjectivul și adverbul, problema principalelor categorii gramaticale ale verbului: aspectul, conjugarea, modul și timpul, problema limitelor dintre o propoziție simplă și frază etc. se desbat intens, însă nu totdeauna cu succes și adesea în mod contradictoriu în articolele, disertațiile și monografiile asupra limbilor vorbite în U.R.S.S. și în străinătate. Când într'o republică națională, când într'o alta încep discuții aprinse asupra unor probleme gramaticale mai generale sau mai speciale, legate de cercetarea structurii gramaticale a limbii naționale respective, de exemplu problema esenței genetivului, a existenței sau lipsei acuzativului (referitor la limba osetă), problema criteriilor pe baza cărora se face deosebirea dintre complementele directe și cele circumstanțiale, problema conjugării posesive a verbului, a propozițiilor subordonate etc. Faptul că problemele gramaticii nu au fost îndeajuns elaborate este o consecință tristă a dominației « teoriei » lui Marr.

Aceste probleme, ca și multe altele, necesită o rezolvare urgentă. Ele sunt strâns legate de predarea în școală și de întocmirea manualelor de limbi naționale pentru școlile elementare, medii și superioare. Totuși majoritatea academiilor de științe din republici și a institutelor lor de lingvistică nu arată în planurile lor interes pentru problemele teoretice ale gramaticii, mărginindu-se de cele mai multe ori la întocmirea unor manuale de gramatică generale cu caracter didactic.

O temeinică rezolvare teoretică a acestor probleme nu poate fi înfăptuită decât cu ajutorul unor cercetări istorice profunde în domeniul gramaticilor și limbilor concrete, cu ajutorul studiului structurii gramaticale a limbii respective sub aspectul comparativ-istoric, recurgându-se la întregul complex de fenomene gramaticale nu numai al limbii studiate, ci și al limbilor înrudite în cadrul grupului și al familiei respective de limbi.

Institutele de limbă și literatură ale filialelor Academiei de Stiințe a U.R.S.S. și ale academiilor unionale, care dispun de cadre suficiente de lingviști cu înaltă calificare, de doctori în științe, trebue să includă în planurile lor de lucru nu numai gramaticile comparate ale limbii naționale respective și a limbii ruse sau a două limbi înrudite învecinate — gramatici destinate unor scopuri practice, pedagogice — ci și gramatici istorice-comparative, dacă nu ale întregii familii respective de limbi, cel puțin ale acelui grup de limbi care este cel mai apropiat și înrudit cu limba respectivă [1].

Sarcina revistei noastre este de a ajuta la formularea și rezolvarea principalelor probleme ale științei despre gramatică în lumina indicațiilor date de I. V. Stalin.

Potrivit indicației lui I. V. Stalin, esența specificului limbii întregului popor, temelia ei, o formează, alături de structura gramaticală a limbii și în strânsă legătură cu aceasta, și fondul principal de cuvinte.

Problemele de lexicologie, care cuprind întreaga sferă de teme legate de studiul fondului principal de cuvinte și al vocabularului, aproape nu au constituit înainte de apariția lucrărilor deschizătoare de drumuri ale lui I. V. Stalin un obiect de studiu pentru lingviștii sovietici, în special pentru specialiștii în limbile cu scriere nouă ale popoarelor Uniunii Sovietice. Deși se mândreau că acordă atenția principală lexicului și semanticii limbii, adepții teoriei lui Marr nu au făcut nicio cercetare asupra istoriei vocabularului vreunei limbi naționale concrete.

Invățătura lui I. V. Stalin despre fondul principal de cuvinte și vocabularul limbii ridică în fața lingviștilor o serie de probleme din cele mai complexe. Procesele de desvoltare a vocabularului limbii, care, fiind direct legate de activitatea de producție a omului, ca și de toate celelalte sfere ale activității sale, suferă cele mai mari transformări în istoria limbii, raportul și volumul fondului principal de cuvinte și al vocabularului în diferitele epoci de desvoltare a limbii, interacțiunea dintre lexic și gramatică, legile interne de desvoltare ale fondului principal de cuvinte al fiecărei limbi, legile formării cuvintelor, istoria vocabularului și procesele interdependenței lexicale a limbilor, împrumuturile de cuvinte din alte limbi și cauzele lor, modurile de asimilare a împrumuturilor, problemele legăturilor semantice dintre cuvinte, problemele referitoare la procesele de desvoltare și schimbare a semanticii cuvintelor, problemele legate de fenomenele omonimiei și sinonimiei, istoria sensurilor și etimologia cuvintelor, afixarea moartă ca urmă a desvoltării gramaticale a cuvintelor etc. — toate aceste probleme teoretice de lexicologie așteaptă rezolvarea lor pe baza materialului numeroaselor limbi naționale ale popoarelor din U.R.S.S.

In afară de studiul structurii gramaticale și al fondului principal de cuvinte, precum și al întregului vocabular al limbii în ansamblul lui, cercetările în domeniul structurii fonetice a limbilor concrete și a legilor ei prezintă multă importanță pentru elaborarea problemelor lexicologiei și ale gramaticii istorice. Aceste cercetări trebue legate de rezolvarea problemelor teoretice generale ale foneticii, ale fonologiei, ale cărei noțiuni fundamentale necesită o revizuire radicală de pe pozițiile învățăturii staliniste despre limbă. Studiul profund al structurii fonetice a multor limbi vorbite de popoarele Uniunii Sovietice este la noi abia la început. Totuși, pentru unele grupuri de limbi, de pildă pentru familia tura-

[1] In prezent, chiar gramatica comparată este prezentată numai în planul a două academii « de limbă turcă »: uzbecă (V. V. Reșetov) și turcmenă (Z. B. Muhammedov).

nică, formată din limbi foarte apropiate între ele din punct de vedere tipologic şi material, asemănările şi deosebirile fonetice prezintă o deosebită importanţă.

Şcoala lui Marr, care privea fonetica ruptă de limbă, de legile ei interne de desvoltare, ignora legile fonetice. Cu ajutorul faimoasei analize paleontologice pe baza celor patru elemente, N. I. Marr şi « elevii » lui comparau fenomene din diferite limbi fără a-şi lua osteneala de a cunoaşte istoria concretă a limbii, fără să ţină seama de niciun fel de legi fonetice.

Mulţi elevi ai lui Marr priveau unilateral procesul desvoltării fonetice, ca un proces de diferenţiere a aşa numitelor sunete difuze şi de transformare a lor în « foneme » prelucrate în mod social. In acelaşi timp, legile fonetice caracteristice pentru unele limbi erau adeseori considerate ca rămăşiţe dăunătoare, care împiedecă desvoltarea acestor limbi.

Astfel, de pildă, legea armoniei vocalice, caracteristică pentru limbile turce, a fost declarată « lege reacţionară », împotriva căreia trebue să lupte orice lingvist. Limbile în care această lege se manifestă mai slab erau calificate limbi mai progresiste, mai înaintate, iar limbile unde această lege se manifestă în mai mare măsură erau considerate limbi înapoiate.

Studiul structurii fonetice este una din sarcinile imediate de cercetare a fiecărei limbi concrete. Ca toate celelalte fenomene ale limbii, legile fonetice trebue studiate sub aspectul lor istoric-comparativ, prin comparaţie cu fenomenele fonetice ale unei limbi cu aceleaşi fenomene sau cu fenomene analoage din alte limbi înrudite.

Cercetările în domeniul foneticii diferitelor limbi şi grupuri de limbi: chirghiză (Prof. I. A. Batmanov), ugro-fine (Prof. D. V. Bubrih), tunguso-manciuriene (Prof. V. I. Ţinţius) etc. — cercetări apărute în epoca sovietică, reprezintă un important pas înainte, deşi trebue revăzute din punct de vedere teoretic general după apariţia lucrărilor lui I. V. Stalin.

In strânsă legătură cu studiul structurii fonetice a limbii stă elaborarea problemelor practice ale lingvisticii: perfecţionarea şi precizarea alfabetului şi a ortografiei, stabilirea normelor de ortoepie, elaborarea transcrierii fonetice etc.

Aşa numita « nouă teorie » a limbii a adus multe prejudicii studiului limbilor naţionale şi elaborării problemelor lingvisticii istorice; toate greşelile învăţăturii lui Marr s'au reflectat şi în practica studiului limbilor popoarelor din U.R.S.S. Antiistorismul împiedeca studiul problemelor principale ale istoriei, dialectologiei, lexicului, structurii gramaticale ale limbilor concrete şi ale proceselor lor de desvoltare în legătură cu istoria concretă a poporului respectiv. In această privinţă toate limbile erau considerate izolat, în afara legăturilor lor de înrudire, sau serveau ca pretext pentru exerciţii fanteziste-stadiale. Metoda istorică-comparativă a fost exclusă din practica muncii de cercetări. Lucrările ştiinţifice în domeniul limbilor concrete erau la un nivel teoretic redus.

Lucrările geniale ale lui I. V. Stalin în domeniul lingvisticii au deschis o nouă epocă în studiul limbilor popoarelor din U.R.S.S. Studiul aprofundat al structurii diferitelor limbi ale lumii în lumina învăţăturii lui I. V. Stalin despre limbă trebue să fie însoţit de lupta fermă împotriva teoriei vulgarizatoare a lui N. I. Marr şi a tuturor ramificaţiilor ei, care au luat naştere la « elevii » săi apropiaţi.

Teoria lui Marr s'a înrădăcinat adânc nu numai în lingvistica generală; ea a prins rădăcini şi în cercetările speciale de lingvistică, precum şi în studiul limbilor concrete. Dar analiza greşelilor de tip marrist comise de unii lingvişti în lucrările lor nu şi-a găsit încă expresie deplină nici în conferinţele publice şi nici în lucrările foştilor adepţi ai « noii teorii » despre limbă.

Institutele de lingvistică din republicile și regiunile naționale, alături de o critică amplă a cercetărilor scrise în spiritul lui Marr, trebue să ajungă și la o elaborare creatoare mai energică a principalelor teze ale științei staliniste despre limbă pe baza materialului limbilor naționale concrete.

Problema cea mai importantă, care trebue studiată ținându-se seama pe deplin de bogata experiență a republicilor și a regiunilor noastre naționale, este desvoltarea limbilor națiunilor socialiste. Această problemă poate fi rezolvată numai în urma unei cercetări minuțioase și aprofundate a structurii gramaticale și a vocabularului celor mai diferite limbi vorbite de popoarele Uniunii Sovietice.

De rezolvarea acestei probleme este strâns legat studiul unor importante probleme de teorie și de istorie a limbii ca: problema interacțiunii dintre limbă și dialecte în diferite perioade ale desvoltării sociale, problemele etnogenezei și originii unei anumite limbi naționale în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin despre limbă.

Problematica teoretică și metodologică trebue, în această direcție, să se reflecte mult mai mult în planurile de cercetări ale institutelor republicilor și regiunilor naționale, odată cu teme și probleme concrete legate de studiul limbilor naționale respective. Revista noastră trebue să ajute la formularea și promovarea problemelor generale de lingvistică istorică și istorică-comparativă pe baza materialului istoriei diferitelor limbi naționale din Uniunea Sovietică.

Pe baza problemelor teoretice de primă importanță trebue să desfășurăm discuții asupra problemelor generale și concrete de lingvistică. Asemenea discuții nu au căpătat încă o răspândire destul de largă nu numai în republicile naționale, dar nici în instituțiile științifice centrale de lingvistică.

Principiul general al lingvisticii marxiste — studierea limbilor concrete în legătură cu istoria popoarelor, a purtătorilor lor — ridică în fața lingviștilor problema studierii istoriei și a dialectologiei limbii în strânsă legătură cu istoria poporului.

Vechile lucrări de istorie și dialectologie a limbilor concrete au fost de obicei empirice. Cercetările de dialectologie apăreau în general ca simple înregistrări ale unor fenomene de interacțiune și de divergențe între datele limbii literare și ale dialectului concret, fără să se facă generalizările și să se tragă concluziile necesare de ordin istoric. In realitate, însă, tocmai dialectele reprezintă unul din izvoarele de studiu cele mai prețioase pentru istoria limbilor și, în special, pentru limbile lipsite de alfabet. Sperăm că « Atlasul dialectologic al limbii ruse », care este în curs de tipărire (« Atlasul graiurilor din regiunile centrale la Răsărit de Moscova »), va servi ca o bază sigură pentru cercetările de istorie a limbii ruse. Nădăjduim că după acest model, perfecționând și desvoltând atât metodica « geografiei lingvistice » cât și principiile cercetărilor dialectologice, specialiștii noștri în diferite limbi ale popoarelor din Uniunea Sovietică vor face cercetări fundamentale de istorie și dialectologie a acestor limbi și vor lărgi mult orizontul lingvisticii istorice-comparative.

Lucrările lui I. V. Stalin asupra lingvisticii sunt o temelie solidă pentru construirea științifică a dialectologiei istorice și impun revizuirea metodologiei și a teoriei muncii dialectologice în republicile și regiunile naționale. Din acest punct de vedere, trebue supuse unei riguroase analize critice lucrările dialectologice sovietice (de pildă, lucrările asupra dialectelor limbii ruse făcute de prof. E.F. Budde, Prof. D. C. Zelenin, Acad. A. A. Șahmatov, Prof. P. A. Rastorguev, Prof. R. I. Avanesov etc., fără să mai vorbim de lucrările de dialectologie ale adepți-

lor « noii teorii » a limbii: Prof. N. P. Grincova, F. P. Filin, M. D. Malţev etc.; asupra dialectelor limbii azerbaidjane — Prof. Şiraliev, ale limbii tătare — L. Z. Zialiai etc.). In unele republici, bunăoară în Cazahstan (Prof. S. Amanjolov), cercetările dialectologice au dus la concluzii vădit greşite, false, asupra apartenenţei unor dialecte teritoriale concrete la anumite grupuri gentilice şi de trib, cu care se pierduse demult legătura în domeniul deosebirilor dialectale ale limbii.

In unele republici şi regiuni naţionale nu se acordă destulă atenţie problemelor de dialectologie. Materialul cules despre dialecte nu este publicat şi generalizat (de pildă, în Turcmenia, Uzbechistan, Iacuţia, Hacasia, deşi în fiecare din aceste republici s'a adunat până în prezent un bogat material dialectologic).

O importanţă tot atât de mare prezintă, pentru republicile şi regiunile naţionale din Uniunea Sovietică studiul istoriei formării, constituirii şi desvoltării limbilor naţionale respective.

In unele republici şi regiuni naţionale nu s'a început nici până astăzi studiul istoriei ştiinţifice a limbilor respective şi nici nu a fost găsită pretutindeni metoda justă pentru acest studiu. In multe cazuri se observă tendinţa de a se substitui problema privitoare la etapa iniţială de constituire a unei limbi naţionale prin problema formării şi fixării limbii naţionale în literatură. Astfel, unii lingvişti din Cazahstan consideră perioada de activitate a clasicului literaturii cazahe, Abai, ca perioada de constituire a limbii cazahe, atât a celei naţionale, cât şi a celei literare moderne. Totodată, fără să se ţină seama de condiţiile istorice concrete de desvoltare a Cazahstanului la sfârşitul secolului al XIX-lea, rolul lui Abai este comparat în mod mecanic cu rolul lui Puşchin în istoria limbii literare ruse, fapt pe care l-a contestat în mod just M. Auezov.

Intr'adevăr, Puşchin a trăit şi a creat într'o epocă relativ îndepărtată de etapa iniţială de formare a limbii ruse naţionale (secolul al XVII-lea); pe timpul lui Puşchin limba literară rusă avea o glorioasă istorie de multe veacuri a desvoltării sale. In schimb, Abai a trăit şi a creat într'o epocă în care limba cazahă a început abia să se formeze ca limbă naţională, când poporul cazah, din cauza condiţiilor istorice ale evului mediu oriental nu avea o literatură scrisă de-a-lungul mai multor secole, când condiţiile social-economice şi cultural-istorice din Cazahstan erau cu totul altele decât în Rusia la începutul secolului al XIX-lea. Toate acestea nu scad nicidecum rolul istoric al marelui iluminist şi scriitor cazah Abai, după cum nu reducem rolul lui M. V. Lomonosov dacă îl considerăm pe Puşchin ca întemeietor al limbii literare ruse moderne.

Se înţelege dela sine că atunci când e vorba despre limbi cu o literatură nouă, limbi ai căror purtători s'au constituit ca naţiuni în epoca sovietică, timpul de formare a acestor limbi ca limbi naţionale coincide într'adevăr cu timpul formării lor ca limbi literare (astfel, de pildă, se prezintă limbile iacută, buriat-mongolă, caracalpacă, altaică, hacasă etc.). Tocmai în aceasta constă una din legile de formare şi de desvoltare a limbilor naţiunilor socialiste. Pentru aceste limbi naţionale, care s'au constituit şi s'au format în epoca sovietică, nu este just să se caute în persoana diferiţilor scriitori asemenea întemeietori cum a fost Puşchin pentru limba literară rusă. In epoca noastră sovietică, organizatorul şi conducătorul întregii construcţii socialiste este puternicul partid al lui Lenin şi Stalin şi presa de partid, care uneşte pe toţi scriitorii ca militanţi activi pe tărâmul cultural al ţării lor. Niciodată rolul scriitorilor în desvoltarea poporului lor nu a fost atât de important. De altfel, şi înainte, procesul de formare a unei limbi ca limbă naţională a coincis cu procesul de fixare a acestei limbi

în literatură; așa s'a întâmplat cu limbile popoarelor care s'au constituit relativ târziu ca națiuni și ale căror prime scrieri sunt de dată destul de recentă (de pildă, limbile lituaniană și letonă).

Istoria limbilor noastre în epoca prenațională rămâne într'o serie de cazuri și mai confuză, mai neclară. In fața lingviștilor sovietici stă o sarcină frumoasă, dar în acelaşi timp dificilă și de mare răspundere, aceea de a reconstitui trecutul istoric al numeroaselor limbi ale popoarelor din U.R.S.S.

Sarcinile cele mai importante ale lingvisticii noastre în domeniul studiului limbilor popoarelor din Orient pot fi reduse la următoarele probleme de bază pe care le enumerăm aici — în ordinea lor logică — cu legăturile reciproce între ele.

a) *Problema formării și desvoltării limbilor naționale din Orient.* Acest proces nu a fost studiat aproape de loc. Chiar și în privința acelor limbi a căror istorie este mai mult sau mai puțin cunoscută (de pildă, istoria limbilor turce), studiul acestei istorii s'a făcut în lingvistica premarxistă fără înțelegerea esenței procesului — a formării limbilor comune întregului popor și a desvoltării lor ca limbi naționale. Totodată, această problemă este foarte importantă și esențială atât din punct de vedere științific, cât și practic. Cercetând această problemă, putem stabili diferitele căi, forme, grade ale formării și desvoltării limbilor naționale în funcție de particularitățile procesului istoric dintr'o țară orientală sau alta. Aici au jucat un rol foarte important: situația colonială, semicolonială, dependentă; încetinirea desvoltării capitalismului și degenerarea acestei desvoltări (capitalul parazitar compradorist în locul capitalului național); durata îndelungată a feudalismului și împletirea neobișnuit de intensă a capitalismului cu numeroase elemente feudale, chiar și acolo unde capitalismul s'a desvoltat mai mult sau mai puțin (Japonia, India); încetinirea, datorită acestui fapt, a desvoltării națiunilor burgheze și caracterul incomplet social-istoric al acestei desvoltări acolo unde ea a avut loc; într'un alt caz istoric: trecerea dela feudalism la calea desvoltării socialiste, fără a trece prin etapa burghezo-capitalistă (Republica Populară Mongolă) sau după o desvoltare neobișnuit de slabă a capitalismului (China); iar acest lucru înseamnă pășirea pe drumul de formare a națiunilor socialiste fără a trece de loc prin etapa de națiuni burgheze sau după o desvoltare incompletă a națiunilor burgheze. Astfel se prezintă procesele care au avut loc la popoarele din Orientul Sovietic. Toate acestea sunt legate de problemele pur practice ale culturii, școlii, literaturii, științei.

b) *Problemele vocabularului în limbile moderne ale popoarelor din Orient.* Ieșind din perioada feudală toate popoarele din Orient au pășit sau au început să pășească pe drumul însușirii unei culturi, științe și tehnici noi (unele mai de vreme, altele mai târziu; unele în mod mai hotărît, altele mai puțin hotărît). Acest lucru le-a fost necesar popoarelor pentru desvoltarea lor *națională* în condițiile internaționale de astăzi. In legătură cu aceasta, s'a ridicat în toată însemnătatea ei problema terminologiei științifice, care s'a transformat în scurt timp (datorită factorului cantitativ; în legătură cu faptul că această terminologie a cuprins viața socială în general; datorită desvoltării largi a « sensurilor legate », ceea ce a cuprins și vocabularul general) în problema vocabularului ca atare. A fost găsită totuși o ieșire din acestă situație foarte dificilă și periculoasă pentru « individualitatea națională » a unei anumite limbi — a fost folosit vocabularul de bază al limbilor « clasice », care au luat parte de mult timp, în mod fecund, la procesul lingvistic (și totodată într'o măsură mai importantă decât aceea în care au fost folosite limbile greacă și latină în Europa pentru

scopuri corespunzătoare): limba sanscrită — pentru limbile noi ale popoarelor Indiei, limba arabă clasică — pentru limbile turcă, persană și neoarabe, limba chineză clasică — pentru limbile chineză, japoneză și coreeană de astăzi. S'a produs un proces uimitor ca amploare și importanță, proces de îmbogățire uriașă a vocabularului limbilor naționale moderne din Orient (un număr uriaș de termeni științifici și tehnici au intrat în limba comună) pe bază națională proprie.

Acest proces nu este încă desvăluit, nu este încă studiat, iar cercetarea lui nu prezintă numai un interes științific de primă importanță, ci și o însemnătate practică pentru limbile popoarelor din Orientul Sovietic, întrucât aceste popoare nu au numai școala lor proprie, care ajunge până la instituții de învățământ superior, ci și academii de științe proprii.

c) *Problema limbilor literare*. Și această problemă, în toată complexitatea și varietatea ei istorică, a fost foarte puțin studiată. Nu este vorba aici numai de o urmărire a căilor de elaborare a normelor literare pentru limbile naționale, ci, fapt care reprezintă specificul acestei probleme în istoria limbilor popoarelor din Orient, de desvăluirea raporturilor dintre noile limbi literare și vechile limbi literare ale acestor popoare. La o serie de popoare din Orient, ale căror limbi au o istorie multiseculară, s'au format de mult timp limbi literare, care au ajuns la o desvoltare uriașă și și-au elaborat stilurile lor speciale pentru domenii strict delimitate ale comunicării prin limbă, limbi stabile, ferme și verificate prin practica literară. Procesul de formare a noilor limbi literare naționale nu s'au putut desvolta fără o legătură cu vechea tradiție a limbii literare. Pe această bază au luat naștere și se nasc fenomene foarte complexe, variate și contradictorii în istoria diferitelor limbi literare ale popoarelor din Orient. In unele cazuri, ca bunăoară în China de astăzi, se petrece o îndepărtare simțitoare dela vechea limbă literară, în alte cazuri, de pildă în Japonia, în perioada dela sfârșitul secolului al XIX-lea până la începutul secolului al XX-lea, se folosește pe scară largă vechea limbă literară. S'a observat și se observă de asemenea o coexistență în practică a ambelor limbi literare — veche și nouă. Iar toate acestea sunt legate de formarea și desvoltarea unei literaturi, a unei publicistici și a unei științe noi.

Aceste procese prezintă un interes teoretic incontestabil pentru lingvistul care studiază problema limbilor literare.

d) *Problema vechilor limbi literare* — formarea, evoluția și raporturile lor cu limba întregului popor, rolul lor în desvoltarea literaturii și științei în epoca feudalismului. In cele mai multe țări din Orient, unde perioada feudalismului a fost îndelungată, s'au creat încă de atunci limbi literare, care au devenit un fel de « limbi literare clasice » ale popoarelor respective.

Cunoaștem bine structura gramaticală a acestor limbi, dar sub aspectul sub care se prezintă astăzi aceste limbi literare vechi nu sunt de loc studiate.

e) *Problema limbilor străine* — « clasice » — în istoria limbilor proprii ale popoarelor din Orient: rolul sanscritei în istoria limbilor indiene, rolul limbii arabe în istoria limbilor turce și iraniene, rolul limbii chineze în istoria limbilor coreeană și japoneză.

In felul acesta, problemele generale de lingvistică se împletesc strâns cu problemele specificului desvoltării istorice a diferitelor limbi și a familiilor lor.

Problemele teoretice de istorie și dialectologie a limbii au o importanță practică extrem de mare. In afară de pregătirea manualelor didactice necesare în domeniul istoriei și al dialectologiei limbilor, elaborarea acestor probleme este direct legată de procesele de normalizare a limbilor literare moderne și ale perfec-

ționării lor. Problemele legăturilor dintre limba literară și dialecte, problema îmbogățirii limbii literare prin dialecte, problema elaborării normelor de ortoepie și ortografie sunt direct legate de studiul teoretic profund al problemei desvoltării limbilor naționale.

I. V. Stalin a dat indicații foarte prețioase pentru elaborarea istoriei speciale a limbii ruse, precum și a istoriei altor limbi slave. Fundamentală este indicația lui I. V. Stalin privitoare la dialectul din regiunea Cursc și Oriol, ca bază a limbii ruse naționale (și privitor la dialectul dela Poltava — Chiev, ca bază a limbii naționale ucrainiene). Lingviștilor sovietici li s'a trasat sarcina deosebit de importantă de a arăta, pe baza unui material de limbă concret istoric, felul în care a decurs formarea limbii ruse naționale. Dar această sarcină este încă departe de a fi rezolvată. Incercările de a prezenta formarea limbii ruse naționale pe baza dialectului din regiunea Cursc și Oriol, făcute anul trecut de diferiți lingviști și de arheologi (prof. B. A. Rîbacov), au fost vădit nereușite (referatele lui F. P. Filin și R. I. Avanesov). Cauza principală a acestei nereușite este analiza nu îndestul de aprofundată, aplicarea și folosirea insuficientă a materialelor bogate culese până acum privitoare la dialectologia rusă și la istoria limbii ruse, de unde schematismul unilateral și teoretizarea antiistorică. Noile lucrări de dialectologie consacrate dialectelor din regiunea Oriol [1] nu au contribuit încă la progresul cercetărilor în această direcție. Aceste lucrări constitue o descriere empirică a vocalismului, iar uneori și a morfologiei graiurilor din regiunea Oriol, descriere întreruptă de digresiuni speciale privitoare la istoria graiurilor. Munca la atlasul dialectologic al graiurilor din regiunea Cursc și Oriol trebue să ajute la tratarea sub toate aspectele a acestei probleme.

Acestea sunt, schițate fugitiv, problemele care se ridică în fața lingvisticii sovietice în domeniul cercetării istoriei diferitelor limbi. Obligațiile și sarcinile revistei de lingvistică în acest cerc de probleme sunt deosebit de complexe și de mare răspundere.

4

Indicația lui I. V. Stalin asupra faptului că « studierea înrudirii de limbă. . . ar putea fi de mare folos lingvisticii în studierea legilor de desvoltare a limbii » [2] a pus în fața lingvisticii sovietice o nouă sarcină mare și serioasă — elaborarea teoriei și practicii lingvisticii istorice-comparative, care a fost aproape cu totul dată uitării în perioada dominării concepțiilor marriste în lingvistică. A fost necesar să se ia toate elementele prețioase cuprinse în cercetările anterioare privitoare la problemele lingvisticii istorice-comparative, să se demaște netemeinicia criticii făcute de N. I. Marr și de « elevii » lui împotriva acestei lingvistici, să se dea la iveală lipsurile metodologice ale lucrărilor reprezentanților din trecut ai metodei istorice-comparative. După indicația lui I. V. Stalin, metoda istorică-comparativă din lingvistică (sub aspectul sub care a fost aplicată în trecut) se caracterizează prin « lipsuri serioase ». Eliberarea de aceste lipsuri, transformarea metodei istorice-comparative pe baza materialismului dialectic și istoric, determinarea noilor căi de desvoltare a lingvisticii istorice-comparative — iată în ce constă sarcina lingvisticii sovietice staliniste. Cum îndeplinesc lingviștii sovietici această sarcină?

---

[1] Notele științifice ale Institutului de pedagogie din Oriol, 1951, v. V, Nr. 2.

[2] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. P.M.R., 1950, p. 35. (*Nota Red.*).

După publicarea operei geniale a lui. I. V. Stalin, au apărut o serie de lucrări (mai ales articole de revistă) care s'au ocupat de principiile generale ale metodei istorice-comparative și de aplicarea ei concretă în studiul diferitelor familii și grupuri de limbi înrudite. Aceleași probleme au fost ridicate și în referatele de lingvistică ținute în sesiunea privitoare la problemele de etnogeneză, care a avut loc la Moscova la sfârșitul lui Noembrie și la începutul lui Decembrie 1951, organizată de Secțiile de literatură și limbă și de istorie și filosofie ale Academiei de Științe a U.R.S.S.[1].

O mare parte a acestor lucrări au un caracter general, de popularizare, având scopul de a lămuri cercurilor largi de lingviști și reprezentanților disciplinelor

---

[1] Vezi articolele lui B. A. Serebrennicov, Metoda istorică-comparativă și critica așa numitei analize a celor patru elemente a lui N. I. Marr, în culegerea «Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin», M., 1950; Metoda istorică-comparativă în lingvistică în « Innostrannâie iazîchi v școle », 1950, Nr. 6; Despre limba comună primară, ibidem, 1951, Nr. 3; Cu privire la problema lipsurilor metodei istorice-comparative în lingvistică, « Izvestia A. N. SSSR, Secția literatură și limbă », 1950, v. IX, Nr. 3. Unele probleme generale ale metodei istorice-comparative sunt tratate în prelegerea lui L. A. Bulahovschi, Problemele desvoltării istorice a limbilor în lumina învățăturii lui I. V. Stalin, culegerea « Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin », 1950; pentru traducerea ucraineană a acestei prelegeri, vezi « Movoznavstvo », Chiev, 1951, v. IX. Problema înrudirii de limbă este tratată în referatul lui P. S. Cuznețov, A. A. Reformatschi și B. A. Serebrennicov ținut la sesiunea privitoare la problemele etnogenezei, Despre metoda de stabilire a înrudirii de limbă. Problemele aplicării metodei istorice-comparative în studiul special al familiei limbilor indo-europene sunt tratate în articolele lui B. V. Gornung, Cu privire la problema comunității istorice a limbilor indo-europene, «Izvestia A. N. SSSR, Secția literatură și limbă», 1950, v. IX, Nr. 5; A. V. Desnițcaia, Metoda istorică-comparativă și studiul istoriei limbii, ibidem, 1951, v. X, Nr. 4; precum și referatele ținute la sesiunea privitoare la etnogeneză de B. V. Gornung, V. D. Levin și V. N. Sidorov, Problema formării și desvoltării familiilor de limbă și de B. V. Gornung, Despre unele probleme legate de formarea și desvoltarea familiei limbilor indo-europene. Problemelor studiului istoric-comparativ al limbilor slave li se acordă multă atenție în articolul lui L. A. Bulahovschi, Despre unele probleme și sarcini ale studiului istoric-comparativ al limbilor slave, « Izvestia A. N. SSSR, Secția literatură și limbă », 1950, v. IX. Nr. 2. Problema originii și desvoltării limbilor slave în general este tratată în articolul lui V. P. Petrus, Comunitatea de limbă slavă și limbile slave, ibidem, 1951, v. X, Nr. 4. Aceeași problemă este tratată în articolul lui V. V. Vinogradov și P. S. Cuznețov, Inrudirea de limbă a națiunilor slave, revista « Slaviane », 1951, Nr. 2. Problemei speciale a accentologiei slave pe baza materialului unei singure limbi slave, dar pe plan istoric-comparativ, îi este consacrată lucrarea lui L. A. Bulahovschi, Comentar accentologic la limba polonă, Chiev, 1950. Problemele studiului istoric-comparativ al limbilor germanice sunt examinate în articolul lui A. I. Smirnițchi, Corelațiile dintre reducția vocalelor și istoria sistemului gramatical al numelui în limbile germanice, « Izvestia A. N. SSSR, Secția literatură și limbă », 1951, v. X, fascicula II. Parțial și paralel cu alte probleme este tratată problema aplicării tezelor metodei istorice-comparative la studiul limbilor iraniene în articolul lui A. A. Freiman, Invățătura stalinistă despre limbă și lingvistica iraniană, « Izvestia A. N. SSSR, Secția literatură și limbă », 1951, v. X, Nr. 1, precum și în referatul lui B. V. Miller, ținut la sesiunea privitoare la problema etnogenezei, intitulat: Cu privire la problema clasificării limbilor iraniene. Monografia lui A. A. Belețchi, Principiile studiului etimologic (Chiev, 1951), pe baza materialului limbii grecești în desvoltarea ei istorică, folosește tezele lingvisticii istorice-comparative. Au apărut și lucrări consacrate studiului altor familii de limbi afară de cea indo-europeană: articolul lui V. I. Lîtchin, Despre unele împrumuturi iraniene în limbile permiene, tratează despre limbile fino-ugrice, « Izvestia A. N. SSSR, Secția literatură și limbă », 1951, v. X, Nr. 4; articolul, cu lipsuri metodologice, al lui V. V. Gudcova-Senchievici, Cu privire la problema originii grupurilor înrudite și a familiilor de limbi, « Sovietscaia etnografia », 1951 Nr. 2. Problema studiului istoric-comparativ al limbilor turce este tratată în referatul lui N. A. Bascacov, ținut la sesiunea privitoare la etnogeneză, intitulat: Problema clasificării limbilor turce. Despre problema raporturilor de înrudire dintre diferitele limbi africane tratează D. A. Olderogge în referatul: Despre etnogeneza popoarelor din Sudanul Central, ținut la sesiunea privitoare la etnogeneză.

Comp. și articolul lui H. Mahmudov în « Vestnic Academii Nauc Kazahscoi SSR », 1951, Nr. 4.

înrudite (istorici, etnografi, antropologi, arheologi) esenţa metodei istorice-comparative şi limitele aplicării ei în studiul istoriei limbilor şi popoarelor. Nu putem contesta folosul unor astfel de articole, deoarece, în perioada dominaţiei aşa zisei «noi teorii» a limbii, tinerele noastre cadre de lingvişti nu au cunoscut de loc sau aproape de loc lingvistica istorică-comparativă.

Studiul istoric-comparativ al limbilor înrudite, această bază solidă de studiere a legilor de desvoltare a limbii, se loveşte uneori şi astăzi de prejudecata că studiul acesta ar putea duce la tot felul de concepţii reacţionare-idealiste în genul panturcismului, panmongolismului, panfinismului etc. Dar tocmai studiul istoric-comparativ al limbilor înrudite nu dă niciun fundament pentru născociri panturciste şi alte născociri reacţionare de tot felul. Intr'adevăr, dacă lingvistica istorică-comparativă ne arată că desvoltarea multor limbi înrudite a mers pe linia diferenţierii lor continue, în cursul căreia s'au format legile interne de desvoltare ale fiecăreia din limbile înrudite, atunci revendicarea panturcistă, de pildă, a creării unei limbi turce «unice» nu poate să nu fie privită ca reacţionară şi îndreptată împotriva întregului mers al desvoltării istorice a limbilor turce, împotriva legilor interne de desvoltare ale fiecăreia din aceste limbi turce. Dimpotrivă, teza lui Marr, care afirmă că limbile înrudite reprezintă un rezultat al încrucişării crescânde a limbilor care au fost înainte diferite din punct de vedere genetic, ca de exemplu limbile turce, care ar fi fost înainte diferite din punct de vedere genetic, dar care s'au apropiat acum între ele, ajungând până la starea de dialecte şi graiuri ale unei singure limbi, trebue raportată la arsenalul speculaţiilor pseudoştiinţifice ale panturcismului reacţionar. De aceea nu este întâmplător faptul că tocmai N. I. Marr a considerat ca necesar să declare în 1933: «...noi nu putem să nu fim de acord cu Turcii pe planul intereselor teoretice, prin urmare din punct de vedere ideologic»[1]; nu este întâmplător că N. I. Marr a fost entuziasmat de «ospitalitatea foarte delicată» cu care l-au primit Turcii la Smirna şi de «întâlnirea» sa «ideologică» cu Turcii «în etapa de faţă a desvoltării problemei naţionale turceşti»[2].

Este necesar să ne ferim în modul cel mai hotărît de profanarea posibilă a metodei istorice-comparative în lingvistică. In urma dominaţiei îndelungate în lingvistică, a regimului aracceevist în condiţiile căruia se defăima în fel şi chip studiul istoric-comparativ al limbilor înrudite, cadrele de specialişti în domeniul lingvisticii istorice-comparative s'au împrăştiat, iar deprinderile unor astfel de studii au fost aproape date uitării; noile cadre au fost educate în afara oricărei cunoştinţe a metodei istorice-comparative. De aceea suntem astăzi nevoiţi uneori să dăm de fapte care dovedesc o înţelegere naivă şi simplistă a esenţei studiului istoric-comparativ, de procedee ca «comparaţiile», care amintesc de ceea ce a avut loc cu mult timp în urmă, când lingvistica comparativă abia începuse să se formeze (încercări, de pildă, de a reconstitui, cum făceau primii comparatişti romantici din Germania, trecutul cultural şi istoric al unei serii de popoare pe baza unor grupe lexicale, fără a ţine seama de întreaga varietate a straturilor istorice în componenţa lexicului în desvoltare al limbii sau al grupului respectiv de limbi înrudite, fără o diferenţiere istorică riguroasă a etapelor succesive de stratificări lexicale, fără a ţine seama de faptul că uneori elemente esenţiale ale vocabularului pot să dispară sau să cadă în desuetudine într'un şir de limbi înrudite).

---

[1] N. I. Marr, Despre o excursie lingvistică pe ţărmul răsăritean al Mării Mediterane, p. 59.
[2] N. I. Marr, Op. cit., p. 12.

Este necesar să se dea o amploare mai mare pregătirii cadrelor de lingviști, capabili nu numai de a aplica metoda istorică-comparativă de studiere a limbilor, ci și de a o elibera de lipsurile serioase care-i sunt proprii.

Gramaticile întocmite pe baza metodei istorice-comparative pot avea un caracter extrem de variat atât în privința tipului, cât și a numărului de limbi, începând dela studii monumentale istorice-comparative ale unei familii întregi de limbi (indo-europeană, semitică etc.) sau ale unui grup de limbi (slavă, romanică, germanică, finică, mongolă) până la diferite subgrupuri (slavă de Est, romanică de Est, oguză etc.) și chiar subdiviziuni și mai mici de limbi înrudite.

In diferitele lucrări ale lingviștilor noștri au fost formulate anul trecut unele teze generale pe care trebue să se bazeze în viitor, după părerea autorilor acestei lucrări, lingvistica istorică-comparativă sovietică. Aceste teze au ca premise metodologice indicațiile lui I. V. Stalin privitoare la importanța înrudirii de limbă a popoarelor, la legătura dintre istoria limbii și istoria popoarelor, și la felul în care s'a făcut încrucișarea limbilor. Aceste teze se reduc pe scurt la cele ce urmează. Inrudirea limbilor se bazează pe concordanțe care se manifestă cu regularitate în componența materială fonetică și în sensul elementelor principale ale limbii — rădăcinile, temele — între diferitele limbi care fac parte dintr'un grup sau dintr'o familie de limbi; cuvintele și formele lor a căror înrudire a fost astfel stabilită, se trag totdeauna dintr'un arhetip material comun (forma inițială). Se recunoaște o limbă de bază, unică pentru fiecare din grupurile și familiile de limbi înrudite. Se remarcă totodată caracterul comun, orientarea comună a căilor pe care s'au format, în urma diferitelor procese istorice, diferitele limbi înrudite sau ramurile lor în cadrul familiei respective. Noțiunea de limbă de bază nu s'a afirmat dintr'odată în lingvistica sovietică. Mulți lingviști se temeau să recunoască limba de bază, văzând în aceasta o întoarcere completă la vechile teze ale lingvisticii comparative, care identificau noțiunea de limbă de bază cu vechea noțiune de limbă comună primară. De aici decurge necesitatea de a lămuri lipsurile noțiunii de «limbă comună primară», antiistorismul și caracterul ei schematic și arbitrar în lingvistica istorică-comparativă tradițională (iar uneori și caracterul ei convențional simbolic). Această sarcină nu este îndeplinită încă integral. Deocamdată s'au formulat doar unele teze cu privire la faptul că gradul de dificultate în determinarea înrudirii dintre limbi depinde de particularitățile structurii acestora, cu privire la predispoziția diverselor laturi ale limbii, la influențele din afară, cu privire la inegalitatea ritmului de desvoltare a diverselor laturi ale limbii, precum și la inegalitatea ritmului de desvoltare a diferitelor elemente ale structurii gramaticale în diverse limbi.

In studiul istoric-comparativ al limbilor înrudite se recomandă să te sprijini pe succesiunea istorică a formării și desvoltării diferitelor limbi ale grupului și pe intrarea lor în diferite comunități, adică trebue respectată una din condițiile obligatorii ale studiului istoriei limbii în legătură nemijlocită cu istoria poporului respectiv. Cu alte cuvinte, este necesar să se respecte ordinea cronologică în compararea fenomenelor limbii, mai întâi între limbile cel mai mult înrudite din punct de vedere istoric, iar apoi între subgrupurile, grupurile etc. cel mai mult înrudite din punct de vedere istoric.

In compararea limbilor este necesar să se țină seama nu de diferite fapte izolate de sistemul limbii, ci de întreaga structură a limbii, care trebue să fie studiată în toate elementele și părțile ei componente. Limba trebue studiată în toată varietatea dialectelor ei. Toate fenomenele limbii trebue confruntate și

comparate în toate detaliile lor speciale. In compararea limbilor este necesar să nu se opereze cu fapte izolate, ci cu complexul tuturor fenomenelor categoriei lexicale sau gramaticale respective, în toată varietatea expresiilor ei semantice şi formale.

Nu se pot compara limbi diferite chiar şi din acelaşi grup sau subgrup fără legătură cu cronologia diferitelor etape ale desvoltării lor. Pentru aceasta este necesar înainte de toate să se stabilească pe cât posibil o periodizare specifică a desvoltării lor, legăturile lor în ordine cronologică, pornind dela grupuri mai diferenţiate de limbi la grupuri mai mari de limbi.

Totodată s'a observat şi necesitatea de a ţine seama de inegalitatea în desvoltarea diferitelor limbi şi de diferite legături istorice ale limbilor, atât cu limbile înrudite, cât şi cu limbile din alte familii, şi de procesele de interacţiune a limbilor, care decurg de aici.

Dar nu toate lucrările de acest fel, care au apărut în 1950—1951, pot mulţumi pe lingvistul sovietic, chiar în cadrul unei expuneri de popularizare a tezelor generale de lingvistică istorică-comparativă. Articolul lui V. P. Petrus, de pildă, consacrat comunităţii de limbă a Slavilor, caută să cuprindă într'o schiţă succintă întreaga istorie a Slavilor, începând cu preistoria (epoca limbilor gentilice), şi până la formarea naţiunilor inclusiv. Dar istoria timpurie a Slavilor este expusă aici în mod nebulos, vorbindu-se foarte obscur despre anumite forte centrifuge şi centripete. Nu este clar felul în care autorul însuşi prezintă comunitatea de limbă slavă ca fiind întretăiată, după cuvintele lui, de isoglose în diferite direcţii (la ce isoglose se referă autorul aici în mod concret, este neclar; în articol nu există niciun fel de material lingvistic). Afară de aceasta, autorul nu arată dacă aceste isoglose au întretăiat dela început regiunea de răspândire a Slavilor sau dacă ele s'au format în altă perioadă în cursul procesului de despărţire de unitatea indo-europeană a comunităţii de limbă slavă « care se închega » sau sub influenţa « forţelor centrifuge » în « grupa gentilică slavă » deja izolată. Potrivit definiţiei înflorite a lui V. P. Petrus, Slavii « aveau în perioada orânduirii gentilice un element de limbă liber, a cărui suprafaţă era brăzdată de valuri dialectale, fără a distruge ţărmurile acestuia » (p. 356). Contrar indicaţiei lui I. V. Stalin că pe lângă o limbă a întregului popor, triburile şi popoarele au avut « dialecte, graiuri locale, dar limba unică şi comună a tribului sau a poporului prevala şi le subordona sieşi » [1], V. P. Petrus susţine că « la Slavi există, pe întregul teritoriu ocupat de trib, zone de variaţii locale de dialecte, dar nu există niciun fel de dialecte » (p. 358). Nu mai puţin îndoielnică este afirmaţia lui V. P. Petrus că « limba scrisă a societăţii feudale nu poate fi considerată ca limbă a întregului popor » (p. 361). Această afirmaţie este răsturnată în mod sugestiv de limba hrisoavelor crestate pe coajă de mesteacăn, descoperite cu prilejul săpăturilor făcute de profesorul A. V. Arţihovschi la Novgorod (vezi « Voprosî istorii », 1951, Nr. 12).

Nu pot să ne mulţumească nici articolele lui A. V. Desniţcaia publicate în « Izvestia A. N. SSSR, Secţia literatură şi limbă » şi în revista « Ruschi iazîc v şcole ». Fostă adeptă a academicianului Marr, A. V. Desniţcaia nu desvălue în amănunţime greşelile fundamentale ale lucrărilor ei din trecut, consacrate problemelor gramaticii comparate a limbilor indo-europene în spiritul teoriei lui N. I. Marr. Dar şi partea pozitivă a articolului scris de Desniţcaia este extrem

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. P.M.R., 1950 p. 13. (*Nota Red.*).

de insuficientă și conține principii generale neprecise. Nu găsim aici un răspuns clar, bunăoară, la întrebarea cum a apărut comunitatea limbilor germanice, după ce criterii se determină caracterul mai mult sau mai puțin arhaic al structurii diferitelor limbi.

Puncte neclare și chiar recidive ale trecutului se resimt mult și în articolul lui A. V. Desnițcaia apărut în revista « Ruschi iazîc v școle »[1]. In acest studiu s'au oglindit tezele caracteristice pentru articolele ei din perioada dominației teoriei lui Marr. Referindu-se la Engels, autoarea vorbește despre desagregarea triburilor și limbilor, despre formarea în urma acestui fapt a unor limbi diferite, dar înrudite, și imediat după aceasta, despre unirea triburilor înrudite în uniuni de triburi, despre formarea de popoare care a urmat și despre faptul că « toate aceste procese au trebuit să se oglindească, indiscutabil, și în formarea grupurilor de limbi înrudite » (p. 25). Dar dacă uniunile de triburi s'au format tocmai din triburi înrudite, atunci nu formarea uniunii duce la înrudirea de limbă și la grupurile înrudite de limbă, ci această înrudire trebuia să existe dinainte, ca premisă de formare a uniunilor.

In contradicție flagrantă cu bazele lingvisticii sovietice se găsește articolul lui V. V. Gudcova-Senchievici publicat în « Sovietcaia etnografia » (1951, Nr. 2). Plecând dela ipoteza « continuității lingvistice primare », formulată de S. P. Tolstov și care reprezintă o încercare sui generis de reluare a teoriilor marriste despre originea grupurilor de limbă, și încercând să folosească « teoria contactului » a lui D. V. Bubrih, care a apărut ca un mijloc de compromis cu teoriile marriste, V. V. Gudcova caută să determine pe acestă bază instabilă și mlăștinoasă raporturile de înrudire dintre diferitele ramificații ale limbilor fino-ugrice. In afară de caracterul greșit și defectuos al orientării metodologice generale, acest articol păcătuește și printr'o folosire confuză și incompetentă a tehnicii de comparație a faptelor din diferite limbi, tehnică elaborată pe baza metodei istorice-comparative.

Critica lipsurilor vechii lingvistici istorice-comparative și a metodei istorice-comparative din ultimele lucrări ale lingviștilor sovietici a fost în mod vădit insuficientă și lipsită de profunzime. Deseori această critică a lipsit cu desăvârșire. Totodată ea nu a urmat totdeauna o cale justă (de pildă, în articolul Prof. S. P. Tolstov, « Importanța lucrărilor de lingvistică ale lui I. V. Stalin pentru desvoltarea etnografiei sovietice », publicat în revista « Sovietcaia etnografia », 1950, Nr. 4).

Este adevărat că s'au făcut unele observații prețioase asupra lipsurilor lucrărilor străine din domeniul lingvisticii istorice- comparative. Aceste observații s'au referit însă mai ales la probleme speciale.

Articolele care s'au ocupat în special cu lipsurile metodei istorice-comparative în general (de pildă, articolul lui B. A. Serebrennicov) nu au arătat căile concrete de transformare și îmbunătățire a acestei metode în cadrul sistemului general al lingvisticii marxiste.

Din păcate, nu au fost supuse aproape deloc unei analize critice obiecțiile care se aduc metodei istorice-comparative în lingvistica burgheză, mai cu seamă în ramificațiile structuralismului și în filosofia semantică. Antiistorismul acestor curente determină în general renunțarea la metoda istorică-comparativă. Această trăsătură a lingvisticii actuale din străinătate este caracteristică nu numai pentru structuraliștii de astăzi din Statele Unite și Europa occidentală, ci datează încă

[1] Revista « Ruschi iazîc v școle », 1951, Nr. 4.

din perioada inițială a structuralismului. Deja N. S. Trubețcoi, considerat părintele structuralismului modern, privea limbile indo-europene nu ca o comunitate genetică, ci ca o noțiune fonetico-morfologică pur structurală. După părerea lui, starea limbilor indo-europene reprezintă numai o treaptă în desvoltarea limbilor: limbile pot deveni indo-europene și pot înceta de a mai fi. In felul acesta, Trubețcoi se apropie mult și se raliază în fond lui Marr și «elevilor» lui [1]. Literatura sovietică de specialitate nu a criticat în mod serios această linie de desvoltare a comparatisticii din străinătate, și este absolut necesar să se canalizeze critica în această direcție.

Pentru o adâncire și transformare în spirit marxist a metodei istorice-comparative, sunt necesare studii concrete cu caracter istoric-comparativ, și anume studii cu caracter inovator, care să marcheze o cale nouă de studiere istorică-comparativă marxistă a limbilor înrudite. Nu s'au făcut încă asemenea studii.

In legătură cu aceasta, trebue să recunoaștem că una din sarcinile principale ale lingvisticii sovietice este elaborarea problemelor concrete de istorie și de corelație dintre limbile înrudite în tot cursul existenței lor, în legătură cu istoria purtătorilor acestor limbi, în lumina tezelor clare și precise ale lui I. V. Stalin. Numai prin apariția unor asemenea studii, metoda istorică-comparativă va putea să se elibereze de lipsurile ei serioase din trecut și numai atunci studiul istoric-comparativ al limbilor va putea folosi cercetărilor asupra legilor de desvoltare a limbii.

Această sferă de probleme, legate de transformarea marxistă a metodelor de studiere istorică-comparativă a familiilor de limbi și a grupurilor din cadrul lor, va fi oglindită și amplu tratată în revista noastră.

5

In epoca sovietică, care a trezit la viață spiritul excepțional de activ al maselor largi, când a crescut și s'a lărgit fără margini importanța manifestărilor publice, atât pe cale orală (conferințe, spectacole artistice, radio), cât și în presă, problemele culturii limbii au început să intereseze întregul popor.

Lupta pentru claritate, precizie, puritate și justețe a limbii, pentru însușirea întregului sistem complex și ramificat al mijloacelor ei de exprimare, a cuprins massele largi ale poporului. Lupta pentru o înaltă cultură a limbilor naționale ale popoarelor din Uniunea Sovietică constitue o expresie firească și nemijlocită a creșterii conștiinței naționale, a înfloririi culturilor naționale în societatea socialistă. Modele clasice de limbă simplă și clară, profundă în privința conținutului și excepțional de limpede și precisă ca formă, au fost puse la îndemâna tuturor oamenilor Țării Sovietice prin lucrările lui V. I. Lenin și ale lui I. V. Stalin. Lupta pentru cultivarea limbii naționale face parte integrantă din lupta popoarelor pentru unitatea morală și politică a națiunii.

Limba se găsește în permanentă mișcare și desvoltare. Această mișcare permanentă determină schimbările, caracteristice pentru toate perioadele de desvoltare a limbii, dar care se manifestă cu o intensitate variată în diferitele epoci, și perfecționarea diferitelor elemente ale structurii limbii, care este stabilă în ansamblul și mai ales în nucleul ei de bază. Această desvoltare determină apariția unor oscilații, a unor forme paralele în toate laturile limbii-voca-

---

[1] Comp. N. S. Trubetskoy, Gedanken über das Indogermanenproblem, Acta linguistica, 1939, 2.

bular, formarea cuvintelor, pronunţare şi accent şi chiar în gramatică. Epoca noastră, epoca de desvoltare intensă a vieţii sociale, epoca transformării revoluţionare a acestei vieţi, a dus la schimbări considerabile în latura cea mai sensibilă a limbilor naţionale din U.R.S.S., şi anume vocabularul. Lărgirea graniţelor limbii literare, schimbarea vechilor corelaţii dintre limba literară şi dialecte, transformarea şi îmbogăţirea sistemului de stiluri, specificul proceselor de normalizare literar-lingvistică, pătrunderea largă a terminologiei social-politice, ştiinţifice şi tehnice-profesionale în limba masselor — toate acestea s'au răsfrânt asupra desvoltării limbilor literare ale naţiunilor socialiste.

Formarea şi desvoltarea naţiunilor socialiste sunt însoţite de desvoltarea culturilor socialiste în conţinut şi naţionale în formă. In prezent există în Uniunea Sovietică peste 60 de literaturi naţionale şi de limbi literare. Acest lucru nu suferă nicio comparaţie cu situaţia existentă înainte de Revoluţia din Octombrie. Conferinţa la care s'au desbătut problemele desvoltării şi normalizării limbii altaice, care a avut loc în vara anului trecut, a arătat limpede cât de uriaş este interesul pe care îl trezesc aceste probleme în păturile largi ale popoarelor sau naţiunilor respective, şi importanţa mare pe care o are pentru desvoltarea continuă a culturii naţionale a unui popor, reglementarea socială just organizată, pe baza învăţăturii staliniste despre limbă, a limbii populare. Stabilirea şi codificarea structurii limbilor naţionale, elaborarea sistemelor de scriere şi ortografie, întocmirea de gramatici normative şi dicţionare, stabilirea regulilor de ortografie, lămurirea legăturii dintre limba literară naţională şi baza popular-dialectală, precum şi a caracterului acestei legături, reglementarea şi desvoltarea terminologiei, problemele traducerii, problema întăririi limbilor mici, lipsite de alfabet, cu ajutorul limbilor în-de-aproape înrudite, care au o perspectivă de desvoltare mai largă — toate acestea constitue un domeniu de muncă intensă pentru lingviştii sovietici. Se face însă prea puţin, în raport cu nevoile mişcării şi desvoltării vieţii socialiste largi şi libere. Se simt în deosebi slăbiciunea şi lipsurile muncii teoretice în acest domeniu al lingvisticii. Studiul şi rezolvarea acestor probleme complexe şi variate au ca temelie fermă şi profundă în Uniunea Sovietică învăţătura lui I. V. Stalin privitoare la legile de desvoltare a limbilor naţiunilor socialiste. Rolul revistei de lingvistică în tratarea şi îndrumarea acestei munci trebue să fie deosebit de mare. Tot complexul acestor probleme cere, după apariţia lucrărilor de lingvistică ale lui I. V. Stalin, o revizuire şi un studiu aprofundat în lumina învăţăturii staliniste despre limbă, despre specificul naţional al limbii, despre legile interne de desvoltare, despre caracterul treptat al transformărilor calitative în cadrul limbii. Observaţiile făcute asupra proceselor care au loc în limbile literare ale naţiunilor socialiste cu o istorie bogată prezintă un interes practic şi teoretic tot atât de mare. Structura stilistică a acestor limbi este complexă şi variată. In ele se constată o bogăţie de variante stilistice şi diferite forme paralele pentru exprimarea unor sensuri asemănătoare.

Existenţa variantelor cu diverse nuanţe stilistice este percepută diferit de către purtătorii limbii. Unii văd în apariţia unei noi variante o stâlcire şi o forţare a limbii şi apără tradiţia ca o normă; alţii, dimpotrivă, acceptă bucuros toate formaţiile noi, văd în ele manifestarea unor tendinţe vii ale desvoltării limbii şi sunt gata să le încetăţenească în literatură. Insăşi noţiunea de normă lingvistică nu poate fi determinată fără a ţine seama de schimbarea şi variabilitatea istorică a fenomenelor limbii; această noţiune trebue fundamentată din punct de vedere istoric. Sunt obişnuite cazurile când ceea ce constituia, de pildă, în limba rusă dela începutul secolului al XIX-lea, o normă de folosire literară a

devenit astăzi un arhaism, și, dimpotrivă, ceea ce se considera până de curând un element din limbajul popular sau regional este admis adeseori în limba literară, devenind astfel o normă. Acceptarea sau neacceptarea noului, menținerea vechiului sau renunțarea la el, sunt determinate de tendințele generale și de legile interne de desvoltare a limbii. Gusturile literare, aprecierile contemporanilor, necesită o explicare și interpretare de ordin istoric. Variațiile lingvistice nu pot fi tratate izolat, ele nu comportă o soluție specifică pentru fiecare caz în parte. In felul acesta « legislatorii » pripiți din tabăra « elevilor » academicianului Marr încercau « să reformeze » limba moldovenească contemporană. Variațiile oglindesc de obicei schimbări într'o serie întreagă de fenomene similare, ele se bazează pe structura limbii în trecut și în prezent, pe desvoltarea limbii ca « produs al unui șir întreg de epoci ». Lingviștii sovietici au sarcina de a determina noțiunea de normă pentru diferitele perioade din istoria limbii și în special pentru timpurile noastre. Pornind dela înțelegerea istorică-concretă a normelor lexicale, gramaticale, de pronunțare (inclusiv normele accentologice), lingviștii sovietici trebue să întocmească o serie de manuale și îndreptare pentru diferitele limbi naționale — dicționare, indicatoare ortoepice etc. pentru școli și pentru cercurile largi de cititori. Nevoia acută de manuale-îndreptare cu caracter normativ este deosebit de mare în societatea socialistă, a cărui menire este să ridice toate păturile poporului pe culmile desvoltării culturale.

Se ridică din nou problema influențării limbii, problema atitudinii active față de așa numitele « incorectitudini » în folosirea cuvintelor și formelor, în combinația cuvintelor din fraze, în legăturile sintactice, în accent și în pronunțare. Nici tendințele puriste unilaterale ale apărătorilor trecutului, care au pierdut simțul desvoltării continue a limbii, nici încercările ultra-« revoluționare » de a face « plantări » artificiale în limbă și de a transforma forțat vechile ei forme nu pot să mulțumească societatea sovietică și știința sovietică. Pentru aprecierea elementului « corect » și a celui « incorect » în limbă, trebue să pornim dela tezele fundamentale ale lingvisticii marxiste. Tot ce este nou și se desvoltă, tot ce este îndreptățit prin legile interne de desvoltare a limbii, tot ce corespunde structurii acesteia, tot ce se bazează pe tendințele vii ale creației populare, pe procesele active din gramatică, semantică, întrebuințarea cuvintelor, formarea cuvintelor etc. nu poate fi socotit « incorect », nu poate fi răsturnat din cauza unor gusturi și obiceiuri individuale: acest element intră sau poate intra în limbă independent de asemenea gusturi. Dimpotrivă, ceea ce se creează de obicei artificial, în ciuda normelor vii și tendințelor vii ale desvoltării limbii literare, ceea ce se transpune mecanic din dialecte și jargoane în limba literară, constitue « elemente incorecte » în adevăratul sens al cuvântului, care sărăcesc și pocesc limba. Impotriva acestor elemente incorecte trebue dusă o luptă neîntreruptă și dârză, o luptă pentru cultivarea limbii. Putem contribui la o desvoltare și îmbogățire continuă a limbii numai prin respectarea legilor ei interne de desvoltare, pornind dela aceste legi și urmând direcția acțiunii și a cursului lor.

Lingvistica sovietică, care se bazează pe operele geniale ale lui I. V. Stalin, trebue să dea o bază științifică solidă studiului și descrierii legilor apariției unor formații noi lingvistice, pentru aprecierea caracterului stabil și rațional al diferitelor lor tipuri; ea trebue să stabilească criteriile științifice de delimitare a elementului perimat și pe cale de dispariție, față de elementul nou, creator, care se desvoltă în viața limbilor moderne. Este necesar să se studieze riguros și multilateral sinonimia lingvistică, prin cercetări prealabile de ordin

teoretic general privitoare la noţiunea de sinonim, tipurile de sinonime, corelaţiile dintre sinonimie şi antonimie, sinonimia ideografică şi stilistică etc. Problema sinonimiei — lexical-frazeologice şi gramaticale — face parte din studiul stilisticii limbii naţionale, din studiul diferitelor ei straturi stilistice care se află în permanentă interacţiune şi desvoltare, din determinarea locului pe care-l ocupă procedeele sinonimice de exprimare în tezaurul general al mijloacelor de exprimare ale limbii.

In legătură cu problema căilor de completare a lexicului şi de apariţie a dubletelor lexicale şi a variantelor stă problema lexicului terminologic şi a pătrunderii lui în limba literară. Epoca sovietică se caracterizează prin faptul că lexicul de specialitate a pătruns adânc în limba poporului. Sunt necesare cercetări monografice profunde pentru stabilirea categoriilor generale ale lexicului de specialitate şi a căilor lui de desvoltare. In legătură cu aceasta se ridică problema atitudinii faţă de cuvintele împrumutate, de origine străină, din structura sistemului lexical al limbii. Această problemă se prezintă sub diferite aspecte. Unul din aspectele acestei chestiuni, şi anume problema privitoare la rolul limbii ruse ca izvor de îmbogăţire a vocabularului tuturor limbilor naţionale din Uniunea Sovietică şi din ţările de democraţie populară, precum şi legile de formare a fondului internaţional de cuvinte al culturii socialiste, constitue o problemă actuală, legată de desvoltarea limbilor naţiunilor socialiste.

Tot mai acută devine problema tendinţelor şi a legilor generale de îmbogăţire a vocabularului limbilor naţiunilor socialiste. Volumul şi limitele stratului de terminologie specială, care a intrat sau care intră în structura vocabularului naţional, sunt variabile sub aspect istoric. Ele depind de nivelul de desvoltare a culturii, a tehnicii şi a economiei ţării. Desvoltarea nestăvilită a industriei şi a agriculturii socialiste, interesul obştesc uriaş pentru realizările tehnicii sovietice, pentru marile şantiere ale comunismului, desvoltarea culturii şi a ştiinţei în republicile şi regiunile autonome, duc la îmbogăţirea şi schimbarea neîntreruptă a vocabularului limbilor popoarelor din Uniunea Sovietică. Aceste limbi înglobează un număr mare de cuvinte şi termeni din bogata limbă rusă, termeni care desemnează noţiunile noi ale societăţii socialiste, ale culturii şi politicii sovietice, sau care constitue o parte inalienabilă din fondul lexical mondial şi internaţional. Limbile naţiunilor sovietice socialiste se desvoltă în cadrul colaborării şi, foarte des, în cadrul îmbogăţirii reciproce. In faţa lingvisticii sovietice se ridică sarcina de răspundere de a studia şi de a compara legile de desvoltare a limbilor naţionale moderne ale popoarelor din Uniunea Sovietică, de a descoperi în aceste legi elementul comun, de a observa care anume părţi ale structurii diferitelor limbi naţionale — dincolo de graniţele terminologiei social-politice şi tehnico-ştiinţifice, dincolo de graniţele vocabularului — manifestă influenţa limbii ruse şi a altor limbi. Pentru a face generalizări în acest domeniu, este nevoie de studii numeroase, este necesară culegerea sistematică de materiale, verificate cu minuţiozitate, referitoare la limbile cele mai variate.

Dar până acum s'au făcut în U.R.S.S. prea puţine cercetări, fie şi descriptive, asupra problemelor concrete referitoare la structura gramaticală, vocabular, sistemul fonetic al limbilor naţionale moderne din Uniunea Sovietică. Lipsesc în deosebi cercetările generale cu concluzii teoretice ample. Astfel, de pildă, nu există aproape de loc lucrări referitoare la problemele generale ale accentului din limba rusă contemporană (vezi, printre altele, articolele Acad. L. A. Bulahovschi, ale Prof. A. B. Şapiro), nu s'au făcut încercări de a stabili

legi generale în procesele vii de unificare a normelor accentologice ale limbii ruse contemporane. Asemenea lucrări urmează să fie făcute de lingviştii sovietici. Este nevoie de cercetări speciale, inclusiv cercetări cu caracter normativ, în domeniul problemelor formării actuale a cuvintelor, precum şi al întrebuinţării de cuvinte care este legată de apariţia unor noi sensuri şi nuanţe de sens. Lingvistica sovietică trebue să fundamenteze ştiinţific lupta pentru cultura limbii şi să se încadreze activ în această luptă.

In faţa specialiştilor în lexicografia limbilor popoarelor din U.R.S.S., stau sarcini noi de elaborare a diferitelor tipuri de dicţionare şi, în primul rând, a unor bune dicţionare ruso-naţionale, dicţionare explicative mari, dicţionare de sinonime etc.

Intocmirea dicţionarelor trebue legată de rezolvarea sarcinilor practice de reglementare a limbii, în special de stabilirea normelor ortoepice, ortografice şi gramaticale ale limbilor literare, mai ales în limbile cu scriere nouă care se află în proces de formare şi fixare. Autorii dicţionarelor trebue să acorde o atenţie specială alegerii de cuvinte şi elaborării glosarului, care să oglindească cât mai complet partea activă a vocabularului naţional.

Latura gramaticală a cuvântului trebue prezentată în dicţionare mai consecvent şi mai principial, indicaţiile gramaticale trebue să fie mai diferenţiate, formele gramaticale de cuvinte trebue alese cu grijă. Este necesar să se elaboreze un sistem pentru reflectarea în dicţionar a formelor gramaticale « dificile » şi uneori litigioase (de pildă, aspectele verbului pentru limba rusă, adjectivul şi adverbul pentru limbile turce etc.), este necesar să se precizeze mai bine graniţele cuvintelor şi să se delimiteze mai precis omonimele, să se stabilească modurile de apropiere şi de grupare a sinonimelor etc.

Nu mai puţin actuale sunt problemele de elaborare a lexicografiei terminologice, probleme care aşteaptă o rezolvare imediată.

Intocmirea unor dicţionare terminologice a fost deosebit de intensă în perioada 1930—1940. In acest timp au fost publicate în Azerbaidjan aproximativ 30 de dicţionare terminologice privitoare la ramurile cele mai importante ale ştiinţei. In perioada de după Marele Război pentru Apărarea Patriei, munca de întocmire a dicţionarelor terminologice a slăbit în cele mai multe republici şi regiuni, încetând pe alocuri aproape complet. Actualmente această muncă a început să se desvolte din nou în mod intens.

Intocmirea dicţionarelor terminologice şi stabilirea principiilor de elaborare a terminologiei constitue o sarcină urgentă a lingviştilor. Terminologia bine elaborată este o dovadă a bogăţiei şi a culturii limbii, a flexibilităţii şi a caracterului ei universal.

Dicţionarele pentru toate limbile din Uniunea Sovietică trebue făcute de cadrele locale de lingvişti cu concursul lexicografilor experimentaţi dela institutele centrale de lingvistică. Opere lexicografice de proporţii pot fi întocmite cu succes numai ţinând legătură cu specialiştii locali în toate ramurile de ştiinţă.

Ne lipsesc dicţionare ortoepice, a căror importanţă este incontestabilă.

Problema stabilirii normelor ortoepice pentru limbile popoarelor din U.R.S.S. nu are încă o experienţă bogată. Incercări de codificare a normelor de ortoepie în limba tatară, azerbaidjană, cazahă, uzbecă şi în multe alte limbi din U.R.S.S. nu au fost realizate încă în practică, deşi se duce o muncă sistematică pentru stabilirea de norme în limba folosită în teatrele naţionale şi la radio.

Stabilirea ortoepiei este legată de munca practică pentru aplicarea normelor generale de pronunțare, elaborate pe baza limbii populare, prin școală, teatru și radio. Toate acestea necesită un ajutor permanent și sistematic din partea lingviștilor, precum și consultări date învățătorilor și massei largi de activiști pe tărâm cultural din republicile și regiunile naționale.

In cadrul studiului structurii fonetice a limbii, în cadrul determinării normelor ei ortoepice, are o importanță deosebit de mare problema transcrierii fonetice.

Transcrierea fonetică, just elaborată, ținând seama de particularitățile fonetice ale altor limbi înrudite, este necesară nu numai pentru cercetătorul limbii sonore vii, pentru lingvistul dialectolog, ea este necesară și pentru profesorul de limbă dela școala medie și superioară.

Transcrierile existente, de pildă pentru limbile turce, nu cuprind, în general, toate particularitățile fonetice ale limbii respective, iar semnele transcrierii nu sunt puse în acord, în semnificațiile lor, cu sistemul de transcriere pentru alte limbi.

Acestea sunt sarcinile practice legate de problemele culturii limbii.

Lupta pentru cultura limbii este o luptă pentru forma corectă de întrebuințare a cuvintelor, formelor, construcțiilor, acolo unde limba, desvoltându-se și îmbogățindu-se, dă posibilitatea unei alegeri și selecții. Problemele culturii limbii trebue să capete o bază fermă pentru soluționarea lor practică și o tratare teoretică generală în stilistică, care este un domeniu lingvistic puțin studiat încă. Pe stilistică se bazează și teoria traducerii, ale cărei probleme au fost ridicate de multe ori în opinia publică sovietică, care a cerut pe bună dreptate o traducere fidelă și de bună calitate a textelor științifice, publicistice și literare.

Stilistica constitue un domeniu complet neelaborat pentru limbile popoarelor din U.R.S.S., deși problemele de stilistică au aici nu numai un caracter teoretic, ci sunt legate strâns de un domeniu practic, de răspundere, al lingvisticii, cum este tehnica muncii de traducere, care în treacăt fie zis, a rămas mult în urmă în republicile și regiunile noastre. Stilistica este legată și de sfera largă a problemelor culturii limbii literare.

In domeniul stilisticii, lingviștii și specialiștii în limbile popoarelor din U.R.S.S. trebue să țină seama de experiența învățării limbii ruse, care a progresat mult în ultima vreme.

Până în prezent, stilistica privită ca știință a fost o noțiune nedefinită și vagă. Stilistica a făcut parte din cursurile de așa numită « teorie a literaturii » și se alimenta din resturi de retorică din « vremurile bune de altădată ». Aici intrau de obicei și noțiuni generale de teorie a literaturii și probleme de lexicologie și semantică, precum și enumerarea învechită a figurilor de stil (comparațiile, epitetele, metaforele etc.) cu explicațiile și exemplificările respective. Stilistica trebue creată ca o ramură independentă și derivată a lingvisticii, ca o știință a sistemului de stiluri ale limbii naționale, a întregului popor, ca o știință a corelației și interpenetrației lor, ca o știință a modurilor paralele și corelative de exprimare a unui cuprins mai mult sau mai puțin identic, care sunt proprii unei anumite limbi, a formelor de raporturi dintre mijloacele de exprimare și conținutul exprimat. Cu cât limba este mai bogată și mai desvoltată, cu cât istoria ei este mai complexă, cu cât sfera legăturilor ei cu alte limbi este mai largă, cu atât mai complex și mai variat este sistemul de stiluri ale acestei limbi naționale, cu atât mai bogate sunt funcțiunile ei, cu atât mai variate sunt căile

interacţiunii lor şi formele legăturilor lor cu graiurile populare şi cu dialectele sociale.

Sistemul de stiluri ale limbii întregului popor este mobil şi variabil. Nu toate stilurile sunt egale ca importanţă, ca bogăţie de forme de exprimare; nu toate stilurile cuprind în egală măsură sferele de comunicare socială. In structura limbii literare a întregului popor şi dincolo de limitele ei — în limba vorbită de toate zilele — există, într'o înlănţuire complexă, variate stiluri de vorbire, care reflectă jocul complex de nuanţe din vocabularul întregului popor şi al formelor şi construcţiilor gramaticale. Insuşirea şi determinarea normei limbii este legată de însuşirea creatoare a întregului sistem de stiluri ale limbii. Chiar şi în istoria limbii, care se desfăşoară sub ochii noştri, se observă deplasări treptate ale mijloacelor de limbă dintr'un stil într'altul, modificarea nuanţelor stilistice ale unui şir de cuvinte şi forme, iar de aici — şi schimbarea normelor.

Aprecierea stilistică a normelor limbii actuale trebue să fie vie, dialectică şi să se bazeze pe o înţelegere limpede a legilor istorice de desvoltare a limbii ca « produs al unui şir de epoci ».

Problemele stilisticii limbii naţionale nu trebue amestecate cu teoria şi practica limbii literare, cu problemele stilisticii, creaţiei individuale de cuvinte.

Lucrările de lingvistică ale lui I.V. Stalin au ridicat într'un fel nou înaintea lingviştilor sovietici şi problema studiului limbii scriitorului, în raporturile ei cu limba întregului popor. Rezolvarea justă a acestei probleme este de importanţă primordială nu numai pentru lingvistică, dar şi pentru critica literară şi pentru alte ramuri de ştiinţă înrudite. Ştiinţa despre limba scriitorului este o ştiinţă nouă. Temelia ei a fost pusă de oamenii de ştiinţă sovietici, care au trasat şi sfera generală de probleme ale acestei ramuri a lingvisticii. Această ştiinţă s'a desvoltat permanent şi hotărît în epoca sovietică, în ciuda tuturor piedecilor care i-au fost puse de partizanii « noii teorii » a limbii. Totuşi noţiunile fundamentale ale ştiinţei despre limba scriitorului au obţinut o explicaţie cu totul nouă în lucrările lui I. V. Stalin asupra lingvisticii. Perspectivele de desvoltare a acestui domeniu al lingvisticii sunt largi şi atrăgătoare. Studiul limbii scriitorului contribue la o înţelegere aprofundată a imaginilor sale, a concepţiilor sale, a laturilor individuale din creaţia lui artistică. Studiul limbii literaturii beletristice deschide posibilităţi largi pentru înţelegerea legilor generale de desvoltare a limbii epocii, ea este oglinda estetică a limbii poporului. Lingviştii sovietici trebue să mai arunce lumina marxismului creator asupra unei sfere întregi de probleme legate de studiul limbii scriitorului (de pildă, problema modului în care scriitorul foloseşte bogăţia complexă de cuvinte şi structura gramaticală a limbii materne, problema principiilor de apreciere a făuririi de cuvinte noi de către scriitor, a rolului ei în desvoltarea limbii întregului popor, problema principiilor individuale de îmbinare a mijloacelor stilistice ale limbii etc.).

De rezolvarea acestor probleme este strâns legată perfecţionarea procedeelor de analiză critică a limbii folosite în opera literară. S'a ivit necesitatea de a elabora metode noi, cu adevărat ştiinţifice ale criticii filologice. In presa sovietică s'a ridicat de multe ori problema caracterului extrem de îngust şi unilateral al diferitelor observaţii asupra limbii operei literare, care se întâlnesc de obicei în recenzii ce amintesc înădirea originală de etichete stilistice. Lingvistica sovietică trebue să vină în ajutorul criticii literare, pentru a găsi metodele juste de analiză a limbii operelor literare.

De problema studiului limbii scriitorului este indisolubil legată problema studiului stilului literar individual al scriitorului, privit ca sistem de mijloace de exprimare ale limbii, sistem organizat într'o unitate complexă și închegată prin concepția despre lume și prin personalitatea creatoare a artistului.

Studiul stilului scriitorului ca sistem individual de mijloace lingvistice, care se determină reciproc și servesc pentru exprimarea literară a concepției despre lume a scriitorului, a ideilor și a aprecierilor sale sociale, trebue să devină acum, după apariția lucrărilor lui I. V. Stalin asupra lingvisticii, o ramură independentă a stilisticii, o ramură apropiată de critica literară. Studiul stilului literar, al stilului scriitorului, nu se poate rupe de studiul concepției ideologice a artistului, de canavaua de imagini a operei sale, de structura caracterelor personagiilor, de structura acelui mod de a povesti, manifestat în întreaga compoziție a operei. In legătură cu aceasta se conturează cercul larg de probleme referitoare la stilistica operei literare, probleme legate de studiul sistemului de stiluri ale literaturii beletristice, în mișcarea și desvoltarea lor istorică. Tratarea tuturor acestor probleme variate ale culturii limbii, ale stilisticii limbii întregului popor și ale stilisticii literaturii beletristice constitue una din sarcinile esențiale și importante ale revistei «Voprosî iazîcoznania».

6

Multe limbi naționale ale popoarelor din Uniunea Sovietică au nevoie astăzi de o revizuire și de o precizare a scrierii lor. Alfabetele și îndreptarele ortografice adoptate în preajma anului 1940 au păcătuit prin unele lipsuri, atunci când au fost verificate practic. Aceste lipsuri pot fi înlăturate fără o transformare radicală a scrierii.

De o revizuire a alfabetelor și a ortografiilor au nevoie, de pildă, limba turcmenă, unde nu s'a rezolvat până în prezent problema desemnării vocalelor lungi; limba altaică, unde atât alfabetul cât și ortografia cer, după cum a arătat conferința lingvistică ținută recent, schimbări profunde; limba caracalpacă, unde trebue precizat considerabil atât alfabetul, care are semne cu vreo cinci, șase sensuri complet diferite (de pildă, semnele «u», «i»), cât și ortografia, care este deosebit de complexă și încurcată, din cauza unui alfabet defectuos care nu reflectă o serie de sunete vocalice; limba cazahă etc.

In cursul elaborării alfabetelor pentru limbile care au fost în trecut lipsite de scriere, precum și în procesul schimbării vechilor alfabete arhaice de tip arab sau mongol vechi, au fost comise uneori greșeli grave, a căror înlăturare este actualmente extrem de necesară. In condițiile dominației așa numitei «noi teorii» despre limbă a lui N. I. Marr, aceste greșeli au fost inevitabile, deoarece încercările marriste de a căuta legături fanteziste între limbile Uniunii Sovietice și limbile necunoscute ale preistoriei «iafetice» nu au putut da nicio bază solidă pentru studiul structurii limbilor moderne ale popoarelor din U.R.S.S. De aceea este necesar acum, într'o serie de cazuri, să se revizuiască și să se precizeze unele alfabete în lumina învățăturii staliniste despre limbă, alfabete care sunt folosite de câțiva ani, cu scopul de a le pune de acord și de a le apropia de însușirile și particularitățile reale ale structurii fonetice a limbilor respective. Astfel, de pildă, este necesar să se revizuiască alfabetul limbii cazahe, încărcat inutil cu o mulțime de semne (în număr de 41). Lingviștii Cazahstanului au sarcina urgentă de a studia problema dacă este indicat să se păstreze în alfabetul cazah o serie de semne, în special semne ca «ŭ», «i», «k_s», «F». După cum se

ştie, unele din aceste semne sunt inutile. Dacă, de pildă, era neapărat necesar să se introducă în alfabetele azerbaidjan, uzbec şi uigur semne ca « k₅» şi « F » pentru a reda foneme independente ale acestor limbi, în alfabetul cazah dimpotrivă, prezenţa unor asemenea semne nu poate fi considerată pe deplin îndreptăţită. In limba cazahă, sunetele « K » şi « G » se articulează — în funcţie de poziţie — când ca prepalatale (în cuvintele cu vocale prepalatale), când ca postpalatale. Practica alfabetelor chirghiz, buriat-mongol, mongol etc. a arătat că în alfabetul cazah ne-am putea lipsi de aceste semne, după părerea unor specialişti competenţi în limba cazahă.

In unele limbi, dimpotrivă, lipsesc în alfabet semne pentru foneme complet independente. Astfel, în limba caracalpacă, sistemul vocalelor care se compune din nouă sunete independente: « a », « e », « o », « ö », « u », « ü » « î », « i », « ă », este indicat numai prin şase semne: « a » (pentru « a », « e »), « e », (« ă »), « o » (pentru « o » şi « ö »), « u » (pentru « u » şi « ü »), « î », « i », ceea ce duce la reguli ortografice foarte complicate. Unele din semnele pentru vocale pot avea şi valoare consonantică, ba chiar vocalică-consonantică.

Sarcini mari stau în faţa lingvisticii sovietice şi în domeniul normalizării ortografiei atât a popoarelor cu scriere nouă, cât şi a acelora care în anii revoluţiei au renunţat la vechiul alfabet, arab, mongol sau misionar, şi au trecut la o scriere nouă, creată pe baza folosirii semnelor din grafica rusă, cu completarea câtorva semne necesare pentru a reda sunetele specifice ale unei anumite limbi neruse, ca, de pildă, « Θ », « ў », « h » etc. Ortografia unor limbi literare suferă de lipsuri şi are un caracter nereglementat. O asemenea stare a ortografiei se poate explica printr'o serie de împrejurări.

In primul rând, nu s'a stabilit peste tot în mod precis baza dialectală a unei anumite limbi literare; nu totdeauna a fost în deajuns dialectul adoptat ca bază pentru formarea limbii respective. Din cauza aceasta, procesele fonetice dintr'un asemenea dialect nu au fost luate în consideraţie aşa cum se cuvine. Astfel, de pildă, în ortografia limbii literare altaice, la baza căreia se află dialectul altaic propriu zis, unele reguli foarte importante au rămas până în ultimul timp neprecizate.

In al doilea rând, caracterul nereglementat al ortografiei unor limbi se datoreşte faptului că, uneori, toate particularităţile dialectului pe baza căruia s'a format o limbă literară, fără a ţine seama de tendinţele de desvoltare a limbii întregului popor, se ridică la rangul unui principiu peremptoriu, al unei dogme, şi se menţin cu o stăruinţă inutilă. In felul acesta se ajunge ca în îndreptarele ortografice şi în dicţionare să se recomande scrierea unor cuvinte sau grupuri de cuvinte care, deşi oglindesc particularităţile fonetice locale ale dialectului principal, sunt totuşi în contradicţie vădită cu normele de pronunţare ale întregii limbi naţionale. Astfel, de pildă, în limba literară buriat-mongolă s'a adoptat scrierea « гузоон » în loc de « гузээн » — « peritoneu », care este larg răspândit. Normele şi particularităţile dialectului principal trebue luate în consideraţie în ortografia limbii literare numai în măsura în care ele reflectă normele şi particularităţile întregii limbi a naţiunii. Tot ce reprezintă în dialectul respectiv doar un fenomen local şi nu reflectă o trăsătură caracteristică a limbii întregului popor nu poate fi pus la baza sistemului de ortografie a limbii literare şi nu poate fi considerat ca normă obligatorie. In legătură cu aceasta, în faţa lingviştilor sovietici se ridică în mod acut sarcina de a studia cu minuţiozitate baza dialectală a limbilor literare cu scriere nouă.

Este neapărat necesar să se creeze un tablou clar al situației actuale a legilor generale de desvoltare a acestor limbi și a interacțiunilor dintre ele și dialectele populare. Un asemenea studiu, poate să ajute la normalizarea scrierii în cazurile în care, într'o anumită limbă, se observă forme și pronunțări paralele pentru aceleași cuvinte sau morfeme, chiar și în cadrul aceluiași dialect. Astfel, de pildă, în dialectele limbii buriat-mongole se observă pronunțarea vocalelor lungi din silabele neinițiale, în cuvintele prepalatale și după vocala «u», când sub forma «ээ», când sub forma «oo» («урээр» și «уроор» — «cu semințe»). In unele cazuri speciale se observă aceleași fenomene și în limba literară cazahă.

Problema scrierii cuvintelor împrumutate este esențială și foarte importantă pentru limbile cu scriere nouă ale popoarelor din U.R.S.S. Cuvintele rusești și cuvintele internaționale care au pătruns în limbile popoarelor din U.R.S.S. prin intermediul limbii ruse, și deseori chiar în forma ortografică sau fonetică rusă au intrat în mod organic în vocabularul acestor limbi, supunându-se tuturor normelor fonetice și lexico-gramaticale și suferind influența legilor interne de desvoltare a limbilor care au împrumutat aceste cuvinte. Se înțelege dela sine că aspectul ortografic și fonetic al numeroaselor cuvinte împrumutate din limba rusă nu poate să nu aibă o mare importanță pentru desvoltarea limbilor naționale din U.R.S.S. — acest lucru se referă la majoritatea terminologiei științifice și social-politice (comunism, leninism, bolșevism, marxism, revoluție etc.) și a numelor celor mai importante personalități istorice (Marx, Engels, Lenin, Stalin, Pușchin, Gorchi etc.), nume care sunt redate în ortografia limbilor națiunilor sovietice socialiste pe cât posibil sub forma ortografică rusă.

Este indiscutabil că în privința ortografiei cuvintelor și termenilor împrumutați este necesar să se respecte legile interne de desvoltare fonetică și lexico-gramaticală care acționează în limba care împrumută, precum și normele care corespund acestor legi. Astfel s'ar putea arăta, pe baza exemplului pe care-l găsim în limbile literare buriat-mongolă și altaică, felul în care s'a ținut seama, în ortografia substantivelor și a adjectivelor împrumutate, de aceste legi interne de desvoltare, precum și de legile fonetice și lexico-gramaticale care sunt active în limba respectivă.

In limba literară buriat-mongolă, terminațiile genului — я, — au căzut cu prilejul împrumutării substantivelor rusești, fapt care se reflectă în ortografia acestei limbi: революци-революция (revoluție), общежити-общежитие (cămin), партиi-партия (partid). In limba literară altaică, însă, aceste terminații ale genului se păstrează: революция, партия, оощежитие. O asemenea formă variată a împrumuturilor din limba rusă se datorește, în amândouă limbile menționate, particularităților acestora: în limba buriat-mongolă, în care accentul cade pe prima silabă, vocalele ultimei silabe cad de obicei; în limba altaică, însă, accentul cade, dimpotrivă, pe ultima silabă, ca și în toate limbile turce; de aceea scrierea buriat-mongolă de tip революции și forma altaică de tip революция sunt pe deplin îndreptățite din punctul de vedere al legilor fonetice și lexico-gramaticale în vigoare în aceste limbi (lipsa categoriei genului gramatical).

Din cauza acelorași legi fonetice și lexico-gramaticale, adjectivele rusești împrumutate, în cursul vieții în comun a Buriat-Mongolilor și Altailor cu poporul rus, primesc o formă diferită în aceste limbi. In limba buriat-mongolă terminațiile adjectivelor împrumutate din limba rusă sunt modificate în mod corespunzător, supunându-se legilor armoniei vocale: национальна-национ-

нальный (național), экономическә-экономический (economic), партийна-партийный (partinic), объективнә-объективный (obiectiv) etc. In limba altaică, însă, aceste adjective au fost adoptate numai în forma genului masculin: комунистический партия-комунистическая партия (partid comunist), автономный область-автономнад область (regiune autonomă) etc. Totuși, în rezolvarea problemei ortografiei cuvintelor împrumutate din limba rusă, există în unele republici și regiuni naționale discordanță, divergență și chiar confuzie. Divergența principală se referă la ortografia cuvintelor împrumutate în cazurile când particularitățile fonetice ale limbilor care împrumută se deosebesc fundamental de structura fonetică a limbii ruse. Acest lucru se referă în deosebi la limbile în care, spre deosebire de limba rusă, domnește armonia vocalică și lipsește gruparea unor consonante în aceeași silabă, ceea ce este caracteristic mai ales pentru cuvintele turce și mongole. In aceste limbi se ridică, bunăoară, problema cum trebue să fie ortografiat cuvântul « tractor ». Conform aspectului fonetic al acestui cuvânt, să zicem, în limba buriat-mongolă, ar trebui să avem o scriere sub forma *taraactar*, din următoarele motive:

1) în această limbă este inadmisibil ca la începutul cuvântului să se întâlnească grupul consonantic *tr*;

2) *a* accentuat din limba rusă este redat printr'un *a* lung, care este transcris *aa*;

3) conform legii armoniei vocalice, *o* din ultima silabă trebue redat sub formă de *a*. De aceea, din punctul de vedere al legilor generale de fonetică ale limbii buriat-mongole, ar fi pe deplin justificat să se scrie acest cuvânt numai sub forma *taraactar*. In realitate, însă, în limba literară buriat-mongolă a fost adoptată grafia *tractor*, adică în forma ortografică rusă, și nu este just să se facă obiecții în această privință. Observăm fenomene analoage și în ortografia multor altor limbi literare ale popoarelor din U.R.S.S. și în jurul unor fenomene de acest fel se discută și astăzi din când în când, deseori într'o formă abstractă scolastică. S'au enunțat două puncte de vedere diametral opuse.

Partizanii « purității » limbilor care împrumută susțin că, în general, forma ortografică rusă nu poate fi luată în considerație. După părerea lor, ortografia unei limbi naționale nu poate avea vreo legătură cu ortografia limbii ruse și nu poate fi amestecată cu sistemul ortografic al acesteia. Pronunțând în felul propriu național cuvântul împrumutat, purtătorii limbii respective nu pot întotdeauna să recunoască acest cuvânt, dacă el va avea în scris forma ortografică rusă. Cei care susțin păstrarea formei ortografice ruse a cuvintelor împrumutate arată că o abatere dela această formă duce la o ruptură de limba rusă a limbii care împrumută (ceea ce ar corespunde tendințelor naționaliștilor burghezi) și, în al doilea rând, o asemenea ruptură va îngreuna însușirea limbii ruse în școlile neruse. Copiii ar fi atunci siliți să-și însușească scrierea cuvântului respectiv sub două forme diferite și contradictorii — națională și rusă.

Această problemă complexă nu poate fi rezolvată într'un singur fel, șablon pentru toate limbile, deși există cu siguranță tendința generală de a apropia de ortografia rusă formele ortografice ale termenilor și numelor proprii împrumutate din limba rusă.

Este necesar să se țină seama în mod concret de specificul național al fiecărei limbi, de particularitățile interne ale structurii ei fonetice și morfologice, de tradiția culturală, de gradul în care poporul respectiv cunoaște limba rusă.

In multe limbi s'a ajuns la o diferențiere ortografică între vechile cuvinte, presovietice, și noile cuvinte, sovietice, împrumutate din limba rusă, cu atât mai mult cu cât sferele logice ale acestor două straturi de împrumuturi sunt foarte depărtate una de cealaltă. In limba bașchiră, de pildă, rusismele asimilate în trecut și-au schimbat forma și se scriu fonetic: картуф-картофель (cartof); кәрпәк-горшок (oală); кирбес-кирпич (cărămidă) etc., cuvintele însă luate din limba rusă literară în epoca sovietică, mai cu seamă termenii social-politici și științifici tehnici, păstrează ortografia rusă în rădăcina sau în tema lor, iar afixele adăugate se supun structurii gramaticale a limbii bașchire: идея, идеяли-идейный (ideologic), идеялылык-идейность (conținut de idei) etc. Același principiu, cu variațiile corespunzătoare care depind de structura limbii, se aplică, de pildă, și în ortografia osetă. In legătură cu unele limbi naționale, de pildă limba moldovenească, armeană, se discută problema apropierii ortografiei în care se scriu termenii internaționali și numele proprii de legile ortografice ruse, precum și problema renunțării la tradiția occidentală în redarea acestor cuvinte (în limba armeană se propune, de pildă, a se scrie « Iaponia » și nu « Djaponia », « fraza » și nu « fraz » etc).

Tot complexul acestor probleme trebue supus unui studiu aprofundat și diferențiat al limbilor — în lumina învățăturii staliniste despre limbă, despre specificul național al limbilor, despre desvoltarea lor — fără a se răsturna legile și normele existente, despre îmbogățirea reciprocă a limbilor națiunilor socialiste în cadrul colaborării dintre ele. Și revista noastră trebue să reflecte aceste cerințe și nevoi ale diferitelor popoare din Uniunea Sovietică.

Actualmente, dat fiind că în toate limbile literare neruse cuvintele împrumutate din limba rusă în perioada sovietică trăiesc într'o anumită formă ortografică de peste un deceniu, nu se poate pune problema unor discuții abstracte, scolastice, cu privire la cel mai adecvat principiu universal de ortografiere a acestor cuvinte împrumutate. Este necesar să se țină seama de ortografierea care s'a format deja în cursul istoriei și care nu are nevoie decât de verificarea și studierea măsurii în care s'a dovedit a fi îndreptățită practic. Nu este de loc necesară modificarea ortografiei existente, pe baza unui principiu, greșit înțeles, al specificului unei anumite limbi naționale. Tot astfel nu există niciun temeiu pentru a ne abține dela modificări necesare, dacă în ortografia existentă apare vreun element care s'a dovedit nejustificat în practică și care împiedecă însușirea și desvoltarea scrierii și vorbirii corecte în limba maternă. De aceea întreaga atenție a lingviștilor sovietici trebue concentrată pentru a studia măsura în care este justificată practic sau nu o anumită ortografie, într'una sau alta din limbile concrete, a cuvintelor împrumutate.

7

Adepții lui Marr au adus prejudicii uriașe desvoltării facultăților sovietice de filologie și școlii medii. In cursul unui șir de ani, mai ales în 1948 și 1949, s'a aplicat în mod forțat în școlile superioare și medii din U.R.S.S. așa numita « noua teorie » a limbii.

Programele universitare pentru disciplinele lingvistice, manualele de « introducere în lingvistică », de « lingvistică generală » erau pătrunse în întregime de teze marriste. In ele se propagau în mod intens și se calificau drept marxiste concepțiile lui Marr și ale elevilor săi, în special ale Acad. I. I. Meșcianinov. Lingviștii ruși din epoca prerevoluționară și toți lingviștii sovietici care nu

susţineau punctele de vedere marriste erau declaraţi reacţionari, idealişti. Temele seminariilor de specialitate, ale lucrărilor de curs şi de diplomă din toate ramurile lingvisticii, erau legate în întregime de « noua teorie »; în felul acesta se urmărea lămurirea şi « desvoltarea » acestei « noi teorii ».

Studenţii nu cunoşteau aproape de loc lucrările remarcabililor lingvişti ruşi, prerevoluţionari şi sovietici. Ei erau educaţi într'o atmosferă de negare a istoriei adevărate a limbilor, istorie pe care adepţii Acad. Marr au substituit-o prin « teoria procesului glotogonic unic » şi prin diferite născociri cu privire la stadialitatea desvoltării lui. Ei nu studiau aproape deloc un material lingvistic concret şi nu puteau studia serios lingvistica decât pe furiş.

Nu numai tratarea şi expunerea materialului de fapte a fost denaturat, dar şi « metoda de cercetare lingvistică » impusă studenţilor era defectuoasă: studenţii au fost obişnuiţi să facă generalizări pripite şi sociologice-vulgare, sugerându-li-se dispreţul faţă de faptele lingvistice, faţă de cunoaşterea profundă a limbii.

« Noua teorie » a limbii nu putea să se răspândească cu ajutorul logicii ei interne, cu ajutorul conţinutului ei, ea s'a impus prin metode aracceeviste. Nicăieri, poate, nu domnea atât de mult « aracceevismul » ca în şcolile superioare. Studenţii erau nevoiţi să accepte fără rezervă, fără cele mai mici raţionamente critice, « adevărurile » care li se serveau.

Problema structurii facultăţilor de filologie, a facultăţilor de limbă şi literatură ale diferitelor institute, problema principiilor de pregătire a cadrelor de lingvişti constitue o problemă combativă, actuală.

Dar nici şcoala medie nu a suferit mai puţin de pe urma « noii teorii » a limbii. Invăţătorii au fost induşi în eroare, desorientaţi, din cauza propovăduitorilor patentaţi şi răsfăţaţi ai « noii teorii » a limbii. « Indreptarul teoretic » principal pentru profesorii de limbă era lucrarea Acad. I. I. Meşcianinov « Părţile propoziţiei şi ale vorbirii ». Această lucrare era popularizată pe scară largă în numeroase articole şi îndreptare, în programe şi în metodici [1].

Toate aceste manuale îndreptare pentru profesorii din şcoala medie cereau analiza « semantică » a propoziţiei, « tratarea sintactică » a tuturor fenomenelor de limbă, precum şi o atenţie deosebită pentru « cuiburile de cuvinte » (potrivit reţetelor lui E. N. Petrova).

Amestecarea gramaticii cu lexicul, pasiunea pentru semantică, dispreţul faţă de morfologie, au avut drept urmare faptul că elevii nu şi-au însuşit nici teoretic, nici practic, structura gramaticală şi vocabularul limbii. Subaprecierea rolului conducător al gramaticii în sistemul lecţiilor de limba rusă a avut ca urmare nivelul scăzut al limbii scrise şi vorbite. Analiza gramaticală, unul din procedeele metodice cele mai importante, care îi ajută pe elevi să-şi însuşească structura gramaticală, era substituită prin aşa zisa analiză semantică, care nu dădea în fond nimic copiilor şi care, în tot cazul, îi îndepărta mai degrabă decât îi apropia pe elevi de limba corectă.

Lucrările tovarăşului Stalin asupra lingvisticii au pus capăt conducerii samavolnice a şcolilor superioare şi medii de către elevii lui Marr. In faţa lingvis-

1 Articolul lui V. I. Berezin, Teoria Acad. I. I. Meşcianinov privitoare la grupele sintactice, « Ruschi iazîc v şcole », 1948, nr. 6; articolul lui N. G. Hromeţ, Bazele lingvistice ale analizei gramaticale. « Ruschi iazîc v şcole », 1949, nr. 2, şi multe altele; vezi îndreptare de metodică (« Culegere de articole cu privire la metodica limbii ruse », redactată de V. A. Dobrosmîslov, ediţia Acad. de Ştiinţe Pedagogice, 1949. V. I. Lebedev, Despre înlăturarea formalismului în analiza gramaticală etc.).

ticii sovietice, ca și în fața școlilor superioare și medii, s'a deschis un drum nou și larg.

Insuflețiți de lucrările tovarășului Stalin, profesorii școlilor superioare și medii au început cu un mare elan creator restructurarea predării limbilor și lingvisticii pe baza învățăturii staliniste despre limbă. S'au revizuit programele universitare pentru cursurile de lingvistică. S'a întocmit un program pentru un curs nou: « Bazele învățăturii staliniste despre limbă », s'au întocmit noi programe referitoare la disciplinele teoretice de bază ale ciclului de lingvistică: « Introducerea în lingvistică » și « Lingvistica generală ».

Consfătuirea unională a profesorilor pentru discipline lingvistice, convocată de Ministerul învățământului superior, a discutat problemele de bază ale predării lingvisticii în lumina învățăturii staliniste. S'a publicat o culegere redactată de Acad. Vinogradov, intitulată « Problemele lingvistice în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin ». Această culegere, deși are greșeli și lipsuri, i-a ajutat mult pe profesorii de discipline lingvistice. Ediția a doua, revizuită, va apărea în curând. Se află sub tipar și se pregătesc manuale pentru diferite cursuri (manuale de gramatică istorică a limbii ruse, de limbă rusă modernă, manuale pentru diferite limbi naționale din Uniunea Sovietică).

S'a schimbat fundamental tematica lucrărilor de diplomă și de curs. In această tematică au fost introduse multe teme bazate direct pe învățătura stalinistă despre limbă. S'a ținut pentru toți studenții cursul: « Bazele învățăturii staliniste despre limbă ».

Dar toate acestea sunt doar primii pași pe drumul restructurării hotărîte a predării lingvisticii în instituțiile de învățământ superior. Problemele importante ale pregătirii cadrelor noi de lingviști, problemele revizuirii planurilor de studii, problemele elaborării unei tematici actuale a disertațiilor, a cursurilor speciale și a seminariilor pentru diferite ramuri ale lingvisticii nu au fost tratate aproape de loc în presa sovietică. Acestor probleme trebue să li se acorde locul cuvenit în revista noastră.

Multe programe de lingvistică, refăcute în grabă, au fost supuse în mod just unei critici aspre și necesită o revizuire radicală. Problemele noilor principii de întocmire a unor cursuri ca: istoria limbii literare, gramatica istorică-comparată a limbilor înrudite, istoria teoriilor lingvistice, și multe altele, cer o examinare creatoare pe scară largă. Sarcina cea mai complexă o constitue întocmirea rapidă a unor manuale de lingvistică bogate în conținut și prețioase sub raport teoretic. Până în prezent nu există încă manuale noi pentru limba rusă modernă, pentru istoria limbii literare ruse, pentru gramatica istorică a limbii ruse, pentru lingvistica generală și manuale pentru numeroase limbi materne ale popoarelor din Uniunea Sovietică. In prelegerile profesorilor școlilor superioare, tezele staliniste se leagă uneori mecanic de materialul lingvistic concret. După o scurtă introducere teoretică urmează, de pildă,expunerea cursului de sintaxă rusă modernă « după Șahmatov », «după Peșcovschi », în funcție de preferințele lectorului. Discuțiile creatoare în jurul problemelor fundamentale ale lingvisticii sovietice nu au pătruns încă în viața școlii superioare.

Atât în universități, cât și în institute de pedagogie se înlătură încet urmările grave ale preponderenței « noii teorii » a limbii, urmările regimului aracceevist.

Intr'un număr de școli superioare, elaborarea noului plan de muncă de cercetare științifică, care trebue să corespundă în primul rând nevoilor școlii superioare, s'a redus doar la excluderea din planuri a temelor marriste. In realitate

însă, desfăşurarea largă a muncii ştiinţifice de cercetare la catedrele de lingvistică este o condiţie necesară pentru îmbunătăţirea generală a predării disciplinelor de lingvistică în şcolile superioare.

Până în prezent nu s'a elaborat încă o tematică a cercetărilor lingvistice.

Intocmirea cu succes a programelor şi manualelor depinde în întregime de rezolvarea problemelor teoretice de bază, ridicate în faţa lingvisticii sovietice de lucrările tovarăşului Stalin. O serie de probleme foarte complexe şi urgente se ivesc în legătură cu elaborarea diferitelor proiecte de program şi cu pregătirea unui manual pentru cursul de lingvistică generală. Critica teoriilor idealiste, diviziunile ştiinţei despre limbă, cuprinsul lor (locul şi conţinutul semaseologiei, al formării cuvintelor, al foneticii), caracterizarea precisă şi completă a raporturilor dintre lexic şi gramatică, dintre morfologie şi sintaxă, tratarea istorică concretă a problemei corelaţiei dintre fondul principal de cuvinte şi vocabular în desvoltarea lor, problema raportului dintre limba literară şi cea populară în diferitele epoci ale istoriei societăţii, modurile de perfecţionare a metodei istorice-comparative, precum şi alte teme şi probleme de lingvistică generală, nu au fost cercetate încă la noi destul de profund. Deocamdată nu avem un număr suficient de articole bogate în conţinut, de popularizare a ştiinţei, referitoare la aceste probleme. Profesorii din şcolile superioare au nevoie de materiale critice referitoare la istoricul diferitelor teorii lingvistice; sunt necesare analize critice ale concepţiilor şi ale diverselor lucrări ale marilor lingvişti ruşi şi străini, care au exercitat o influenţă asupra desvoltării ştiinţei lingvistice.

In faţa autorilor de programe şi manuale de istorie a limbilor se ridică în mod acut problema periodizării, legată de problema legilor interne de desvoltare a limbii. De mari greutăţi se lovesc şi cei care lucrează la cursurile de gramatică: există deosebit de multe elemente problematice şi nestudiate în sintaxă (definirea noţiunii de propoziţie şi, în legătură cu aceasta, clasificarea propoziţiilor, sintaxa grupurilor de cuvinte).

Revista noastră trebue să organizeze o examinare largă a cuprinsului şi a felului în care se tratează disciplinele principale ale lingvisticii în şcolile superioare, ruse şi naţionale, să dea o orientare muncii de cercetare ştiinţifică în domeniul lingvisticii în universităţi şi institute pedagogice.

O intensă muncă de restructurare a metodelor de predare a limbilor se desfăşoară în şcoala medie.

Sesiunea comună din Noembrie 1950 a Secţiei de literatură şi limbă a Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. şi a Academiei de Ştiinţe Pedagogice a R.S.F.S.R., închinată lucrărilor tovarăşului Stalin cu privire la lingvistică şi problemelor de predare a limbilor în şcoala sovietică, a demascat lipsurile principale în munca profesorilor de limbi dela şcoala medie şi a trasat căile restructurării radicale a acestei munci. S'au luat o serie de măsuri care să vină în ajutor profesorilor în vederea aplicării hotărîrilor sesiunii.

S'au ţinut multe prelegeri şi referate, s'au publicat programe revizuite, metodici cu privire la predarea limbii ruse. A crescut interesul faţă de problemele de ortografie şi faţă de metodica de predare a unei expuneri într'o limbă

corectă. Au apărut manuale prelucrate şi manuale noi privitoare la teoria şi metodica ortografiei [1].

Consfătuirea profesorilor de limba rusă din R.S.F.S.R. (29 Ianuarie — 2 Februarie 1951), materialele cu concluziile anului de muncă ce a urmat după apariţia lucrărilor tovarăşului Stalin, conferinţele republicane şi regionale şi consfătuirile profesorilor de limbă au arătat că în faţa şcolii stau încă o serie de probleme nerezolvate, din domeniul predării limbii ruse şi a altor limbi naţionale. Sunt aceleaşi probleme care frământă pe profesorul şcolii medii: relaţiile dintre lexic şi gramatică, dintre sintaxă şi morfologie, locul semasiologiei, al foneticii, al formării cuvintelor în sistemul general de lingvistică, multe probleme practice de corelaţie dintre fondul principal de cuvinte şi vocabular, problema istorismului în şcoală, principiile de analiză a limbii şi a stilului operelor literare.

Corpul didactic are nevoie de un mare ajutor teoretic, dar acest ajutor teoretic trebue să aibă un caracter concret; tezele teoretice principale trebue desvăluite pe baza unor teme lingvistice concrete, care fac parte din programa analitică. Profesorii se lovesc de greutatea concretizării, a aplicării practice a tezelor principiale generale de lingvistică marxistă pe care ei le-au studiat şi le-au asimilat. Pe profesori îi frământă, de pildă, probleme de felul următor: cum trebue clasificate propoziţiile, cum trebue definite părţile secundare ale propoziţiei şi cum trebue explicate tipurile de legături sintactice care nu se încadrează în schema lor, care este corelaţia şi interacţiunea dintre părţile propoziţiei şi părţile vorbirii, cum trebue legat materialul morfologic de cel sintactic, ce loc revine analizei structurii cuvintelor, cum trebue înţeles şi explicat rolul sistemului fonetic al limbii în structura ei, cum trebue analizată limba unei anumite opere literare, care este deosebirea dintre limba şi stilul scriitorului. O mulţime de probleme se ridică înaintea învăţătorului şi nu la toate el poate găsi răspunsuri mulţumitoare în revistele noastre metodologice. Aceste reviste sunt foarte sărace în articole care să trateze problemele concrete de pe poziţiile teoriei generale a ştiinţei marxiste despre limbă.

Unii profesori trag concluzii greşite din critica influenţei marriste asupra practicii şcolare. Ei subapreciază lecţiile lexicale, nu se preocupă ca elevii să înţeleagă textul analizat, temându-se de un interes prea mare pentru semantică, despart în analiza propoziţiei grupuri de cuvinte inseparabile, căutând să analizeze toate, cuvânt cu cuvânt, nu se ocupă de aşa zisa muncă « etimologică », adică de studiul structurii morfologice a cuvintelor şi a raporturilor şi legăturilor lor morfologice şi creatoare de cuvinte.

---

[1] De pildă, Bazele ortografiei ruse, de A. N. Gvozdev, Ortografia rusă, de A. B. Şapiro, Metodica punctuaţiei de S. I. Abacumov, prelucrată de E. I. Co nevschi, Predarea ortografiei în şcoală, de M. V. Uşacov, Exerciţii de ortografie, de acelaşi autor.

A apărut o culegere completă de tabele intuitive privitoare la gramatică şi ortografie; în curând vor apare alte două. O mare importanţă are noua ediţie revăzută a dicţionarului ortografic al lui D. N. Uşacov şi S. E. Criucicov; acesta constitue unul din mijloacele importante pentru unificarea ortografiei pe care o aşteptau învăţătorii de mult timp şi pentru introducerea unui regim ortografic unic. Au fost din nou prelucrate programele pentru şcolile pedagogice şi a fost întocmită o metodică pentru aceste programe.

Pentru prima dată în istoria şcoalei noastre s'au întocmit programele de limba rusă pentru clasele VIII—X (în curând va apărea un manual adaptat la această programă).

S'au scris articole şi broşuri despre munca legată de vocabular în şcoală, dar studii independente şi articole călăuzitoare, închinate problemelor studiului structurii gramaticale în şcoală, din punctul de vedere al învăţăturii staliniste despre limbă, nu există aproape de loc. Se pune acut problema unui nou manual de limba rusă pentru şcoala medie.

Una din sarcinile cele mai importante ale lingviştilor sovietici este să ajute la restructurarea predării limbii ruse în şcolile neruse. In aceste şcoli predarea limbii ruse trebue să se ridice la nivelul ştiinţific cuvenit.

Este necesar să se înlăture ruptura care mai există încă între gramatica ştiinţifică şi cea şcolară. Mulţi s'au obişnuit cu acest fapt, pe care îl consideră ca ceva normal. Se ştie, de pildă, că schema dogmatică tradiţională a părţilor secundare ale propoziţiei, care se predă la şcoală, nu corespunde nivelului ştiinţei actuale, că clasificarea propoziţiilor, în special a celor compuse, este amestecată în manualul şcolar cu diferite trăsături caracteristice ale propoziţiei etc. Dar « simplificarea materialului » poate duce la denaturări şi vulgarizări. Răspunderea pentru aceasta o au în mare măsură instituţiile noastre de cercetare ştiinţifică care nu ajută pe metodicieni şi pe învăţători să se orienteze în problemele de gramatică litigioase şi nerezolvate.

Cei mai mari lingvişti şi metodicieni ruşi: Buslaev, Uşinschi, Sreznevschi, Fortunatov, Şahmatov, Scerba şi alţii, constatând ruptura dintre gramatica şcolară şi cea ştiinţifică, au îndemnat ca această ruptură să fie lichidată şi să se alcătuiască o gramatică şcolară pe baze ştiinţifice. Invăţătura stalinistă despre limbă nu poate să nu găsească o reflectare în îndrumările de limbă pentru şcolile medii.

La munca intensă care se desfăşoară acum pentru revizuirea programelor analitice şi a manualelor de limba rusă, trebue să ia parte şi lingviştii teoreticieni.

Ajutorul lor este necesar şi în domeniul problemelor legate de desvoltarea vorbirii elevilor. Perioada petrecută la şcoală este o perioadă în care se formează, în primul rând, deprinderile vorbirii. Pentru a influenţa desvoltarea vorbirii elevilor trebue să se cunoască tendinţele generale şi legile de desvoltare ale vorbirii copilului, trebue să se cunoască bazele ştiinţifice ale psihologiei vorbirii copilului, precum şi cercetările lingvistice legate de studiul limbii copilului şi a adolescentului. Din păcate, aceste probleme sunt insuficient tratate în U.R.S.S. Nu există monografii cuprinzătoare şi au apărut numai prea puţine articole serioase despre această temă (cu excepţia studiilor în două volume ale lui A. N. Gvozdev, în care sunt expuse teze foarte discutabile).

Procesele de însuşire a vorbirii de către copiii surdo-muţi, arieraţi, necesită un studiu profund şi o tratare teoretică.

Academia de Ştiinţe Pedagogice trebue să organizeze larg planificat, cu avânt sovietic şi profunzime, această muncă, dar concursul teoretic trebue să-l dea şi lingviştii, specialişti în problemele de lingvistică generală.

Revista noastră trebue să pună şi să trateze problemele teoretice ale lingvisticii, cele mai actuale pentru practica şcolară.

Iată cât de ample şi de variate sunt sarcinile lingvisticii sovietice. Ele determină şi sarcinile revistei noastre. Toate sunt subordonate unui singur scop principal — a aplica marxismul în ştiinţa limbii şi a face lingvistica sovietică demnă de marea epocă stalinistă. Opera lui I. V. Stalin « Marxismul şi problemele lingvisticii » este un minunat model clasic de marxism creator, un program de desvoltare creatoare a ştiinţei noastre, un izvor nesecat de idei şi indicaţii profunde pentru toţi lingviştii lumii. Această operă este stindardul revistei noastre şi steaua ei călăuzitoare.

STUDII ȘI CERCETĂRI LINGVISTICE

Tomul III, 1952

CORELAȚIA DE TIMBRU A CONSOANELOR ROTUNJITE ȘI NEROTUNJITE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

DE

ACADEMICIAN PROF. EMIL PETROVICI

După apariția genialei lucrări a lui I. V. Stalin, « Marxismul și problemele lingvisticii », în fața lingviștilor se pune și problema revizuirii principiilor care stau la temelia studiului sunetelor limbii, a foneticii, precum și a cercetării sunetelor limbii considerate sub aspectul lor fonologic, ca foneme, ca sunete ale limbii având puterea de a deosebi cuvintele unul de altul, fiecare cu sensul său și cu funcția sa gramaticală determinată. Cercetătorii din domeniul științei limbii vor desbate, în lumina tezelor staliniste despre limbă, problema valabilității din punct de vedere marxist a noțiunii de fonem, apărută în lingvistica rusă dinainte de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, și desvoltată, după revoluție în cercurile lingvistice dela Leningrad și Moscova. Poate fi oare așezată pe temelii marxiste acea ramură a foneticii, numită fonologie, care studiază sunetele limbii din punctul de vedere al funcției lor de a deosebi cuvintele și formele gramaticale?

Lingviștii sovietici, în cursul desbaterilor care au urmat apariției lucrării lui I. V. Stalin « Marxismul și problemele lingvisticii », au subliniat în repetate rânduri importanța pentru lingviștii care se străduesc să introducă marxismul în lingvistică, de a considera și latura fonetică a faptelor lingvistice, precum și aspectul fonologic sub care se prezintă sistemul fonetic, al sunetelor limbii, sarcină ce decurge din sarcina principală pe care a pus-o I. V. Stalin lingviștilor, anume « studierea legilor interne de desvoltare a limbii... »[1].

In lucrările lui I.V. Stalin nu se vorbește direct despre fonetică. A deduce de aici că studiul foneticii e fără nicio importanță înseamnă a nu pătrunde esența învățăturii staliniste despre limbă. Limba este învelișul material al gândirii umane. « Orice gânduri ar lua naștere în capul omului — scrie tovarășul Stalin — ele pot să se nască și să existe numai pe baza materialului limbii, pe baza termenilor și frazelor limbii. Gânduri nude, libere de materialul limbii, libere de « materia naturală » a limbii nu există. « Limba este realitatea nemijlocită a gândirii » (Marx). Realitatea gândirii se manifestă în limbă. Numai idealiștii pot vorbi despre o gândire nelegată de « materia naturală » a limbii, despre gândire fără limbă »[2].

---

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii, Ed. P.M.R., 1950, p. 31.

[2] I. Stalin, op. cit., p. 41.

E evident că « materia naturală » a limbii, în ultima analiză, e constituită din sunete. Sunetele limbii, formând în înşiruirea lor consecutivă cuvinte, forme gramaticale şi fraze, constitue învelişul material, sonor al gândurilor umane. « A ignora acest înveliş sonor, a renunţa la studierea lui pot numai idealiştii, care socotesc că e posibil să se ocupe cu semantica pură » — susţine foarte just lingvistul sovietic O. H. Ţaher [1].

E clar că I.V.Stalin consideră că una din sarcinile lingvisticii este şi studiul foneticii. Aceasta rezultă şi din faptul că I. V. Stalin recomandă în lingvistică întrebuinţarea metodei istorice-comparative, care îndeamnă la studiul limbilor, la studiul materiei naturale a limbii, deci şi al sunetelor limbii [2]. Unul din capitolele principale ale lingvisticii istorice-comparative este acela al foneticii istorice, urmat de acela al gramaticii istorice şi al lexicologiei istorice [3].

Fonetica nu se poate însă mulţumi numai cu studiul fiziologic şi acustic al sunetelor limbii. In cazul acesta ea n'ar mai fi o disciplină lingvistică, ci ar face parte din ştiinţele naturii. Fonetica, formând un capitol foarte important al lingvisticii, împreună cu gramatica (morfologia şi sintaxa) şi cu lexicologia, trebue să fie o ştiinţă socială.

Ea trebue să studieze sunetele limbii ca mijloace care servesc comunicării între oameni, deci în funcţia lor de a deosebi cuvintele şi formele gramaticale. Sunetele limbii considerate în această funcţie a lor se numesc foneme. Dar studiul sistemului fonemelor, numit şi fonologie, nu poate fi rupt — cum fac fonologii ţărilor burgheze şi structuraliştii — de fiziologia sunetelor [4]. Fonetica nu trebue redusă prin urmare numai la fiziologia sunetelor (antropofonică), ci ea trebue să îmbrăţişeze, ca un capitol al ei egal de important, şi fonologia, studiul sistemului fonemelor al unei limbi, al unui grup de limbi sau al limbilor în general [5].

Fonemele unei limbi nu se prezintă ca o aglomerare haotică de sunete, ci, dimpotrivă, ele formează un sistem, în interiorul căruia pot fi descoperite grupuri de foneme care îşi corespund, care constitue serii corelative regulate, astfel încât între fonemele unei limbi există o strânsă interdependenţă. De aceea putem vorbi de structura fonologică a limbilor, întocmai cum vorbim de structura lor gramaticală. Ca aceasta din urmă, şi structura fonologică este rezultatul unei îndelungate munci de abstractizare a gândirii umane [6]. Structura fonologică a unei limbi constitue temelia pe care se reazimă gramatica limbii respective, căci morfologia se întemeiază aproape în întregime pe opoziţii fonologice, morfemele fiind constituite din foneme; opoziţia dintre foneme deosebeşte diferitele forme gramaticale.

Dar opoziţia dintre foneme deosebeşte şi cuvintele unele de altele. Fonologia trebue deci aşezată şi la baza lexicologiei. In general studiul limbii trebue făcut în următoarea ordine: fiziologia sunetelor limbii (antropofonica), fonologia (studiul sistemului fonemelor), gramatica (morfologia şi sintaxa), lexicologia (cu derivaţia şi semantica).

---

[1] O. H. Ţaher, Fonetica în lumina învăţăturii lui I. V. Stalin despre limbă, « Inostrannîe iazîchi v şcole, 1951, Nr. 3, p. 23.

[2] I. Stalin, op. cit., p. 135.

[3] V. V. Vinogradov, Noţiunea legilor interne de desvoltare a limbii în sistemul general al lingvisticii marxiste, « Voprosî iazîcoznania », 1952, Nr. 2, p. 43.

[4] Termenul de fiziologia sunetelor este impropriu, deoarece studiul sunetelor limbii include şi analiza însuşirilor acustice ale acestora. De aceea unii întrebuinţează, în loc de fiziologia sunetelor, termenul de « antropofonică ».

[5] O. H. Ţaher, op. cit., p. 25.

[6] I. Stalin, op. cit., p. 25.

Sunetele limbii, în cursul vorbirii, se prezintă sub nenumărate nuanţe, determinate de vecinătatea altor sunete şi de poziţia sunetului în cuvânt. Aceste nuanţe numeroase pot fi reduse sau — mai just — munca de abstractizare a gândirii umane le-a redus în cursul veacurilor la un anumit număr de tipuri de sunete, existente real într'o poziţie în care sunetele sunt condiţionate în cel mai mic grad de sunetele vecine sau de situaţia lor în cuvânt, într'o aşa numită poziţie tare (forte)[1]. Tipul acesta al sunetului limbii se realizează în poziţie slabă, în numeroase nuanţe numite variaţii şi variante [2]. Tipul fundamental (cel care apare în poziţie tare), împreună cu variaţiile şi variantele lui (care apar în poziţie slabă), constitue fonemul, având funcţia de a deosebi cuvintele şi formele gramaticale [3]. Fonemul constitue deci o abstractizare şi o generalizare în conştiinţa socială a unei realităţi fonetice complexe.

Foneticianul fonologist constată în interiorul sistemului fonemelor unei limbi regularităţi, corespondenţe, corelaţii şi o strânsă interdependenţă, rezultat al aceleiaşi munci de abstractizare, de generalizare şi de sistematizare a gândirii umane care se manifestă şi în gramatică. De aceea cu drept cuvânt fonologia poate fi numită o « gramatică » a sunetelor limbii [4].

Fonologia nu trebue însă să ducă la construcţii artificiale, la scheme formale, lipsite de viaţă, rupte de realitatea fonetică, de istoria limbii, aşa cum s'a întâmplat în ţările burgheze, unde, plecând dela fonologia ruptă de antropofonică, considerând în mod metafizic schemele stabilite de ea ca ceva absolut fix, imobil, static, s'a ajuns la antiistorismul total al structuralismului.

După cum reiese — cred — şi din prezentul articol, realitatea fonologică este ca totul în natură şi în societate, un fenomen în veşnică devenire, în necontenită desvoltare, neprezentând linii de separaţie absolut precise, metafizice.

Aceasta explică de ce sistemul fonologic al uneia şi aceleiaşi limbi este prezentat de fonologişti în moduri diferite. Unul dă prea mare importanţă elementelor păstrate dintr'o perioadă mai veche a limbii; altul dă o descriere absolut statică a situaţiei fonologice actuale, fără a ţine seamă de elementele vechi sau de cele în devenire. O bună prezentare a sistemului fonologic al unei limbi trebue să dea atenţia cuvenită atât resturilor unor etape mai vechi de desvoltare a sistemului fonologic al limbii respective, cât şi tendinţelor fonologice noi care pot fi stabilite în sistemul fonologic actual al unei limbi date. Prezentarea sistemului fonologic al unei limbi trebue să fie dinamică, nu statică.

Aceasta este valabil şi atunci când e vorba de un fonem oarecare. Am văzut că fonemul reprezintă un tip în care intră atât tipul fundamental al fonemului, cât şi nuanţele,variantele lui determinate de mediul fonetic. Dar într'un cuvânt ca *mîńĕ* (să), « mâne » (transcrierea fonetică a unei rostiri ardeleneşti) nu e chiar aşa de uşor de stabilit dacă *ń* este o variantă a fonemului *n* determinată de vocala următoare, sau, invers, *ĕ* [5] este o variantă determinată de consoana muiată *ń*, precedentă. Totuşi, având în vedere că *ń* se întâlneşte şi neurmat de nicio vocală la sfârşit de cuvânt (de exemplu *ań* « ani »), unde serveşte la deosebirea unei forme

---

[1] « Studii şi cercetări lingvistice », I, fasc. 2, p. 171.

[2] Ibidem. p. 181.

[3] Variantele sunt modificări comune a două (sau mai multe foneme). Ele constitue adevărate omonime (omofone) ale fonemelor. Două foneme realizate într'o singură variantă comună nu mai pot deosebi cuvintele. « Studii şi cercetări lingvistice », loc. cit.

[4] Caracterizare făcută de Acad. Iorgu Iordan.

[5] Vocala *ĕ* este intermediară între *ă* şi *e*, câteodată foarte apropiată de *ă*, cu care se poate confunda. Se aud adeseori rostiri ca *să mîńă* pentru « să mâne ».

gramaticale de alta (*an* sg. — *ań* pl.), consoana muiată *ń* constitue un fonem deosebit de *n* nemuiat (cel puţin în poziţie finală). Vocala *ĕ* n'o întâlnim niciodată în graiurile ardeleneşti neprecedată de o consoană muiată (de exemplu, la început de cuvânt). Aşa dar în cuvântul *mîńĕ* (rostit şi *mîńă*, *mîńe*), *ń* reprezintă tipul fundamental al fonemului *ń*. In ce priveşte pe *ĕ* (care este rostit şi *ă* sau *e*), el este o variantă (mai corect variaţie) a fonemului-vocală care apare sub formele *ĕ*, *ă*, *e*. Care e tipul fundamental al acestei vocale? Fără îndoială *ă*, deoarece îl întâlnim şi la început de cuvânt, deci neinfluenţat de vreo consoană precedentă. Deosebirea, din punct de vedere fonologic, între *mînă* « mână » şi *mîńă* « (să) mâne » constă în aceea că, în silaba a doua, primul cuvânt are fonemul *n*, iar al doilea, fonemul *ń*. Fonemul-vocală al silabei a doua este *ă*, care se realizează, şi după consoane muiate, de obicei ca *ĕ* sau ca *e* (dar poate rămânea şi *ă*). A pretinde că în cuvântul *mîńĕ*, *ń* este numai o nuanţă a lui *n*, condiţionată de *e* următor, înseamnă a face o constatare justă, dar valabilă pentru o etapă mai veche de desvoltare a limbii române (sau mai just a graiului respectiv din Ardeal). A existat o epocă în care în limba română nu se întâlnea niciun *n* muiat neurmat de o vocală palatală, deoarece *i* final nu dispăruse încă, ci forma încă silabă. De asemenea *e* se întâlnea încă în poziţie tare (forte), adică neprecedat de vreo consoană, la început de cuvânt. Abia mai târziu, sub influenţa slavă, s'a desvoltat un iod înaintea lui *e* iniţial. In acea epocă, vocala *e* constituia un fonem, pe când *ń* muiat, având de altfel un grad foarte slab de înmuiere, era numai o variantă (variaţie) a lui *n*, determinată de vocala palatală următoare [1]. E un anacronism inadmisibil de a prezenta o realitate fonologică de acum câteva veacuri ca fiind valabilă în zilele noastre.

Cele spuse mai sus despre *mînă-mîńĕ* (*mîńă*) sunt adevărate pentru graiurile din Ardeal (şi Banat). Dar, de pildă, în Muntenia avem oare aceeaşi situaţie? Aci cuvântul *(să) mâne* se rosteşte *(să) mîne*, *mîn̂e*, *mîn̂ie*, *mîn̂iĕ*, cu un grad foarte slab de înmuiere a lui *n*. Şi aici însă există fonemul *ń*, e adevărat mai puţin muiat ca în Ardeal şi Banat, dar având un timbru *i* tot aşa de perceptibil ca în provinciile amintite. Şi aici formele *an-ań* se deosebesc prin opoziţia *n-ń*. Nici în Muntenia vocala *e* nu se întâlneşte în poziţie tare, la început de cuvânt. E clar că între situaţia fonologică din Ardeal şi cea din Muntenia nu există nicio deosebire (în ce priveşte pe *ń* ca fonem şi *e* ca variantă). Deosebirea e numai de ordin fonetic, deci priveşte realizarea concretă, amănuntele fiziologice ale articulării fonemului *ń* şi a variantei (variaţiei) *e*, *ĕ*.

In limba literară, în limba vorbită de oamenii instruiţi, având la bază în primul rând graiul muntenesc, se petrece sub ochii noştri o schimbare în relaţiile dintre foneme. Datorită numeroşilor termeni internaţionali, neologismelor care încep cu *e*,

---

[1] Inainte de secolul al XV-lea exista în toate graiurile româneşti un *ń* palatal, provenit din *n* urmat de iod, care nu se confunda cu *n* abia muiat urmat de vocalele seriei anterioare. Verbul *vine* se deosebea net de substantivul *vińe* « vie » prin opoziţia *n - ń* (palatal). Acest *ń* (palatal) a trecut, prin secolul al XV-lea, la *i̯* în graiurile dacoromâne, cu excepţia celor din Banat şi Hunedoara. In schimb, astăzi, în Banat, atât verbul cât şi substantivul se rostesc *vińe*, sunt omonime (omofone).

Şi limbile slave, într'o etapă mai veche a desvoltării lor, aveau înaintea vocalelor seriei anterioare numai consoane « semimuiate », vezi notele profesorului P. S. Cuznetov la traducerea cărţii lui A. Meillet, « Obşceslavianschii iazîc » (« Limba slavă comună »), 1951, p. 427. Un *n* urmat de *e* era deci numai semimuiat, nu ca, de pildă, astăzi în limba rusă, în schimb şi limbile slave posedau în acea epocă un *ń* (palatal), provenit din *n* urmat de iod. Acest *ń* din elementele slave ale limbii române s'a confundat cu *ń* romanic şi, împreună cu acesta, a devenit, în preajma secolului al XV-lea, *i̯*: sl. ***kladnja*** > rom. *clańe* (în Banat) > ***claie***.

vocala *e* se întâlneşte în foarte numeroase cazuri în poziţie tare (forte). In limba literară există prin urmare fonemul *e*. Intr'un cuvânt ca *mîne* din limba literară, mai putem oare vorbi de fonemul *ń* şi de varianta *e* a fonemului-vocală *ă*, sau mai degrabă de un *n* foarte puţin muiat, variantă a lui *n* determinată de *e* următor care e un fonem deosebit de *ă*? In limba literară *mînă* se deosebeşte de *mîne* prin opoziţia *ă-e*.

Echilibrul fonologic al unei limbi oarecare într'o etapă anumită de desvoltare este deci foarte labil, mai ales dacă se iau în considerare graiurile ei teritoriale. Faptele prezentate în acest articol în legătură cu consoanele rotunjite confirmă cele spuse mai sus.

Articolul de faţă este o continuare şi o completare a articolului intitulat « Corelaţia de timbru a consoanelor dure şi moi în limba română »[1]. In amândouă articolele sunt prezentate fapte privind sistemul fonologic în primul rând al graiurilor teritoriale româneşti şi mai puţin al limbii comune (literare). Din aceste fapte prezentate şi interpretate în cele două articole, reiese că graiurile româneşti nu au toate acelaşi număr de foneme, nu au o structură fonologică absolut identică. Precum a arătat I. V. Stalin [2], dialectele locale (« teritoriale ») au o structură gramaticală proprie (deosebindu-se astfel de dialectele « de clasă », de jargoanele care servesc o restrânsă pătură socială, care n'au structură gramaticală proprie). De asemenea dialectele teritoriale au şi structură fonologică proprie. Cum dela un graiu la altul există deosebiri în structura gramaticală, e firesc ca deosebiri morfologice să fie determinate de deosebiri în structura fonologică a graiurilor respective. Vom vedea aceasta şi în ceea ce priveşte consoanele pe care le numim rotunjite.

Consoanele rotunjite (labializate) se produc prin adăugirea la articulaţia proprie a unei consoane, a unei articulaţii suplementare, simultane, anume proiectarea înainte (ţuguierea) şi rotunjirea buzelor ca pentru rostirea unui *u*. Rotunjirea (labializarea) coboară tonul fundamental al consoanei şi-i dă un timbru care aminteşte pe acela al lui *u*. Labializarea consoanelor e un fenomen analog cu acela al înmuierii, al palatalizării consoanelor, care constă în articulaţia suplementară, simultană cu articulaţia proprie a consoanei, a dosului limbii la palatul tare, ceea ce ridică tonul fundamental al consoanei muiate şi-i dă un timbru care aminteşte pe acela al lui *i*.

Orice consoană urmată de un *i* este însoţită, în cursul duratei ei, de articulaţia lui *i* următor, adică de ridicarea dosului limbii spre palatul tare. De asemenea orice consoană urmată de un *u* este însoţită de rotunjirea buzelor, caracteristică lui *u* următor. Fenomenul acesta se produce automat, în mod obligator. De aceea el trece neobservat sau e considerat ca dela sine înţeles. Consoanele urmate de *i* sau de *u* nici nu pot fi articulate altfel.

Se poate prezenta însă cazul ca o consoană să nu fie urmată de nicio vocală, să fie aşezată la sfârşitul cuvântului, să închidă ultima silabă a unui cuvânt, şi totuşi să fie însoţită de articulaţia suplementară a lui *u* sau a lui *i*, adică să fie rotunjită, respectiv muiată. In cazul acesta fenomenul rotunjirii sau al înmuierii nu mai trece neobservat. Il constată nu numai lingviştii, ci şi subiecţii vorbitori, chiar cei neştiutori de carte.

Vom începe articolul nostru cu prezentarea consoanelor rotunjite finale, deoarece acestea pot fi mai uşor sezisate, din motivul expus mai sus.

---

[1] Apărut în « Studii şi cercetări lingvistice », 1950, I, fasc. 2, p. 172 şi urm.
[2] I. Stalin, op. cit., p. 45.

In unele graiuri teritoriale româneşti (enumerarea lor o vom face mai jos) de pildă un *t* rotunjit (labializat) final este format prin ocluziunea dentală, caracteristică acestei consoane, însoţită de ţuguierea şi rotunjirea simultană a buzelor. Prin aceasta în momentul exploziei lui *t*, oricât de slabă ar fi ea, curentul de aer ce iese printre buzele ţuguiate produce un uşor sgomot de fricţiune având timbrul *u*. Acelaşi lucru este adevărat şi pentru alte consoane, ca *s*, *z*, *ş*, *n*, *d*, etc. Chiar şi consoanele bilabiale (*p*, *b*, *m*) şi labio-dentale (*f*, *v*) pot fi însoţite de rotunjirea buzelor. Astfel un *p* final rotunjit se produce prin închiderea buzelor, care formează o ocluziune bilabială şi care în acelaşi timp sunt ţuguiate şi rotunjite ca pentru rostirea unui *u*. Impresia acustică pe care o fac consoanele finale rotunjite este aceea a unei consoane finale urmate de un *u* foarte scurt, nesilabic, surd, adică lipsit de vibraţiile coardelor vocale, întocmai cum consoanele finale muiate par a fi urmate în limba comună românească, de un *i* foarte scurt, nesilabic, surd. « Atlasul lingvistic român » (A.L.R.) a notat cele două categorii de consoane, adăugându-le un *u* sau *i* mic, aşezat sus la dreapta consoanei (de exemplu, $scap^{u}$ şi $scap^{i}$) [1]. In transcrierea fonetică (şi fonologică) rotunjirea (labializarea) se notează de obicei printr'un cerculeţ, prin care se indică gradele, simbolizând rotunjirea buzelor, aşezat sus, la dreapta consoanei (de exemplu, p°, t°), iar înmuierea prin semnul cu care se indică minutele, aşezat deasupra sau la dreapta consoanei (p', t').

Poziţia limbii la formarea consoanelor rotunjite, judecând după faptul că anchetatorii au notat-o printr'un *u* mic pus la umărul consoanei, pare a fi aceea a unui *u*, ceea ce înseamnă că, concomitent cu ţuguierea şi rotunjirea buzelor, se ridică şi rădăcina limbii spre vălul palatului. Totuşi, precum vom vedea mai jos, în timpul articulării unei consoane labializate, dosul limbii se poate ridica spre palatul tare ca pentru un *i*; cu alte cuvinte, există consoane muiate şi în acelaşi timp rotunjite (labializate). Deci, pentru consoanele finale rotunjite (labializate) este caracteristică ţuguierea şi rotunjirea buzelor, indiferent de poziţia limbii.

De asemenea rotunjirea (labializarea) consoanelor finale nu este o însuşire numai a acelor consoane finale care au un caracter exploziv. Mi s'a întâmplat foarte des, în cursul anchetelor făcute pentru A.L.R., ca să notez pe fişă două forme. (Aceasta se întâmpla de obiceiu la începutul anchetei în localitatea respectivă). Prima formă notată avea o consoană finală nelabializată. Pe fişă adăugam observaţia că prima formă am notat-o fără a-l privi pe informator, iar a doua după ce, la repetarea răspunsului, l-am privit şi am văzut rotunjirea, ţuguierea buzelor. Aici rotunjirea nu era mai redusă ca de obiceiu, ci consoana finală rotunjită era articulată atât de slab, mai ales în partea ei finală explozivă, încât, dacă anchetatorul nu era prevenit, nu auzea timbrul *u* caracteristic acestei categorii de consoane. Pe urmă, în cursul anchetei, fiind prevenit, percepeam consoanele rotunjite, chiar fără să văd buzele subiectului. E adevărat că în acest caz gradul de perceptibilitate era foarte redus, din cauza caracterului neexploziv al acestor consoane. Gradele acestea reduse de perceptibilitate a timbrului labial al consoanelor finale sânt notate în A.L.R. printr'un *u* mic, aşezat, după consoană, într'un cerc incomplet, care, la o perceptibilitate şi mai slabă, este tăiat cu o linie orizontală.

De existenţa consoanelor finale rotunjite îşi dau foarte bine seama vorbitorii diferitelor graiuri populare, chiar şi neştiutorii de carte. Adeseori mi s'a spus:

[1] Pentru a indica lipsa sonorităţii, sub aceşti *u* şi *i* mici A.L.R. aşează o liniuţă verticală, care nu poate fi redată la tipar.

Noi zicem a fost^{u}, *nu ca cei din* (satul cutare), *am fost*^{î}. In cuvântul din urmă, subiectul pronunţa consoana *t* cu o explozie puternică, fără rotunjirea buzelor, pentru ca în felul acesta să facă să se audă mai bine timbrul *î* şi nu *u* al (consoanei finale). Ştiutorii de carte m'au făcut adeseori atent să scriu la sfârşitul cuvântului un « *u* scurt », aşa cum se scria mai demult. Un cioban din satul Galeş, comuna Sălişte, raionul Sibiu, regreta că numele satului nu se mai scrie ca în copilăria lui, când a învăţat carte, *Galeşiu* « cu *i* şi cu *u* scurt, aşa cum se rosteşte ». (Intr'adevăr, în regiunea Sibiu, *ş* e totdeauna muiat, iar la sfârşitul cuvântului, în formele gramaticale pe care le vom înşira mai jos, e în acelaşi timp şi rotunjit). Acelaşi cioban pretindea că numai « Ţiganii »[1] rostesc am *dat*^{î} *Galeş*^{î} *om*^{î}, în loc de *am dat*^{u}, *Galeş*^{iu}, *om*^{u}.

Existenţa consoanelor finale labializate a fost semnalată demult de dialectologi şi lingvişti[2]. Până la apariţia « Atlasului lingvistic român » nu se cunoştea însă decât foarte vag răspândirea pe teren a fenomenului. Cei mai mulţi dintre cercetători n'au recunoscut natura acestor consoane. Se vorbea de obiceiu de *u* scurt sau de *u* şoptit. Totuşi unii, ca de pildă Philippide, au văzut just că e vorba de rotunjirea buzelor în timpul articulării consoanei finale. Inregistrările făcute la aparatele fonetice, ca acelea ale lui Rosetti[3], au dovedit că pretinsul *u* final nu există, cum nu există niciun *i* scurt, şoptit, final după consoanele finale muiate. Inaintea unui pseudo *u* final avem o consoană finală rotunjită (labializată), cum înaintea unui pseudo *i* final avem o consoană finală muiată.

La aparatele de înregistrare, consoanele finale rotunjite dau, în ce priveşte regimul suflului şi sonoritatea, aceleaşi traseuri ca cele nerotunjite. Captându-se suflul fonator cu ajutorul unei pâlnii, iar vibraţiile coardelor vocale cu ajutorul unui explorator al laringelui, se obţin înregistrări care nu lasă să se bănuiască existenţa unor consoane rotunjite.

Cei care au încercat să studieze la aparatele fonetice aceste consoane au plecat dela ideea greşită, ca de pildă Al. Rosetti, că după aceste consoane finale ar trebui să existe o vocală *u* foarte scurtă, care trebue să lase urme pe foaia de experienţă. Inregistrările publicate de Al. Rosetti nu arată, după o consoană finală, o deplasare a liniei suflului şi vibraţii pe linia suflului şi a laringelui caracteristice unei vocale. Al. Rosetti a dedus — foarte just — că după consoana respectivă n'a fost rostită nicio vocală, deci nu se poate vorbi despre existenţa, în rostirea cuvântului respectiv, a unui *u* final. Inregistrările făcute de mine ale rostirii unor subiecţi de experienţă, care aveau în rostirea lor consoane rotunjite, de asemenea nu prezentau, pe linia suflului şi a laringelui, vreo urmă de vocală.

Este deci adevărat ce susţine Al. Rosetti că ceea ce este numit *u* scurt final nu este o vocală. Dar totuşi rotunjirea (labializarea) finală există, căci se aude (şi se vede). A fost notată în amândouă anchetele « Atlasului lingvistic român » pe aceleaşi arii destul de întinse (v. hărţile alăturate 1—7). Cele două anchete ale « Atlasului » se controlează şi se verifică reciproc. Cei doi anchetatori (dintre aceştia unul a fost cel ce semnează aceste rânduri) nu s'au înţeles între ei să

[1] Aşa numiţii « Ţigani » din regiunea Sibiu sunt Romi de origine, care şi-au părăsit limba. Românizarea lor s'a întâmplat într'o regiune fără consoane finale rotunjite. Graiul lor românesc se deosebeşte de cel din jurul Sibiului şi prin alte particularităţi.

[2] Alexandru Philippide, Originea Romînilor, Iaşi, 1925—1928, vol. II, p. 87 şi urm. Al. Rosetti, Remarques sur la détentedes occlusives roumaines en fin de mot, « Bulletin linguistique », I, p. 75, nota 1, « Bulletin linguistique », II, p. 205, IV, p. 128.

[3] « Bulletin linguistique », I, p. 58—88.

mistifice pe cei ce vor întrebuinţa « Atlasul » şi să noteze exact în aceleaşi regiuni, în aceleaşi arii, consoane rotunjite. Trebue deci să dăm crezare « Atlasului » şi să admitem existenţa, pe două arii întinse, a consoanelor finale rotunjite.

Pentru a studia la aparatul de înregistrare consoanele muiate (palatalizate) finale, am întrebuinţat un dispozitiv care să înregistreze articulaţia suplementară a acestor consoane, anume ridicarea dosului limbii spre palat [1].

Al. Rosetti, vrând să studieze la aparatele fonetice consoanele finale rotunjite (labializate), a înregistrat numai suflul fonator, vibraţiile laringiene şi câteodată vibraţiile nazale. Din dispozitivul întrebuinţat se vede că scopul urmărit era stabilirea existenţei sau neexistenţei unei vocale *u* la sfârşitul cuvintelor terminate în consoană. Dar, întocmai ca în cazul consoanelor finale muiate, şi aici cercetarea nu trebue să caute pseudovocale după consoanele finale studiate, ci, cu ajutorul unor aparate exploratoare speciale, trebue să se înregistreze mişcările organelor corespunzătoare articulaţiei suplementare a consoanelor respective. In cazul consoanelor rotunjite (labializate), trebue înregistrată mişcarea orizontală a buzelor, rotunjirea lor. Aceasta se poate face foarte uşor cu ajutorul unui labiograf.

Procedeul aplicat de mine la studiul consoanelor rotunjite (labializate) a fost următorul: am făcut o înregistrare dublă, simultană, pe de o parte a vibraţiilor laringelui, captate cu un explorator obişnuit al laringelui, şi pe de altă parte a mişcării orizontale a buzelor, a proiectării lor înainte, cu ajutorul unui labiograf sistem Rousselot [2]. Buzele în mişcarea lor orizontală de proiectare înainte, ating şi înfundă membrana labiografului, iar aceasta face să se deplaseze peniţa inscriptoare, ceea ce se înregistrează pe foaia afumată a aparatului de înregistrare (a chimografului) prin ridicarea liniei mişcării orizontale a buzelor. Pentru ca labiograful să nu se mişte împreună cu maxilarul inferior, ceea ce turbură înregistrarea mişcării orizontale a buzelor, el a fost fixat de o bandă de oţel care cuprindea capul peste frunte. In felul acesta am înregistrat mai multe cuvinte având consoane finale rotunjite (labializate) în rostirea unor subiecţi de experienţă originari din regiunea Cluj şi regiunea Hunedoara, raionul Sebeş. Dau alăturat traseele pentru cuvintele *satul* (rostit *satu*) şi *un sat* (rostit *un sat*°).

Linia B reprezintă mişcarea orizontală, de proiectare înainte a buzelor (ţuguierea buzelor), iar linia L arată vibraţiile peretelui extern al laringelui. Intre cele două linii se văd vibraţiile unui diapazon cu 50 de vibraţii duble pe secundă. Liniuţa verticală notată cu cifra 1 arată, pe linia L, începutul vibraţiilor laringiene ale vocalei *a* a cuvântului *satu*(*l*). De aci linia laringelui nu prezintă vibraţii până la liniuţa verticală 3, arătând durata lui *t*, care este o consoană surdă, deci fără vibraţii laringiene. Intre liniuţele verticale 3 şi 4 se constată vibraţiile laringiene ale vocalei *u*, care spre sfârşitul vocalei devin tot mai slabe, până dispar complet.

Ce se întâmplă în acelaşi timp pe linia B, a mişcării orizontale a buzelor? Aceasta începe să se ridice îndată după sfârşitul vocalei *a*, astfel încât în cursul duratei lui *t* şi mai ales la explozia consoanei *t* buzele sunt ţuguiate, rotunjite, ca pentru vocala *u*. Ţuguierea continuă fireşte în cursul duratei lui *u*, buzele începând să se retragă în poziţia normală pe la mijlocul vocalei. Rezultă deci

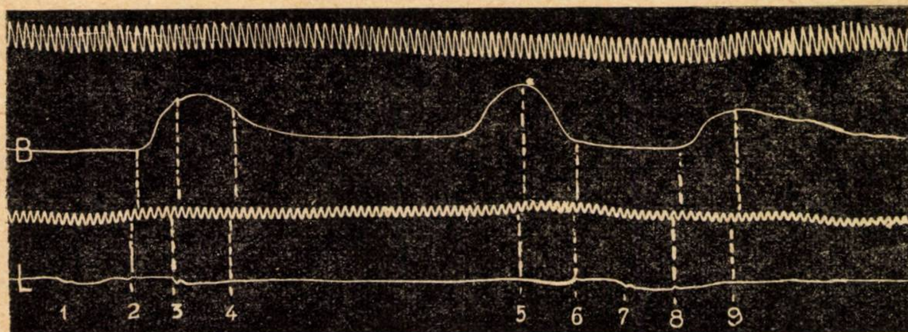
---

[1] E. Petrovici, Le pseudo *i* final du roumain, « Bulletin linguistique », II, p. 86—97.

[2] Rousselot, Principes de phonétique expérimentale, I—II, Paris, 1897—1909, I, p. 93, fig. 34; J. Poirot, Die Phonetik (Robert Tigerstedt, Handbuch der physiologischen Methode, III. Band, 6. Abteilung, Leipzig, 1911), p. 40, fig. 22.

că începutul rotunjirii buzelor nu coincide cu începutul vocalei *u*, ci mai degrabă cu implozia lui *t*. Consoana *t* este deci rotunjită (labializată).

Pentru cuvântul următor, *un sat*°, linia laringelui (L) prezintă vibraţii dela liniuţa verticală 5 la liniuţa 6. Acestea corespund vocalei *u* şi nazalei *n*. Intre liniuţele 6 şi 7 se plasează surda *s*, iar între liniuţele 7 şi 8 vocala *a*. Consoana finală *t* a durat dela liniuţa verticală 8 la liniuţa 9. Linia mişcării orizontale a buzelor (B) prezintă două deplasări, întâia corespunde lui *u* iniţial, iar a doua lui *t* final labializat. Linia buzelor, prin ridicarea care începe cu vreo 10 sutimi de secundă înaintea începutului vocalei *u*, arată că, în momentul începerii

s a t u un s a t°

Fig. 1

vocalei (liniuţa verticală 5), buzele sânt în poziţia cerută de *u*. In momentul începerii lui *s* (liniuţa verticală 6), însă, linia B nu mai indică o articulaţie a buzelor ca pentru *u*. Linia buzelor începe să se ridice iarăşi la sfârşitul vocalei *a* (liniuţa verticală 8) şi continuă să urce în cursul primei treimi a duratei lui *t*, astfel încât ultimele două treimi şi explozia lui *t* sânt însoţite de ţuguierea buzelor. După explozia lui *t*, marcată pe linia buzelor printr'o mică tresărire (liniuţa verticală 9), se constată pe de o parte lipsa unor vibraţii vocalice, pe de altă parte revenirea liniei buzelor în poziţia de indiferenţă. După *t* nu există deci nicio vocală şi nici ţuguierea buzelor nu se menţine un timp oarecare ca pentru vocala *u* a cuvântului *satu* (între liniuţele verticale 3 şi 4). Dar consoana *t* este însoţită dela începutul ei de ţuguierea buzelor, iar în momentul exploziei (liniuţa verticală 9) [1] buzele sânt încă ţuguiate ca pentru a pronunţa *u*, ceea ce face ca explozia — fie puternică, obişnuită sau slabă — a lui *t* să aibă timbrul aproximativ al unui *u*.

Traseul unei consoane sonore finale rotunjite, obţinut prin acelaşi procedeu, e fireşte deosebit de acela al lui *t*, care e o surdă. Astfel *d* în (*eu*) *kad*° are pe linia laringelui vibraţii caracteristice pentru o consoană sonoră. De obiceiu însă, în rostirea majorităţii Românilor, o consoană sonoră finală îşi pierde treptat sonoritatea în jumătatea a doua a duratei ei, astfel încât, în momentul exploziei, care de regulă e foarte slabă, vibraţiile laringiene au încetat cu totul. Pe linia laringelui, aceasta se oglindeşte prin scăderea treptată a vibraţiilor liniei şi dispa-

[1] Vârful peniţei inscriptoare a mişcării buzelor e plasat cu 8 zecimi de milimetru mai spre dreapta decât acela al peniţei inscriptoare a vibraţiilor laringiene. De aceea mica tresărire a liniei B e cu 8 zecimi de milimetru mai spre dreapta decât tresărirea care indică, pe linia L, explozia lui *t*.

riţia lor completă înainte de tresărirea liniei care marchează explozia consoanei. In schimb, linia mişcării buzelor prezintă exact acelaşi aspect şi pentru un *d*° final ca şi pentru un *t*° final. E firesc deci ca anchetatorii « Atlasului » să noteze după un astfel de *d*°, care are o explozie nesonoră, acelaşi *u* mititel cu o liniuţă verticală dedesubt, marcând astfel lipsa vibraţiilor coardelor vocale în momentul exploziei consoanei sonore finale.

Se prezintă însă şi cazul când o consoană sonoră finală îşi menţine sonoritatea până în momentul exploziei. Ba mai mult, vibraţiile laringiene continuă un moment şi după explozie, care în acest caz e mai puternică decât de obiceiu. Consoanele de tipul acesta trebue considerate ca având un caracter exploziv, nu imploziv, cum sunt de obiceiu consoanele finale româneşti. După o astfel de consoană sonoră finală anchetatorii « Atlasului » au avut impresia că aud, în multe regiuni, un *ĭ* foarte scurt, nesilabic, notându-l cu un *ĭ* mititel scris sus, la dreapta consoanei finale. In ţinuturile unde consoanele finale sânt rotunjite, explozia sonoră a unei consoane finale labializate de caracter exploziv se face în poziţia de *u* a buzelor. De aceea anchetatorii « Atlasului » au avut impresia că aud un *u* scurt, nesilabic sonor după consoană. Ei l-au notat printr'un *u* mititel, scris sus, la dreapta consoanei, fără a aşeza sub acest *u* o liniuţă verticală. Acest « element vocalic », sau mai just vocaloid, poate fi în unele cazuri atât de puternic încât poate face impresia unei scurte vocale, formând chiar silabă. Anchetatorii «Atlasului » au notat în cazul acesta, după consoană, un *u* obişnuit, prevăzut cu semnul diacritic cu care A.L.R. notează scurtimea vocalei. Astfel de consoane finale sonore rotunjite părând a fi urmate de un *u* scurt nesilabic am notat în deosebi în comuna Arpaşul de Jos, raionul Făgăraş, regiunea Stalin (punctul cartografic 172 al A.L.R.), iar consoane finale părând a fi urmate de un *u* scurt silabic am notat în comuna Roşia, raionul Beiuş, regiunea Oradea (punctul cartografic 310).

Răspândirea pe teren a consoanelor finale rotunjite (labializate) e arătată pe hărţile alăturate nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6 şi 7. Ele au fost întocmite pe baza unor hărţi ale « Atlasului lingvistic român »[1].

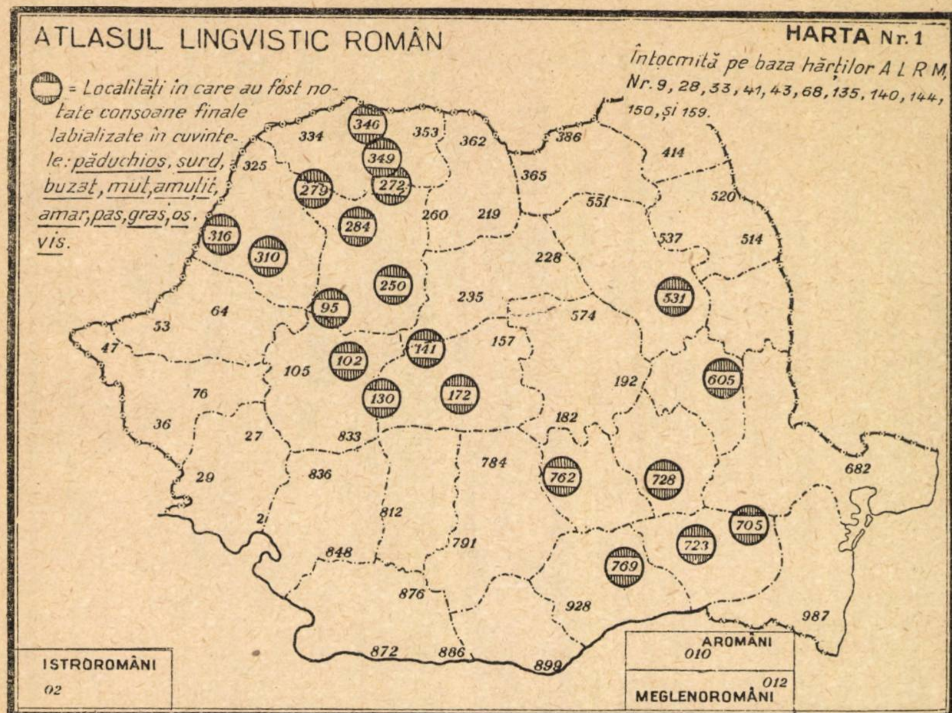
Pentru înţelegerea hărţilor e nevoie de unele explicaţii. Cifrele (de exemplu 728, 310 etc.) reprezintă localităţile al căror graiu a fost studiat. (Astfel numărul cartografic 728 reprezintă satul Gura Sărăţii, comuna Sărăţeanca, raionul Buzău, iar 310 comuna Roşia, raionul Beiuş). Hărţile au fost întocmite pe baza materialului adunat de două persoane, de doi anchetatori, care au anchetat localităţi deosebite. Cum nu e de presupus că cei doi anchetatori s'au înţeles dinainte ca să noteze pe un teritoriu oarecare dinainte stabilit rotunjirea consoanelor finale şi nici nu s'au putut influenţa unul pe altul, deoarece au lucrat în localităţi deosebite, cum pe de altă parte ariile de răspândire a fenomenului labializării consoanelor finale sânt identice pentru amândouă anchetele, putem afirma că cele două anchete se verifică reciproc şi deci fenomenul ce ne preocupă trebue considerat ca pe deplin constatat. Micile deosebiri între ariile de pe harta nr. 1 şi cele de pe hărţile nr. 2, 3 şi 4 se explică prin faptul că prima are la bază o anchetă cu reţeaua mai rară a punctelor anchetate, pe când celelalte trei au reţeaua mult mai deasă, iar punctele nu sânt aceleaşi ca pe harta nr. 1.

---

[1] Micul Atlas lingvistic român (A.L.R.M. II), vol. I; Atlasul lingvistic român I (A.L.R. I), vol. I şi II.

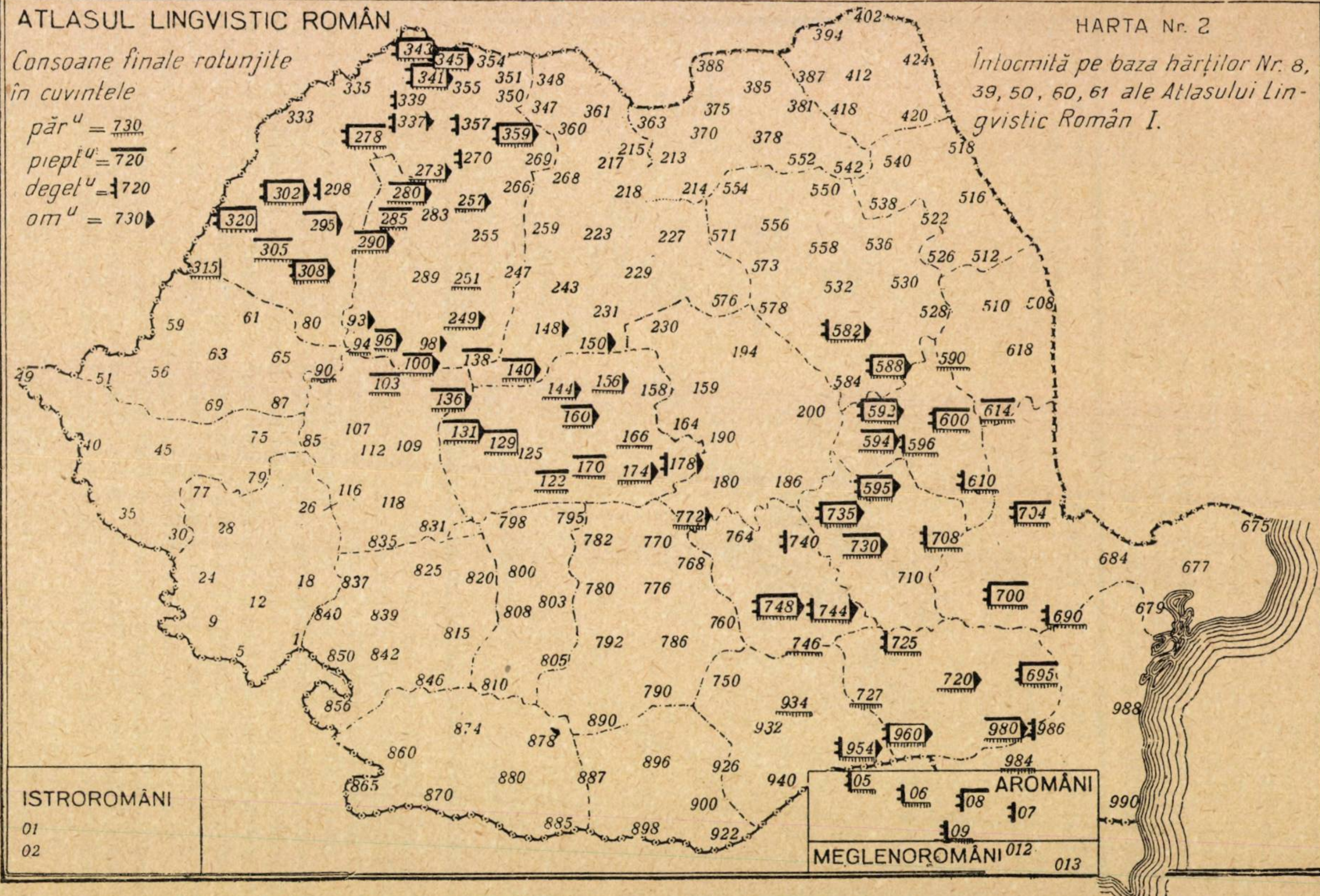
Datele « Atlasului lingvistic român » coincid de altfel cu acelea ale dialectologilor mai vechi care au semnalat fenomenul în aceleaşi ţinuturi ale ţării.

Consoanele finale labializate se întâlnesc deci în regiunea Galaţi (fără raionul Tulcea), partea apuseană a regiunii Constanţa, regiunea Bârlad, Sud-Estul regiunii Bacău, Estul regiunii Bucureşti, regiunea Ploieşti (fără raioanele Târgovişte şi Sinaia), regiunea Stalin (fără jumătatea răsăriteană a raionului Sighişoara şi fără raionul Oraşul Stalin), raioanele Sebeş, Alba-Iulia şi Brad ale regiunii Hunedoara, regiunea Cluj (fără raioanele Aiud, Gherla, Sărmaş, Beclean,

Năsăud, Bistriţa şi jumătatea răsăriteană a raionului Dej), regiunea Oradea (fără raionul Săcuieni) şi regiunea Baia Mare (fără vestul raioanelor Carei și Satu-Mare, fără jumătatea răsăriteană a raionului Sighet şi fără raionul Vişeul de Sus). De aceste arii ţin oraşele Buzău, Râmnicul Sărat, Călăraşi, Tecuci, Bacău, Sibiu, Făgăraş, Beiuş, Abrud[1]. Putem afirma că aproape jumătate din teritoriile Republicii Populare Române ţine de ariile în care se rostesc consoane finale rotunjite, arii care se întind din Bihor şi Ţara Oaşului până în Dobrogea (cu o mică întrerupere în Nord-Vestul regiunii Ploieşti). Teritoriile unde nu se obişnuesc consoane finale labializate formează două mari arii, în Nordul şi Sud-Vestul ţării, şi două arii mici, una în raioanele Săcuieni şi Carei (regiunea Oradea şi Baia Mare) şi alta în regiunea Constanţa. Oraşele Bucureşti, Iaşi, Suceava, Craiova, Târgu-Jiu, Turnu-Severin, Râmnicu-Vâlcea, Oraşul Stalin, Târgovişte, Câmpulung, Timişoara, Arad, Lugoj, Bistriţa,

[1] Oraşele Galaţi, Brăila, Ploieşti, Bârlad, Cluj, Turda, Alba-Iulia, Blaj, Oradea, Baia Mare sânt chiar pe limitele ariilor.

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN
HARTA Nr. 2
Consoane finale rotunjite
în cuvintele
păr^u = 730
piept^u = 720
deget^u = 720
om^u = 730
Întocmită pe baza hărților Nr. 8, 39, 50, 60, 61 ale Atlasului Lingvistic Român I.
ISTROROMÂNI
01
02
AROMÂNI
MEGLENOROMÂNI
012
013

Satu-Mare, Sighet, Dej, Constanţa, Târgu-Mureş, Caransebeş, Deva nu aparţin ariilor labializării.

Dintre cele 600 de hărţi ale « Atlasului lingvistic român » I şi II câte au apărut până acum, aproape nu este hartă în care să nu se găsească forme cu consoane finale rotunjite (labializate).

De asemenea consoanele finale labializate sânt obişnuite şi în graiurile aromâneşti [1].

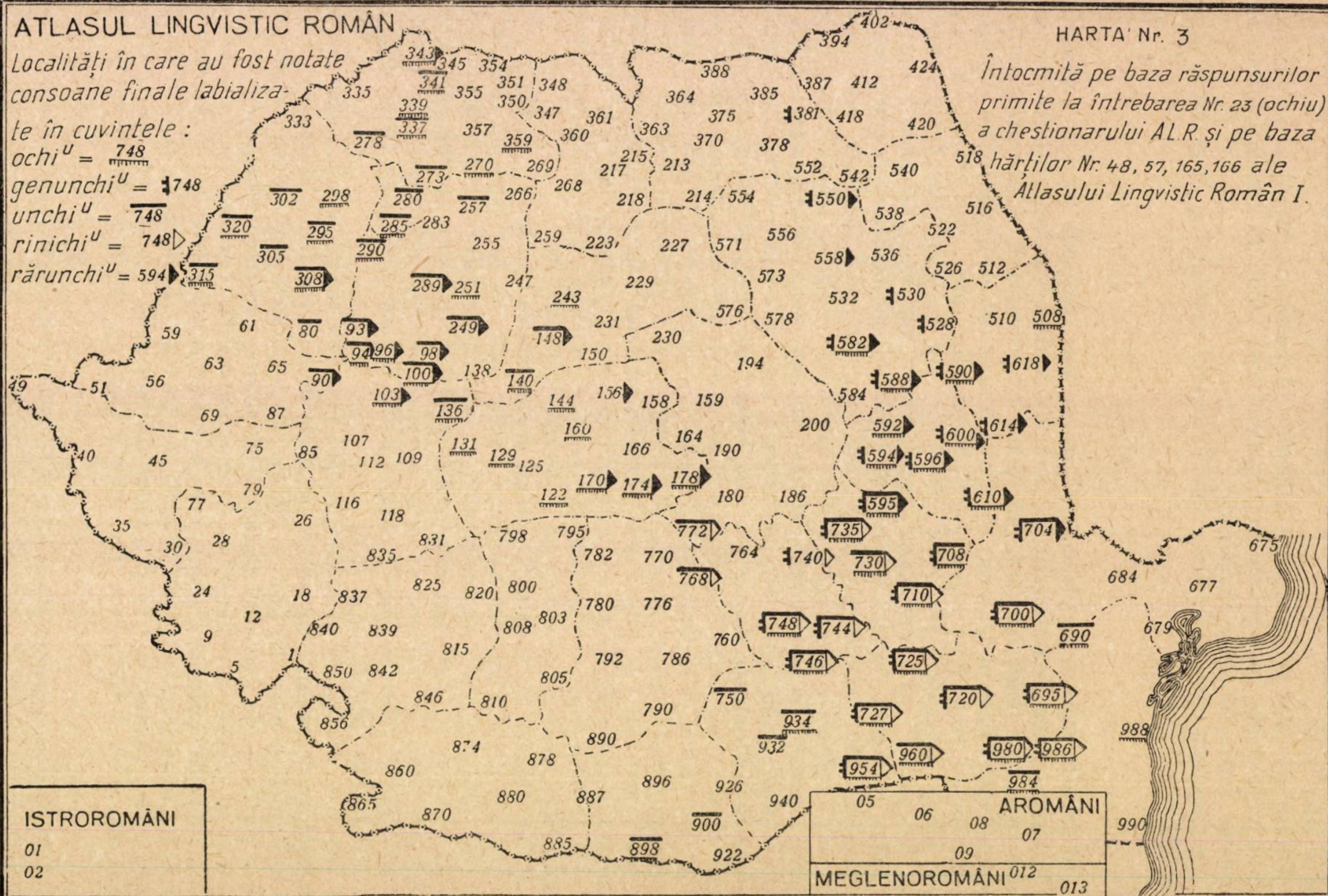
In ariile indicate pe hărţile nr. 1—7, în care este obişnuită rotunjirea consoanelor finale, poate fi considerată ca o regulă rostirea labializată a oricărei consoane în *poziţie finală absolută*, dar numai în următoarele forme gramaticale: nominativul-acuzativul sg. masc. şi neutru nearticulat al substantivelor şi adjectivelor (de ex. *plop*°, *korb*°, *pom*°, *praf*°, *bolnav*°, *lat*°, *atît*°, *kît*°, *brad*°, *an*°, *frumos*°, *u̯ovăs*° sau *u̯ovăz*°, *braţ*°, *moş*°, *vrej*°, *nor*°, *čer*° sau *č'eŕ*°, *morar*° sau *moraŕ*°, *kal*°, *fel*°, sau *fel'*° *rak*°, *prag*°, *u̯unk*°, *u̯unǵ*°, *dibač*°, *pai̯*°, *mai̯*°; persoana 1-a sg. şi pl., pers. a 3-a pl. a verbelor la prezent, imperfect, perfectul simplu şi mai mult-ca-perfectul (de exemplu *kînt*°, *tai̯*°, *văd*° sau *văz*°, *fak*°, *pot*° sau *poč'*°, *aud* sau *auz*°, *sfîrşesk*°, *am*°, *voi̯*°, *sînt*° « sânt », *îs*°, « sânt », *nu-s*° « nu sânt », *kîntăm*°, *vedem*°, *fač'em*°, *putem*°, *kîntam*°, *auźam*°, (eu) *kîntai̯*°, *văzui̯*°, *făkui̯*°, *putui̯*°, *auzii̯*°, *sfîrşii̯*°, *făkusem*°, *văzuserăm*°); pers. a 2-a pl. a perfectului simplu la Moţi şi în Muntenia, de exemplu (voi) *kîntat*° sau *kîntarăt*° « (voi) cântarăţi », (voi) *văzut*°, (voi) *auzit*° [2]; pers. a 2-a pl. a mai-mult-ca-perfectului în Nord-Estul Munteniei, de exemplu (voi) *făkuserăt*°, (voi) *kîntaserăt*°; participiul pasiv masc. sg. *kîntat*°, *văzut*°, *auzit*°, *zis*°, *atins*°, *scris*°; gerunziile *kîntînd*°, *tăind*° *auzind*°; articolul *l* la Moţi: *omul*°, *kotul*°; articolul adjectival masc. sg. *č'el*°; pronumele personale *i̯el*°, *îl*°, *lor*° (şi genitivul-dativul plural în *-or*°, *-lor*°, *multor*° *altor*°, *părţilor*° etc.); numeralele *opt*°, *milion*°, *miliard*°, *č'el*° *dintîi̯*°; adverbele *kînd*°, *kum*°, *dedesupt*°, *kurînd*°, *altfel*° (*altfel'*°), *demult*° etc.

E de observat că labializarea atinge şi consoanele muiate: *č'*°, *i̯*°, *k'*°, *ǵ*°, *ŕ*°, *l'*°, *d'*°, *t'*°, *ş'*°, *j'*°. Astfel se întâlnesc regulat forme ca *bač'*° (baciu), (eu) *poč'*° (pociu), (eu) *moi̯*°, *ok'*° « ochiu », *unǵ*° « unghiu », (eu) *moŕ*° (transcris obişnuit *moriu* « eu mor »), *č'eŕ*° (transcris *ceriu*), *învăţătoŕ*° (transcris *învăţătoriu*), sufixele *-aŕ*°, *-oŕ*°, *-eŕ*° (transcrise *-ariu*, *-oriu*, *-eriu*), *fel'*° (transcris *feliu*), *zid'*° (*zidiu*), *Siret'*° (*Siretiu*), *moş'*°, *kuraj'*°, *vrej'*° (în unele părţi ale Munteniei şi Ardealului) (v. hărţile nr. 3 şi 4).

Se poate deci spune că orice consoană nemuiată sau muiată, *în poziţie finală absolută*, apare rotunjită (labializată) în ariile arătate pe hărţile anexate nr. 1—7 şi în formele gramaticale înşirate mai sus. In alte forme gramaticale, labializarea nu e posibilă. Nu sânt deci niciodată labializate consoanele finale, muiate sau care şi-au pierdut înmuierea, în forma nearticulată, terminată în consoană a pluralului substantivelor şi adjectivelor, la persoana a 2-a sg. şi pl. a verbelor la prezent, imperfect, perfectul simplu şi mai-mult-ca-perfectul, în adverbe ca *numai̯*, *mai̯*, *tokmai̯*, *întîi̯* (*am ruculuit-ŭluntru întîi̯* « m'am prezentat întâia dată sub arme », Arpaşul de Jos, raionul Făgăraş, regiunea Stalin), *totuş'* sau

[1] Th. Capidan, Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic, Bucureşti, 1932 (Academia Română, Studii şi cercetări, XX), p. 286 şi urm.

[2] Formele (voi) *kîntat*°, (voi) *văzut*°, (voi) *auzit*° sânt dela Moţi.

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN
Localități în care au fost notate consoane finale labializate în cuvintele :
ochi^u = 748
genunchi^u = 748
unchi^u = 748
rinichi^u = 748
rărunchi^u = 594
HARTA Nr. 3
Întocmită pe baza răspunsurilor primite la întrebarea Nr. 23 (ochiu) a chestionarului A.L.R. și pe baza hărților Nr. 48, 57, 165, 166 ale Atlasului Lingvistic Român I.
ISTROROMÂNI
01
02
AROMÂNI
MEGLENOROMÂNI

totuş [1], *amiazăź* (*amiazăz*), *aź* (*az*), *astăź* (*astăz*), *ieŕ* « ieri », *atunč'*, *aič'*, *nicăiŕ*, *altminteŕ* etc. De aceea prin labializare se deosebesc forme ca *mai*° (substantiv) — *mai* (adverb), (eu) *tai*° — (tu) *tai*, (eu) *moi*° — (tu) *moi*, (eu) *kîntai*° (pers. 1-a sg. perf. simplu) — (tu) *kîntai* (pers. 2-a sing. a imperfectului), *bač'*° « baciu » sg. — *bač'* « baci » pl., (eu) *moŕ*° (*moriu*) — (tu) *moŕ* « tu mori », *zidaŕ*° sg. — *zidaŕ* pl., sufixele *-aŕ*°, *-oŕ*°, *-eŕ*° sg. —*aŕ*, *-oŕ*, *-eŕ* pl., *moş'*° (*moşiu*) sg. « moş » — *moş'* pl. « moşi » (în ţinuturile unde *ş* e totdeauna muiat), *uok'*° «ochiu » sg. -*uok'* « *ochi* » pl. etc.

In acele ţinuturi, unde *ş*, *j*, *ţ*, *z* sunt totdeauna nemuiate, deci unde formele de plural *moşi*, *vreji*, *soţi*, *lăzi* se rostesc *moş*, *vrej*, *soţ*, *lăz*, prin labializare se deosebesc formele de sg. de cele de pl., sau cele de pers. I de cele de pers. II ca *moş*° sg. — *moş* pl., *vrej*° sg. — *vrej* pl., *soţ*° sg. — *soţ* pl., (eu) *vînez*° — (tu) *vînez*.

Prin urmare, afirmaţia că în ariile unde *ş*, *j*, *ţ*, *z* sânt totdeauna nemuiate formele de singular sânt identice cu cele de plural (în cuvinte de tipul lui *moş*, *vrej*, *isteţ* etc., sau formele de pers. 1-a sg. a prezentului cu cele de pers. a 2-a sg. (eu *îngraş*, eu *vânez* etc.) [2] nu e valabilă în aria consoanelor finale rotunjite (labializate).

De asemenea nici constatarea că, în cazul consoanelor întotdeauna muiate (*č'*, *ǧ'*, *i*, *ş'*, *j'*), singularul nu se deosebeşte de plural şi persoana întâi de persoana a 2-a [3] nu e exactă în aria consoanelor finale labializate (în cuvinte de tipul lui *dibač'*, *tai*, *moş'* etc.).

Nu se labializează nici consoanele devenite finale prin apocoparea vocalelor dela sfârşitul adverbelor şi preopoziţiilor (*acas'*, *afar'*, *îndat'*, *făr' pîn'* etc.) [4] sau al formelor de imperativ (*las'*, *vin'* etc.), oricât de explozive ar fi aceste consoane. Dacă e adevărat că labializarea se datoreşte caracterului exploziv al consoanelor finale româneşti, cum susţine Al. Rosetti [5], atunci ne-am aştepta ca şi consoanele devenite finale prin apocopare să prezinte acest fenomen. In *am dat*° şi *îndat* « îndată » cei doi *t* finali se deosebesc totdéauna în aria consoanelor finale labializate, prima formă având un *t* labializat, iar a doua unul nelabializat. In cazul că cele două consoane finale prezintă un caracter exploziv puternic, primul *t* va avea un timbru foarte puternic de *u*, iar al doilea unul tot aşa de puternic de *î*.

Intr'un singur caz am auzit o consoană labializată devenită finală prin apocopare, anume în pronumele *nimic*. Dar aici dispariţia vocalei finale e foarte veche, încât, ca substantiv, *nimic* a putut deveni de gen neutru, iar, precum am spus mai sus, labializarea caracterizează formele de nominativ-acuzativ sg. masc. şi neutru nearticulat al substantivelor. Această terminaţie gramaticală, adică terminaţia zero, însoţită de rotunjirea consoanei finale, se aplică oricărui cuvânt românesc, de orice origine ar fi el: lat. *lup*°, slav. *rak*°, alb. *mal*°, magh. *k'ip*°, franc. *kapot*°, germ. *ǵivint*°, grec. *stol*°, turc. *makaz*° etc.

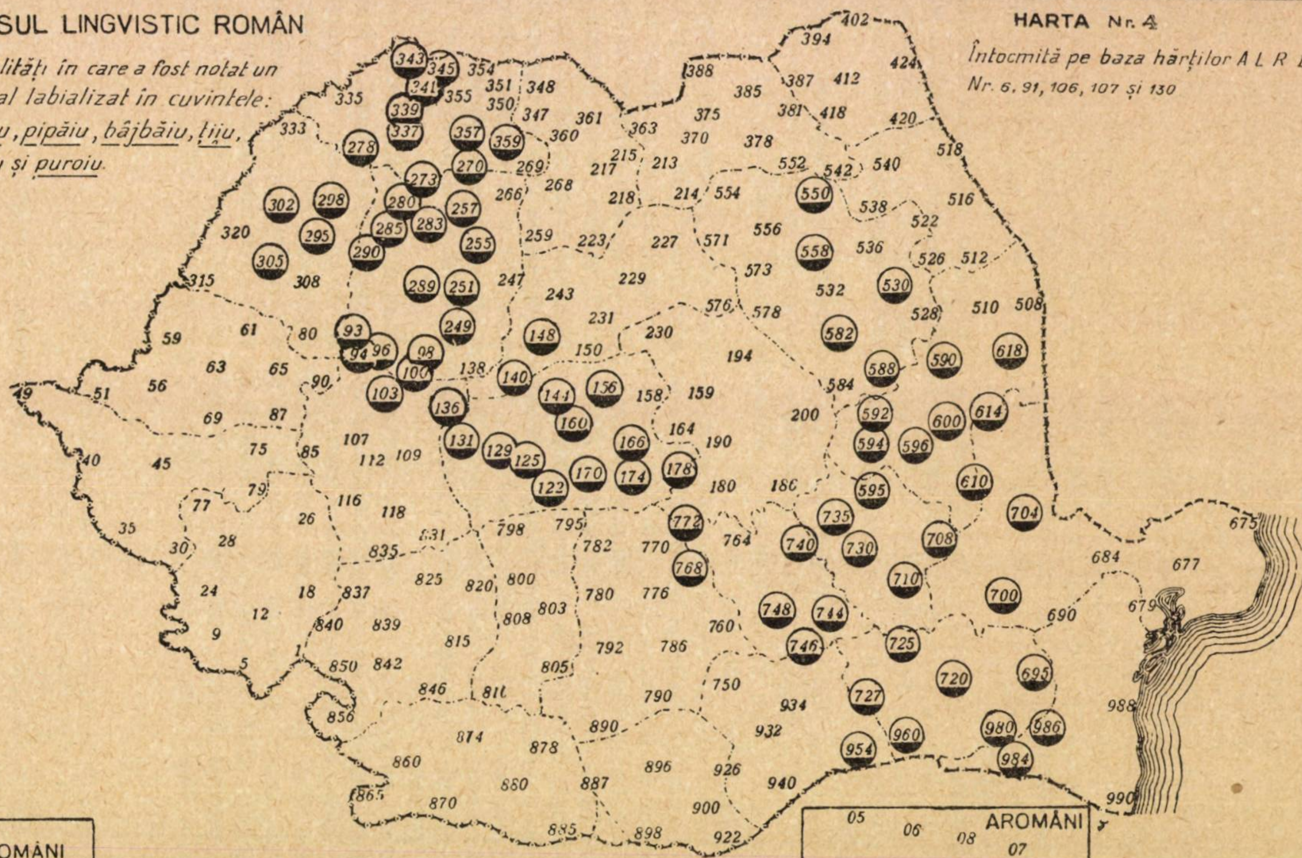
[1] La fel e totdeauna nerotunjit *ş'* sau *ş* al pronumelui *acelaşi*.

[2] « Studii şi cercetări lingvistice », 1950, I, fasc. 2, p. 184, 187, 189, 190.

[3] Ibidem, p. 184, 187.

[4] Al. Rosetti, Istoria limbii române. IV. Româna comună. Casa şcoalelor şi a culturii poporului, Bucureşti, 1941, p. 89.

[5] Al. Rosetti, « Bulletin linguistique », I, p. 58—88; Al. Rosetti, Istoria limbii române, VI. Din secolul al XIII-lea până în secolul XVII-lea. Bucureşti, 1946, p. 45 şi urm., şi p. 129 şi urm.

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN
HARTA Nr. 4
Întocmită pe baza hărților A L R I
Nr. 6, 91, 106, 107 și 130
Localități în care a fost notat un
i final labializat în cuvintele:
cucuiu, pipăiu, bâjbăiu, țiiu,
spuiu și puroiu.
ISTROROMÂNI
01
02
AROMÂNI
05
06
08
07
09
MEGLENOROMÂNI
012
013
Scara 1:4000000

Am afirmat mai sus că rotunjirea consoanei finale nu se constată niciodată la forma nearticulată, terminată în consoană, a pluralului substantivelor şi adjectivelor. Există totuşi o excepţie. E vorba de pluralul substantivului *mînă* care prin Moldova, Nord-Estul Ardealului şi în Munţii Apuseni e terminat într'un *n* nemuiat: (două) *mîn*. In aria consoanelor finale rotunjite, acest *n* final e rotunjit: (două) *mîn*°, formă notată de A.L.R. *mîn*ᵘ (A.L.R. harta nr. 49, punctul cartografic 592; A.L.R. p. 24, harta nr. 48, punctul cartografic 102)[1]. Asupra acestei forme vom reveni mai jos, când vom vorbi despre originea rotunjirii consoanelor finale (p. 170 şi urm.).

In ce priveşte consoanele finale muiate-rotunjite, trebue să observăm că, pe când buzele sânt ţuguiate în timpul articulării consoanelor, în acelaşi timp dosul limbii articulează la palatul dur. Prin urmare buzele articulează ca pentru un *u*, iar limba ca pentru un *i*. Ştim că în felul acesta se formează vocala franceză sau germană pe care foneticienii o notează de obiceiu *ü*. Intr'adevăr consoanele finale muiate-rotunjite au un timbru care aminteşte pe acela al lui *ü*. Pe hărţile « Atlasului lingvistic român » se întâlnesc notate astfel de consoane finale printr'un *ü* mititel scris sus, la dreapta consoanei palatale, de exemplu *zîdiü*[2]. La sfârşitul cuvintelor) (eu *tai̯*°, (eu) *moi̯*°, *mai̯*°, (eu) *strigai̯*°, *pui̯*°, *kălkîi̯*°, (eu) *auzii̯*°, (eu) *zisei̯*° etc. se rosteşte de fapt, în ariile arătate pe hărţile nr. 1, 2, 3 şi 4, o semivocală *i* care spre sfârşitul duratei ei devine un fel de *ü* semivocalic. A.L.R. notează câteodată pe acest *i* labializat *-i̯ü*.

Am spus mai sus că aceste consoane rotunjite finale, fie nemuiate sau muiate, apar *în poziţie finală absolută*. Prin aceasta înţelegem că consoana respectivă este nu la sfârşitul unui cuvânt obişnuit, ci la sfârşitul unui cuvânt fonetic, înaintea unei pauze. Fraza *am scris adresa*, pronunţată fără pauze între diferitele cuvinte, deci printr'o singură emisiune a curentului fonator, formează un cuvânt fonetic. Aici consoana *s* a participiului *scris* nu este finală, ci este strâns legată de vocala *a* iniţială a cuvântului următor. In ariile amintite mai sus, articulaţia suplementară a buzelor, adică labializarea care însoţeşte consoanele finale, dispare de obiceiu atunci când consoana finală a unui cuvânt este strâns legată de vocala sau consoana cu care începe cuvântul următor. De aceea pe hărţile « Atlasului » apar cuvinte cu consoane finale nelabializate acolo unde ne-am aştepta să găsim o consoană finală labializată, deoarece subiectul n'a răspuns cu un singur cuvânt la întrebarea pusă, ci cu o scurtă frază în care a fost inclus cuvântul respectiv şi care n'a fost trecută pe hărţi. (Cauza lipsei notaţiei labializării consoanei finale a putut fi şi faptul că anchetatorul n'a auzit-o sau că subiectul n'a articulat-o). De câte ori însă, după un cuvânt terminat în consoană, la formele gramaticale amintite mai sus, urmează o cât de scurtă pauză, labializarea de obiceiu se produce. In volumul « Texte dialectale » ale A.L.R. se pot găsi numeroase exemple care ilustrează cele afirmate mai sus[3]. Totuşi am notat adeseori consoane finale rotunjite şi atunci când nu sunt urmate de o pauză, ci de un cuvânt care începe cu

---

[1] In Munţii Apuseni se aude şi forma cu *u* final silabic: (două) *mînu*, vezi Atlasul lingvistic român, I (A.L.R.I.), vol. I, harta nr. 49, punctul cartografic 98: com. Sălciua, raionul Câmpeni, regiunea Cluj.

[2] E. Petrovici, Texte dialectale, Sibiu, 1943, p. 219, rd. 6.

[3] Ibid., I, p. 48—67, 70—78, 80—87, 115—122, 126 —142, 147—156, 202—205, 217—220, 232—247, 307—311.

o consoană, de exemplu *rămîn° la voi̯, sak° de peşt', sloi̯° de oai̯e*, etc. (în Arpaşul de Jos, raionul Făgăraş). De altfel nu numai rotunjirea (labializarea) dispare în interiorul unui cuvânt fonetic, ci şi înmuierea (palatalizarea), dar numai înaintea unei consoane. In comuna Arpaşul de Jos, pluralul *lazuri* e notat cu *r* dur final în expresia *lazur de fîn* « fânaţe ». Fenomenul e foarte frecvent.

Totuşi labializarea consoanei finale pare a se menţine şi înaintea unei vocale, anume atunci când este strâns legată de vocala iniţială *î* a cuvântului următor. La întâlnirea unei consoane labializate cu un *î* următor, labializarea se propagă asupra vocalei *î*, ceea ce îi dă acesteia timbrul *u*. Este un fenomen asemănător cu acela pe care l-am semnalat în legătură cu întâlnirea unei consoane muiate finale cu un *î* iniţial al cuvântului următor. Aici palatalizarea se propagă asupra lui *î*, atrăgându-i articulaţia în spre partea anterioară a cavităţii gurii, schimbându-l în *i*[1]. Deci întocmai cum *aţ' încĕput* devine *aţ' incĕput*, la fel *am° încĕput°* devine *am unč'eput°*. Exemple de acestea se găsesc la tot pasul pe hărţile « Atlasului lingvistic român » şi în volumul de texte dialectale.

Labializarea lui *î* se constată în cazul prepoziţiei *în* precedate de un cuvânt terminat în consoană labializată sau al prefixului *în-*, *îm-*, precum şi în cazul pronumelor *îl, îmi, îţi, îi*, dat. sg. şi acuz. pl., şi al formelor verbale *îs* « sânt », *îi* « este », când se găsesc în aceeaşi condiţie (după consoana finală labializată a cuvântului precedent).

In ţinuturile în care sunt obişnuite consoanele finale rotunjite, se zice deci de obiceiu *l-umpak°* « îl împac » (A.L.R. I, harta nr. 237, punctele cartografice 725 şi 960, comuna Grindu, raionul Urziceni, şi comuna Ulmu, raionul Călăraşi) *l-ungrădeşte, l-umfundă, l-unkide* (E. Petrovici, op. cit., p. 137, rd. 17—18), *kum-untoarče* (ibid. p. 138, rd. 8—9), *să strîng-unt-un lok°* « se strâng într'un loc » (ibid., p. 140, rd. 15), *l-o pus-um mînă* « l-a pus în mână » (ibid., p. 141, rd. 8), *m-am-untîlnit°* « m'am întâlnit » (ibid., p. 237, rd. 2), *s-a mutat-ũ-i̯a* « s'a mutat în ea » (ibid., p. 239, rd. 30), *slabu-i* (A.R.L.M. II, harta 143) *grosu-i* (A.L.R.M.II, harta nr. 144) etc. Multe exemple asemănătoare se pot găsi în A.L.R., de exemplu A.L.R.I, hărţile nr. 228 *(eu înfăş copilul)*, 229 *(mama înţarcă pe copil)*, 237 *(împac pe copil când plânge)*.

La fel trebue explicate şi formele *kînd-ul°* (văd) « când îl văd », *kînd-us°* « când sânt », *kît-um* (dă) « cât îmi dă », *kît-ui̯* « cât este » etc. In ariile unde nu există consoane finale labializate, toate aceste forme au un *î* în prefixul *în-* şi în pronumele *îl, îmi* sau în formele verbale *îs* « sânt », *îi* « este »: *îl înkid, kum întork, m-am întîlnit, kînd îl, kînd îs, kît îi*, etc. De aceea cred că *u* din formele *kînd-ui̯, kît-ui* (scrise de obiceiu, *cându-i, câtu-i*) nu poate fi considerat ca un rest din epoca în care se pronunţa *kîndu, kîtu*. Vocala finală *u*, întocmai ca *i* final, a dispărut demult[2], păstrându-se însă rotunjirea (labializarea)— în unele regiuni— şi înmuierea consoanei finale. Vocala *î-* precedată de astfel de consoane se realizează ca *u* şi *i:* (noi) *am° întâlnit°* > *am untîlnit°*, (voi) *aţ' întîlnit* > *aţ' intîlnit*. In aria lui *am untîlnit°* (aria consoanelor finale labializate) se rosteşte şi *kînd-us, kît-ui̯*,

---

[1] « Studii şi cercetări lingvistice », 1950 I, fasc. 2, p. 211 şi urm.

[2] După Al. Rosetti, *-u* a dispărut încă din secolul al XIII-lea (Al. Rosetti, Istoria limbii române, vol. IV, p. 89; Ibidem, vol. VI, p. 45 şi urm., 129 şi urm.). Tot pe atunci trebue presupusă şi dispariţia lui *i*.

prin urmare şi în formele din urmă *u* s'a desvoltat dintr'un *î* prin acţiunea consoanei labializate precedente [1].

Din cauză că pronumele *îl* s'a găsit foarte des după un cuvânt terminat în consoană labializată şi deci s'a rostit *ul*, forma aceasta din urmă a devenit forma normală în multe graiuri. Astfel pe harta nr. 237, A.R.L.I, vol. II în punctul 590 (comuna Muncelu, raionul Răchitoasa, regiunea Bârlad) s'a notat forma *ul-umpăc°* « îl împac ». Forma *ul* se mai întâlneşte, afară de sudul Moldovei, şi la Moţi: *ul-unţarcă* « îl înţarcă » (A.L.R.I, vol. II, harta 229, punctul 96, satul Certege, comuna Câmpeni, raionul Câmpeni, regiunea Cluj). In loc de *ul*, prin Sudul Moldovei se aude şi *ol* (*ol văd* « îl văd »), formă care se datoreşte propagării labializării asupra vocalei *ă* din forma *ăl* « îl », foarte frecventă în Moldova [2].

La fel trebue explicată şi forma *untru* (în loc de *intru*), obişnuită în unele părţi ale Ardealului [3]. La persoana I-a sg. a prezentului, forma mai veche *întru* era precedată de consoana (semivocala) labială prin excelenţă *u̯*: *ieu̯ întru*. In urma propagării labializării asupra lui *î* următor, acesta devine *u*: *ieu̯ untru*. De asemenea, şi la a 3-a persoană sg., *î* este precedat de un *l* labializat: *iel° întră* > *iel°untră*. La perfectul compus vocala *î-* este precedată de consoane labializate la persoana 1-a şi a 3-a sg şi pl.: *am° întrat*, *au̯ întrat°* > *am°untrat*, *au̯ untrat°*. In urma falsei analize, s'au obţinut formele *untru*, *untri*, *untră* etc., sau mai degrabă *u̯untru*, *u̯untri*, *u̯untră* etc. La fel se explică şi formele *umblu*, *umplu*, *umflu* în locul formelor mai vechi *îmblu*, *împlu*, *îmflu*.

In legătură cu rotunjirea consoanelor finale în formele gramaticale amintite mai sus, trebue menţionat un fenomen pe care adeseori l-am observat în cursul anchetelor făcute pentru A.L.R. E cunoscut obiceiul, care la unii subiecţi vorbitori devine chiar un tic supărător, de a prelungi vocala finală a unui cuvânt, când cel ce vorbeşte, din cauza emoţiei, a distracţiei sau a unui lapsus al memoriei, nu găseşte cuvântul ce trebue să urmeze. In cazul că cuvântul respectiv se termină în consoană, subiecţii vorbitori rostesc, după consoana finală, o vocală prelungită, al cărei timbru e determinat de timbrul consoanei finale. Dacă consoana e muiată, deci are timbrul *i*, se va rosti un *i* lung la sfârşit. Deoarece consoanele nemuiate au — în aria consoanelor finale nerotunjite — timbrul *î* [4], după consoanele nemuiate se va rosti un *î* lung. Astfel cei ce pronunţă *totuş'*, în caz de ezitare vor rosti *totuşiiii*. . . In graiul unui Moldovean, în locul lui *i* lung se aude un *î* lung: *totuşîîîî*. . . La fel se va spune: *am fostîîîî*. . ., *i-am datîîî*. . . etc. In aria consoanelor finale rotunjite, în asemenea cazuri, se rosteşte un *u* lung: *am fostuuu*. . ., *i̯-am datuuu*. . . etc.

---

[1] La întrebarea 3084 a A.L.R. II (*cât îmi place*), s'a răspuns *cîtu-mi*. . . în punctele 102 130, 141, 172, 272, 284, 310, 325, 346, 349 şi 605. Toate aceste puncte sunt în interiorul ariei consoanelor finale rotunjite, cu excepţia lui 325, care de altfel e foarte aproape de linia deizoglosă a rotunjirii consoanelor finale şi ţine de mica arie a consoanelor finale nerotunjite din Nord-Vestul teritoriului limbii române (raioanele Săcuieni şi Carei din regiunile Oradea şi Baia Mare). E probabil că aici rotunjirea finală a dispărut nu demult, ceea ce se poate deduce din însăşi forma *cîtu-mi*.

[2] Formele *cot*, *nor*, *bor* (*bour*), *o* din *cuăt* (< lat. *cubitum*), *nuăr* (< lat. *nubilus*), *buăr*(<lat. *bubalus*), *uă* (< lat. *illam* şi *una*) se datoresc unei propagări asemănătoare a labializării asupra vocalei *ă*. Cf. mai jos p. 193.

[3] « Studii şi cercetări lingvistice », I, fasc. 2, p. 212, 1950.

[4] Ş. în rusă, consoanele nemuiate au timbrul *î*: „ **Твердые согласные имеют окраску на гласный, несколько похожий на ы** " « Consoanele dure au o nuanţă vocalică, oarecum asemănătoare cu aceea a lui *î* » (M. I. Matusevici, Vvedenie v obşciuiu foneticu, Leningrad, 1948, p. 52).

Un fenomen asemănător se produce în cântec, când melodia cere o silabă în plus peste numărul silabelor versului respectiv. In cazul că ultimul cuvânt al versului se termină în consoană, se rosteşte, după această consoană, o vocală al cărei timbru e determinat de timbrul consoanei respective. După consoane muiate se rosteşte un *i*, după consoane nemuiate-nerotunjite *î*, iar după consoane rotunjite *u*. Acest *u* final silabic dela sfârşitul versului se aude obişnuit în aria consoanelor finale rotunjite, pe când în afara acestei arii, în locul lui *u*, găsim un *î*[1].

In urma fenomenelor de labializare amintite mai sus, provocate de propagarea labializării de pe consoanele rotunjite asupra vocalei *î* următoare şi asupra vocalelor născute pe cale fonetică [2], graiurile din aria consoanelor rotunjite prezintă foarte mulţi *u* acolo unde alte graiuri au *î*. O propoziţie ca, de pildă, *când îl prind îl închid într'un grajd îngrijit*, în aria consoanelor finale rotunjite, se rosteşte *kînd-ul prind ul unk'id untr'un grajd ungrijit^{u}*. Propoziţii asemănătoare am notat adeseori în cursul anchetelor pentru A.L.R. [3]. Am spus mai sus (p. 153) că subiecţii vorbitori din aria rotunjirii finale a consoanelor consideră « urîtă » rostirea cu timbrul *î* a consoanelor finale. De asemenea li se pare « urîtă » şi lipsa labializării vocalei *î* în forme ca cele de mai sus. Mărturisesc că, după o şedere mai îndelungată într'o localitate din interiorul ariei rotunjirii finale a consoanelor, auzind zilnic forme ca cele de mai sus, găseam şi eu că rostirea caracterizată prin rotunjirea consoanelor finale şi labializarea frecventă a lui *î* nu e lipsită de o oarecare eleganţă.

Consoanele finale rotunjite (labializate) pe care le-a notat A.L.R. în diferitele graiuri româneşti sânt deci următoarele: *p° b° m° f° v° t° d° n° s° z° ţ° j° l° r° k° g° h° t'° d'° ş'° j'° l'° r'° k'° g'° č'° i̯°*. Aici trebue socotită şi consoana (semivocala) totdeauna labială *u̯*, pentru care rotunjirea buzelor nu este o articulaţie suplementară, ci constitue însăşi articulaţia specifică a consoanei. De aceea *u̯* n'are pereche nelabială.

Se pare că cei ce au scris româneşte în cursul secolelor trecute şi-au dat seama de existenţa consoanelor finale rotunjite (labializate) în limba română şi au încercat să le noteze în scris, întocmai cum au încercat să noteze consoanele finale muiate. Cărturarii care au adaptat limbii române alfabetul chirilic, pe care l-au cunoscut din texte slavone bulgare (medio-bulgare), n'au găsit în acest alfabet litere care să noteze consoanele finale muiate şi labializate. Medio-bulgara, întocmai ca bulgara modernă, n'avea consoane finale muiate. Cele două ieruri (ъ şi ь) erau, în poziţie finală, simple semne grafice fără nicio valoare fonetică. Textele medio-bulgare le întrebuinţau indiferent unul în locul celuilalt, sau se mulţumeau numai cu unul dintre ele, scriind fie numai ierul mare, fie numai

---

[1] Dacă uneori acest *u* se constată şi în cântecele culese din aria consoanelor finale nerotunjite, aceasta se datoreşte probabil faptului că cântecul este originar din aria consoanelor finale rotunjite, de unde a emigrat într'o regiune cu consoane finale nerotunjite.

[2] Al. Rosetti (« Bulletin linguistique », I, p. 83) are dreptate când consideră aceste vocale dela sfârşitul versului ca născute pe cale fonetică. Un astfel de *i* final sau de *u* final nu constitue resturi de ale lui *i* sau *u* finali amuţiţi cu multe veacuri înainte. Dar timbrul *i*, *î*, *u* al acestor vocale e determinat de timbrul consoanei finale, iar acesta constitue un rest al vocalelor finale de odinioară.

[3] Exemple numeroase se găsesc în textele dialectale culese cu prilejul adunării materialului pentru A.L.R. (Petrovici, op. cit.), la paginile indicate mai sus, p. 143, nota 3

pe cel mic. Intâii cărturari români care n'aveau în graiul propriu consoane finale rotunjite au notat consoanele finale nemuiate scriind după ele unul dintre ieruri, urmând obiceiul grafic medio-bulgar. Pentru consoanele finale muiate, neavând un model slav, au fost nevoiţi să se ajute singuri [1]. Ca să redea timbrul *i* al acestor consoane, ei au avut ideea să scrie un *i* după ele. La fel, cărturarii care aveau consoane finale rotunjite în graiul lor s'au servit de un *u* final pentru a nota timbrul *u* al acestora. De aceea, la început, vor fi existat texte cu *u* final notat consecvent (de pildă « Codicele Voroneţean »), scrise de cărturari originari din regiuni cu consoane finale rotunjite, şi texte având consecvent ieruri finale după consoane, scrise de cărturari originari din regiunile cu consoane finale nerotunjite. Mai târziu cele două feluri de a scrie s'au amestecat; în deosebi cei cu mai puţină ştiinţă de carte urmau, fără nicio normă, când obiceiul de a scrie *u* final, când pe acela de a nota ieruri finale. Cu timpul cărturarii din ariile cu consoane nerotunjite fiind mai numeroşi şi centrele mai importante de cultură fiind aşezate tot în aceste arii , s'a statornicit norma de a nota numai consoane finale nerotunjite (urmate de ieruri), cu excepţia consoanelor muiate rotunjite, care deobiceiu au fost notate până în secolul al XIX-lea printr'un *iu* (literă chirilică ю) final (de exemplu *dediu* « dădui », *învăţătoriu*, *olariu*, *călcâniu*, *genunchiu*, *unghiu*, *voiu*, *taiu*, *cântaiu*, *venriu* « (eu) venii », *dzişiu* [2] « zisei » etc.). Menţinerea mai îndelungată a scrierii cu *-iu* se explică prin faptul că ea are avantajul de a deosebi singularul de plural (*ochiu-ochi*), persoana I de persoana II (*taiu-tai*) şi perfectul simplu, pers. I sg., de imperfect, pers. II sg. (*eu cântaiu-tu cântai*).

In legătură cu notarea lui *u* final a primilor noştri cărturari, trebue să ţinem seama şi de următoarele consideraţii. Cei care au scris prima dată româneşte cu litere chirilice, fiind familiarizaţi cu grafia slavă, au introdus deprinderile grafice slave şi în scrierea românească. Una din aceste deprinderi grafice a fost şi notarea ierurilor după consoanele dela sfârşitul silabelor. Cu ajutorul acestor ieruri se obţineau, în forma scrisă a cuvintelor, silabe deschise, adică terminate în vocală [3]. Legea silabelor deschise din epoca veche slavă, care până în secolul al 10-lea era o lege fonetică, devine, după acest secol, regulă grafică, fără a reprezenta vreo realitate fonetică. Conform acestei reguli, se scria româneşte въıъватъ « bărbat », vьnьdutь « vândut » (în loc de ierul mare, se scria indiferent şi ierul mic, în deosebi la sfârşitul cuvântului) [4]. Aceste două cuvinte aveau în scris câte 4 silabe, fiecare terminându-se în vocală; în realitate însă se pronunţau numai două silabe. Pentru a forma false silabe deschise, grafia slavă întrebuinţa două litere, care nu aveau nicio valoare fonetică, ierul mare şi ierul mic. Altă vocală, de pildă *u*, nu putea îndeplini acest rol, deoarece aceasta s'ar fi pronunţat şi ar fi schimbat aspectul fonetic al cuvântului, iar la sfârşitul cuvântului s'ar fi confundat cu terminaţia *-u*.

---

[1] Dacă în secolele XIV—XV cărturarii noştri ar fi cunoscut slavona rusă, care poseda consoane finale muiate şi le nota cu un ier mic (ier moale) scris după consoană, e probabil că ar fi adoptat obiceiul grafic rusesc.

[2] Forma *venriu* este din Codicele Voroneţean (I. G. Sbiera, Codicele Voroneţean, cu un vocabulariu şi studiu asupra lui. Ed. Ac. Rom.Cernăuţi, 1885, p. 62 (LXI, 10), iar *dzişiu* din Psaltirea Voroneţeană. C. Găluşcă, Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück, Halle a. S. 1913, Max Niemeyer, p. 305).

[3] Al. Rosetti, Contribuţie la o istorie ştiinţifică a limbii române. Influenţa limbilor slave meridionale. Bucureşti, 1950, p. 38.

[4] Natural, în aria fără consoane finale rotunjite.

Dacă primii cărturari români, care au urmat atât de fidel regulile grafice slave, au notat totuşi la sfârşitul cuvântului un *u*, contrar deprinderilor grafice slave, aceasta înseamnă că au avut un motiv serios s'o facă. Ei au simţit nevoia să noteze rotunjirea consoanelor finale, întocmai cum notau şi înmuierea acestor consoane. Ultimele, având timbrul *i*, le-au notat printr'un *i* final, iar primele, având timbrul *u*, le-au notat printr'un *u* final. Că acest *u* final nu era un echivalent al lui ier final, care n'avea nicio valoare fonetică în textele medio-bulgare, se poate deduce din faptul că niciodată nu se scria un *u* în interiorul cuvântului, după consoana care închidea silaba: bъrъbaтu, vъnъdutu dar niciodată bъrubaтu, vъnudutu.

Prin urmare notarea printr'un *i* final a consoanelor finale muiate și printr'un *u* final a consoanelor finale rotunjite, de asemenea şi notarea printr'un *-iu* a consoanelor finale muiate-rotunjite, constitue o inovaţie a primilor cărturari români, care prin aceasta s'au abătut dela regulile grafice slave. Grafia slavă (medio-bulgară) nu le-a oferit niciun model nici pentru întrebuințarea lui *i*, ca semn al înmuierii și nici pentru aceea a lui *u*, *-iu*, ca semne ale rotunjirii [1]

Aşa dar literele chirilice *i*, *u*, *iu* la sfârşit de cuvânt, după consoană, nu reprezentau sunete, ci indicau numai caracterul muiat (*-i*), rotunjit (*-u*) sau muiat-rotunjit (*-iu*) al consoanei finale [2].

Cărturarii aromâni, scriind cu caractere greceşti, au fost puşi în faţa aceleiaşi probleme: să noteze consoanele finale muiate, rotunjite şi muiate-rotunjite. Şi ei au întrebuinţat pentru cele muiate un *i* grecesc (de obiceiu ita) final, pentru cele rotunjite un *u* grecesc final, iar pentru cele muiate-rotunjite un iota urmat de *u*. Daniil Moscopoleanul, în « Lexicon-Tetraglosson », scria *te skoli* « te scoli », *mussatu* « muşat = frumos » [3]. La Teodor Cavallioti, cuvântul *gruń°* « bărbie » e notat *gkrunniu* [4]. Cărturarii aromâni din secolul al XVIII-lea n'au cunoscut grafia chirilică românească şi nici n'au imitat grafia slavă, căci au scris cu litere greceşti. Totuşi, timbrul *i*, timbrul *u* şi timbrul *ü* al consoanelor finale ale graiului lor matern l-au redat cu mijloace asemănătoare acelora ale cărturarilor dacoromâni din secolul al XVI-lea [5].

E probabil că în secolul al XVI-lea aria consoanelor finale labializate avea aproximativ aceeaşi întindere ca astăzi. Faptul că un manuscris, ca de exemplu « Codicele Voroneţean », notează consecvent labializarea consoanelor finale poate servi la localizarea manuscrisului respectiv. « Codicele Voroneţean » a fost scris undeva în Nord-Vestul sau Vestul ţării, în interiorul ariei labializării. Maramureşul şi regiunea Bistriţei astăzi nu cunosc labializarea finală; e posibil că ea să se fi pierdut înainte de secolul al XVI-lea. In cazul acesta « Codicele Voroneţean » ar proveni dintr'o regiune situată mai la Vest şi Sud-Vest de Mara-

---

[1] In textele româneşti, ierurile finale indicau, precum am spus mai sus, consoane finale nemuiate, în opoziţie cu consoanele finale muiate notate printr'un *i* final, de exemplu: ***norъ*** sau ***norь*** sg. — *nori* pl. (de sine înţeles în regiunile fără consoane finale rotunjite).

[2] Natural, după grupele de consoane formate dintr'o ocluzivă urmată de o lichidă, *r* sau *l* (« muta cum liquida »: *bl*, *pl*, *tr*, *dr* etc.), atât *i* cât şi *u* aveau valoare de vocală plină, silabică

[3] Vezi reproducerea în fac-simile a unei pagini a lexiconului în Th. Capidan, op. cit., p. 60.

[4] Op. cit., p. 51.

[5] Constantin Ucuta a încercat să diferenţieze în scris pe *u*, semn al rotunjirii consoanei finale, de *u* silabic, punând deasupra primului, pe care îl numea « *u* pre ngiumitate », câte un spirit: *cu psili stră năsă* « cu spirit deasupra lui ». Ibid., p. 63, 286.

mureş sau ţinutul Bistriţei, deci din ţara Oaşului, ţinutul Băii Mari, Sălaj, Bihor, ţinutul Clujului [1].

Şi documentele noastre vechi sunt foarte variate după felul de a nota pe *u* final. E probabil că, dacă s'ar cerceta provenienţa documentelor care îl notează pe *u*, s'ar constata că ele sânt din aria consoanelor finale labializate. Astfel, un document dela începutul secolului al XVII-lea (probabil 16o1) scrie consecvent *amu văn(ă)dutu, derep(ă)tu, jumătate de satu* etc. [2]. Actul acesta de vânzare al unei ocini din *Bărcăneşti* a fost scris în satul *Cornu*, unul din aldămăşari fiind din *Băteşti*. Astăzi sate cu numele *Cornu* există unul în Regiunea Craiova, raionul Pleniţa, comuna Orodelu, şi altul în regiunea Ploieşti (Cornul-de-Jos şi Cornul-de-Sus), raionul Câmpina, comuna Ciupelniţa. Dar regiunea Craiova e departe de aria labializării finale a consoanelor, pe când regiunea Ploieşti aproape în întregime îi aparţine. In regiunea Ploieşti se află şi satele Bărcăneşti (raionul Ploieşti) şi Băteşti (raionul Ploieşti, comuna Brazi), la vreo 20 km de Cornul-de-Sus şi Cornul-de-Jos. Prin urmare documentul provine din satul Cornul (de Jos sau de Sus) din regiunea Ploieşti.

Am făcut proba cu un alt document, care are consecvent pe *u* final [3]. In el sunt amintite satele *Jugur*, *Sălătruc*, *Voineşti*, *Bogăteşti*, şi *Vlădeni*. Astăzi există un sat cu numele *Jugur* în regiunea Piteşti, raionul Câmpulung, comuna Poenari. E logic să presupunem că şi celelalte sânt din acelaşi raion şi din raioane apropiate, anume comuna *Sălătrucu*, raionul Curtea de Argeş, *Voineşti*, regiunea Ploieşti, raionul Târgovişte (sau regiunea Piteşti raionul Câmpulung, comuna Lereşti), *Bogăteşti*, regiunea Piteşti, raionul Câmpulung, comuna *Valea-Mare-Pravăţ* şi comuna *Vlădeni*, raionul Ploieşti. Cu excepţia comunei *Sălătrucu*, toate aceste localităţi sânt aşezate fie în interiorul ariei consoanelor finale rotunjite (de exemplu Vlădeni), fie pe limita ei (Jugur, Voineşti, Bogăteşti). Aşa dar, şi în acest document, *u* final notat consecvent indică existenţa consoanelor finale rotunjite în rostirea celor cale l-au întocmit [4].

Rostirea consoanelor finale rotunjite (labializate) prezintă o destul de mare dificultate pentru cei care nu le posedă în graiul natal. Am încercat să obţin rostirea acestor consoane dela persoane originare din localităţile situate înafara ariei consoanelor labializate. In locul consoanei labializate (de exemplu *sat°*) se rostea de obiceiu o consoană nerotunjită *(sat)*, iar după o insistenţă repetată, o consoană urmată de *u*, astfel încât cuvântul dobândea o silabă în plus *(satu)*. Dacă nu se atrage în special atenţia asupra acestor consoane, ele trec de obiceiu neobservate.

Chiar şi dialectologilor le-a scăpat adeseori această particularitate a multor graiuri româneşti. Astfel cei care au strâns materialul dialectal publicat în colecţia

---

[1] O. Densuşianu explică lipsa de concordanţă în întrebuinţarea lui *u* final în textele noastre vechi prin provenienţa acestora din regiuni diferite. O. Densuşianu, Din istoria amuţirii lui « u » final în limba română, « Analele Academiei Române », Seria II, t. XXVII, 1904—1905, mem. secţ. lit., Bucureşti, 1905, p. 29.

[2] Documente privind istoria Romîniei. Veacul XVII. B. Ţara Românească, 1601—1610. Ed. Academiei R.P.R., 1951, p. 27, doc. 32.

[3] Ibid., p. 474, doc. 420.

[4] Obiceiul grafic de a nu nota vocala de după consoana aruncată deasupra rândului face ca textele noastre vechi chirilice să nu poată da mărturii sigure asupra vocalei finale. Editorii textelor noastre vechi nu au obiceiul să indice consoanele aruncate deasupra rândului. Aceasta îngreuiază şi mai mult studiul vocalelor finale.

de texte dialectale intitulată « Graiul nostru » n'au notat consoane finale rotunjite decât în puţine localităţi, de pildă în Ţara Oaşului (regiunea Baia Mare), regiunile Bucureşti, Bârlad şi Stalin [1]. E semnificativ însă faptul că localităţile în care « Graiul nostru » a notat consoane finale rotunjite — adăugând un *u* scurt după consoana finală, de exemplu *bolnăyitŭ* [2] — sânt situate toate în ariile în care A.L.R. semnalează rotunjirea consoanelor finale.

Cei de altă limbă, de asemenea, nu le aud, întocmai cum nu aud şi nu pot reproduce nici consoanele muiate (în cazul că nu există în limba lor maternă). Astfel un Maghiar va reda formele din graiul românesc din jurul Clujului, *un par°- doi paŕ* prin *un par- doi par* [3]. Aceasta se oglindeşte şi în transcrierea maghiară a toponimicelor româneşti. Numele de sate *Lazuri*, *Măguri*, *Răşinari*, *Şesuri*, *Brusturi*, *Câmpuri*, *Cărbunari*, *Plopi*, *Sârbi*, *Ulmi*, *Tăuţi*, *Groşi* etc. au forma maghiară terminată în consoană nemuiată: *Lázur*, *Magur*, *Resinár*, *Seszur*, *Brusztur*, *Kampur* (atestat în anul 1485) [4], *Karbunár*, *Plop* (anul 1468) [5], *Szirb*, *Ulm*, *Tauc*, *Gross*, etc. [6]. La fel consoana labializată românească e înlocuită cu consoana maghiară nelabializată: *Bucium°* (raionul Făgăraş) > *Bucsum*, *Râuşor°* (raionul Făgăraş) > *Reusor*, *Corniţel°* (regiunea Oradea, raionul Aleşd, comuna Borod) > *Kornicel* (atestat în anul 1465), *Drăguş°* (raionul Făgăraş) >*Dragus* etc. Consoanele muiate-rotunjite de asemenea n'au putut fi redate în maghiară decât cu consoane obişnuite — de altfel ca în limba literară română, unde de asemenea nu există astfel de consoane: *Cărpiniş*^{iu} (regiunea Hunedoara, raionul Sebeş, comuna Gârbova) > *Kerpenyes*, *Vărzar*^{iu} (regiunea Oradea, raionul Beiuş, comuna Vaşcău) > *Verzár* [7] etc. Formele acestea maghiare, care nu redau consoanele finale româneşti muiate sau rotunjite (respectiv muiate-rotunjite), apar în cele mai vechi documente din regiunile româneşti ale fostei Ungarii.

---

[1] I.-A. Candrea, Ov. Densuşianu, Th. D. Speranţia, Graiul nostru. Texte din toate părţile locuite de Români. Atelierele grafice Socec et Co., Bucureşti, 1906, I, 1908 I. p. 204-210, 292, 233, 396, 197, 299, 303, II, p. 57-62, 67, 68, 107, 108.

[2] Ibid., I, p. 204.

[3] Dacă a învăţat româneşte prin contactul de toate zilele cu populaţia românească a regiunii. In cazul însă că cunoaşte limba română şi în scris, atunci forma de plural scrisă *pari* o citeşte în două silabe, rostind un *i* silabic la sfârşit. (Fireşte forma de singular scrisă *par* nu-i procură nicio dificultate). Numai cu preţul unui efort prelungit reuşeşte să rostească în loc de *ŕ* (*r* muiat), un *r* urmat de o destul de puternică fricativă palatală: *-rį*, *-ry*, *-rh'*.

[4] D. Csánki, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1913, V (Hunyadiak kora Magyarországon, IX), p. 100.

[5] Op. cit., p. 125.

[6] In ce priveşte formele *Tăuţi* > *Tauc*, *Groşi* > *Gross*, să nu uităm că în multe regiuni nu există *ţ*, *ş* muiaţi (« Studii şi cercetări lingvistice », I, fasc. 2, p. 184).

Consoana muiată nu poate fi redată în limba maghiară nici dacă e în interiorul cuvântului. Toponimicelor româneşti *Petreasa*, *Budureasa*, *Breazova* le corespund formele maghiare (Solymos) *petrász*, *Budurásza*, *Brázova* (*Brazua*, într'un document din anul 1377, Csánki, op. cit., V, p. 80). In cazul lui *t*, *n* muiaţi finali, ei au fost identificaţi când cu *t*, *n* maghiari, când cu consoanele palatale scrise *ty*, *ny*. *Poieni* > *Polyen* (an. 1436, ibid. p. 126), *Pojén* (raionul Lugoj), *Pojeny* (regiunea Hunedoara), *Rădeşti* > *Radeest* [an. 1369, E. Lukinich, Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum. Budapest, 1941, p. 222], *Pogăneşti* > *Poganest*, *Popeşti* > *Popesty*. Cu ocazia trecerii unui cuvânt dintr'o limbă într'alta, sunetele limbii care dă, inexistente în limba care primeşte, sânt înlocuite cu sunetele cele mai apropiate din limba primitoare. In cazul lui *-t*, *-n* româneşti, ei sânt egal apropiaţi atât de *-t*, *-n*, cât şi de *-ty*, *-ny* maghiari: De aci tratamentul dublu al lor în maghiară. Pentru *-p'*, *-b'*, *-m'*, *-ŕ* româneşti, vorbitorii maghiari nu aveau altă alegere decât *-p*, *-b*, *-m*, *-r*.

[7] Toate aceste localităţi sânt situate în aria consoanelor labializate. Numele lor sânt rostite de localnici cu consoane finale rotunjite (respectiv muiate-rotunjite).

Din formele atestate în documentele medievale ungare nu se poate deci trage nicio concluzie, cum a făcut Al. Rosetti [1], asupra existenţei sau neexistenţei consoanelor finale labializate româneşti în acea epocă. Cel mult ele ar putea co-stitui o dovadă că încă de pe atunci *u* final a dispărut ca vocală.

Dar *u* sau *i* finali, foarte frecvenţi în limba veche maghiară, au amuţit tocmai prin preajma secolului al XIII-lea, atât în cuvinte străvechi ungureşti, cât şi în împrumuturi mai recente, slave şi altele: *utu* (anul 1055), *almu* (anul 1200), azi *út*, *álom*; *Chigisti* (secolele XII-XIII) > *Hegesd* (anul 1390), azi *Hegyesd* [2]. Acest fapt trebue luat în considerare atunci când vrem să tragem concluzii din lipsa lui *u* final în forme ca *Qrud* (= *crud*), *Fichur* (= Fecior) (anii 1202—1203), *Buyul* (anul 1231) atestate în documentele latineşti din Ungaria, scrise de cărturari de limbă maghiară.

Nici alfabetul chirilic al documentelor slave din Muntenia şi Moldova nu dispunea de semne speciale pentru a reda consoanele finale rotunjite. In mediobulgara documentelor muntene, precum şi în slava documentelor moldoveneşti, cele două ieruri nu aveau nicio valoare fonetică, ci erau simple semne grafice tradiţionale. Grafiile cu ier final ale formelor româneşti din documentele slave nu pot servi la stabilirea caracterului consoanei finale. Presupunând chiar că ar fi existat un *u* final cu toată valoarea lui vocalică în rostirea românească a secolelor XIV-XV, şi atunci el nu ar fi fost notat la sfârşitul unor nume proprii româneşti, deoarece ar fi fost înţeles ca terminaţia slavă a dativului sg. masc. In numele comune de origine românească, ca de exemplu *nepot*, *cumnat*, întrebuinţate în documentele slave, *u* final ar fi fost şi mai puţin posibil, deoarece aceste apelative se declinau ca orice substantiv şi deci primeau terminaţii slave: la nom. sg. terminaţia zero (notată cu un ier), iar la dativ, terminaţia -*u* [3]. Numai în cazuri foarte rare le scapă diecilor câte o formă românească cu un *u* final şi la nominativ, indiciu al rotunjirii consoanei finale: *cutulu*, *Urdiugaşu*, *buoru* [4].

Cu acest *u* final al textelor şi documentelor noastre vechi chirilice şi al textelor aromâneşti scrise cu litere greceşti, care avea funcţia de a indica rotunjirea consoanei finale (precum *i* final al aceloraşi texte indica înmuierea consoanei finale), nu are nicio legătură *u* final introdus de latinişti, din motive etimologice, în scrierea noastră cu litere latine a secolului al XIX-lea. Etimologiştii au scris un *u* sau *ŭ* (*u* scurt) la sfârşitul cuvintelor nu pentrucă voiau să arate rostirea labializată a consoanelor finale, ci pentru a apropia forma scrisă a cuvintelor româneşti de aceea a cuvintelor latineşti. Se scria nu numai *multu*, *bunu*, *frumosu*, unde consoana finală e rotunjită în aria arătată mai sus, ci şi *unu (pomu)*, cu toate că niciodată articolul nehotărît *un* nu se rosteşte cu *n* final rotunjit. In forma proclitică *un*, nazala finală se acomodează totdeauna la consoana iniţială a cuvântului următor formând împreună cu ea un grup omorganic. Inaintea fricativelor, lichidelor şi semivocalelor, consoana nazală îşi pierde caracterul de ocluzivă, astfel încât articolul nehotărît *un* e perceput ca un *u* nazal [5].

---

[1] « Bulletin linguistique », I, p. 80; Al. Rosetti, Istoria limbii române, IV, p. 89, VI, 45, şi urm., 129 şi urm.

[2] Gombocz Zoltán, Összegyüjtött müvei, Budapest, 1940, vol. II, fasc. I, p. 87 şi urm.

[3] I. Bogdan, Documentele lui Ştefan cel Mare, Bucureşti, 1913, II, p. 608.

[4] Ibid., I, p. 130, 272, 334; II, p. 610.

[5] E. Petrovici, De la nasalité en roumain. Cluj, 1930, p. 35 şi urm.

E adevărat că apărătorii principiului etimologic în ortografia noastră au încercat să justifice scrierea lui *u* final, argumentând că el se pronunţă de fapt în unele regiuni [1].

In urma victoriei parţiale a principiului fonetic în ortografia noastră, s'a şi renunţat la scrierea lui *u* (sau *ŭ*) final. El a fost menţinut totuşi în forme ca *ochiu*, *unchiu*, *unghiu*, *puiu*, *taiu*, *maiu*, *stângaciu*, *vraciu*, *baciu* etc. Dar întrebuinţarea lui *u* final în aceste forme nu constitue o concesie făcută principiului etimologic, cum se crede de obiceiu, ci ea se întemeiază pe de o parte pe principiul diferenţierii, numit şi principiu simbolic, pe de altă parte pe principiul morfologic în ortografie. Conform principiului diferenţierii, omonimele (cuvintele care au aceeaşi formă acustică, dar înţeles deosebit) se diferenţiază în scris. Un exemplu de aplicare a principiului diferenţierii în ortografia noastră este scrierea pronumelui personal, pers. III sg. feminin (*ea*) deosebit de pers. III sg. a prezentului verbului *a lua (ia)*, cu toate că amândouă formele se rostesc la fel (fonetic *i̯á*) [2]. Tot cu scopul de a diferenţia omonimele serveşte şi întrebuinţarea literelor mari. In felul acesta numele proprii de persoane, de localităţi (de exemplu *Bujor*, *Brad*), fiind scrise cu litere iniţiale mari, se deosebesc de omonimele lor nume comune (*bujor*, *brad*). Câteodată se întrebuinţează pentru aceasta şi accentul (de exemplu *còpii*, pluralul lui *copie*, se scrie cu accent, pentru a-l deosebi de omograful său *copii*, pluralul lui *copil)*.

Funcţia de a diferenţia omonimele o are *u* final în cazuri ca *maiu* (substantiv) — *mai* (adverb), *voiu* (verb, pers. I sg. a prezentului verbului *a vrea)* — *voi* (pronume personal pers. II plural). Dar *u* final e întrebuinţat consecvent după consoanele muiate *k'*, *ģ*, *č'*, *i̯*, pentru a indica anumite categorii morfologice. Menţinerea lui în ortografie se întemeiază deci în primul rând pe aplicarea principiului morfologic. *U* final indică singularul substantivelor masculine şi neutre (şi forma de sg. masc. a adjectivelor), precum şi pers. I sg. a prezentului [3].

Prin *u* final se deosebesc — în scris — foarte multe forme de singular de cele de plural (ale substantivelor şi adjectivelor masculine) şi pers. I sg. de pers. II sg. a prezentului (de exemplu, substantive: *ochiu-ochi*, *unchiu-unchi*, *genunchiu-genunchi*, *muşchiu-muşchi*, *rinichiu -rinichi*, *baciu-baci*, *vraciu-vraci*, *pârciu-pârci*, *puiu-pui*, *cârsteiu-cârstei*, *holteiu-holtei*, *băieţoiu-băieţoi*, *cotoiu-cotoi* etc.; adjective: *vechiu-vechi*, *stângaciu-stângaci*, *dibaciu-dibaci*, *bălaiu-bălai*, *greoiu-greoi* *gălbuiu-gălbui* etc.; verbe: *moiu-moi*, *taiu-tai*, *înjunghiu-înjunghii*, *suiu-sui*, *bâjbâiu-bâjbâi*, *mângâiu-mângâi* etc.). In majoritatea graiurilor româneşti şi în limba literară acest *u* n'are nicio valoare fonetică. Dar pe două arii foarte întinse (v. hărţile alăturate nr.3 şi 4) formele notate cu *u* final au consoane finale muiate rotunjite.

Care este originea labializării consoanelor finale din unele graiuri româneşti? Am văzut din cele expuse mai sus că ea nu poate fi considerată ca fiind de origine

---

[1] « Bulletin linguistique », I, p. 80, nota 2.

[2] Despre *á*, vezi « Studii şi cercetări lingvistice », 1950, I, fasc. 2, p. 185 şi urm.

[3] Un rol asemănător joacă, în ortografia rusă, **ь** final după **ч**, **щ**, **ш**, **ж**. Deoarece **ч**, **щ** sunt totdeauna muiate, iar **ш**, **ж** totdeauna nemuiate, litera **ь** nu are nicio valoare fonetică, căci **ч**, **щ** sânt moi şi fără a fi urmate de **ь**, iar **ш**, **ж** sânt dure chiar fiind urmate de **ь**. Litera finală **ь** indică clase morfologice determinate: nom. sg. fem.: **ночь** « noapte », **мощь**, « putere » **рожь** « secară », **тушь** « tuş » (dar nom. sg. masc.: **мяч** « minge », **плащ** « manta », **ёж** « ariciu », **туш** « fanfară »); imperativ pers. II sg.: **плачь!** « plângi » (dar subst. nom, sg. masc.: **плач** « plânset ») etc. Vezi L. V. Şcerba, Grammatica russcogo iazâca. I. Fonetica i morfologhia Gosudarstvennoe ucebno-pedagoghicescoe izdatelstvo, izd. 11-oe, Moscva, 1950 p. 49; A. N. Gvozdev, Osnovî russcoi ortografii. Moscva-Leningrad, 1947, p. 50, 55, nota 1.

fonetică, recentă. Conform acestei explicaţii, trebue să presupunem că, bunăoară, consoana *p* din cuvântul *lupu*, pronunţat la început în două silabe, din consoană cu caracter exploziv, ca orice consoană urmată de vocală, după dispariţia fără nicio urmă a lui *u* final a devenit o consoană cu caracter imploziv. Nu se ştie din ce cauză această consoană cu caracter imploziv îşi recapătă din nou caracterul exploziv. Tot din cauze necunoscute ea primeşte şi o articulaţie suplimentară, şi anume tocmai rotunjirea buzelor (care îi dă timbrul *u*), pe care a avut-o înaintea dispariţiei lui *u* final şi pe care a pierdut-o după amuţirea lui *-u*. Cu timpul se desvoltă chiar un *-u* final după consoanele finale. Cam în felul acesta trebue să ne închipuim procesul apariţiei rotunjirii consoanelor finale, dacă am admite argumentaţia lui Al. Rosetti [1]. Dar revenirea unei consoane implozive la starea de consoană explozivă şi desvoltarea ulterioară a unui timbru vocalic după această consoană explozivă finală nouă e în contradicţie cu evoluţia fonetică nu numai a limbii române, ci a tuturor limbilor. Evoluţia sunetelor finale se face în felul următor: vocala finală — precedată fireşte de o consoană de tip exploziv — se reduce, se scurtează, îşi pierde sonoritatea şi dispare. Consoana precedentă, devenită finală, îşi păstrează câtva timp caracterul exploziv şi resturi din articulaţia vocalei dispărute (ridicarea dosului limbii spre palat, în cazul că vocala a fost o vocală anterioară, sau rotunjirea buzelor, dacă vocala a fost rotunjită). Etapa următoare în evoluţia fonetică a consoanelor finale este pierderea caracterului exploziv. (In multe limbi slave, consoane finale de tip imploziv mai păstrează un rest din ierul mic final — care a fost o vocală anterioară — anume articulaţia dosului limbii la palat, înmuierea. La fel şi în limba română, consoanele finale muiate sânt în general implozive, ca toate consoanele finale româneşti). Consoanele finale implozive îşi pierd cu timpul articulaţia suplimentară (rotunjirea buzelor sau ridicarea limbii spre palat) şi sânt articulate cu tot mai puţină tensiune musculară. La rândul lor şi ele pot dispărea.

In cursul anchetelor dialectale făcute în vederea întocmirii « Atlasului lingvistic român », am notat mii de forme având consoane finale rotunjite, fără a fi observat că aceste consoane ar fi avut un caracter mai exploziv decât cele nerotunjite (întocmai cum consoanele finale muiate nu se deosebesc de cele nemuiate în ce priveşte caracterul imploziv sau exploziv).

In perechile *ok'°* sg. — *ok'* pl., *soţ°* sg. — *soţ* pl. (în graiuri în care *ţ* muiat lipseşte) etc. n'a existat niciun motiv ca la singular *k'*, *ţ* etc. să fie rostite mai exploziv decât la plural şi în felul acesta să se desvolte labializarea numai la singular.

Originea consoanelor finale rotunjite trebue studiată în legătură cu aceea a consoanelor finale muiate. Atât rotunjirea cât şi înmuierea consoanelor finale se datoresc existenţei, într'un trecut îndepărtat, a vocalelor *u* şi *i* după aceste consoane. Vocalele finale *u* şi *i* neprecedate de un grup de consoane au dispărut probabil înaintea separării celor patru dialecte româneşti (secolele X, XI), căci dispariţia lor se constată în toate dialectele. (Nu e exclusă nici posibilitatea unei evoluţii paralele ulterioare separării). In cazul acesta sântem nevoiţi să presupunem că urmele unor vocale dispărute în secolul al X-lea s'au păstrat până în zilele noastre în rotunjirea şi înmuierea consoanelor finale, ceea ce nu constitue un fapt surprinzător. Opoziţia consoanelor finale nemuiate şi a consoanelor finale muiate din unele limbi slave se datoreşte conservării urmelor unor vocale (cele două ieruri) dispărute tot prin secolul al X-lea.

Nu e întâmplătoare această evoluţie fonetică paralelă româno-slavă. Ea se explică prin puternica influenţă exercitată de limbile slave asupra limbii române,

[1] « Bulletin linguistique », I, p. 79.

influenţă însoţită şi de un puternic amestec etnic între Slavi şi Români, în cursul căruia un număr mare de Slavi au adoptat limba română, păstrând însă deprinderi fonetice slave[1]. Chiar şi pierderea caracterului rotunjit al consoanelor finale româneşti în ariile amintite mai sus e tot un efect al unui proces asemănător întâmplat într'o epocă mai recentă. In ariile consoanelor finale nerotunjite, populaţii slave[2], care nu aveau în graiul lor slav consoane finale rotunjite, au deprins limba românească, introducând în ea consoanele lor finale nerotunjite în locul celor rotunjite[3]. Pierderea labializării finale a consoanelor a pornit din colţurile sud-vestic şi nord-estic ale teritoriului limbii române, de unde s'a întins spre interior, formând două arii mari, separate printr'o zonă când mai largă, când mai îngustă, cu consoane finale rotunjite (v. hărţile alăturate nr. 1, 2, 3 şi 4).

Impotriva acestei explicaţii Al. Rosetti[4] aduce ca argument faptul că şi cuvinte de origine recentă în limba română (slave, maghiare, turceşti, franţuzeşti) prezintă consoane finale rotunjite. Aceste cuvinte n'au avut un *u* final în limba lor de origine, de exemplu *scump* < v. sl. *skǫmpъ*[5]. Dar argumentaţia aceasta trece cu vederea un fenomen esenţial, de care trebue să ţinem seamă când ne ocupăm cu împrumuturile dintr'o limbă într'alta. Un cuvânt străin, îndată ce a intrat în limba care l-a adoptat, este supus regulilor gramaticale ale acesteia, primeşte terminaţiile gramaticale, sufere modificările fonetice, prezintă alternanţele fo-

---

[1] «Studii şi cercetări lingvistice», 1950, I, fasc. 2, p. 218.

[2] In mica arie cu consoane nerotunjite din părţile oraşelor Carei şi Satu-Mare precum şi în regiunile învecinate cu Săcuimea, dispariţia rotunjirii consoanelor finale se datoreşte probabil unei influenţe maghiare.

[3] Se poate însă presupune că au existat în trecut graiuri slave care aveau consoane finale rotunjite (vezi mai jos nota 4).

[4] «Bulletin linguistique», I, p. 80.

[5] E probabil însă că au existat graiuri slave care posedau consoane finale labializate. Acad. Şahmatov presupunea pronunţarea labializată a consoanelor nemuiate în limba veche rusă. Labializarea lui *e* rusesc, devenit *o* înainte de consoană nemuiată, s'a făcut, după Şahmatov, prin anticiparea labializării. Un cuvânt ca мёд (rostit *m'ot*) «miere» avea în vechea rusă un *d* rotunjit. In urma anticipării labializării, *e* a devenit *ö*, iar mai târziu *o*, consoana precedentă păstrându-şi caracterul muiat (A. A. Şahmatov, Ocerc sovromennogo russcogo literaturnogo iazîca, Gosudarstvennoe ucebno-pedagoghicescoe izdatelstvo, izd. 4-oe, Moscva, 1941, p. 114—115).

Şi profesorul P. S. Cuzneţov explică trecerea lui *e* accentuat la *o* ca o asimilare a vocalei la consoana următoare labializată. După profesorul Cuzneţov, orice consoană nemuiată a primit, în limba rusă, o nuanţă labializată (A. Meillet, op. cit., p. 425).

In unele graiuri slave, vocala muiată ier (ъ) era cu siguranţă labializată. Caracterul labial al acestei vocale a pricinuit trecerea ei, atunci când nu a amuţit, la *o* în rusă, ucraineană, belorusă şi unele graiuri bulgăreşti. Multe elemente slave ale limbii române au de asemenea *o* în locul lui ъ: rom. *boz* < sl. бъзъ, *năpîrstoc* < sl. напръстъкъ etc. Nu e, prin urmare, imposibil ca, în unele graiuri slave, consoana finală, care odinioară era urmată de un ъ labializat, să fi păstrat caracterul labializat şi după amuţirea lui ъ final.

Cred că nu se datoreşte unei simple coincidenţe faptul că tocmai graiurile bulgăreşti de Nord-Est, cuprinse sub denumirea de «dialectul *o*» — în opoziţie cu «dialectul *ăt*» — al limbii bulgare, au forma articulată a singularului masculin terminată în *-o* (neaccentuat *-u*). Acest *-o* (*-u*) derivă din ъ final, după amuţirea lui *-t* al articolului. Astfel lui *ezikăt* «limba» din bulgara literară îi corespunde în graiurile bulgare de Nord-Est *iziku* (A.L.R., II, vol. I, p. 20, harta 39, punctul cartografic 991: Tuzla, raionul Constanţa). «Dialectul *o*» al limbii bulgare se întinde dela Marea Neagră până la râul Iantra (se varsă în Dunăre aproximativ în dreptul Zimnicei). E sigur că în trecut graniţa lui ajungea cel puţin până la râul Iscăr (se varsă în Dunăre în dreptul Corabiei). Se pare că în trecut nu numai ier al articolului, ci şi orice ier intens din interiorul cuvântului era redat în acest dialect prin *o*. L. Miletič, Das Ostbulgarische, Wien, 1903 (Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkancommission, Linguistische Abteilung, II, p. 9, 65 şi urm., 71).

netice ale limbii respective, intră într'una din categoriile gramaticale, flexionare ale acestei limbi (dacă limba respectivă este o limbă flexionară).

Un adjectiv românesc, ca de pildă *bun*, are următoarele forme la nominativul nearticulat:

	Sg.	Pl.
Masc.	*bun* sau *bun°*	*buń*
Fem.	*bună*	*bune*

Masculinul singular e caracterizat prin consoana finală nemuiată, iar pluralul prin consoana finală muiată. In aria consoanelor finale rotunjite, *n* final al formei de masc. sg. este rotunjit. Rotunjirea şi înmuierea, precum am văzut mai sus, se datoresc dispariţiei lui *u* şi *i* finali (*bunu*, *buni*). Acesta e cazul tuturor adjectivelor terminate la nom. sg. masc. în consoană (*bătrîn°*, *galben°*, *alb°*, *frumos°*, *înalt°*, *krud°*, *adînk°* etc.)[1]. Un adjectiv de origine străină, terminat în consoană, va intra în categoria aceasta de adjective şi va prezenta exact aceleaşi forme:

	Sg.	Pl.
Masc.	*skump* sau *skump°*	*skump'*
Fem.	*skumpă*	*skumpe*

La fel şi adjectivele de origine maghiară (*ğ'ingaş°* — *gingaş'*, *ğ'ingaşă* — *ğ'ingaşe*) sau de origine franceză foarte recentă (*blond°* — *blonź*, *blondă* — *blonde*[2], ca *blînd°* — *blînź*, *blîndă* — *blînde*) etc.

In cazul că rădăcina adjectivului se termină într'un grup de consoane care constă dintr'o ocluzivă urmată de lichidă (« muta cum liquida »), ca de pildă *gr*, *kr* etc., atunci vocalele finale la masc. sg. şi pl. s'au menţinut până astăzi:

	Sg.	Pl.
Masc.	*akru*	*akri*
Fem.	*akră*	*akre*

(In dialectul aromân *u* şi *i* finali se menţin după orice grup de consoane, de exemplu *albu* — *alği*).

Un adjectiv de origine străină, terminat într'un astfel de grup de consoane, va intra în această clasă de adjective. Astfel v. sl. *mondrъ* (bulg. *mădăr*, sârb. *mudar*, rus. мудр) va da în limba română:

	Sg.	Pl.
Masc.	*mîndru*	*mîndri*
Fem.	*mîndră*	*mîndre*

In dialectul aromân, adjectivele de origine străină terminate în orice grup de consoane intră de asemenea în această clasă de adjective, de exemplu *skumpu* — *skunk'i* — *skumpă* — *skumpe*[3]. Al. Rosetti[4] consideră chiar pe *u* final din ar. *skumpu* de origine « fonetică », deoarece nu poate continua pe vechiul *u* final, forma slavă din care provine adjectivul românesc neavând nicio vocală la sfârşit. Am văzut mai sus că cuvintele nu se împrumută mecanic, ci, când

[1] Să nu uităm alternanţa *d°/ź*, *t°/ţ'*, *k°/č'*, *s°/ş'* (*krud°* — *kruź*, *înalt°* — *înalţ'*, *adînk°* — *adînč'* etc.).

[2] Pentru forma *blond°*, vezi A.L.R., II, v. I, p. 3, harta nr. 6.

[3] Th. Capidan, Aromânii, op. cit., p. 286.

[4] « Bulletin linguistique », I, p. 80.

trec dintr'o limbă într'alta, ele se adaptează structurii gramaticale a limbii în care intră, oricât de numeroase ar fi aceste împrumuturi. Limba care se îmbogăţeşte cu cuvinte împrumutate altor limbi îşi păstrează structura gramaticală [1].

Ceea ce este adevărat despre adjective este valabil şi în ceea ce priveşte substantivele. Intocmai cum adjectivele de origine străină intră într'o clasă mai veche a adjectivelor româneşti şi primesc terminaţii româneşti (la masc. sg. consoană rotunjită, la masc. pl. consoană muiată etc.), la fel şi substantivele de origine recentă vor prezenta particularităţile morfologice româneşti, după modelul substantivelor mai vechi în limbă. In primele, vom regăsi aceleaşi terminaţii şi aceleaşi alternanţe consonantice şi vocalice ca în cele din urmă. Intr'un cuvânt de origine franceză recentă, ca de exemplu *kapot*° sg. — *kapoate* pl. (intrat probabil în limba română din limba rusă), recunoaştem aceleaşi terminaţii şi alternanţe ca în *kot*° — *koate*. Slavul *rak*° sg. — *rač'* pl. (*rac* — *raci*) se declină ca latinescul *sak*° sg. — *sač'* pl. (*sac* — *saci*) etc. [2]. Intocmai cum, pentru forma de plural *kapoate*, nu e nevoie să căutăm în franceză existenţa diftongului *oa* şi a vocalei finale *e*, la fel şi pentru forma de singular *kapot*° nu trebue să căutăm în limba franceză cauza rotunjirii lui *t* final. In slavă, nominativul singular şi plural al cuvântului care însemnează «*rac*» este *rakъ* sg. — *raţi* pl. (formele vechi slave) sau *rak* sg. — *raţi* pl. (formele bulgăreşti moderne). Formele româneşti, atât cea de singular (*rak*°, respectiv *rak*, în ariile cu consoane finale nerotunjite), cât şi cea de plural (*rač'*) îşi datoresc consoanele finale «terminaţiile», analogiei cu *sak*° (*sak*) — *sač'*, adică se declină după modelul românesc.

Acelaşi fenomen îl constatăm şi la verbe. Persoana întâi singular a prezentului are totdeauna o consoană finală rotunjită, indiferent de conjugare (bine înţeles în aria consoanelor finale rotunjite): *kînt*°, *kutez*°, *dau̯*, *tai̯*°, *văd*° sau *văz*°, *pot*° sau *poč'*°, *beau̯*, *fak*°, *kred*° sau *krez*°, *spun*° sau *spui̯*°, *aud*° sau *auz*°, *vin*° sau *viu̯*, *mor*° sau *mor'*°, *înfloresk*°.

In toate aceste forme, rotunjirea consoanei finale este un rest al lui *u* final [3], care continua pe *o* final latinesc (lat. *canto* > v. rom. *cîntu* > *kînt*°, lat. pop. *cottizo* > v. rom. *cutezu* > *kutez*°, lat. pop. *talio* > v. rom. *tal'u*, *tai̯u* > *tai̯*°, lat. pop. *morio* > v. rom. *moriu* > *mor'*°, *mor*°, lat. pop. *dao* > *dau̯*, lat. pop. *faco* > *fak*° etc. Pentru forma (eu) *nu-s*° «eu nu sânt», cauza labializării a fost vocala *u* finală rămasă după dispariţia lui *m* final în latina populară (*ego non sum* devenit în v. rom. *eu nu-su*, apoi *eu nu-s*°).

Rotunjirea consoanei finale a devenit în felul acesta o caracteristică a persoanei întâi sg. a prezentului. De aceea, prin analogie, se rotunjeşte şi consoana finală a unor forme de pers. I sg. a prezentului de provenienţă recentă, ca de exemplu (eu) *am*°, (eu) *i̯esc*° «(eu) sânt» [4]. Rotunjirea consoanei finale o regăsim şi la pers. a 3-a pl. a prezentului verbelor de conjugarea II, III şi IV. Şi aici ea este un rest al lui *u* devenit final după amuţirea grupului final lati-

---

[1] I. Stalin, op. cit., p. 31.

[2] Modelul lui *sak*° — *sač'* a făcut ca slavul *kolačь*, care are şi la singular *č*, să devină *kolak* sg. — *kolač'* pl., iar în aria consoanelor finale rotunjite, *kolak*° sg. — *kolač'* pl. («Bulletin linguistique», I, p. 23).

[3] După grupele de consoane *bl*, *pl*, *tr* etc. («muta cum liquida») vocala *u* s'a păstrat şi la verbe până astăzi (*umblu*, *umplu*, *intru* etc.), iar în aromână după orice grup de consoane: *aluptu* «lupt», *alavdu* «laud», *aprindu*, *crescu*, *h'erbu* «fierb», *vindu*, *alik'escu* «lipesc» etc. (Th. Capidan, op. cit., p. 285).

[4] In raionul Sebeş şi în Munţii Apuseni. In dialectul aromân, după grupul *sc* avem un *u* final: *escu*. (Ibid., p. 483).

nesc *-nt*: lat. *cadunt* > v. rom. *cadu* > *kad*°, lat. pop. *facunt* > v. rom. *facu* > *fak*°, *volunt* > v. rom. *voru* > *vor*°, *non sunt* > v. rom. *nu-su* > (ei) *nu-s*° etc. Rotunjirea consoanei finale o întâlnim şi în cazurile în care ne-am aştepta la *e* final: lat. *vident* > *văd*°. Chiar şi lat. pop. *sint* a primit un *t* final labializat. Aci însă analogia a acţionat într'o epocă foarte îndepărtată, înainte de amuţirea consoanelor finale, când forma *sint* a fost rostită cu un *u* final, de unde forma românească *sînt*° (cf. ar. *sîntu*, it. *sono*), întocmai cum *est* a fost rostit cu un *e* final: rom. *este* (cf. it. *este*). Păstrarea consoanelor finale latineşti (*-nt*, *-st*) nici nu ar fi fost posibilă fără existenţa unor vocale analogice după aceste grupuri de consoane. Formele scurte *e* < lat. *est* şi (*nu-*)*s*° < lat. (*non*) *sum*, respectiv (*non*) *sunt* se datoresc tocmai amuţirii consoanelor finale (*-st*, *-nt*).

Extinderea prin analogie, a consoanelor finale rotunjite se constată şi în alte forme. Rotunjirea consoanelor finale a fost într'atâta simţită ca fiind o caracteristică a persoanei întâi sg., încât s'a transmis şi consoanei finale (*i̯*) a persoanei întâi sg. a perfectului simplu: *kîntai̯*°, *văzui̯*°, *zisei̯*°, *auzii̯*°. In textele noastre chirilice formele acestea au litera chirilică *iu* la sfârşit. De asemenea şi formele arhaice *ziş'*° «zisei», *feč'*° «făcui» etc. se scriau cu un *iu* final (de exemplu *feciu*, *kiemaiu*, *spuşiu* «spusei» etc.), prin care se indica înmuierea şi rotunjirea consoanei finale [1]. Şi în dialectul aromân aceste forme au consoane finale rotunjite, iar cărturarii aromâni au scris un *u* final grecesc după consoanele finale ale acestor forme: *dedu* «dădui», *feciu* «făcui», *dzişu* «zisei».

Un substantiv, anume *mînă*, are, în mod cu totul excepţional, o consoană rotunjită la forma pluralului: *mîn*°. Aceasta constitue un arhaism, pe lângă altele, în graiul Moţilor. Ea se întâlneşte şi în Sudul Moldovei [2]. Rotunjirea lui *n* final în această formă se explică prin faptul că ea se termina, şi se termină şi astăzi în rostirea unora, într'un *u* silabic [3]. Aşa dar şi aici rotunjirea este un rest al lui *u* final dispărut. Fiind o formă de plural cu totul izolată, *mîn*°, *mînu* (respectiv *mîn* în aria consoanelor finale nerotunjite) e pe cale de dispariţie, cedând locul formelor mai recente, analogice *mîń* [4] (cu *n* final muiat) sau *mînuŕ* [5].

Rotunjirea consoanelor finale în unele graiuri dacoromâne şi aromâne este prin urmare un rest al lui *u* final, amuţit probabil prin secolul al X-lea, întocmai cum înmuierea consoanelor finale este un rest al lui *i* final, amuţit în aceeaşi epocă. Dispariţia atât a rotunjirii, cât şi a înmuierii consoanelor finale, este un fenomen foarte obişnuit în graiurile româneşti. El se datoreşte unei influenţe slave mai recente [6]. Dialectul istroromân, înconjurat de graiuri slave (croate şi slo-

---

[1] Am amintit mai sus (p. 147) formele *dzişiu* «zisei», *dediu* «dădui». Deoarece un *ş* a putut să-şi piardă caracterul muiat, adeseori după această consoană se scria numai un *u* final: *curşu* «alergai», *dzişu*, *puşu* «pusei», *spuşu* «spusei», *trasu* «trăsei» etc. (I. A. Candrea, Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din secolele XVI şi XVII traduse din slavoneşte, II, Textul şi glosarele, Bucureşti, 1916, p. 374, 464, 486, 496; C. Găluşcă, op. cit., p. 305; 39, p. 40 [XXXIX, 3—4, 11], 42 [XLII, 4—5].

[2] Vezi A.L.R. I, harta nr. 49 (punctul cartografic 592: Câmpuri, raionul Panciu, reg. Bârlad).

[3] Vezi A.L.R. I, harta nr. 49 (punctul cartografic 98). Forma articulată a pluralului acestui substantiv este, în multe părţi ale ţării, întocmai ca la Moţi, *mînule*. *Mîn*° (în aria consoanelor nerotunjite *mîn*), respectiv *mînu*, este corespondentul normal, din punctul de vedere al foneticii istorice, al pluralului latinesc *manus* (cf. v. it. *le mano*).

[4] Cf. it. *le mani*.

[5] Vezi A.L.R. I, harta nr. 49. Prin anticiparea elementului palatal s'a născut, din *mîń*, forma muntenească *mîi̯ń* (*mâini*).

[6] In ceea ce priveşte dispariţia rotunjirii finale, pentru unele graiuri se poate presupune şi o influenţă maghiară (vezi mai sus, p. 154, nota 2).

vene), care nu cunosc consoane muiate finale, a pierdut complet şi rotunjirea consoanelor finale [1], întocmai cum majoritatea graiurilor dacoromâne au pierdut complet rotunjirea şi, în parte, muierea consoanelor finale.

Incercarea lui Al. Rosetti de a explica rotunjirea consoanelor finale printr'o evoluţie fonetică recentă (tratarea consoanelor finale ca explozive, ceea ce a avut drept rezultat apariţia unui timbru vocalic, de obiceiu *u*, în momentul exploziei) trebue considerată ca nereuşită [2]. Cercetările întreprinse cu aparatele fonetice de înregistrare au avut drept scop de a urmări existenţa sau neexistenţa unui element vocalic după consoana finală, în loc de a studia, cu ajutorul unui labiograf, mişcarea de proiectare înainte (ţuguiere, rotunjire) a buzelor, caracteristică acestor consoane. Consideraţiile de fonetică istorică, pe care îşi întemeiază argumentarea că rotunjirea consoanelor finale nu este un rest al lui *u* final amuţit, nu ţin seamă de structura gramaticală a unei limbi care se impune tuturor elementelor lexicale, de orice origine ar fi ele. Cuvintele nu se împrumută în mod mecanic dintr'o limbă într'alta; ele intră în categorii gramaticale, flexionare existente în limba împrumutătoare înaintea împrumutului respectiv. O limbă care îşi îmbogăţeşte vocabularul cu elemente din alte limbi îşi menţine structura gramaticală, desvoltându-se « potrivit legilor ei interne de desvoltare » [3].

In ciuda concepţiei « mecaniciste » despre împrumuturile lexicale făcute de o limbă, articolul lui Al. Rosetti are meritul de a fi pus problema şi mai ales

---

[1] Istroromânii au procedat exact ca acei subiecţi de experienţă (intelectuali) pe care am ncercat să-i fac să pronunţe consoane finale rotunjite (vezi mai sus, p. 149) şi dela care am obţinut, în locul consoanelor rotunjite, fie consoane nerotunjite, fie consoane urmate de un *u*. La fel şi în istroromână, în locul consoanelor finale rotunjite din graiurile dacoromâne şi aromâne amintite, apar pe de o parte consoane nerotunjite (*cap* « cap », *os*, *om*, *mer* « măr », *obraz*, *pleșiv* « pleşuv », *betăr* « bătrân », *tirar* « tânăr », *lup* etc.), pe de altă parte consoane urmate de *-u* (*spunu* « spun », *càscu* « casc », *me spăru* « mă speriiu », *bevu* « beau », *me nsoru* « mă însor », *me maritu* « mă mărit », *cåvtu* (= caut) « privesc » etc.). Consoanele finale muiate au fost tratate la fel în istroromână. Ele au fost înlocuite fie cu consoane nemuiate (*doi mer* « doi meri », *doi fecior* « doi feciori », *doi lup* « doi lupi », *betăr* « bătrâni », *orb* « orbi », *doi frâţ*, *lucrâţ* etc.), fie cu consoane urmate de un *i* silabic (*poţi*, *nsori*, *ntrebi*, *cl'emi* « chemi », *căzi* etc.). Tratamentul paralel al consoanelor finale rotunjite şi muiate în istroromână e confirmat şi prin faptul că, la substantive şi adjective (sg. şi pl.), consoanele finale rotunjite şi muiate au fost înlocuite de preferinţă cu consoane nerotunjite şi nemuiate, pe când la verbe (pers. I şi II sg. a prezentului) ele au fost înlocuite prin consoane urmate de *-u* şi *-i* silabici. Pentru a explica fenomenul istroromân, nu e nevoie să presupunem că, în epoca în care s'a despărţit dialectul istroromân de celelalte dialecte româneşti (probabil de dialectul care mai târziu a devenit cel dacoromân), vocalele finale *-u* şi *-i* nu amuţiseră încă. Tratamentul istroromân e foarte uşor explicabil plecând dela consoane rotunjite şi muiate. Istroromânii, ajungând, în cursul migraţiei lor spre Vest, într'un mediu croat şi sloven, care nu cunoaşte corelaţia de timbru a consoanelor, fiind bilingvi, au dobândit deprinderi fonetice croate şi slovene, astfel încât cu timpul n'au mai putut rosti consoane finale rotunjite şi muiate, inexistente în mediul lingvistic din Istria. In rostirea istroromână, influenţată de cea croată şi slovenă, opoziţia *lup°* sg. — *lup̗* pl. a dispărut, întocmai cum ea nu există nici în rostirea unui Maghiar transilvănean care vorbeşte limba română cu accent maghiar (vezi mai sus, p. 150).

[2] « Bulletin linguistique », I, p. 58—88.

[3] I. Stalin, op. cit., p. 31. Vezi şi cele spuse de V. V. Vinogradov în « Voprosî iazîcoznania », Izd. Moscovscogo Universiteta, 1950, p. 28: « Cuvintele străine împrumutate se transformă, din punctul de vedere al aspectului fonetic, al structurii gramaticale şi al conţinutului semantic, conform legilor interne ale limbii care le-a împrumutat ».

de a fi dovedit, cu ajutorul înregistrărilor făcute la aparatele de fonetică experimentală, că nu există niciun «*u* scurt final» după consoanele rotunjite (cum nu există niciun «*i* scurt final» după consoanele muiate)[1].

Se pune întrebarea dacă consoanele finale rotunjite sânt foneme deosebite de cele nerotunjite sau sânt numai variante ale acestora, condiţionate de mediul fonetic. Din materialul furnizat de A.L.R. reiese că consoanele finale rotunjite nu sunt condiţionate de mediul fonetic; ele se opun consoanelor corespondente finale nerotunjite, deosebind prin această opoziţie cuvintele şi mai ales formele gramaticale. Prin urmare consoanele rotunjite constitue foneme[2].

Gradul în care o consoană finală rotunjită se opune corespondentei nerotunjite nu este acelaşi pentru toate consoanele şi în toate graiurile din aria rotunjirii consoanelor. Astfel un *t* final rotunjit foarte rar se opune unuia nerotunjit. Numai în cazul apocopării unui *ă* final apare un *t* final nerotunjit în aria rotunjirii consoanelor finale. Am amintit mai sus (p. 141) exemplul lui *am dat*° — *îndat* (în loc de *îndată*). In schimb consoana -*ş*° se opune foarte des lui -*ş* în graiurile în care *ş* e totdeauna nemuiat. Astfel, în cuvântul *moş*° « unchiu » din Moldova de Sud, dacă înlocuim pe -*ş*° prin *ş*, obţinem forma de plural (*moş*), singura posibilă în Moldova, deoarece aici *ş* e totdeauna nemuiat (graiurile moldoveneşti nu posedă pe *ş′*).

Cea mai frecventă opoziţie în toate graiurile din aria consoanelor finale rotunjite este aceea dintre consoanele muiate-rotunjite: *k′*°, *ǵ*°, *č′*°, *i̯*° şi corespondentele lor muiate-nerotunjite *k′*, *ǵ*, *č′*, *i̯*. De exemplu *unk′*° « unchiu » sg. — *unk′* « unchi » pl.[3], (eu) *înjunǵ*° — (tu) *înjunǵ*[4], *dibač′*° « dibaciu » sg. — *dibač′* « dibaci » pl., (eu) *tai̯*° — (tu) *tai̯*[5].

Foarte frecventă, de asemenea, este opoziţia dintre *r* muiat-rotunjit şi *r* muiat-nerotunjit (*ŕ*° — *ŕ*), mai ales în sufixele *-ar*, *-or*, *-er*, care pe întreg teritoriul ţării (cu excepţia Munteniei de Est şi a Dobrogei) au un *r* muiat şi la singular. In aria rotunjirii consoanelor finale, în cuvinte ca *învăţătoŕ*° sg. — *învăţătoŕ* pl., *zidaŕ*° — *zidaŕ*, *oi̯eŕ*° — *oi̯eŕ*, singularul se deosebeşte de plural prin opoziţia *ŕ*° — *ŕ*. Aceeaşi opoziţie o întâlnim şi în conjugare: *moŕ*° « eu mor » — *moŕ* « tu mori ». In aria fără consoane finale rotunjite, formele de singular şi plural sunt adeseori omofone, din cauza lipsei opoziţiilor *z*° — *z*, *ţ*° — *ţ*, *ş*° — *ş* sau *ş′*° — *ş′*, *j*° — *j* sau *j′*° — *j′*, *k′*° — *k′*, *ǵ*° — *ǵ*, *č′*° — *č′*, *ŕ*° — *ŕ*, *i̯*° — *i̯*. (Eu) *vînez*° — (tu) *vînez*[6], (un) *soţ*° — (doi) *soţ*[6], (un) *moş*° — (doi) *moş*[6] sau (un) *moş′*° — (doi) *moş′*[7], *vrej*° sg. — *vrej*[6] pl. sau *vrej′*° sg. — *vrej′* pl.[7], (un)

---

[1] Despre « *i* scurt final » vezi E. Petrovici, Le pseudo *i* final du roumain, în « Bulletin linguistique », II, p. 86—97, şi « Studii şi cercetări lingvistice », 1950, I fasc. 2, p. 172 şi urm.

[2] A. Graur şi Al. Rosetti (« Bulletin linguistique », VI, p. 25) au recunoscut în parte rolul fonologic pe care îl joacă consoana rotunjită *i̯*° în forme ca *pui̯*° sg.: *pui̯* pl., *sui̯*° pers. I: *sui̯* pers. II, dar ei atribue acest rol « sunetului » -*ŭ* final, interpretat « fie ca o urmă a lui -*ŭ* vechiu final, fie ca o explozie cauzată de destinderea ocluzivelor finale ».

[3] A.L.R.I., vol. II, hărţile nr. 165, 166.

[4] Tot aşa de obişnuită este şi forma (eu) *înjunǵi̯i*°, (tu) *înjunǵi̯i*, vezi A.L.R., vol. II, harta 293, şi A.L.R.M. I, vol. II, harta nr. 412.

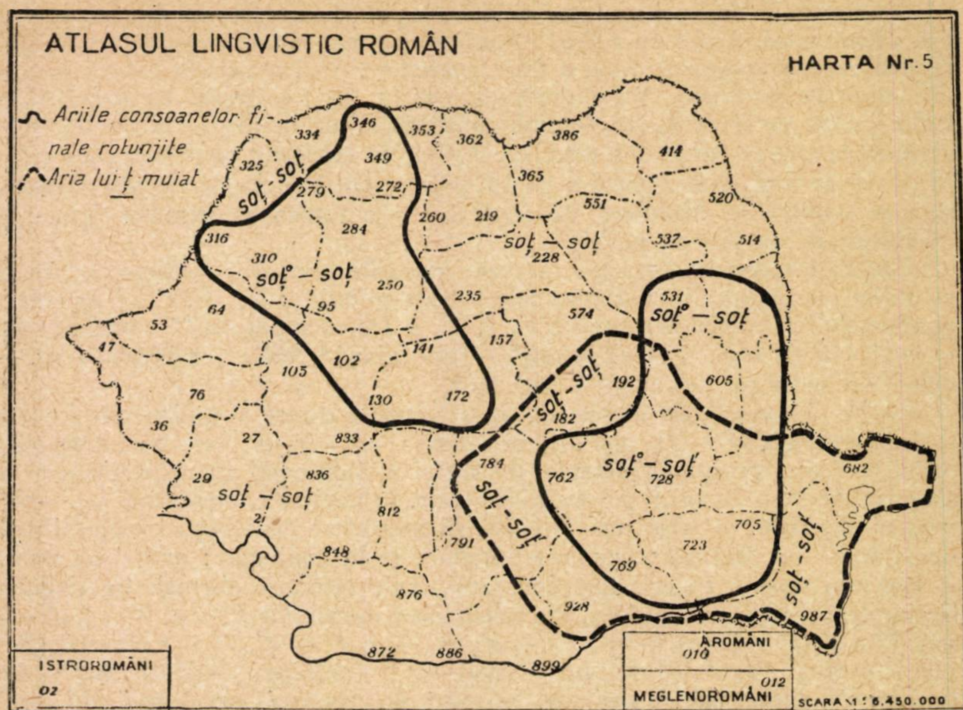
[5] Pentru aria unde *k′*° se opune lui *k′* şi *ǵ*° lui *ǵ*, vezi harta nr. 3. Pentru opoziţia *i̯*° — *i̯*, vezi harta nr. 4.

[6] In aria unde nu există *z*, *ţ*, *ş*, *j* muiaţi. Pentru cuvântul *moş*, vezi A.L.R. I, vol. II, hărţile nr. 165, 166 şi 189.

[7] In aria unde nu există *ş*, *j* nemuiaţi.

zidaŕ° — (doi) *zidaŕ*[1], (eu) *moŕ*° — (tu) *moŕ*[2] sânt omofone în afara ariei consoanelor finale rotunjite: (eu) *vînez* — (tu) *vînez*, (un) *zidaŕ* — (doi) *zidaŕ* etc. Deoarece aria unde există opoziţia între *z*, *ţ*, *ş*, *j*, nemuiaţi şi muiaţi, precum şi între *r* şi *ŕ* în sufixele amintite, este foarte mică [3], rezultă că omofonia amintită mai sus e răspândită pe un mare teritoriu al Republicii Populare Române. Fac excepţie regiunile cu consoane finale rotunjite, unde singularul sau persoana întâi singular au consoana finală rotunjită.

Distribuţia, pe teritoriul ţării, a diferitelor opoziţii între consoane rotunjite, nerotunjite şi muiate sau a lipsei oricărei opoziţii o ilustrează hărţile alăturate nr. 5, 6 şi 7. Harta nr. 5 a fost obţinută suprapunând două hărţi ale A.L.R. II, una reprezentând aria lui *ţ* muiat (în forme de plural de tipul lui *părinţ'*, *dinţ'*

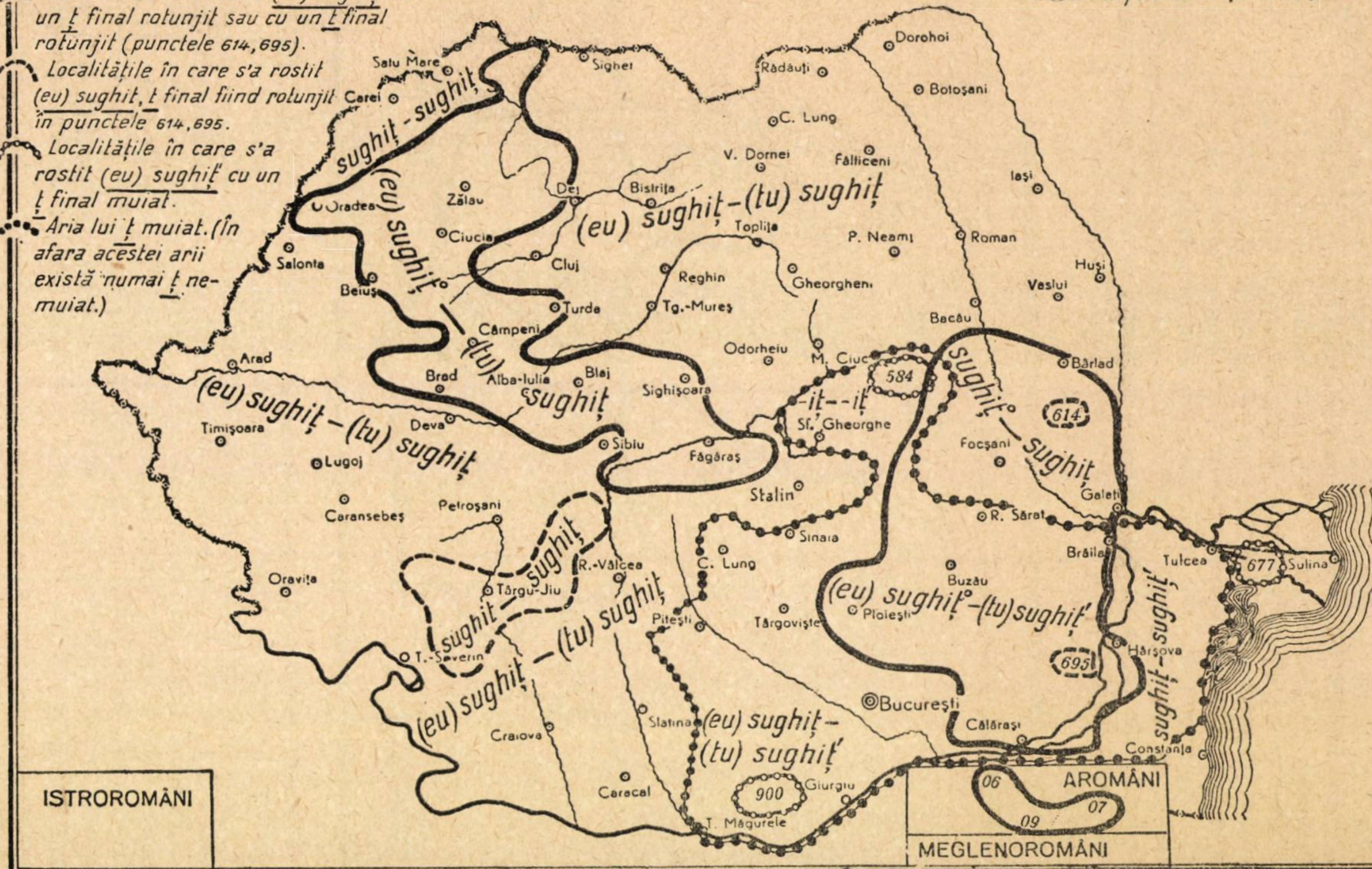

soţ') și aria consoanelor finale rotunjite. In ce privește pe *ţ* final al unui subtantiv ca, de pildă, *soţ* sg. — *soţi* pl., teritoriul ţării se împarte în patru arii: 1) aria unde singularul are un *ţ* (nerotunjit), iar pluralul un *ţ'* (muiat), ca în limba literară (pe hartă e notat *soţ* — *soţ'* în trei zone, dela Bucureşti prin Târgovişte la Câmpulung, în Dobrogea şi în regiunea Stalin); 2) aria unde sin-

[1] In aria unde *r* al sufixelor *-ar*, *-or*, *-er* este muiat şi la singular.

[2] In aria unde *r* este muiat la pers. întâi sing. a prezentului verbului *a muri*.

[3] Hărţile Atlasului lingvistic român semnalează *z*, *ţ*, muiaţi numai în Muntenia (fără Oltenia) şi Dobrogea. Vezi hărţile nr. 5 şi 6 şi « Studii şi cercetări lingvistice », 1950, I, hărţile nr. 2, 3, 4 şi 5. De asemenea, tot numai în această arie, singularul sufixelor *-ar*, *-or*, *-er* are un *r* nemuiat. Vezi harta nr. 7.

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN
HARTA Nr. 6
Întocmită pe baza hărții ALR I, Nr. 84.
Ariile în care s'a rostit (eu) sughiț cu un ț final rotunjit sau cu un ț final rotunjit (punctele 614, 695).
Localitățile în care s'a rostit (eu) sughiț, ț final fiind rotunjit în punctele 614, 695.
Localitățile în care s'a rostit (eu) sughiț cu un ț final muiat.
Aria lui ț muiat. (În afara acestei arii există numai ț nemuiat.)
sughiț - sughiț
(eu) sughiț
(tu)
sughiț
(eu) sughiț - (tu) sughiț
(eu) sughiț - (tu) sughiț
-iț - -iț
sughiț - sughiț
(eu) sughiț - (tu) sughiț
sughiț - sughiț
sughiț - sughiț
(eu) sughiț - (tu) sughiț
(eu) sughiț - (tu) sughiț
584
614
695
677
900
Satu Mare
Carei
Sighet
Rădăuți
Dorohoi
Botoșani
C. Lung
V. Dornei
Fălticeni
Iași
Dej
Bistrița
Zălau
Oradea
Ciucia
Toplița
P. Neamț
Roman
Salonta
Cluj
Reghin
Gheorgheni
Huși
Vaslui
Beiuș
Turda
Tg.-Mureș
Bacău
Câmpeni
Arad
Brad
Alba-Iulia
Blaj
Odorheiu
M. Ciuc
Bârlad
Sighișoara
Sf. Gheorghe
Timișoara
Deva
Sibiu
Făgăraș
Focșani
Lugoj
Stalin
Galați
Caransebeș
Petroșani
R. Sărat
Sinaia
Brăila
Tulcea
Sulina
R.-Vâlcea
C. Lung
Oravița
Târgu-Jiu
Buzău
Pitești
Târgoviște
Ploiești
Hârșova
T.-Severin
București
Călărași
Slatina
Constanța
Craiova
Caracal
Giurgiu
T. Măgurele
ISTROROMÂNI
AROMÂNI
06
07
09
MEGLENOROMÂNI

gularul e identic cu pluralul (pe hartă e notat *soţ* — *soţ* în Sud-Vestul, Nord-Vestul şi Nordul ţării); 3) aria unde singularul are *ţ°* (rotunjit), iar pluralul *ţ* (nemuiat) (pe hartă e notat *soţ°* — *soţ* în Sudul Moldovei şi în Sudul, centrul şi Nord-Vestul Transilvaniei; 4) aria unde singularul are *ţ°* (rotunjit), iar pluralul *ţ'* (muiat) (pe hartă e notat *soţ°* — *soţ'* în Estul şi în Nordul Munteniei). In prima arie avem opoziţia *ţ* — *ţ'* ca în limba literară, în a doua nu există opoziţie, singularul fiind omofon cu pluralul, în a treia *ţ°* — *ţ*, iar în a patra *ţ°* — *ţ'*. In aria a patra (Estul Munteniei), una dintre articulaţiile suplementare ale lui *ţ* e de prisos pentru a deosebi singularul de plural, căci pentru aceasta e de ajuns fie opoziţia *ţ* — *ţ'*, ca în aria întâi, fie opoziţia *ţ°* — *ţ*, ca în aria a treia.

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN — HARTA Nr. 7

Ariile consoanelor finale rotunjite

Aria în care sufixul ar la singular are un r final nemuiat (în afara acestei arii, r final al acestui sufix e muiat şi la forma singularului)

ISTROROMÂNI 02

AROMÂNI 010

MEGLENOROMÂNI 012

Harta nr. 6, obţinută prin suprapunerea unor hărţi ale A.L.R. I, verifică cele arătate pe harta nr. 5. Materialul cules pentru A.R.L. I de alt anchetator decât acela al A.L.R. II, în alte localităţi şi prezentând o reţea mult mai deasă decât aceea a A.L.R. II, se grupează în aceleaşi arii ca cele înşirate mai sus. Şi A.L.R. I, în formele *(eu) sughiţ-(tu) sughiţi*, prezintă patru arii în ceea ce priveşte opoziţia între *ţ* final al formei de pers. I și *ţ* final al formei de pers. II: 1) aria opoziţiei *ţ-ţ'*, ca în limba literară, *(eu) sughiţ-(tu) sughiţ'* (Vestul Munteniei, regiunea Stalin şi Dobrogea); 2) aria lipsei oricărei opoziţii (*ţ-ţ*), (eu) *sughiţ*-(tu) *sughiţ* (Sud-Vestul, Nord-Vestul şi Nordul ţării)[1]; 3) aria opoziţiei *ţ°-ţ*,

[1] Să nu uităm că în unele părţi se pronunţă la pers. I un *t* final în loc de *ţ* final: (eu) *sughit*, respectiv *sughit°*.

(eu) *sughiţ°*- tu *sughiţ* (Sudul Moldovei, Sudul, centrul şi Nord-Vestul Transilvaniei); 4) aria opoziţiei *ţ°-ţ'*, (eu) *sughiţ°*-(tu) *sughiţ'* (Estul şi Nordul Munteniei)[1].

Astfel de suprapuneri de hărţi pot fi făcute şi pentru alte opoziţii. Dăm alăturat harta sufixului *-ar* (nr. 7), în care sânt suprapuse aria lui *-r* nemuiat la singular (aproximativ aceeaşi ca şi cea a lui *-ţ* muiat la plural, sau la pers. II, vezi hărţile nr. 5 şi 6) şi aria consoanelor finale rotunjite. Şi de data aceasta se constitue patru arii: 1) aria în care singularul are un-*r* (nemuiat-nerotunjit), iar pluralul un *-ŕ* (muiat), ca în limba literară (pe hartă e notat *zidar-zidaŕ* în trei zone, dela Bucureşti la Târgovişte, în Dobrogea şi în punctul 192, Covasna); 2) aria în care singularul e identic cu pluralul (pe hartă e notat *zidaŕ-zidaŕ* în Sud-Vestul, Nord-Vestul şi Nordul ţării); 3) aria unde singularul are *-ŕ°* (muiat-rotunjit), iar pluralul *-ŕ* (muiat-nerotunjit) (pe hartă e notat *zidaŕ°-zidaŕ* în Sudul Moldovei şi în Sudul, centrul şi Nord-Vestul Transilvaniei); 4) aria în care singularul are *-r°* (nemuiat-rotunjit), iar pluralul *-ŕ* (muiat) (pe hartă e notat *zidar°-zidaŕ* în Estul şi Nordul Munteniei). In prima arie avem opoziţia *r-ŕ*, ca în limba literară, în a doua singularul e omofon cu pluralul (*ŕ-ŕ*), în a treia opoziţia este *ŕ°-ŕ*, iar în a patra *r°-ŕ*. Şi în cazul acesta din urmă — ca în acela al lui *ţ°-ţ'* — în aria a patra (Estul Munteniei) una dintre articulaţiile suplementare ale lui *r* e de prisos, căci, pentru a deosebi singularul de plural, ajunge opoziţia *r-r'*, ca în aria întâi.

In amândouă cazurile, atât în acela al lui *ţ* (de altfel ca şi în acela al lui *z*, *ş*, *j*), cât şi cazul lui *r*, limba literară a ales formula cea mai potrivită, cu toate că e cea mai puţin răspândită pe teren, pentru a deosebi singularul de plural, evitând atât omofonia, ca în aria a doua de pe hărţile nr. 5, 6 şi 7 (de fapt sânt două arii întinse şi una mai mică în Nord-Vest), cât şi îngrămădirea de prisos a indiciilor care să deosebească singularul de plural şi pers. I sg. de pers. II sg. a prezentului, ca în aria a patra.

Numai în cazul lui *k'*, *ǵ*, *č'*, *i̯*, limba literară nu deosebeşte în rostire şi deosebeşte tot mai puţin şi în scris singularul de plural sau persoana întâi de persoana doua sg. a prezentului. După cum se observă pe hărţile alăturate nr. 3 şi 4, o mare parte a graiurilor româneşti întrebuinţează opoziţia *k'°-k'* (*ok'°-ok'*), *ǵ°-ǵ* (*înjunǵ°-înjunǵ*), *č'°-č'* (*stîngač'°-stîngač'*) şi *i̯°-i̯* (*un pui̯°-doi pui̯*) în morfologie. Ortografia fostei Academii a menţinut în limba literară această opoziţie în scris: *un ochiu-doi ochi*, eu *înjunghiu*-tu *înjunghi*, *stângaciu-stângaci*, *un puiu-doi pui*. E adevărat că în pronunţarea literară cele două forme sânt omofone, căci foarte puţini pronunţă consoane muiate-rotunjite în prima formă. Renunţându-se însă de a scrie *u* final în aceste forme, ele devin şi omografe.

Am văzut că consoanele finale rotunjite se opun de obiceiu consoanelor corespondente nerotunjite. E adevărat, unele opoziţii se întâlnesc mai des (de exemplu *k'°-k'*, *ǵ°-ǵ*, *č'°-č'*, *i̯°-i̯*, *ŕ°-ŕ*, *ţ°-ţ*, *ş°-ş*, *j°-j*, *z°-z*), altele mai rar (de exemplu *ş'°-ş'*, *j'°-j'*), iar altele foarte rar (*p°-p*, *b°-b*, *m°-m*, *f°-f*, *v°-v*, *t°-t*, *d°-d*, *s°-s*, *n°-n*, *r°-r*, *l°-l*)[1]. In unele graiuri există chiar consoane finale rotunjite (muiate-rotunjite), care nu se opun niciodată unor consoane corespondente nerotunjite. Astfel

---

[1] Facem abstracţie aici de cele câteva forme cu *ţ* muiat (*ţ'*) la pers. I datorite tendinţei de a restabili, sub influenţa graiurilor vecine şi a limbii comune, pe *ţ* muiat care devenise dur. (Eu) *sughiţ'* e deci un caz de hiperurbanism (falsă regresie).

[2] Opoziţiile din a treia categorie se ivesc numai în cazul apocopării lui *ă* final, fiindcă numai în acest caz sânt posibile *p*, *b*, *m*, *f*, *r* etc. nerotunjite în poziţie finală absolută (natural în aria rotunjirii consoanelor finale).

în Sudul Moldovei sânt obişnuite *l'*, *t'*, *d'* finale rotunjite (*fel'° = feliu*, *Siret'° = Siretiu*, *zid'° = zidiu*). Ele nu se opun niciodată lui *l'*, *t'*, *d'* nerotunjite sau chiar lui *l*, *t*, *d* nemuiate.

Un loc aparte ocupă graiurile din regiunea Oradea în ce priveşte gradul de opoziţie al fonemelor finale rotunjite. Atât anchetatorii « Atlasului lingvistic român », cât şi membrii colectivului de dialectologie, care au făcut cercetări dialectale în vara anului 1949 în regiunea Oradea, au observat că în aceste graiuri vocalele finale *ă* şi *e* sânt pe cale de amuţire. In acelaşi timp ei au avut impresia că aşa numitul « *u* scurt final » e mult mai perceptibil ca în alte regiuni, astfel încât uneori el este auzit ca o vocală formând o silabă foarte scurtă [1]. In felul acesta, în aceste graiuri, substantivele feminine, terminate în *ă* în limba comună, fac impresia de a fi pronunţate cu o silabă în minus, terminându-se în consoană. Cuvintele *casă*, *bată*, *bună*, *amară*, *cară* etc. se aud *cas*, *bat*, *bun*, *amar*, *car*. Pe hărţile « Atlasului », în asemenea cazuri găsim de obiceiu notat un *ă*, un *â* sau un *î* mititel aşezat sus, la dreapta consoanei precedente [2]. Verbul (eu) *car*, (tu) *cari*, (el) *cară* e notat de A.L.R. car^{u}, car^{i}, $car^{ă}$ *sau* $car^{î}$. Aceasta înseamnă că primul *r* final are timbrul *u*, deci e rotunjit (labializat), al doilea are timbrul *i*, deci e muiat, iar al treilea are timbrul *ă* sau *î*, deci e neutru, nici rotunjit, nici muiat, căci dosul limbii în cursul pronunţării lui *r* are o poziţie indiferentă şi nu articulează la palatul tare, ca pentru un *r* muiat, şi nici buzele nu sunt ţuguiate, ca pentru un *r* rotunjit (labializat). Aceste trei varietăţi de *r* trebue notate fonologic *r°*, *ŕ*, *r*. Toate aceste trei varietăţi de *r* se opun una alteia, deci constitue tot atâtea foneme, căci nu se exclud reciproc, ci pot fi înlocuite una cu alta, dând de fiecare dată alt sens, altă funcţie cuvântului respectiv. Primul fonem, *-r°*, indică persoana întâi sg., *-ŕ* indică persoana a 2-a sg., iar *-r* persoana a treia sg. In acelaşi graiu există şi o a patra varietate de *r* care constitue un fonem. E vorba de *-r* muiat şi rotunjit în cuvântul *cariu* « vierme care roade lemnul », pronunţat într'o singură silabă. Fonologic cuvântul acesta se scrie *kaŕ°*. Un *r* identic e pronunţat, în aceste graiuri, în verbul (eu) *moŕ°*, notat în A.L.R. mor^{iu}[3]. In acest verb, *-ŕ°* deosebeşte persoana I de persoana II, (tu) *moŕ*, care are la sfârşit un *r* muiat-nerotunjit.

Prin urmare graiurile din Bihor au patru foneme de tipul *r*: *r*, *ŕ*, *r°*, *ŕ°*.

Primul are timbrul *î*, deci este neutru, nerotunjit şi nemuiat, al doilea are timbrul *i*, deci este simplu muiat (nerotunjit), al treilea are timbrul *u*, deci este simplu rotunjit (nemuiat), iar al patrulea are timbrul *i* şi *u* în acelaş timp (dosul limbii e în poziţia lui *i*, pe când buzele sânt în poziţia lui *u*), deci este muiat-rotunjit. (Timbrul unei asemenea consoane aminteşte, precum am spus mai sus, pe acela a lui *ü* german sau francez).

Dintre consoanele finale, *t*, *d*, *r*, *l*, *ş*, *j*, *k*, *g* prezintă, în graiurile din regiunea Oradea, patru timbre, dar numai pentru *r*, *k* şi *g* avem opoziţii de felul lui (eu) *fak°*: (el să) *fak* « el să facă »; *vek'°* « vechiu »: *vek'* « vechi » sau (eu) *fug°*: (el să) *fug*: (eu) *juńǵ°*: « eu înjunghiu »: (tu) *juńǵ* « tu înjunghi » [4].

---

[1] Vezi mai sus, p. 136, cele spuse despre *u* scurt, silabic, notat în comuna Roşia, raionul Beiuş.

[2] In notaţia Atlasului, vocalele scrise cu caractere mici sus, la dreapta unei consoane finale, indică timbrul consoanei respective.

[3] A.L.R. I, vol. II, harta nr. 285.

[4] Vezi mai sus cazul lui (eu) kar^{u} etc.

De obiceiu consoanele finale prezintă numai trei timbre şi constitue câte trei foneme corelative. Astfel consoana *p* în (eu) *skap*° — (tu) *skaṕ* — (el) *skap* « scapă » (scris de A.L.R. *scap*$^{\breve{a}}$, *scap*$^{\hat{a}}$, *scap*$^{\hat{\imath}}$ sau chiar *scap*); consoana *n* în *bun*° sg. masc. — *buń* pl. masc. şi fem. — *bun* sg. fem.; *kald*° sg. masc. — *kald'* pl. fem. [1] — *kald* sg. fem. etc.

Deoarece apocoparea vocalelor finale e un fenomen destul de rar în cele mai multe graiuri româneşti, seriile corelative ale consoanelor finale sânt mai puţin evidente ca în regiunea Oradea. Totuşi aceste serii pot fi prezentate în felul următor:

Neutre (nerotunjite-nemuiate):	p	n	s	ș	—	r	k	g	—	...etc.
Simplu muiate (muiate-nerotunjite):	ṕ	ṕ	—	ș́	č'	r'	k'	ǵ	i̯	... »
Simplu rotunjite (rotunjite-nemuiate):	p°	n°	s°	ș°	—	r°	k°	g°	—	... »
Muiate-rotunjite:	—	—	—	ș́°	č'°	ŕ°	k'°	ǵ°	i̯°	... »

Tabloul complet al seriilor consoanelor finale prezentând corelaţii de timbru trebue întocmit, pentru fiecare graiu, după un studiu amănunţit al particularităţilor fonetice ale graiului respectiv.

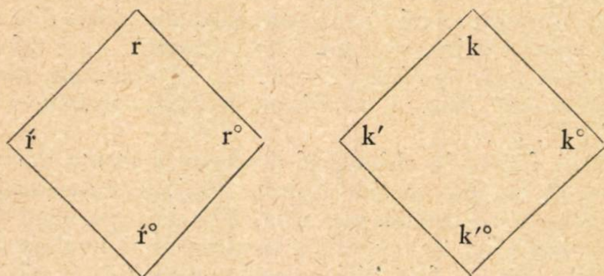
Din tabloul de mai sus reiese că unele foneme finale, ca de exemplu *s* sau *č'*, participă la câte două serii corelative, altele, ca de exemplu *p* sau *n*, la câte trei serii corelative şi, în sfârşit, altele, ca de exemplu *r* sau *k*, la câte patru serii corelative. Fiecare fonem poate deci fi reunit în câte un mănunchiu corelativ, având doi, trei sau patru termeni. Aceste mănunchiuri corelative pot fi simbolizate printr'o linie:

s ——— s° , č' ——— č'°

printr'un triunghiu:

sau printr'un pătrat:

Fonemul *ŕ*° (*moŕ*°, *č'eŕ*°, *kaŕ*°) întruneşte atât înmuierea, cât şi rotunjirea. Fonemele consonantice totdeauna nemuiate (de exemplu *ţ*, *s*, *z* în multe graiuri) sau totdeauna muiate (*č'*, *i̯*) formează mănunchiuri corelative compuse din câte doi termeni, de exemplu *s* — *s*°, *z* — *z*°, *ţ* — *ţ*°, *č'* — *č*°, *i̯* — *i̯*° etc.

[1] In forma *calde*, *e* final se apocopează, dar *d* precedent îşi păstrează caracterul muiat: *kald'e* > *kald'*.

Cele stabilite până aci sânt valabile numai pentru fonemele consonantice finale ale graiurilor care posedă consoane finale rotunjite. Să nu uităm că opoziția de tipul *p°* — *p*, *n°* — *n*, *s°* — *s*, *t°* — *t*, *r°* — *r* etc. e frecventă numai în graiurile din Bihor, pe când cea de tipul *č'°* — *č'*, *k'°* — *k'*, *ŕ°* — *ŕ* etc. e foarte frecventă pe toată întinderea ariei rotunjirii finale a consoanelor.

In articolul tratând despre corelația consoanelor muiate și nemuiate în limba română, apărut în prezenta revistă (I, p. 172 și urm.), am arătat că opoziția dintre fonemele consonantice nemuiate și cele muiate nu se întâlnește în limba română numai la sfârșitul cuvântului, ci și în interiorul lui. Intradevăr, dacă în cuvântul (tu) *săŕ* (*sări*) *ŕ* se opune lui *r* (eu *săr*), atunci în cuvintele (el) *săŕa* (*sărea*) și (el) *săra* avem aceeași opoziție. (In *tu săŕ akum* și *ieu̯ săr akum*, cei doi *r* sânt urmați de câte un *a* ca în *săŕa* și *săra* și se rostesc ca în formele din urmă.) Prin urmare, în forma *sărea*, *ea* este un pseudo-diftong, căci în realitate, din punct de vedere fonologic (și chiar fonetic), în cuvântul *sărea* se rostește un *ŕ* (*r* muiat) urmat de *a*.

Ne punem acum întrebarea dacă nu cumva și opoziția «consoană nerotunjită — consoană rotunjită» se întâlnește și în interiorul cuvântului. Dacă *ea* precedat de consoană este un pseudo-diftong, nu cumva și *oa*, în aceeași poziție, este deasemenea un pseudo-diftong? Până acum am putut constata un paralelism consecvent între fenomenul înmuierii și acela al rotunjirii (labializării) consoanelor finale. Nu cumva acest paralelism poate fi constatat și între consoanele muiate și cele rotunjite din interiorul cuvântului?

Să luăm câteva consoane urmate de vocala *a*. Dacă în *săŕa* (*sărea*) și *săra* avem opoziția *ŕ* — *r*, atunci nu cumva în *rade* și *roade* opoziția este între *r* și *r°*? Intradevăr *roade* poate fi conceput ca fiind constituit din patru foneme, dintre care primul este *r°*, iar al doilea *a*. Deci *rade* se deosebește de *r°ade* (*roade*) nu prin opoziția *a* — *oa*, ci prin opoziția *r* — *r°*. Iată și alte câteva exemple: *tacă* — *t°acă* (*toacă*) [1], *sare* — *s°are* (*soare*), *dară* — *d°ară* (*doară*), *mare* — *m°are* (*moare*), *zale* — *z°ale* (*zoale*), *bată* — *b°ată* (*boată*), *kale* — *k°ale* (*coale*), *șapte* — *ș°apte* (*șoapte*), *rată* — *r°ată* (*roată*) etc.

Și în interiorul cuvântului, întocmai ca în poziție finală, se întâlnesc și consoane muiate-rotunjite. Astfel consoana totdeauna moale *č'* e rotunjită (labializată) înaintea vocalei *a* în cuvântul *č'°ară* (*cioară*), care diferă de cuvântul *č'ară* (*ceară*) numai prin opoziția *č'°* — *č'*. La fel cuvintele *ghioagă*, *șchioapă*, *lăcrămioară*, *văduvioară*, *lioarcă*, *corăbioară* prezintă consoane muiate-rotunjite: *ǵ°*, *k'°*, *m'°*, *v'°*, *l'°*, *b'°*.

Și înregistrările făcute la chimograf descopăr existența unor adevărate consoane labializate în cuvinte ca cele înșirate mai sus. Procedeul întrebuințat a fost și de data aceasta cel descris mai sus. Foile de experiență după care a fost făcut clișeul alăturat (fig. 2) reprezintă rostirea unui intelectual care vorbește limba comună românească fără niciun accent dialectal. Cuvintele înregistrate sânt *tată*, *tot* și *toată*. Pentru cuvântul *tată*, linia mișcării orizontale a buzelor (B) nu arată nicio deplasare. In schimb pentru *tot*, linia buzelor (B) începe să se ridice cu vreo 20 de sutimi de secundă înaintea începutului vocalei *o* (liniuța verticală 5). Consoana *t* este deci rotunjită (labializată). Punctul cel mai înalt

---

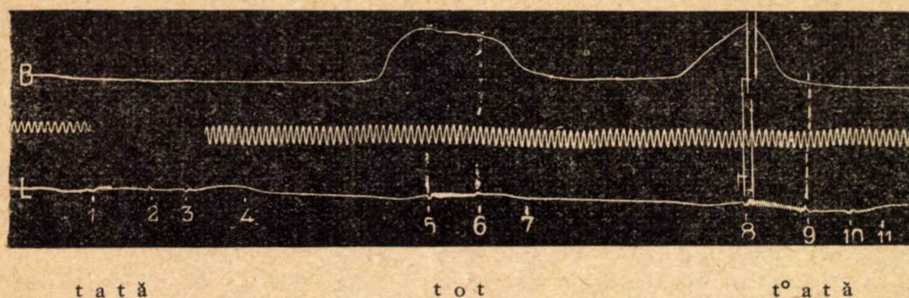
[1] In cuvintele *tacă*, *t°acă* (*toacă*) și *t'acă* (*teacă*), ultimele trei foneme sânt identice (*-acă*), numai primul fonem diferă dela un cuvânt la altul: *t*, *t°*, *t'*.

la care s'a ridicat linia B este chiar înaintea exploziei lui *t* iniţial, marcată printr'o mică tresărire a liniei B. In cursul duratei lui *o* (dela liniuţa verticală 5 la 6), linia B se menţine ridicată, prezentând totuşi o uşoară scădere în acest răstimp. Vocala *o* are deci buzele mai puţin ţuguiate spre sfârşitul ei decât la început. Putem oare deduce de aici că *o* nu e omogen în toată durata lui, că prezintă un caracter diftongoid? Asupra acestei probleme vom reveni mai târziu.

După sfârşitul lui *o* (liniuţa verticală 6), linia B nu se menţine în poziţia lui *o*, ci revine lin în poziţia de indiferenţă înaintea sfârşitului lui *t* final (liniuţa verticală 7). Acest subiect nu posedă deci consoane finale labializate.

Figura grupului *-o* plus *t* final este exact inversă aceleia a lui *-a* plus *t*° (*t* labializat final)[1].

In sfârşit, pentru cuvântul *toată*, linia B se ridică de asemenea cu vreo 20 de sutimi de secundă înaintea începerii vibraţiilor vocalice. Consoana *t* iniţială este deci rotunjită (labializată). Punctul culminant al liniei B (liniuţa verticală 8)

t a t ă   t o t   t° a t ă

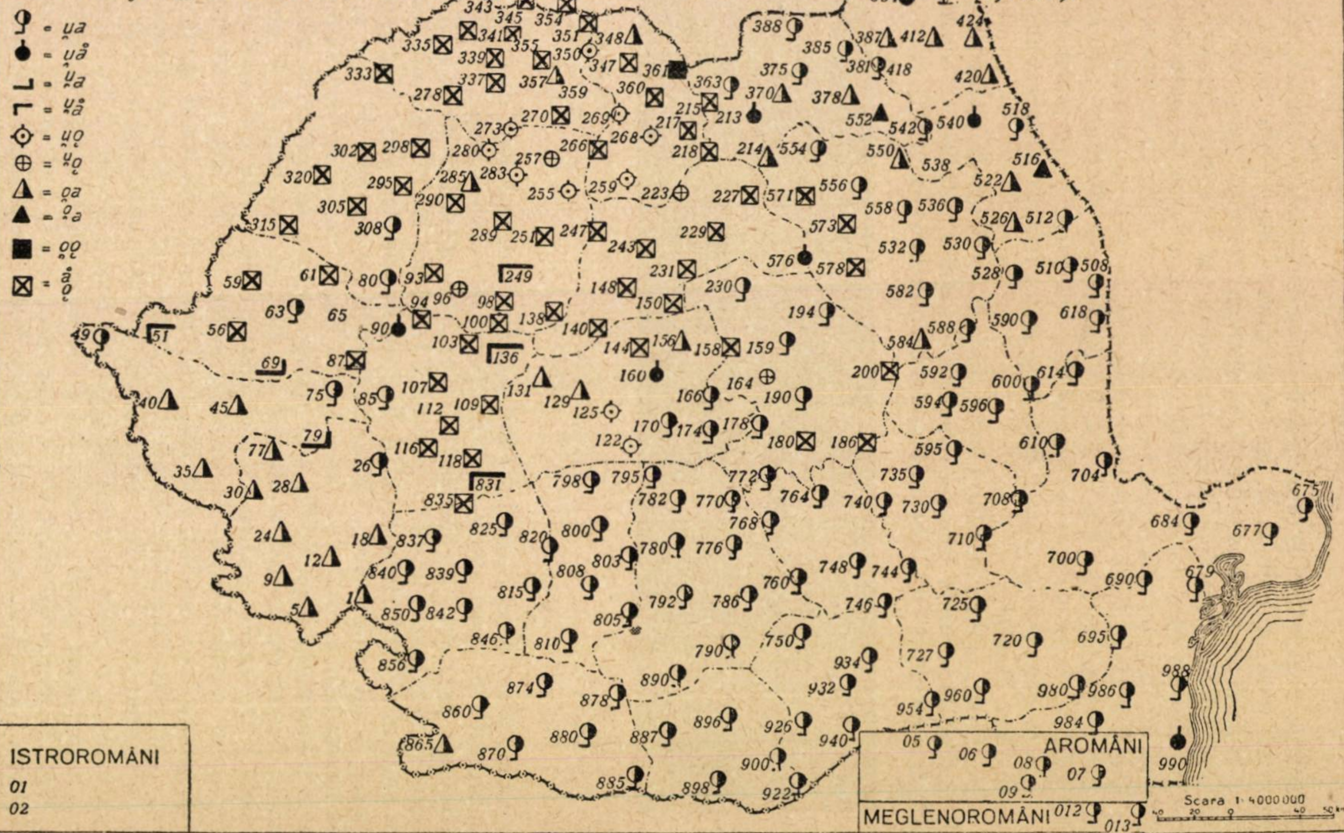
Fig. 2

coincide exact cu explozia lui *t* iniţial, după care ea revine brusc în poziţia de indiferenţă. Se poate spune că, şi din punct de vedere fonetic, în cuvântul *toată* sântem în prezenţa unui *t* labializat (*t*°) urmat de *a* (de fapt de un *a* labializat): *å*). Linia B este mai ridicată în punctul 8 (explozia lui *t* iniţial din *toată*), decât în punctul 5 (explozia lui *t* iniţial din *tot*). Buzele sânt deci mai ţuguiate pentru *t*(*oa*-), decât pentru *t*(*o*-). De aceea timbrul lui *t* urmat de *oa* e mai degrabă de nuanţa unui *u*, decât de aceea a unui *o*. Buzele nu rămân însă în poziţia lui *u*, ci, din momentul exploziei lui *t*, se retrag repede şi se deschid ca pentru a rosti un *a*. Retragerea aceasta a buzelor nu durează mai mult de 8 sutimi de secundă (« Diftongul » *oa* are, în acest clişeu, o durată de 18 sutimi de secundă.) In cursul acestor 8 sutimi de secundă, buzele, plecând dela *u*, trec foarte repede prin poziţia lui *u* deschis, *o* închis, *o* mijlociu, *o* deschis, ca să ajungă în aceea a lui *a* (pe care nu o ating niciodată pe deplin, căci acest *a* păstrează totdeauna o mică rotunjire a buzelor, notat fonetic *å*). Buzele se grăbesc atât de mult să rostească un *a*, încât durata « diftongului » *oa* este de abia cu 1—2 sutimi de secundă mai mare decât aceea a lui *a* (de exemplu în cuvântul *tată*, în care *a* a durat 17 sutimi de secundă). In *toa*- nu poate fi deci vorba de un diftong, ci de un *t* având în momentul exploziei buzele în poziţia lui *u*, urmat de un *a* puţin labializat.

Se pune întrebarea dacă şi acest *t*°, urmat de vocala *å*, este un fonem, care se opune lui *t* nerotunjit, întocmai ca *t*° final. Oare în cuvintele *tată* şi *t°åtă*

---

[1] Clişeul din fig. 1, dela liniuţa verticală 7 la 9.

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN
HARTA Nr 8
Întocmită pe baza hărții 172 a (ALR I, vol. II).
Diftongul oa în cuvântul NEPOATĂ
ISTROROMÂNI
01
02
AROMÂNI
MEGLENOROMÂNI
Scara 1:4000000

« toată », *t* se opune lui *t°* deosebind cele două cuvinte, deci *t* şi *t°* constitue două foneme, pe când *å* din cuvântul *t°åtă* e numai o variaţie a lui *a* [1], condiţionată de consoana rotunjită precedentă, sau *tată* se deosebeşte de *toată* prin opoziţia *a* — *oa*, în care caz *t°* al cuvântului *toată* trebue considerat ca o variaţie a lui *t*, condiţionată de elementul labial dela începutul diftongului *oa* (mai exact *u̯å*)?

Pentru graiurile care posedă consoane finale rotunjite, deci în poziţie tare [1], în care nu sânt condiţionate de vreo vocală următoare, cuvântul *toată* trebue interpretat fonologic ca fiind format din fonemele *t°* + *a* (realizat fonetic ca *å*) + *t* + *ă*. S'ar putea obiecta la aceasta că şi diftongul *oa* apare în poziţie tare, când nu e condiţionat de vreo consoană precedentă, anume în poziţie iniţială. Inregistrările fonetice ne arată însă că diftongul *oa*, la început de cuvânt, e constituit din semivocala *u̯* care durează cât o consoană obişnuită urmată de vocala *å*, care la rândul ei durează cât o vocală obişnuită. Cuvintele *u̯åse* « oase », *kase* « case », *lase*, *rase*, *k°åse* « coase » au aceeaşi durată. In cuvântul *u̯åse*, *u̯* are funcţia de consoană şi se opune lui *k*, *l*, *r*, *k°* al celorlalte cuvinte. Prima silabă a cuvântului *u̯åse*, anume *u̯å-*, nu durează cât elementul vocalic cuprins între explozia lui *k°* şi implozia lui *s* din cuvântul *k°åse*, ci mult mai mult, atât cât durează silaba *k°å-* a acestui cuvânt din urmă. Prin urmare « diftongul » *u̯å* (scris *oa*) dela începutul cuvântului (sau al unei silabe, de pildă în cuvântul *ziu̯å*) nu poate fi identificat nici din punct de vedere fonetic, cu atât mai puţin fonologic, cu « diftongul » scris la fel, situat între două consoane.

Putem deci spune că « diftongul » *oa* din cuvântul *toată* nu apare niciodată în poziţie tare, independent de consoana precedentă, pe când *t°* se prezintă necondiţionat de vocala următoare. De aici rezultă că *t°* este un fonem (care se opune lui *t*), iar *oa* (de fapt *å* precedat de o consoană având timbrul *u*) este o variaţie condiţionată a lui *a*.

Aşa dar, în cuvinte ca *tată* — *toată*, *ceară* — *cioară* (*č'ară* — *č'oară*), *şapte* — *şoapte* etc., în aria consoanelor finale rotunjite, opoziţia principală, independentă, necondiţionată de fonemele următoare este cea dintre consoanele nerotunjite şi consoanele rotunjite şi nu cea dintre *a* şi *oa*, deoarece prima, cea dintre consoane, se găseşte la sfârşit de cuvânt, deci independentă, necondiţionată de vreo vocală următoare, pe când a doua, cea dintre vocale, nu se găseşte la început de cuvânt, necondiţionată de consoana precedentă. (Cuvintele *are* — *oare*, rostit *u̯åre*, se opun prin aceea că al doilea, *oare*, are un fonem în plus faţă de primul, anume pe *u* iniţial. De aceea *oare* durează mai mult decât *are*, pe când *toată*, *cioară*, *şoapte* au aproximativ aceeaşi durată ca *tată*, *ceară*, *şapte*. Consoana iniţială *u̯* a cuvântului *oare* se opune lipsei oricărui fonem în cuvântul *are* şi consoanelor *k*, *t*, *s*, *m*, *n*, *z*, *b*, *ǵ* ale cuvintelor *kare* « care », *tare*, *sare*, *mare*, *n'are*, *zare*, *bare*, *ǵare* « ghiare ». Opoziţia *oa* (*″-å*) — *a* între consoane trebue deci considerată ca fiind secundară, dependentă, condiţionată de fonemele precedente, pe când în faza actuală a multor graiuri româneşti, în poziţie finală absolută, labializarea consoanelor poate fi izolată de fonemul următor.

Majoritatea — de altfel destul de slabă — a graiurilor româneşti şi limba literară nu cunosc însă consoane labializate finale, deci izolate de vocala următoare. In aceste graiuri, în poziţie finală absolută, există numai consoane ne-

---

[1] Despre variaţiile fonemelor şi despre poziţia tare şi slabă a lor, vezi « Studii şi cercetări lingvistice », 1950, I, fasc. 2, p. 181 şi urm.

rotunjite. Pentru aceste graiuri, putem oare considera valabile cele stabilite mai sus? Au ele foneme-consoane labializate înainte de vocale? La întrebarea aceasta putem răspunde numai dacă luăm în considerare întregul sistem al fonemelor limbii române.

Studiind corelaţia consoanelor nemuiate şi muiate în limba română, am accentuat caracterul consonantic al sistemului fonologic românesc [1]. In graiurile româneşti, consoanele muiate determină timbrul vocalei următoare, şi nu invers. Aceasta trebue să fie adevărat şi în cazul consoanelor labializate. Intocmai cum în *tacă* — *teacă* opoziţia care deosebeşte cele două cuvinte constă din opoziţia de timbru a consoanelor (*t* — *t'*), şi nu din aceea dintre *a* şi *å* (*e̯a*), căci *å* este numai o variaţie a lui *a* condiţionată de consoana muiată precedentă, la fel şi în *tacă* — *toacă*, *t* se opune lui *t°* şi nu *a* lui *å* (*ᵘ̯å*), *å* fiind o variaţie a lui *a* condiţionată de consoana rotunjită precedentă.

Prin urmare corelaţia «consoane nerotunjite — consoane rotunjite» există şi în interiorul cuvântului, iar în unele graiuri, precum şi în limba literară, ea există numai în interiorul cuvântului [2]. Pentru limba literară iată care sânt cele patru clase de timbru ale fonemelor consonantice:

Neutre:
— p b m f v t d n s z ţ ş j l r k g h — — —
Simplu muiate:
— p' b' m' f' v' t' d' ń s' z' ţ' ş' j' l' ŕ k' ǵ h' č' ğ' i̯
Simplu rotunjite:
u̯ p° b° m° f° v° t° d° n° s° z° ţ° ş° j° l° r° k° g° h° — — —
Muiate-rotunjite:
— — b'° m'° — v'° t'° d'° — — — — — — l'° ŕ° k'° ǵ° — č'° ğ'° i̯°

Iată câteva exemple în care fonemele corelative sânt urmate de vocala *a*, iar deosebirea dintre cuvinte e marcată numai prin opoziţia de timbru a fonemelor consonantice aparţinând aceleiaşi clase articulatorii şi formând câte un mănunchiu corelativ: *pată* — *p°ată* «poată», *bată* — *b'ată* «beată» — *b°ată* «boată», *mare* — *m°are* «moare» — *lăkrăm'°are* «lăcrămioare» — *takă* — *t'akă* «teacă» — *t°akă* «toacă», *dar* — *d'ar* «de-ar» — *d°ar* «doară», *sară* — *s'ară* «seară», *sare* — *s°are* «soare», *zale* — *z°ale* «zoale», *latră* — *l°atră* «loatră», *şapte* — *ş°apte* «şoapte», *lat* — *l'at* «leat» — *l'°ată* «lioată», *rağ'e* — *r°ağ'e* «roage», *kale* — *k°ale* «coale», *kar* — *k'ar* «chiar» — *k'°ară* «chioară», *gală* — *g°ală* «goală» — *ǵ°alkă* «ghioalcă», *č'ară* — *č'°ară* «cioară» etc.

Studiind consoanele muiate în limba română, am arătat că vocala *a* precedată de o consoană muiată se realizează subt variaţia ei anterioară notată *ä* [3]. La fel şi după o consoană labializată, vocala *a* este influenţată de consoana precedentă, deoarece labializarea consoanei se propagă asupra vocalei următoare

[1] «Studii şi cercetări lingvistice», 1950, I, fasc. 2, p. 213.

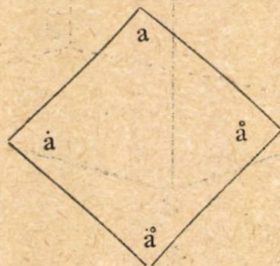
[2] In limba bulgară literară nu există consoane muiate finale, ci numai nemuiate, vezi L. Andreicin, N. Costov, E. Nicolov, Bălgarsca gramatica. Pomagalo za ezicovo obucenie v ghimnaziite, Peceatniţa D. Provadaliev, Sofia, 1947, p. 26 şi urm., 57 şi urm. Cu toate acestea, slaviştii susţin existenţa consoanelor muiate înainte de vocală în bulgară. Un cuvânt bulgar rostit aproximativ *de̯al* e compus, după toţi slaviştii, din fonemele *d'*, *a* şi *l*. Aşa dar, în bulgara literară corelaţia «consoane nemuiate-consoane muiate» există numai în interiorul cuvântului, întocmai cum în limba română literară corelaţia «consoane nerotunjite consoane rotunjite» există de asemenea numai în interiorul cuvântului.

[3] «Studii şi cercetări lingvistice», I, p. 182, 185.

Rezultatul este un *a* labializat, în unele regiuni mai mult, în altele mai puţin, notat *å*. (Cerculeţul deasupra lui *a* simbolizează rotunjirea buzelor.) In unele părţi ale ţării labializarea lui *a* este atât de puternică, încât anchetatorii «Atlasului» l-au notat printr'un *o* deschis (vezi harta nr. 8).

Dacă consoana precedentă, muiată sau rotunjită, modifică pe *a* următor, schimbându-l în *ȧ* sau *å*, atunci trebue să ne aşteptăm ca fonemele consonantice muiate-rotunjite să atragă articulaţia lui *a* spre partea anterioară a gurii şi, concomitent, să transmită acestui *a* anterior rotunjirea buzelor. Intr'adevăr după consoanele muiate-rotunjite *a* e format anterior, având în acelaşi timp buzele rotunjite. Să-l notăm *ȧ*°. (Punctul notat deasupra lui *a* indică articularea lui anterioară, iar cerculeţul simbolizează labializarea [1]. Un astfel de *a* are un timbru care îl aminteşte pe acela al unui *ö* francez (scris *eu*, *oeu*), foarte deschis, care de asemenea este anterior şi labializat. In felul acesta se pronunţă *a* în cuvintele *č'°ȧ°ră* (*cioară*), *ǵ°ȧ°gă* (*ghioagă*), *lăkrăm'°ȧ°ră* (*lăcrămioară*) etc. (v. mai sus p. 166). Şi acest *ȧ*° este o variaţie a lui *a*, condiţionată de consoana precedentă muiată-rotunjită.

Vocala *a* — împreună cu cele trei variaţii condiţionate ale ei — poate fi reprezentată printr'un pătrat care e identic cu acela al celor patru foneme *r* desenat mai sus.

Tipul fundamental [2] al vocalei este *a*; pe acesta îl întâlnim la început de cuvânt sau după consoană neutră nemuiată-nerotunjită). Variaţiile lui *a*, anume *ȧ*, *å* şi *ȧ*°, le întâlnim numai după consoane simplu muiate (nerotunjite), simplu rotunjite (nemuiate) şi muiate-rotunjite, de care sânt condiţionate. Aceste variaţii ale lui *a* nu apar niciodată independente, necondiţionate de consoanele precedente, pe când unele consoane formând un mănunchiu corelativ compus din patru termeni apar neurmate de nicio vocală, deci necondiţionate, în poziţie finală. Constatăm deci că teza, formulată în articolul amintit, caracterizând limba română ca fiind o limbă de tip consonantic (deoarece în limba română vocalele sânt modificate, sânt condiţionate de mediul consonantic, adică de consoanele vecine — de obiceiu precedente — şi nu invers), are o valabilitate mai generală decât am bănuit când am redactat acel articol.

Observaţiile de mai sus ne obligă să modificăm şi «triunghiul» vocalelor româneşti prezentat în acelaşi articol [3]. Vocalele româneşti pot fi simbolizate

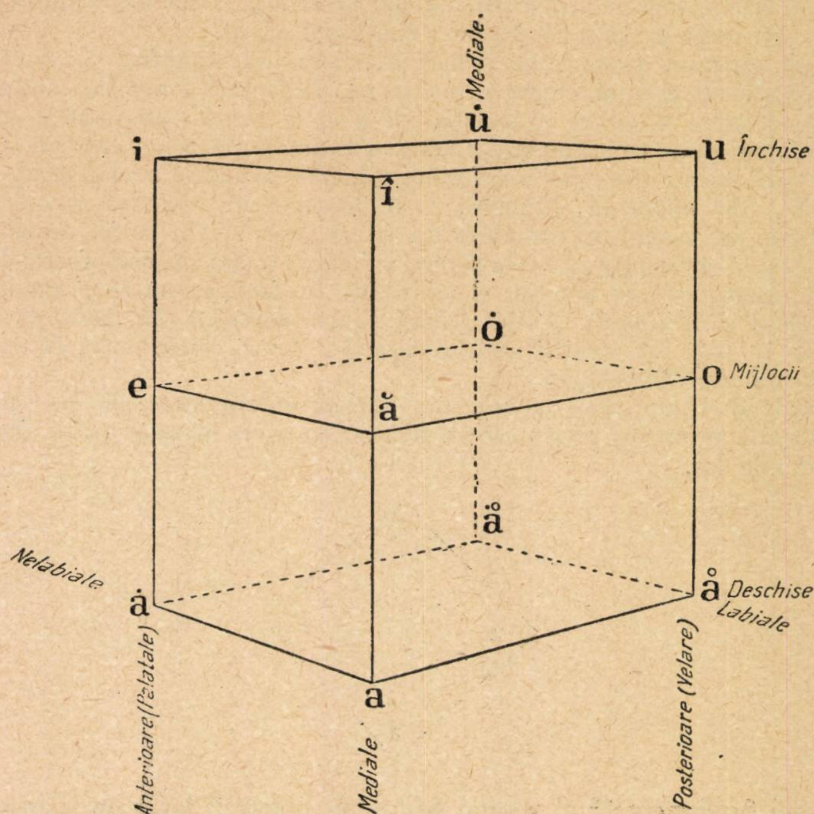
---

[1] Din motive tehnice cerculeţul n'a putut fi aşezat deasupra vocalei *a*, alături de punct, ci mai la dreapta.

[2] Despre tipul fundamental (aspectul de bază) al unui fonem, vezi «Studii şi cercetări lingvistice», 1950, I, fasc. 2, p. 182.

[3] «Studii şi cercetări lingvistice», 1950, I, fasc. 2, p. 210.

nu printr'un triunghiu, ci printr'o prismă care are la bază pătratul vocalelor *a*. Iată această prismă:

Prisma e formată din trei pătrate. Cel de jos este acela al vocalelor celor mai deschise, cu cea mai joasă poziţie a limbii. Cel de mijloc reprezintă vocalele cu deschizătura mijlocie, la care limba se ridică spre palat, oprindu-se într'o poziţie mijlocie. Pătratul de sus corespunde vocalelor celor mai închise, cu cea mai ridicată poziţie a limbii.

Numărul vocalelor este deci de 12. Dăm mai jos o serie de cuvinte reprezentând cele 12 vocale:

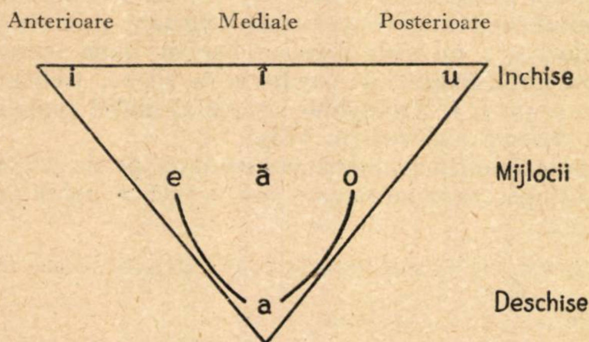
1. Vocale deschise : *kar* (*car*), *kasă*, *k'ȧr* (*chiar*), *č'ȧră* (*ceară*), *k°åsă* (*coasă*), *č'°ȧ°ră* (*cioară*); 2. Vocale cu deschizătura mijlocie: *măŕ* (*mări*), *i̭eŕ* (*ieri*), *č'eŕ* (*ceri*), *m°oŕ* (*mori*), *č'°ȯŕ* (*ciori*); 3. Vocale închise: *fîn*, *i̭in*, *înč'ing*, *p°une* (*pune*), *č'°u̇ng*, *i̭°u̇te* (*iute*) [1].

Nu toate cele 12 vocale sânt deopotrivă de frecvente. Acelea care combină articulaţia anterioară cu labializarea, anume *ȧ°*, *ȯ* şi *u̇*, se întâlnesc aproape exclusiv numai după consoane totdeauna muiate, deci relativ rar după *č'*, *ǧ'*, *i̭*

[1] Despre vocalele notate *ȧ*, *ȯ*, *u̇*, « Studii şi cercetări lingvistice », 1950, I, fasc. 2, p. 207 şi urm.

şi *ş'*, *j'* (în graiurile unde şuierătoarele sânt totdeauna muiate). De asemenea aceste vocale se găsesc destul de des după *k'*, *ģ*. După alte consoane muiate decât cele înşirate mai sus, variaţiile *ȧ°*, *ȯ*, *u̇* apar, în cazuri foarte rare, mai ales în Moldova, dar şi în Ardeal: *tiutiun*, *tiuciu*, *zidiu(l)*, *grajdiu(l)*, *tioc*, *lioarcă*, *liurcă* etc. Pentru multe consoane muiate (de exemplu labiale), prilejul de a fi urmate de *ȧ°*, *ȯ*, *u̇* se prezintă numai în fonetica sintactică: *deodată*, *pe-o casă*, *rupi-o floare*, *întrebi-o...*, *pe-un drum*, *întrebi oare...* (dar *corăbioare*, *lăcrămioare*) etc. [1].

Se pune acum întrebarea care dintre aceste 12 vocale constitue foneme şi care sânt numai variaţii condiţionate ale tipului fundamental (aspectul de bază) al unei vocale oarecare. Deoarece tipul fundamental al unui fonem îl găsim în poziţie tare (forte), iar poziţia tare a vocalelor este la început de cuvânt, rezultă că acelea dintre aceste 12 vocale care se întâlnesc la început de cuvânt constitue tipurile fundamentale ale fonemelor-vocale româneşti. In limba literară cuvintele pot începe cu următoarele 7 vocale: *a*, *e*, *ă*, *o*, *i*, *î*, *u* [2]. Nu pot începe cuvântul — şi silaba — vocalele *ȧ*, *å*, *ȧ°*, *ȯ* şi *u̇*, înaintea lor aflându-se totdeauna una dintre cele 3 semivocale româneşti, cea palatală, *i̯*(*i̯ȧrnă*), cea labială, *u̯* (*u̯åmeń* « oameni ») şi cea palatală-labială *i̯°* (*tăi̯°ȧ°se* « tăioase », *i̯°ȯrgu* « Iorgu », *i̯°u̇te*). Limba literară română are prin urmare 7 foneme-vocale. Clasificându-le după locul de articulaţie şi după gradul de deschidere, ele formează un triunghiu care poate fi desenat în felul următor:

Prin două arcuri am legat de *a* vocalele *e* şi *o*, care formează cu *a* următor « diftongii » *ea* şi *oa*. Am văzut însă că *ea* precedat de consoană nu e un diftong nici din punct de vedere fonologic şi nici chiar din punct de vedere fonetic, ci reprezintă pe *a* (realizat ca *ȧ*) precedat de o consoană muiată [3]. Dacă interpretarea aceasta este justă, ceea ce cred că am demonstrat în articolul despre consoanele muiate, atunci şi diftongul *oa*, care formează un « pendant » absolut simetric al lui *ea* în cadrul sistemului fonemelor-vocale româneşti, trebue privit tot ca un pseudo-diftong, care reprezintă pe *a* (realizat ca *å*) precedat de o consoană rotunjită. Pseudo-triftongul *ioa* după consoană reprezintă, în

---

[1] Vezi cele spuse despre labialele muiate în interiorul cuvântului în « Studii şi cercetări lingvistice », 1950, I, fasc. 2, p. 194.

[2] Totuşi, chiar şi în pronunţarea literară a multor intelectuali, în deosebi moldoveni, *e*, *i* (precum şi *o*, *u*), în poziţie iniţială, au câte o semivocală înaintea lor: *i̯e*, *i̯i*, *u̯o*, *u̯u*, « Studii şi cercetări lingvistice », 1950, I, fasc. 2, p. 208.

[3] « Studii şi cercetări lingvistice », 1950, I, fasc. 2, p. 176 şi urm.

cazul acesta, pe *a* (realizat ca *ȧ°*) precedat de o consoană muiată-rotunjită (*ǵ°ȧ°gă* « ghioagă »).

Prin urmare, dacă în cuvântul *teacă* fonemul-consoană iniţial este un *t* muiat[1] urmat de fonemul-vocală *a* (şi nu de diftongul *ea*[2], atunci în cuvântul *toacă* de asemenea nu sântem în prezenţa unui fonem-diftong *oa*. Prima silabă a acestui cuvânt e formată din fonemul-consoană *t°* (*t* rotunjit) urmat de fonemul-vocală *a*.

Dacă diftongii *i̯a*, *i̯e*, *i̯i*, *i̯o*, *i̯u*, *ai̯*, *ei̯*, *ii̯*, *oi̯*, *ui̯*, *ăi̯*, *îi̯*, *u̯a*, [3] *au̯*, *eu̯*, *iu̯*, *ău̯*, *îu̯* etc., precum şi *ea*, sânt pseudo-diftongi, deoarece primii nu constitue decât grupuri formate dintr'un fonem-vocală precedat sau urmat de unul dintre fonemele consoane *i̯* sau *u̯*, iar *ea* indică un *a* precedat de un fonem-consoană muiat[4], atunci *oa* (precedat de consoană) ar fi singurul diftong veritabil în limba română, cu totul stingher în sistemul fonemelor româneşti, deranjând simetria triunghiului fonemelor-vocale ale limbii române. Prin urmare grupul format dintr'o consoană urmată de « diftongul » *oa* trebue interpretat din punct de vedere fonologic ca fiind constituit dintr'un fonem-consoană rotunjit (labializat) urmat de fonemul vocală *a*[5].

In articolul tratând despre corelaţia consoantelor muiate şi nemuiate am susţinut că vocalele româneşti *ȧ*, *e*, *i*, *ȯ*, *u̇* nu sânt foneme, ci numai variaţii — condiţionate de fonemele-consoane muiate precedente — ale fonemelor-vocale *a*, *ă*, *î*, *o u*[6]. Vocalele *ă*, *î* le-am numit « schimbătoare », deoarece, precedate de consoane muiate, se schimbă în *e*, *i*[7]. In cele mai multe graiuri româneşti, la începutul cuvântului (sau al silabei) nu sânt posibile *e*, *i*, ci numai *i̯e*, *i̯i*. In aceste graiuri *e*, *i* nu sânt foneme. Pentru imba literară, unde vocalele *e*, *i* sânt frecvente la început de cuvânt şi de silabă, trebue să considerăm ca foneme-vocale şi pe *e*, *i*. Triunghiul vocalic al limbii comune (literare) româneşti este cel desenat mai sus (p. 173).

In multe graiuri româneşti există însă tendinţa, pe de o parte, de a schimba pe *ă*, *î* în *e*, *i* după consoane muiate (*mai̯ în faţă* > *mai̯ in faţă*), pe de alta de

---

[1] Am văzut, în vol. I al prezentei reviste, p. 177, că acest *t* muiat se realizează fonetic pe
k′ c′
un mare teritoriu ca *t′*, *t′*, *t*, *ć* etc. urmat de un *ȧ*.

[2] In multe graiuri elementul *e* (sau *i*) al diftongului *ea* e absorbit de consoana muiată precedentă (vezi nota precedentă).

[3] Ca în *ziua* (scris în textele noastre vechi chirilice *zioa*), *oameni* (rostit *u̯âmeń*), *subsuoară* (rostit *supsuu̯âră*) etc.

[4] *Ea* la început de silabă (de exemplu în pron. pers. *ea*, *aceea*, *ideea* etc.) e identic cu *ia*, deci constă din fonemul-consoană *i̯* + *a*.

[5] Academicianul L. V. Şcerba considera — foarte just — ca diftongi veritabili numai diftongii în care cele două vocale din care e constituit şi care formează o singură silabă sânt în echilibru, fiind egale din punctul de vedere al intensităţii şi duratei. Aceştia sânt diftongii numiţi de obiceiu diftongi egali (în limba rusă „равновесные", în limba germană « schwebende »). Ceea ce obişnuit se numeşte diftong urcător sau coborîtor, după cum elementul consonantic (semivocalic), cel mai scurt, mai slab, mai puţin distinct, precedă sau urmează elementul vocalic, mai lung, mai plin, mai distinct, e numit de L. V. Şcerba diftong fals, pseudo-diftong. Limba română are numai diftongi falşi, afară de unele graiuri în care A.L.R. a notat cele două vocale ale diftongului reunite cu un semicerc, deasupra căruia a fost aşezat semnul accentului, arătându-se prin aceasta că intensitatea, accentul se repartizează în mod egal asupra celor două vocale (de exemplu *mă·duáre* « mă doare », A.L.R., II, vol I, p. 29, harta 57 (punctul cartografic 172=Arpaşul de Jos, raionul Făgăraş). Despre felul cum prezenta L. V. Şcerba diftongii, M. I. Matusevici, op. cit., p. 60 şi urm.

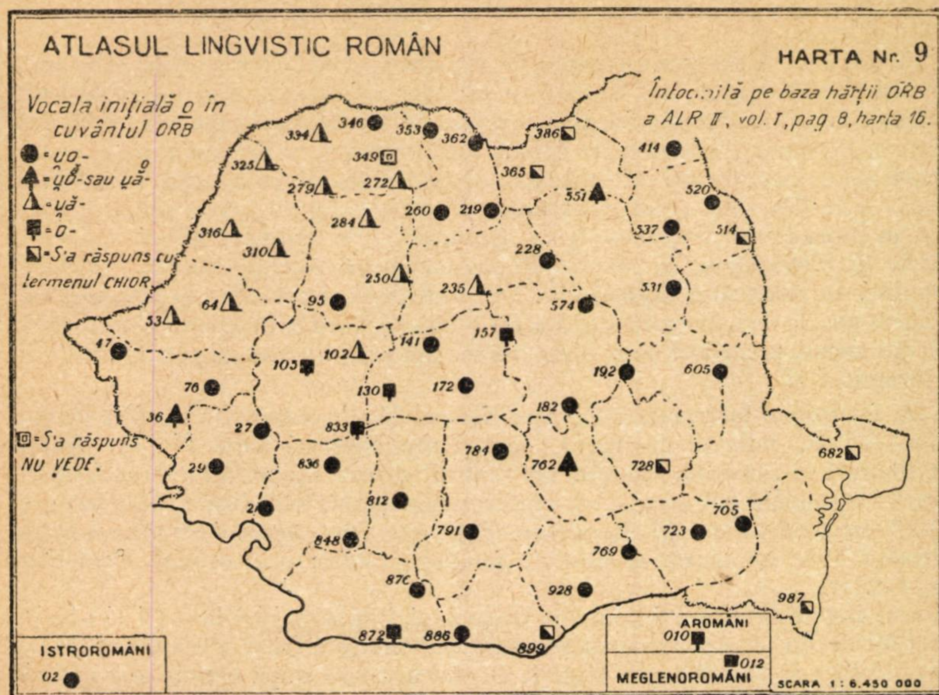
[6] « Studii şi cercetări lingvistice », 1950, fasc. 2, p. 213.

[7] Ibid., p. 207 şi urm.

a rosti pe *e*, *i* — după consoane muiate — printr'un fel de disimilare faţă de iotaţia precedentă — aproximativ *ă*, *î* (*săńi̯în* « senin », *ńăpu̯at'ă* « nepoate »). In aceste graiuri *ă* se opune foarte puţin lui *e*, precum şi *î* lui *i*. Cuvintele şi formele gramaticale se deosebesc prin opoziţia « consoană nemuiată — consoană muiată », vocala următoare putându-se realiza, după consoane nemuiate, ca *ă*, *î*, iar după consoane muiate ca *ă*, *ĕ*, *e*, respectiv *î*, *ĭ*, *i* (de exemplu *ńăpu̯ată* « nepoată » — *ńăpu̯at'ă* « nepoate »)[1].

Dar relaţia constatată între *ă* şi *e*, respectiv *î* şi *i*, se constată şi între vocalele *ă* şi *o*, respectiv *î* şi *u*.

Consultând materialul « Atlasului lingvistic român », constatăm următoarele: In poziţie tare, adică la început de cuvânt, unde vocalele nu sânt condiţionate

de consoanele precedente, se întâlnesc foarte rar vocalele *o*, *u*. Intocmai cum vocalele anterioare (*e*, *i*) au un *i̯* înaintea lor (*i̯el*, *i̯inimă*), la fel şi cele posterioare au un *u̯* iniţial: *u̯orb*, *u̯uşă* (vezi harta Nr. 9). Intocmai cum *ă* şi *î* iniţiali, precedaţi de un cuvânt terminat în consoană muiată, se schimbă de obiceiu în *e*, *i*, la fel aceleaşi vocale iniţiale, precedate de un cuvânt terminat în consoană rotunjită, fără pauză între consoana finală şi vocala iniţială următoare, se realizează de obiceiu ca *o* şi *u* (*kînd° ăl văd°* > *kînd ol văd°*, *îl° împak°* > *îl umpak°*), *nou̯ă* > *nou̯o*, *lu̯ăm* > *lu̯om* etc. In textele noastre chirilice, cuvintele *ziu̯ă*, *noau̯ă* « nouă », *văduu̯ă*, *văduu̯ăle* « văduvele », *lu̯ăm*, *lu̯ă*, *iu̯ă* « unde », *lu̯înd* etc. sânt scrise *zio*, *dzuo*, *noao*, *văduo*, *văduole*, *luomu*, *luo*, *iuo*, *luund* etc. Şi fonetica istorică ne oferă multe cazuri de labializare a lui *ă* şi *î* (**încătruă* >

[1] « Studii şi cercetări lingvistice », 1950, fasc. 2, p. 207.

**încătro* > *încotro*, v. magh. *u̯arâş* > rom. *u̯ăraş*, *u̯oraş*, v. magh. *Huńâdin* > rom. **Huńedin* > *Huedin* > **Huădin* > *Hodin*, forma populară a numelui oraşului Huedin, reg. Cluj, *i̯el° îmblă* > *i̯el umblă* > *umblă* etc.).

Intocmai cum fostul *e* iniţial, după ce a primit proteza unui iod, în urma unui proces de disimilare faţă de iotaţia precedentă, devine *ĕ* şi chiar *ă* (**el* > *i̯el* > *iĕl* > *iăl*) [1], la fel şi *o* iniţial, după proteza unui *u̯*, printr'un proces de disimilare asemănător, devine *o*^{ă} sau chiar *ă*. Pe o arie destul de întinsă cuvintele *orb*, *o* (casă), *o* (văd), *oi*, *oraş*, *os*, *Oradea*, *ori*, *ochi* etc. se rostesc *u̯o*^{ă}*rb*, *u̯ărb*, *u̯ă* (casă), *u̯ă* (văd) *u̯ăi̯*, *u̯ăraş*, *u̯ăs*, *u̯ărade*, *u̯ăŕ*, *u̯ăk'* etc. [2]. Tendinţa aceasta poate fi observată nu numai la *e* şi *o* iniţiali, ci şi la cei precedaţi de consoană. A.L.R. notează adeseori forme ca *tiĕ*, *t'ĕ*, *t'ă* «te», *tu̯o*^{ă}*t* «tot», *n*$^{u̯ă}$*oi̯* «noi», *l*$^{u̯ă}$*or* etc. [3].

In cele mai multe graiuri populare româneşti, vocalele *e* şi *o* nu sânt omogene în cursul duratei lor. Ele au un caracter diftongoid, căci încep cu un *i*, respectiv un *u* semivocalic foarte scurt care se deschide treptat până la *e*, respectiv *o*. Fenomenul acesta îl are comun limba română cu limbile slave şi trebue considerat ca efectul unei influenţe slave asupra foneticii româneşti [4]. In A.L.R. găsim foarte des notat acest scurt element semivocalic nu numai înaintea lui *e*, ci şi înaintea lui *o*: *frumu̯os*^{u}, *tu̯otu*, *sărbăt*^{u}*or*^{i}, *topo*^{u}*ru* etc. [5]. Elementul semivocalic *i̯*, respectiv *u̯*, se datoreşte consoanei precedente muiate, respectiv rotunjite. In momentul exploziei lui *t*, în *sărbăt*^{u}*or*^{i}, buzele sânt în poziţia lui *u*; de aceea vocala care urmează după acest *t* labializat are la începutul ei timbrul *u*, precum vocala precedată de o consoană muiată are, din aceeaşi cauză, timbrul *i* la începutul ei.

La fel trebue interpretat şi grupul format dintr'o consoană rotunjită urmată de *a*. A.L.R. notează des *tu̯ată*, *su̯are*, *nepu̯ată* (vezi harta Nr. 8). Aceste notaţii arată că consoana rotunjită are timbrul *u*, prezintă gradul *u* de labializare. Totuşi consoanele pot avea şi un grad mai deschis de labializare, de pildă gradul *o* [6]. In cazul acesta A.L.R. notează *to̯ată*, *so̯are*, *tot*, *topor*. Atât gradul *u*, cât şi gradul *o* de labializare se notează fonologic la fel; prin urmare *t°ată s°are t°ot*, *t°op°or*.

Aici trebue amintit şi fenomenul trecerii lui *î* (şi *ă*) iniţial la *u* (şi *o*) când e precedat de un cuvânt terminat în consoană rotunjită (vezi mai sus pag. 162 şi urm.), întocmai cum *î* iniţial trece la *i* când urmează după o consoană muiată.

---

[1] «Studii şi cercetări lingvistice», 1950, fasc. 2, p. 207.

[2] Vezi harta Nr. 9, în care este arătată rostirea lui *o* în cuvântul *orb*.

[3] In graiul meglenoromân din satul Liumniţa (Macedonia), Th. Capidan a notat, în loc de *o* accentuat, *u̯ă*: *cu̯ărb* «corb», *fu̯ăc* «foc», *pu̯ăt* «pot», *ču̯ărbă* «ciorbă» etc., întocmai cum, în loc de *e* accentuat, a notat *i̯ă* (sau *ă* după consoane palatale »: *ń*, *l'*, *č* etc.: *bi̯ăm* «bem», *i̯ăl* «el», *ńăl* «miel», *čăşmă* (< turc. *čeşma*) «cişmea» etc. (Th. Capidan, Meglenoromânii. I. Istoria şi graiul lor. Bucureşti, 1925, p. 4, 103, 115). E de notat însă că informatorii dela care a fost adunat materialul din Liumniţa pentru A.L.R. au rostit *e* şi *o* accentuaţi (vezi hărţile A.L.R. I, numărul cartografic 12, Liumniţa).

[4] Caracterul diftongoid al vocalelor *e* şi *o* româneşti poate fi uşor constatat consultând hărţile A.L.R. Despre caracterul diftongoid al vocalelor *e* şi *o* în limba rusă, asupra căruia a atras prima dată atenţia academicianul L. V. Şcerba, vezi M. I. Matusevici, op. cit., p. 61, şi N. Chirillovscaia, Zvuchi franţuzscogo iazîca, Moscova-Leningrad, 1947, p. 139.

[5] E. Petrovici, Texte dialectale, op. cit., p. 83, rd. 5, 16; p. 240, rd. 24; p. 262, rd. 10.

[6] Am văzut că consoanele muiate au în multe graiuri (şi în limba comună) gradul *e* de palatalizare: *t'amă* rostit *teamă*, vezi «Studii şi cercetări lingvistice», 1950, I, fasc. 2, p. 178.

Din toate cele expuse mai sus privind trecerea vocalelor *ă*, *î* la *o*, *u* în funcţie de consoana rotunjită precedentă (întocmai cum aceleaşi vocale trec la *e*, *i* în funcţie de consoana muiată precedentă), rezultă că vocalele schimbătoare *ă*, *î* se schimbă nu numai când urmează după consoane muiate (anume în *e*,*i*) ci şi când urmează după consoane rotunjite (anume în *o*, *u*). Am văzut că *e*, *i* în multe graiuri nu sânt foneme, ci numai variaţii condiţionate ale vocalelor *ă*, *î*. La fel şi *o*, *u* (precum şi *ȯ* şi *u̇*) pot fi considerate în unele graiuri, ca variaţii ale lui *ă*, *î*, condiţionate de prezenţa unor consoane rotunjite (în cazul lui *ȯ*, *u̇*, a unor consoane muiate-rotunjite).

Am văzut mai sus că vocalele *ȧ*, *å*, *ȧ°* sânt de asemenea numai variaţii condiţionate ale vocalei *a*. Cred că nu este exagerat dacă presupunem că sistemul fonemelor-vocale al multor graiuri româneşti tinde să devină un sistem linear cu o singură dimensiune:

î
ă
a

Subt acţiunea consoanelor simplu muiate (nerotunjite), articulaţia celor trei vocale fundamentale româneşti se deplasează în spre partea anterioară a cavităţii bucale. Ele se realizează în variaţiile lor *ȧ*, *e*, *i*: *č'ȧs*, *č'e* (dar şi *č'ă) č'ină* (în Maramureş şi Nordul Ardealului *čînă*, cu *č* nemuiat), *d'ȧl* « deal », *d'es* (dar şi *d'ăs* « des », *d'int'e*, *săńin* « senin » (dar şi *săn̦în*). Consoanele simplu rotunjite (nemuiate), labializează vocalele *a*, *ă*, *î* schimbându-le în variaţiile lor *å*, *o*, *u*: *u̯årbă*, *u̯orb* (dar şi *u̯ărb*), *u̯uşă*, *t°åtă*, *t°ot* (dar şi *t°*$\overset{ă}{o}$*t*, *t°ăt*), *t°un*. In sfârşit consoanele muiate-rotunjite labializează vocalele *a*, *ă*, *î* şi în acelaşi timp le deplasează articulaţia în spre partea anterioară a cavităţii bucale, dând naştere variaţiilor *ȧ°*, *ȯ*, *u̇*: *tăi̯°ȧ°se* « tăioase », *tăi̯°ȯs* « tăios », *i̯°u̇te* « iute », *ǵ°ȧ°gă* « ghioagă », *ǵ°ȯl* « ghiol », *ǵ°u̇l'ȧ* « ghiulea ».

Sistemul fonemelor-vocale al unor graiuri româneşti nu este deci triunghiular, ca al limbii comune (literare). De asemenea sistemul fonemelor-vocale al acestor graiuri nu poate fi conceput nici ca un dreptunghiu, aşa cum face B. Havránek[1]:

i	î	u
e	ă	o
a (ea)	a	å (oa)

E adevărat că, din punct de vedere fonetic, vocalele graiurilor româneşti pot fi cuprinse într'un dreptunghiu asemănător cu acela al lui B. Havránek:

i	î	u (u̇)
e	ă	o (ȯ)
ȧ	a	å (ȧ̊)

[1] B. Havránek, Zur phonologischen Geographie (Das Vokalsystem des balkanischen Sprachbundes). Extras din « Archives néerlandaises de phonétique expérimentale », 1933, t. VIII-IX, p. 1—7.

Deoarece însă variaţiile *ȧ°*, *ȯ*, *u̇* îmbină caracterele lui *ȧ*, *e*, *i* cu acelea ale lui *å*, *o*, *u*, sistemul sunetelor vocalice (nu al fonemelor) limbii româneşti trebue redat printr'o figură cu trei dimensiuni, o prismă dreptunghiulară (vezi mai sus, p. 172).

Marele număr de nuanţe vocalice ce se aud în diferitele graiuri româneşti pot fi aşezate în această prismă. De exemplu, pe linia care leagă pe *ă* de *e* se plasează *ĕ*, atât de frecventă în multe regiuni ale ţării. De asemenea între *î* şi *i*, *ă* şi *o*, *a* şi *ȧ*, *a* şi *å* se plasează numeroase sunete intermediare. Intre *a* şi *ă*, *ă* şi *î*, *ȧ* şi *e*, *e* şi *i*, *å* şi *o* avem nuanţe caracterizate prin gradul mai mare sau mai mic de ridicare a limbii, de închidere sau deschidere. Astfel *kurt'a* (*curtea*) e realizat în Nord-Vestul ţării prin *kurt'ę* (*ę* este intermediar între *ȧ* şi *e*); *p°arta* (*poarta*) se aude *p̱ᵘǫrta*, *p̱°ǫrta* sau chiar *pǫrta* (*ǫ* este situat între *å* şi *o*, iar gradul de labializare al lui *p* este acela al unui *o* deschis) etc.

Adeseori *ȯ* şi *u̇* se aud ca *ö* ,*ü*, de exemplu *dïödată* (*deodată*), *tįüč'* (*tiuciu*) « tuciu » [1]. Locul pe prisma vocalică a acestor variaţii este de fapt acolo unde am plasat pe *ȯ* şi pe *u̇*, care nu sânt decât vocale intermediare între *o* şi *ö*, *u* şi *ü*.

Toate aceste nuanţe, atât de numeroase, ale vocalelor româneşti sânt condiţionate de mediul fonetic în care se găsesc (de consoanele vecine, în deosebi cele precedente, şi de poziţia faţă de accent). Ele nu apar în poziţia în care nu pot fi influenţate sau sânt foarte puţin influenţate de fonemele vecine, anume în poziţia iniţială absolută. In limba comună (literară) în poziţie iniţială se întâlnesc numai *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ă*, *î* [2], iar în multe graiuri numai *a*, *ă*, *î*.

Aşa dar, în multe graiuri româneşti există tendinţa spre constituirea unui sistem fonologic în care sistemul vocalic e linear, fiind compus numai din trei foneme-vocale diferenţiate după gradul de deschidere: vocala deschisă *a*, vocala cu deschizătură mijlocie *ă* şi vocala închisă *î*. Aceste trei foneme-vocale se realizează într'un şir de 12 vocale, după cum sânt precedate de consoane neutre (nemuiate-nerotunjite) (*a*, *ă*, *î*), consoane simplu muiate (nerotunjite), (*ȧ*, *e*, *i*), consoane simplu rotunjite (nemuiate) (*å*, *o*, *u*) şi consoane muiate-rotunjite (*ȧ°*, *ȯ*, *u̇*).

Acţiunea consoanelor de diferite timbre asupra vocalelor următoare poate fi schiţată în tabloul următor:

Sisteme lineare vocalice sânt destul de rare. Totuşi ele există. Mi se pare că cel al limbilor caucaziene de vest, de exemplu al limbii adîghee (cerchesă), descris de N. Iacovlev e foarte apropiat de cel schiţat mai sus. Şi limba adîghee posedă numai trei foneme-vocale *a*, *e*, *ə*, prima fiind cea mai deschisă, iar ultima cea mai închisă. Şi în limba adîghee, cea mai închisă dintre fonemele-vocale, cea notată « *ə* », se realizează, în funcţie de mediul fonetic (de ex. consoane palatale, consoane rotunjite etc.), ca *i*, *î*, *u*, *ü*; fonemul-vocală cu deschizătura mijlocie, notat « e », sună, după împrejurări, ca *o*, *ö* etc. [3].

---

[1] « Studii şi cercetări lingvistice », 1950, I, fasc. 2, p. 206.

[2] Totuşi şi în rostirea « literară » a multor Moldoveni şi Ardeleni, *e*, *i*, *o* şi *u* iniţiali sânt rostiţi *i̯e*, *i*, *u̯o*, *u̯u*.

[3] N. Iacovlev, Tabliţî fonetichi cabardinscego iazîca, în « Trudî Podrazriada issledovaniia severnocavcazschih iazîcov pri Institute vostocovedeniia v Moscve », Moscva, 1923, fasc. 1. Lucrarea mi-a fost inaccesibilă. Prezentarea vocalismului limbii adâghee (cerchesă), făcută de Iacovlev, e rezumată în « Travaux du Cercle Linguistique de Prague. 1. Mélanges linguistiques dédiés au premier congrés des philologues slaves». Prague, 1929, Jednota ceskoslovenských matematiku a fysiku, p. 41 şi urm.

Variația palatalizată a vocalelor (după consoane muiate)	Tipul fundamental al vocalelor (după consoane neutre)	Variația labializată a vocalelor (după consoane rotunjite)
ȧ (dialectal *ę*, *e*) ←——	*a*	——→ *å* (dialectal *ǫ*)
tăi̯ ȧt (*tăi̯ęt*, *tăi̯et*)	*lucrat*	*luu̯åt*, *lu̯åt* (dial. *lu̯ǫt*)
vii̯ á (*vię*), *urek'ȧ* (*urek'ę*)	*munca*	*ziu̯å*
e (dar și *ĕ*, *ă*) ←——	*ă*	——→ *ă* *o*, *o* (dar și *ă*)
tăi̯em (dial. *tăi̯ĕm*, *tăi̯ăm*), *veǵem* «veghem»	lucrăm	*luu̯om*, *ă* *luu̯om*, *luu̯ăm* (dial. *lu̯om*, *lom*) (în texte vechi: *luomu*)
tăi̯ĕ, *veg'e'* «veghé»	lucrắ	în texte vechi și dial. *luo*
urek'e (dial. *urek'ĕ*, *urek'ă*), *vii̯e* (dial. *vii̯ĕ*, *vii̯ă*)	*muncă*	*ă* *ziu̯ă*, *ziu̯o* (în texte vechi: *dzuo*, *văduo*, *piuo* etc.)
vek'e (dial. *vek'ĕ*, *vek'ă*)	*bună*	*ă* *nou̯o*, *nou̯o*, *nou̯ă* (în texte vechi: *noao*, *voao*, *voo*, *doao*, *amîndoao* etc.)
	dial. *ăl* (văd)	Mold. *u̯ol* (văd) Mold. *i̯el°* ◡ *ol* (vede)
i (dial. și *î*) ←——	*î*	——→ *u*
noi̯ ◡ *il* (vedem *mai̯* ◡ *in față*	îl (văd) în	dial. *el°* ◡ *ul* (vede), *scriu̯* ◡ *un* (carte), dial. *am°* ◡ *un* (casă) «am în casă»
tăi̯ind, *veg'ind* (dial. *veǵi̯înd*)	lucrînd	în texte vechi: *luund*

Limba română este singura limbă romanică prezentând corelaţii de timbru ale consoanelor. Această trăsătură importantă a sistemului fonologic românesc se datoreşte influenţei slave. Intradevăr, graiul slav care prezintă cele mai multe concordanţe fonetice cu marea majoritate a elementelor slave din limba română, anume cel bulgar răsăritean, posedă corelaţia de timbru « consoane nemuiate-consoane muiate ». Această corelaţie se regăseşte şi în limba ucraineană, precum şi în alte limbi slave (rusa, belorusa, poloneza, dialectul slovac răsăritean). Şi în limbi neslave învecinate (caucaziene [1], turcice etc.) se întâlnesc corelaţii de timbru ale consoanelor. Teritoriile tuturor acestor limbi, care au în comun trăsătura fonologică a corelaţiilor consoanelor, se ating şi formează o vastă zonă în Europa răsăriteană şi Asia apuseană. Existenţa corelaţiilor de timbru ale consoanelor în aceste limbi nu poate fi o coincidenţă întâmplătoare. Această particularitate fonologică răspândită pe teritorii învecinate se explică prin desvoltarea convergentă a mai multor limbi datorită unor influenţe seculare reciproce. Pentru limba română, adstratul slav, dela care a suferit o puternică influenţă în tot cursul evului mediu, explică direcţia în care s'a desvoltat sistemul fonologic românesc.

Pentru a ajunge la situaţia fonologică actuală, fonetica limbii române a suferit o puternică influenţă slavă. Se afirmă de obiceiu că fonetica limbii române a fost puţin influenţată de cea slavă. Prin această influenţă se explică existenţa lui *h*, iotizarea lui *e* iniţial în limba română şi importanţa dată, în sistemul fonetic românesc, vocalelor palatale [2]. Dar fonetica românească prezintă multe alte trăsături slave. Le amintim numai pe acelea care au contribuit la constituirea corelaţiilor de timbru amintite:

1. In limbile slave s'au desvoltat semivocale, devenite mai târziu foneme-consoane, înaintea vocalelor iniţiale. Această proteză consonantică se constată mai ales la vocalele închise, dar sânt cazuri când ea se produce chiar la vocala, cea mai deschisă, *a*. Vocalele anterioare au primit un *i̯* (iot) protetic, s'au iotizat, iar cele posterioare, un *u̯*, care mai târziu a devenit *v*. Formelor gr. ᾽ῑλιύς, litv. *imù*, lat. *est* « este », lat. *est* « mănâncă » le corespunde, de pildă, ceh. *jíl* « noroiu », *jmu* (dintr'un mai vechiu *jьmu*) « iau », v. slav *jestъ* (rus. есть, rostit *i̯est'*) « este », *jastъ* (rus. ест, rost. *i̯est*) [3] « mănâncă ». De asemenea şi vocalele posterioare iniţiale au desvoltat, mai puţin consecvent ca cele anterioare şi în măsură diferită în diferitele limbi slave, o semivocală protetică, anume *u̯*, devenită apoi *v*: gr. ὕδρα, litv. *ū'dra*: sl. *vydra* « vidră »; lat. *urceus*: sl. *vrъčь* « urcior »; lat. *octo*: rus. восемь « opt »; i.-e. *ong-*, litv. *anglìs*, rus. уголь: polon. *węgiel*, bulg. въглен « cărbune »; rus. он, она: ucr. вiн, вона « el, ea »; rus. ухо: ucr. вухо « ureche » etc. [4]. Am văzut mai sus că şi în limba română vocalele anterioare şi posterioare (labializate) primesc câte o semivocală protetică (*i̯*, *u̯*, *i̯°*), care trebue considerată în cele mai multe graiuri româneşti ca un fonem-consoană (*i̯el*, *i̯inimă* au fonemul *i̯* la început de cuvânt, iar *u̯os*, *u̯ăs* « os », *u̯uşă*

---

[1] Am amintit mai sus cazul limbii adâghee (cerchesă).

[2] Al. Rosetti, Contribuţie la o istorie ştiinţifică a limbii române. Influenţa limbilor slave meridionale. Bucureşti, 1950, p. 38.

[3] In formele ruseşti, « semivocala » *i̯*, care nu este notată în scrierea obişnuită, constitue un fonem-consoană, întocmai ca *i̯*, nenotat în scris, al unei forme româneşti ca *este* (rostit *i̯este*), vezi R. I. Avanesov, V. I. Sidorov, Ocerc grammatichi russcogo literaturnogo iazîca, I, Fonetica i morfologhiia, Gosudarstvennoe ucebno-pedagoghicescoe izd., Moscva, 1945, p. 36 şi urm., 59 şi urm.

[4] R. Nahtigal, Slovanski jeziki, Ljubljana, 1938, I, p. 35, 43 şi urm., 183 şi urm.

au fonemul u̯ iniţial). Această particularitate a fonetismului românesc se datoreşte faptului că Slavii care au adoptat limba română au păstrat această deprindere fonetică slavă şi când vorbeau româneşte. Felul acesta de a rosti vocalele iniţiale s'a generalizat cu timpul aproape în toate graiurile româneşti. (Iotizarea lui *e* iniţial e generală în toate graiurile româneşti [1].

In urma protezei consonantice, vocalele româneşti *i*, *e*, *u*, *o* nu se întâlnesc în poziţie iniţială, deci în poziţie forte, neinfluenţate de consoana precedentă. Aceasta a fost una din cauzele care au făcut ca aceste vocale să cadă la rolul de variaţii ale vocalelor-foneme *ă*, *î*. Chiar şi în realizarea lor fonetică, *e* şi *o* în multe cazuri nu se deosebesc de *ă* : *e* iniţial este rostit *i̯ă*, iar *o* iniţial *u̯ă*. In limba comună (literară), marele număr de neologisme au introdus — şi introduc necontenit — vocale iniţiale fără proteză consonantică. Rostiri ca *i̯istorie*, *i̯eventual*, *u̯util*, *u̯ordine* sânt tot mai mult evitate. Pentru limba comună (literară) şi vocalele *i*, *e*, *u*, *o* trebue considerate ca foneme-vocale, deoarece se întâlnesc în poziţie forte, la început de cuvânt.

2. In limbile slave care posedă corelaţia de timbru a consoanelor, şi vocalele precedate de consoană au un caracter diftongoid; vocalele *e*, *o* după consoană sânt rostite de pildă în rusă *ⁱe*, *ᵘo* [2], ca în cele mai multe graiuri româneşti (vezi mai sus p. 194). Şi această deprindere fonetică, ca cea precedentă, a fost introdusă de bilingvi din slavă în limba română.

3. Consoanele dinaintea acestor vocale cu caracter diftongoid au, fireşte, o articulaţie suplementară palatală, respectiv labială, sânt deci muiate şi rotunjite. Inmuierea şi rotunjirea consoanelor cauzate de vocalele următoare palatale şi velare (labializate) este aşa dar de asemenea o deprindere fonetică trecută din slavă în limba română.

4. Graiurile bulgăreşti răsăritene rostesc vocala numită *iat'* (ѣ = *ě*) ca un *a* (de fapt *à*) precedat de o consoană muiată. La origine, această vocală a fost un *e* lung sau un diftong (*ai*, *oi*) care s'a monoftongizat ca un *e* lung. Rostirea ca *a* a lui *iat'*, deci deschiderea lui *e* la *a*, datează dinaintea celor mai vechi texte paleoslave (secolul al IX-lea).

Limbile slave au confundat într'un *o* vocalele *a* şi *o* scurte indo-europene şi într'un *a* vocalele *a* şi *o* lungi indo-europene. La început *o* slav, care continua pe *a* şi *o* scurţi mai vechi, a fost rostit foarte deschis, foarte aproape de *a*, ceea ce se vede din transcrierea cu *a* a acestui *o* în numele slave de persoană din documentele bizantine şi latineşti dinaintea secolului al IX-lea.

Nu e o întâmplare că în limba românească *e* şi *o*, în anumite condiţii, s'au deschis până la *a*, consoana precedentă păstrând timbrul palatal, respectiv labial al vocalelor *e*, *o* de odinioară [3]. E natural să ne gândim şi în cazul acesta la o influenţă slavă asupra fonetismului românesc [4].

Un cercetător din prima jumătate a secolului trecut al gramaticii ruse, M. N. Catcov, numeşte « simpatie » legătura strânsă dintre consoanele ruse (slave)

---

[1] In dialectul aromân s'a pierdut iotizarea iniţială (Th. Capidan, op. cit., p. 230) sub influenţa graiurilor slave macedonene şi greceşti, care nu prezintă acest fenomen. Şi graiurile bulgăreşti au pierdut în bună parte această particularitate. Chiar dacă l-au păstrat pe ι iniţial, acesta se rosteşte foarte slab, vezi R. Nahtigal, op. cit., p. 45.

[2] M. I. Matusevici, op. cit., p. 61.

[3] Deschiderea lui *e* la *a* (= *a* precedat de un element palatal) s'a făcut în limba română în condiţii care amintesc pe acelea care reglementează rostirea fostului *iat'* în graiurile bulgare de Răsărit.

[4] A. Vaillant, Grammaire comparée des langues slaves. I. Phonétique. Lyon-Paris, 1950, p. 114.

şi vocalele următoare. Dar consoanele slave, pe lângă « simpatia » pe care o au faţă de vocale, se disting şi printr'o « memorie bună » — susţine Catcov — căci ele păstrează mult timp impresia vocalelor cu care au fost legate. Astfel în cuvinte poloneze ca *świat*, *biada*, consoanele *sv* şi *b* au rămas muiate şi după trecerea lui *e* la *a* (în rusă aceste două cuvinte au forma свет, беда)[1].

Cele spuse de Catcov despre consoanele slave sânt valabile şi pentru consoanele româneşti. Şi ele « simpatizează » cu vocalele următoare, luând dela acestea articulaţia suplementară palatală sau labială (vezi, mai sus, punctul 3). Şi consoanele româneşti au o « memorie bună », păstrând articulaţia suplementară şi după modificarea vocalei care a provocat această articulaţie, de exemplu **t'emă* devenit *t'amă* şi **t°otă* devenit *t°ată*. Memoria aceasta a consoanelor româneşti se manifestă şi în fenomenul expus sub numărul 5 următor.

5. O seamă de limbi slave, în deosebi cele care posedă corelaţia de timbru a consoanelor, au păstrat până astăzi urmele unor vocale finale dispărute începând cu secolul al X-lea: ъ, ь şi *i*. Consoanele care au fost urmate de ъ au astăzi timbrul *î*, sânt nemuiate, iar cele care au fost urmate de ь şi *i*, au timbrul *î* sânt muiate (de exemplu v. sl. *gradь*: rus. город,, rostit *górot* ; v. sl. *konь*: rus. конь, rostit *koń*^{i}; v. sl. *mati*: rus. мать, rostit *mat'*^{i}). Şi limba română a pierdut, tot prin preajma secolului al X-lea, pe *u* şi *i* finali. Aceste vocale au lăsat urme până astăzi în timbrul consoanei devenită finală. Şi în cazul acesta consoanele au dat dovadă de o « memorie bună » ca în acela prezentat sub nr. 4 precedent. Alte limbi romanice au pierdut şi ele vocalele finale *u* şi *i*, dar acolo consoanele devenite finale nu păstrează nicio urmă a timbrului vocalelor de odinioară. Paralelismul dintre desvoltarea fonetică românească şi cea slavă nu e deci întâmplătoare. El se datoreşte influenţei slave asupra foneticii româneşti.

6. Printr'o influenţă slavă mai recentă, unele graiuri româneşti au înlocuit consoanele finale rotunjite (având timbrul *u* sau *ü*), cu consoane nerotunjite (având timbrul *î* sau *i*): *zik°* (*zik*^{u}) > *zik* (*zik*^{î}), *u̯ok'°* (*u̯ok'*^{ü}) > *u̯ok'* (*u̯ok'*^{i}). Slavii care au adoptat limba română, neavând în graiul lor consoane rotunjite (simple rotunjite şi muiate-rotunjite), au rostit, când vorbeau româneşte, în locul acestora, consoanele lor neutre (nemuiate) şi simple muiate (nerotunjite).

7. In unele graiuri slave actuale se constată pierderea caracterului muiat al multor consoane, care în alte graiuri sânt totdeauna muiate. In deosebi graiurile teritoriale ruseşti, dar şi cele bulgăreşti răsăritene, prezintă un tablou foarte variat al acestui fenomen, întocmai ca graiurile româneşti[2]. Aceste consoane sânt *ş*, *j*, *ţ*, *dz*, *č*, *ǧ*, *s*, *z*, *p*, *b*, *m*, *f*, *v*, *r*.

Numai datorită acestor multiple influenţe slave asupra fonetismului românesc s'au putut constitui, oarecum după un model slav, cele două corelaţii de timbru ale consoanelor în limba română. Impulsul pentru constituirea acestor corelaţii a plecat din slavă, dar realizarea lor a mers pe o cale deosebită de cea urmată de limbile slave. In limba română s'a constituit o corelaţie de timbru a consoanelor inexistentă în limbile slave, cea a consoanelor rotunjite-

[1] M. N. Catcov, Ob elementah i formah slavianorusscogo iazîca. Moscva, 1845. Lucrarea mi-a fost inaccesibilă. Un rezumat al ei se găseşte în J. A. Lundell, Etudes sur la prononciation russe, 1re partie: « Compte rendu de la littérature », Stockholm, 1890, p. 42 şi urm., p. 44, nota 2, şi p. 47.

[2] « Studii şi cercetări lingvistice », 1950, I, fasc. 2, p. 185 şi urm.

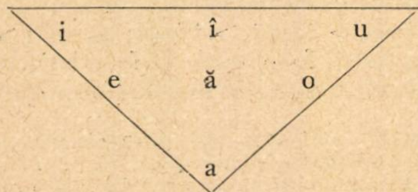
nerotunjite. De asemenea corelaţiile de timbru ale consoanelor au în limba română, în primul rând, o funcţie morfologică, spre deosebire de limbile slave.

Cineva ar putea obiecta că, deoarece în slavă nu există corelaţia « consoane nerotunjite-consoane rotunjite », aceasta nu poate să se datorească unei influenţe slave. Fireşte, influenţa nu trebue concepută ca exercitându-se mecanic. Punctul de plecare a fost modelul slav, iar rezultatul la care s'a ajuns, după ce desvoltarea fonetică (fonologică) a luat o direcţie determinată, a fost declanşată de influenţa slavă, a depăşit punctul de plecare.

Un fenomen analog avem în păstrarea şi desvoltarea categoriei vocativului în limba română. Toate limbile romanice, afară de româna, au pierdut această categorie. Şi în vechea română vocativul latinesc în *-e* era pe cale de dispariţie. El a fost menţinut datorită faptului că şi limbile slave au un vocativ în *-e* la masculine. Pentru feminine limba română a împrumutat din slavă vocativul în *-o*. In urma influenţei slave, vocativul pe cale de dispariţie a devenit atât de viu, încât limba a creat, cu elemente româneşti, forme de vocativ inexistente mai înainte, cea în *-ule* la masculin singular, şi vocativul în *-ilor*, *-elor* la masculin şi feminin plural (*fraţilor*, *surorilor*, *fetelor*). Un vocativ ca *fraţilor* nu există în slavă; el e format din elemente româneşti, dar impulsul pentru crearea lui a plecat din limbile slave. La fel şi corelaţia « consoane nerotunjite -consoane rotunjite » nu există în slavă; ea e constituită pe baza unor elemente neslave: amuţirea fostului *u* final romanic, trecerea lui *o* romanic la *a*. Modelul acestei corelaţii de timbru a fost însă cel slav, acela al corelaţiei « consoane-nemuiate-consoane muiate », care e de altfel mult mai uşor de recunoscut în graiurile româneşti decât aceea a rotunjirii consoanelor. In constituirea corelaţiei « consoane nerotunjite-consoane rotunjite » a fost posibilă numai datorită faptului că consoanele au păstrat în rotunjire memoria vocalelor *u* şi *o*, de care erau urmate odinioară. « Memoria » aceasta a consoanelor este o trăsătură caracteristică a fonetismului slav.

*

Care poate fi soarta în viitor a corelaţiilor de timbru ale consoanelor în graiurile româneşti? Cum graiurile teritoriale cu timpul « se varsă » în limba comună naţională [1], este de prevăzut că sistemul fonologic al limbii comune (literare) va fi cel care va ieşi biruitor. Sistemul fonologic al viitorului va fi acela al limbii literare în care corelaţia « consoane nemuiate-consoane muiate » se întâlneşte la sfârşit de cuvânt şi în interiorul cuvântului, înaintea vocalelor *a*, *o*, *u* (*lak* — *l'ak*, *gol* — *ǵol*, iar corelaţia « consoane nerotunjite-consoane rotunjite », numai în interiorul cuvântului şi numai înaintea vocalei *a* (*sare* — *s°are*). Fonemele-vocale vor fi acelea ale limbii comune:

Ceeace se consideră ca fiind diftongi sânt fie vocale precedate sau urmate de consoanele (« semivocalele ») *i̯*, *u̯* şi *i̯°*, fie vocalele *a*, *o*, *u* precedate de con-

[1] I. Stalin, op. cit., p. 46.

soane muiate (*leac* = *l'ak*, *leorpăe* = *l'orpăie*, *ştiubei* = *şt'ubei*) sau vocala *a* precedată de consoane rotunjite (*soare* = *s°are*) [1].

Din cele două articole tratând despre corelaţiile de timbru ale fonemelor-consoane în limba română se desprind următoarele concluzii de ordin teoretic:

1. Sistemul fonologic al unei limbi oarecare, judecând după situaţia din limba română «literară» şi din graiurile ei teritoriale, nu se găseşte niciodată într'un echilibru stabil, ci în veşnică mişcare, în căutarea permanentă a unui echilibru, pe care nu-l atinge niciodată, deoarece intervin întruna noi tendinţe şi noi influenţe care împiedică constituirea unui sistem bine fixat. Această instabilitate fonologică explică de ce prezentările, făcute de diferiţi fonologi, ale sistemului fonologic al unei limbi date se deosebesc atât de mult una de alta. Să comparăm numai felul cum înfăţişează diferiţi autori sistemul vocalic al limbii române.

Triunghiu la Graur-Rosetti [2], în care nu intră diftongii *ea* şi *oa*; dreptunghiu la Havránek [3] şi Malecki[4], în care intră şi diftongii *ea*, *oa*; triunghiu în primul articol despre corelaţia de timbru a consoanelor, apărut în această revistă [5], în care *i* — *î*, *e* — *ă* şi *ea* — *a* constitue câte un singur fonem, dar în care nu intră diftongul *oa*; triunghiu asemănător aceluia al lui Graur-Rosetti (în prezentul articol despre corelaţia de timbru a consoanelor) în care *ea*, *a* şi *oa* constitue un singur fonem şi, în sfârşit, sistemul linear al unor graiuri locale în care există numai trei vocale, care se realizează diferit, în funcţie de consoana precedentă.

Care dintre aceste prezentări ale sistemului vocalic românesc este cea justă? Cred că niciuna din ele nu falsifică realitatea, deoarece însăşi realitatea e foarte complexă şi instabilă, în perpetuă mişcare. O prezentare a sistemului fonologic al unei limbi poate să ţină socoteală în prea mică măsură de tendinţele care pot fi constatate în sistemul fonologic respectiv şi să dea drept sistem fonologic actual în realitate unul valabil pentru o etapă mai veche de desvoltare a limbii respective. Sistemul vocalic dreptunghiular al lui Havránek şi Malecki, de pildă, în care diftongii *ea* şi *oa* sunt consideraţi ca reprezentând vocalele cele mai deschise din seriile anterioară şi posterioară (labializată), mi se pare că redă o realitate fonologică de acum câteva veacuri. Mai târziu, cele mai deschise vocale din seria anterioară şi cea posterioară s'au deschis atât de mult încât s'au confundat cu *a* (păstrând o slabă nuanţă palatală, respectiv labială). Elementul palatal, respectiv labial, al acestor vocale e reprezentat astăzi prin articulaţia suplementară palatală, respectiv labială, a consoanelor precedente sau prin semivocalele *i̯* şi *u̯* care s'au desvoltat la început de silabă înaintea acestor vocale: lat. *haeda* > * *edă* > * *i̯ędă* > * *i̯adă*; lat. *olla* > * *olă* > * *u̯ǫlă* > *u̯ală* (*oală*). Aceasta este realitatea fonologică (şi fonetică) actuală. De ea trebue să se ţină seamă în prezentarea sistemului fonetic (fonologic) al limbii române.

---

[1] Triunghiul vocalic desenat aici (şi mai sus la p. 173) în aparenţă e identic cu cel prezentat de A. Graur şi Al. Rosetti în «Bulletin linguistique», VI, p. 5. Totuşi în sistemul celor cinci foneme-vocale înfăţişat în prezentul articol intră şi «diftongii» *ea* şi *oa* ca variaţii ale fonemului-vocală *a* în poziţie după consoană muiată (*'a*), respectiv rotunjită (*°a*).

[2] «Bulletin linguistique», VI, p. 5.

[3] B. Havránek, op. cit., p. 1—7.

[4] M. Malecki, în «Bulletin international de l'Académie polonaise des sciences et des lettres», Cracovia, 1934, p. 156 şi urm.

[5] «Studii şi cercetări lingvistice», 1950, I, fasc. 2, p. 210.

O altă prezentare poate să exagereze unele tendinţe care pot fi constatate în sistemul fonetic (fonologic) al unei limbi oarecare. O astfel de exagerare se comite atunci când se vorbeşte, cum am făcut în acest articol, despre un sistem linear al vocalelor unor graiuri româneşti. Cel mult se poate vorbi despre o tendinţă a unor graiuri teritoriale în această direcţie. Prin vărsarea graiurilor teritoriale în limba naţională, tendinţa însăşi va dispărea cu timpul.

2. Din instabilitatea sistemului fonologic rezultă şi lipsa unei simetrii perfecte în interiorul sistemului. Astfel, de pildă, opoziţia « consoane nemuiate-consoane muiate » se întâlneşte atât la sfârşit de cuvânt, cât şi în interiorul cuvântului în toate graiurile româneşti (cu excepţia dialectului istroromân), pe când opoziţia « consoane nerotunjite-consoane rotunjite » se întâlneşte numai în interiorul cuvântului, înaintea vocalei *a* (în ariile cu consoane rotunjite finale, această opoziţie se întâlneşte, natural, şi la sfârşit de cuvânt).

3. A deduce din teza stalinistă despre « încrucişarea » limbilor că, în cazul unei « încrucişări », limba care dispare transmite limbii învingătoare *numai* un număr oarecare de cuvinte care îmbogăţeşte vocabularul, constitue o răstălmăcire a acestei teze. I. V. Stalin, vorbind despre încrucişarea limbilor, a arătat cum decurge « de obiceiu » procesul de dispariţie treptată a limbii învinse şi de îmbogăţire a vocabularului limbii învingătoare pe seama limbii învinse [1].

In multe cazuri însă limba care dispare lasă moştenire limbii care a supravieţuit nu numai cuvinte, ci şi multe elemente fonetice (fonologice), sintactice şi chiar morfologice. Fonetismul limbii române ilustrează cât de puternic poate fi influenţat întregul sistem fonetic şi fonologic al unei limbi de mediul lingvistic înconjurător [2].

---

1. I. Stalin, op. cit., p. 31.
2. Profesorul P. S. Cuzneţov constată de asemenea că sistemul fonetic al unei limbi date poate fi supus în unele cazuri unei influenţe străine (A. Meillet, op. cit., p. 419).

STUDII ȘI CERCETĂRI LINGVISTICE
Tomul III 1952

UNELE PROBLEME ÎN LEGĂTURĂ CU CURSURILE DE LIMBĂ ROMÂNĂ DELA FACULTATEA DE FILOLOGIE DIN BUCUREȘTI ÎN ANUL 1951/1952

DE

GH. ORZEA

Apariția genialei lucrări a lui I. V. Stalin « Marxismul și problemele lingvisticii » a dat naștere unui puternic avânt în toate domeniile științei, filosofiei, literaturii și artei.

Această lucrare a determinat și în țara noastră o schimbare hotărîtoare în toate științele și în primul rând, în studiul limbii.

Desbaterile Academiei R.P.R. din 21—25 Martie 1951, precum și cele din 2—4 Iulie 1951 ale Sesiunii lărgite a Secției a VI-a a Academiei R.P.R., purtate pe baza învățăturii staliniste despre limbă, au supus unei critici ascuțite rămășițele concepțiilor burgheze, reacționare în predarea limbii la noi în țară, concepții care se manifestau mai ales prin ruperea învățământului de realitate, de problemele actuale ale culturii noastre.

Discuțiile au scos în lumină faptul că predarea limbii române la Facultatea de Filologie din București se mărginea în general la epoca de formație și la începuturile limbii române.

In cursuri și lucrări eclectice, îmbâcsite de teorii idealiste, studenților li se predau tot felul de ipoteze « savante » despre aspectul fonetic pe care se presupunea că l-ar fi avut limba română între secolele al V-lea și al X-lea, despre grafia din secolul al XVI-lea sau despre cele mai neînsemnate fenomene fonetice și morfologice ale dialectelor istro-român și aromân. In schimb, studenților le rămânea cu totul necunoscută frumusețea și bogăția limbii actuale a poporului nostru, felul creator în care au desvoltat-o în operele lor marii noștri scriitori Eminescu, Creangă, Caragiale, Sadoveanu; nu li se preda nicio cunoștință de limba română contemporană și unii dintre ei absolveau Facultatea fără să cunoască gramatica limbii noastre, uneori făcând greșeli elementare de ortografie. Această situație arăta desconsiderarea cu care era privită munca de pregătire a cadrelor de profesori pentru învățământul mediu, dar mai ales arăta disprețul unora dintre foștii profesori ai Facultății de Filologie pentru limba română contemporană, limba națională a poporului nostru. Ea arăta că aceștia nu reușiseră să se smulgă din atitudinea disprețuitoare pe care au avut-o clasele exploatatoare dela noi—îmbâcsite de otrava cosmopolitismului—față de această minunată creație de veacuri a poporului nostru, care este limba română actuală.

A apărut în felul acesta necesitatea de a se analiza în mod principial conținutul vechilor planuri și programe de învățământ și de a întocmi altele noi, întemeiate pe învățătura sta-

linistă despre limbă, corespunzătoare nevoilor concrete de pregătire a cadrelor de cercetători şi a cadrelor pentru învăţământul mediu.

In urma acestei analize s'a ajuns la introducerea de planuri şi programe noi la toate disciplinele, întocmite pe baza planurilor şi programelor sovietice.

Prin noile planuri s'a prevăzut pentru studenţii anului I dela toate secţiile un curs de introducere în lingvistică, precum şi lucrări practice de gramatică, iar pentru secţia de limba română s'au introdus în plus seminarii de limba veche slavă şi de limba latină, fără de care nu se poate concepe un studiu temeinic al limbii noastre.

După aceste cursuri pregătitoare, studenţilor din anii II-III li se predă un ciclu de cursuri de limba română, punându-se accentul pe limba română contemporană, iar în anul IV ei urmează un curs şi un seminar special de limba română, paralel cu un curs de istoria limbii române literare, menit să le dea o privire de ansamblu asupra desvoltării limbii noastre şi un curs de lingvistică generală, care să dea o fundamentare teoretică tuturor faptelor de limbă întâlnite în studiile anterioare.

Trăsătura esenţială a noului plan constă în faptul că toate materiile care se predau sunt menite a face pe studenţi să cunoască în adâncime în primul rând limba română contemporană, să înţeleagă procesul formării şi desvoltării ei în legătură cu desvoltarea societăţii noastre, să-i înţeleagă întreaga bogăţie lexicală.

In faţa noilor planuri şi programe, menite să ridice nivelul ştiinţific al învăţământului nostru la o treaptă superioară, profesorilor şi conferenţiarilor din Facultatea de Filologie le-a revenit sarcina deosebit de importantă de a forma cadre tinere cât mai bine calificate, care să ducă mai departe munca de cercetare ştiinţifică a limbii noastre şi care să contribue la îmbunătăţirea radicală a predării limbii în şcolile noastre de toate gradele.

O bună parte din cadrele didactice ale Facultăţii noastre s'au străduit să realizeze în condiţii cât mai bune sarcinile care le-au revenit. Deşi, datorită lipsurilor grave ale unor şefi de catedre, cadrele noastre nu au fost mobilizate la o muncă ştiinţifică şi didactică susţinută, totuşi, în deosebi cadrele tinere, prin eforturi individuale, s'au străduit să facă cunoscută studenţilor limba română contemporană.

Ei au căutat să aplice învăţătura stalinistă la studiul gramaticii şi al lexicului limbii române şi au luat atitudine combativă faţă de concepţiile idealiste, reacţionare ale lingvisticii burgheze.

Trebue să spunem însă că studiul limbii în Facultatea noastră a continuat să rămână şi în anul 1951/52 cu totul nemulţumitor. Deşi lingviştii din Facultate (Al. Rosetti, I. Iordan, Al. Graur) au fost ajutaţi în repetate rânduri prin discuţii la Academia R.P.R., prin articole publicate în presă, prin numeroase critici şi sugestii aduse de profesorii Facultăţii, ei au rămas însă în cea mai mare parte pe vechile lor poziţii idealiste, nereuşind să-şi însuşească concepţia ştiinţifică despre limbă şi să mobilizeze colectivele de catedră la realizarea cu succes a sarcinilor de onoare care le-au revenit. In felul acesta ei au constituit o frână în desvoltarea studiului ştiinţific al limbii române în Facultatea noastră şi în general în desvoltarea lingvisticii la noi în ţară.

Acest lucru s'a manifestat şi în cursurile pe care le-au predat în anul 1951—52 la Facultatea de Filologie.

Cursul de istoria limbii române literare al fostului profesor Al. Rosetti este un exemplu tipic în acest sens. Astfel, deşi tovarăşul Stalin arată marele rol social al limbii ca principalul mijloc de comunicare între oameni şi ca armă de luptă, totuşi Al. Rosetti — la doi ani după apariţia lucrării tovarăşului Stalin — este în stare să afirme că odată cu Dimitrie Cantemir limba literară « devine o *creaţie în sine*, realizată pentru scopuri *estetice* ».

De altfel Al. Rosetti nici n'a ajuns măcar să înţeleagă tezele staliniste. Tovarăşul Stalin a arătat că limba nu are caracter de clasă, că este indiferentă faţă de clase, dar « *clasele nu sunt indiferente faţă de limbă. Ele se străduesc să folosească limba în interesul lor* . . . . . ».

Iată ce devine această idee, atât de clară, a tovarăşului Stalin în cursul lui Al. Rosetti: « I. V. Stalin a arătat că limba nu are caracter de clasă, dar clasele nu sunt indiferente faţă de limbă şi *limba faţă de clase*, când există dialecte de clase, jargoane etc.».

Rezultă dar că după Al. Rosetti, limba nu e indiferentă faţă de clase, deci are un caracter de clasă.

Din curs rezultă că Al. Rosetti a rămas pe vechile lui poziţii neştiinţifice, nu a învăţat nimic din criticile care i s'au adus.

El a continuat să acorde o atenţie cu totul exagerată studiului limbii române vechi. Cursul dovedeşte grave confuzii ideologice, el este un amestec hibrid de enunţări superficiale ale unor teze marxiste cu cele mai felurite concepţii formaliste în studiul limbii. Cursul nu reuşeşte nici pe departe să arate formarea şi evoluţia limbii noastre literare paralel cu desvoltarea societăţii, contribuţia pe care au adus-o cronicarii, scriitorii patrioţi dela 1848 şi marii noştri scriitori clasici la îmbogăţirea şi şlefuirea limbii noastre. Cursul are un caracter îngust tehnicist. El constă din înşirări nesfârşite şi cu totul neconcludente ale unor cuvinte mai mult sau mai puţin «interesante», folosite de scriitori adeseori lipsiţi de importanţă, ca G. Baronzi. Dar mai ales este revoltător modul superficial şi cu totul neştiinţific în care a fost «studiată» limba marilor noştri creatori. Analiza limbii lui Vasile Alecsandri, de exemplu, e lichidată într'un paragraf de câteva rânduri, în care se spune că scriitorul a folosit o limbă plină de provincialisme şi a scris poezii care păcătuesc prin diminutive. Aşa a înţeles Al. Rosetti să arate imensa contribuţie pe care a adus-o în desvoltarea limbii noastre cel mai însemnat dintre scriitorii noştri până la Eminescu, acela care timp de cinci decenii a luptat cu atâta hotărîre împotriva căilor reacţionare de desvoltare a limbii şi a scris în diferite genuri aproape 400 de lucrări literare, în care a pătruns — sub nenumărate aspecte — limba vie şi bogată a poporului nostru.

Iar contribuţia lui Ion Creangă în desvoltarea limbii noastre a fost discutată la sfârşitul unei lecţii, arătându-se în mod vag că Ion Creangă a fost un bun observator al limbii vorbite şi că nu foloseşte decât cinci neologisme.

Aceste fapte arată desinteresul lui Al. Rosetti pentru limba marilor noştri scriitori şi incapacitatea de a aborda problemele reale ale istoriei limbii noastre literare.

Trebue subliniată de asemenea lipsa de combativitate a cursului, lipsă care este deosebit de isbitoare. Nu se combate nicio teorie reacţionară despre istoria limbii în general şi despre istoria limbii noastre în special, deşi este ştiut că asemenea teorii au fost şi mai sunt încă susţinute la noi de unii lingvişti şi chiar de autorul acestui curs.

In acelaşi fel a înţeles să-şi facă cursurile de introducere în lingvistică şi de lingvistică generală şi fostul profesor Al. Graur. Aceste cursuri nu reuşesc să aplice în mod creator învăţătura stalinistă la limba noastră, cursurile menţinându-se adeseori la enunţări lipsite de o serioasă argumentaţie ştiinţifică. Ele tratează lingvistica independent de disciplinele înrudite fiziologie, psihologie, logică etc., fără de care problemele fundamentale ale lingvisticii nu pot fi elucidate. O lipsă gravă a acestor cursuri constă în caracterul lor necombativ. Critica obiectivismului şi cosmopolitismului se limitează la respingerea formală a teoriilor burgheze în lingvistică, respingere făcută de altfel cu totul sporadic. Cursurile nu reuşesc să fie convingătoare şi să deschidă perspective largi studenţilor Facultăţii noastre, deoarece pierd din vedere problemele esenţiale ale studiului lingvisticii în ţara noastră, având un accentuat caracter tehnic.

Lipsuri serioase a avut şi cursul de limba română contemporană al profesorului Iorgu Iordan. Acest curs, care se ţine pentru prima dată în ţară, ar fi trebuit să sublinieze dela început obiectul, metoda şi importanţa acestei discipline, precum şi împrejurările istorice care au îngăduit predarea lui. Ar fi trebuit să sublinieze cu stăruinţă în acelaşi timp de ce nu s'a ţinut un asemenea curs în trecut, când lingviştii care serveau interesele burghezo-moşierimii se

mărgineau la studiul limbii române vechi, fugind de problemele limbii române actuale care interesau massele populare.

Potrivit programului de învăţământ, cursul profesorului I. Iordan ar fi trebuit să arate legătura dintre limba română şi cultura noastră naţională, să facă cunoscut studenţilor lexicul limbii române, fondul principal de cuvinte şi vocabularul, fonetica şi ortoepia, grafia şi ortografia. In majoritatea lor, aceste probleme au pătruns în cursul profesorului I. Iordan, dar unele dintre ele au fost abia schiţate, iar altele au fost rezolvate în mod nemulţumitor. Deşi cursul este presărat cu unele atacuri la adresa poziţiei antiştiinţifice a lingviştilor burghezi şi aminteşte în mod autocritic de poziţiile greşite din activitatea lingvistică din trecut a autorului, totuşi nu se poate spune că cursul prof. I. Iordan s'a situat pe o înaltă poziţie de combativitate principială. In curs au pătruns puternice elemente de obiectivism, atunci când vorbeşte de unii lingvişti burghezi ca Kr. Sandfeld sau Al. Philippide.

O lipsă deosebit de gravă a cursului ţinut de profesorul I. Iordan, ca şi a cursurilor ţinute de foştii profesori Al. Rosetti şi Al. Graur, este confuzia pe care au lăsat-o în mintea studenţilor în legătură cu noţiunea de limbă literară. Este într'adevăr inadmisibil ca în Facultate să se predea studenţilor mai multe definiţii asupra noţiunii de limbă literară, fiecare profesor având teoria lui personală, una mai neştiinţifică decât cealaltă. Astfel, după unii, limba literară este o limbă corectă din punct de vedere gramatical (după alţii «*şi lexical*»). In Facultate au circulat şi alte teorii având la bază ideea că limba literară este limba care foloseşte «imaginea,» creând astfel în mintea studenţilor confuzii între imaginea stilistică (sau tropul) şi imaginea artistică — mijlocul specific de cunoaştere al artei.

Definiţiile neştiinţifice pe care le-au dat unii dintre profesorii noştri limbii literare derutau pe studenţi în munca lor de însuşire a limbii. Aceste definiţii îi făceau să creadă că pentru a vorbi şi a scrie într'o frumoasă limbă literară, este suficient a nu face greşeli de gramatică sau vocabular.

Desigur, corectitudinea gramaticală este o condiţie necesară a limbii literare, dar insuficientă. Studenţilor trebue să li se arate că, pentru a ajunge să folosească o bogată limbă literară, ei trebue să cunoască în adâncime limba vorbită de popor, limba creaţiilor folklorice, limba cronicarilor şi a tuturor scriitorilor de valoare ai poporului nostru până în momentul de faţă.

In cursul său despre limba română contemporană, profesorul I. Iordan ar fi trebuit să elucideze complet aceste probleme, iniţiind pe studenţi în metodele cele mai rodnice de a pătrunde în întreaga bogăţie a limbii noastre.

O lipsă serioasă prezintă cursul profesorului I. Iordan şi în ceea ce priveşte sublinierea importanţei elementului slav pentru limba română. Mergând pe vechiul drum al latinomanilor burghezi, profesorul I. Iordan subapreciază rolul limbii slave în formarea limbii române.

Cu totul necorespunzătoare a fost activitatea fostului conferenţiar J. Byck, căruia i s'a încredinţat la începutul anului sarcina de a preda — pentru prima dată în Facultatea noastră — studenţilor din anul IV un curs special de sintaxa limbii române contemporane şi de a îndruma lucrările practice de gramatică pentru studenţii din anul I-II, introduse pe o scară largă prin noul plan de învăţământ.

Nivelul ştiinţific al cursului ţinut de J. Byck a fost foarte scăzut.

Lucrările tovarăşului Stalin nu sunt nici măcar amintite, deşi ar fi fost necesar ca, în cursul său, J. Byck să acorde o importanţă deosebită aspectului teoretic al problemelor.

Nivelul coborît al cursului a determinat pe studenţi să ceară conducerii Facultăţii — după câteva luni — suspendarea cursului, ceea ce s'a şi întâmplat.

In ceea ce priveşte îndrumarea lucrărilor practice de gramatică, J. Byck a aruncat această sarcină esenţială pentru catedra de limba română pe umerii cadrelor tinere, fără suficiente

cunoştinţe şi experienţă pedagogică, ceea ce a făcut ca unele ore de gramatică din Facultate să fie sub nivelul lecţiilor bune din învăţământul mediu.

Cele spuse în legătură cu activitatea profesorilor Al. Rosetti, Al. Graur, I. Iordan, J. Byck arată că ei nu au înţeles a se integra în avântul creator şi constructiv din Patria noastră. Prin lipsa lor de activitate creatoare, prin caracterul formal pe care l-a avut munca lor atunci când ea trebuia să fie plină de conţinut revoluţionar, prin spiritul obiectivist al cursurilor lor, prin incapacitatea de a se desprinde de otrava cosmopolitismului, prin atmosfera de castă pe care au creat-o la unele colective, ei au constituit o frână în aplicarea cu succes a noilor planuri şi programe de învăţământ, şi prin aceasta au împiedecat ridicarea pe o treaptă superioară a predării limbii în Facultatea noastră, ceea ce a dus la demiterea lor.

Trebue să subliniem însă că nici decanul Facultăţii, autorul acestor rânduri, nu a dat acestor catedre sprijinul necesar. El nu a urmărit în de aproape aplicarea de zi cu zi a noilor planuri şi programe de învăţământ, nu a fost preocupat de întocmirea unor cursuri corespunzătoare sarcinilor predării limbii române în Facultatea de Filologie, nu a urmărit felul în care conducătorii colectivelor de lingvistică folosesc criticile aduse în ultima vreme şi nu a adus în faţa Consiliului de Facultate şi în faţa Consiliului ştiinţific al Universităţii problemele predării limbii în Facultate.

Iar directorul de studii şi rectorul Universităţii « C. I. Parhon » le-au sprijinit şi mai puţin, nepreocupându-se de problemele acestor catedre.

Pentru a lichida rămânerea în urmă, care este evidentă în predarea limbii în Facultatea noastră, este necesară mobilizarea tuturor forţelor de care dispun colectivele noastre.

Profesorii şefi de catedră trebue să întocmească planuri concrete de activitate pentru anul universitar 1952—53. In acest sens, ei trebue să-şi pună în primul rând problema însuşirii temeinice a filosofiei marxist-leniniste, pentru a o putea aplica în mod creator în cercetările lor. Ei trebue să studieze lucrările clasicilor marxism-leninismului şi în primul rând genialele lucrări staliniste despre limbă. Ei vor trebui să urmărească în de aproape şi să popularizeze succesele lingvisticii sovietice. Vor trebui să-şi concentreze atenţia pentru îmbunătăţirea radicală a predării limbii în Facultatea noastră, combătând zi de zi în activitatea lor concepţiile şi metodele lingvisticii burgheze, sterile şi antipopulare, combătând rămăşiţele putrede ale acestora în conştiinţa unor lingvişti mai vechi. Ei trebue să formeze cadre noi şi cât mai calificate de cercetători legaţi de popor, hotărîţi să contribue prin munca lor la desvoltarea culturii în ţara noastră, la construirea socialismului. Colectivele noastre de lingvistică şi de limba română vor trebui să întreprindă o intensă muncă de cercetare ştiinţifică a limbii noastre, care să-i ajute să dea un conţinut nou cursurilor lor, rupând radical şi definitiv cu vechile concepţii şi poziţii ale lingvisticii burgheze, care au continuat să se menţină atât de mult în Facultatea noastră.

Cursurile vor trebui să rupă cu împotmolirea de până acum în probleme mărunte, neesenţiale şi să atace problemele de bază ale limbii române, cum sunt: formarea limbii noastre, istoria ei, periodizarea desvoltării ei, împrumuturile pe care le-a primit, structura limbii române contemporane etc. Aceste cursuri vor trebui să cerceteze în mod ştiinţific problema formării şi desvoltării limbii române, arătând legăturile ei seculare cu limbile slave, rolul pe care l-au avut acestea în formarea şi îmbogăţirea limbii noastre, ţinând seamă de rolul pe care l-au avut Slavii în formarea şi desvoltarea social-politică a poporului nostru. Va trebui să rupem odată pentru totdeauna cu urmările teoriilor reacţionare ale latiniştilor şi cu manifestările cosmopolitismului în limbă, înlăturând fără rezervă tot ceea ce nu au putut înrădăcina în imbă aceste poziţii reacţionare, tot ceea ce a fost respins de popor.

Va trebui dusă o luptă hotărîtă împotriva jargoanelor cosmopolite ale claselor reacţionare, care au urmărit cu orice preţ să creeze o pretinsă limbă « cultă » inaccesibilă poporului.

De mult folos vor fi activităţii didactice din Facultatea noastră cercetările ştiinţifice pe care şi le-au programat colectivele noastre de limbă. Aceste cercetări vor trebui extinse

pe o scară cât mai largă, întreprinzându-se chiar monografii privitoare la obiectul şi metoda ştiinţei limbii noastre, la chestiuni speciale de fonetică, morfologie, sintaxă, lexicologie, etimologie, cercetări despre graiurile şi dialectele din ţara noastră, precum şi problemele desvoltării limbilor minorităţilor naţionale. In felul acesta activitatea catedrelor noastre va fi legată de sarcinile Institutului de Lingvistică, pe care îl vor ajuta în mod efectiv în elaborarea dicţionarului, a gramaticii, etc.

O atenţie deosebită va trebui să se dea valorificării critice a moştenirii lingvistice din ţara noastră. Prin aceasta nu înţelegem publicarea câtorva note biografice despre lingviştii noştri de altădată, aşa cum a înţeles să facă revista « Cum vorbim », ci ne referim la selecţionarea şi publicarea cercetărilor valoroase ale lingviştilor din trecut şi la studii aprofundate asupra contribuţiei lor la cunoaşterea limbii noastre.

De asemenea, la cursul de istoria limbii române literare, va trebui să se lucreze cu mult mai multă principialitate în analiza limbii scriitorilor. Va trebui să se înlăture pentru totdeauna formalismul care caracterizează acest curs şi să se urmărească contribuţia fiecărui scriitor la desvoltarea limbii noastre literare, mijloacele prin care a reuşit să facă acest lucru. Va trebui să rezulte ce este specific limbii fiecărui scriitor, arătându-se în acelaşi timp şi eventualele rătăciri cărora a fost supus datorită influenţei claselor asupritoare.

In această muncă laborioasă care stă în faţa cadrelor noastre didactice dela catedrele de lingvistică, un ajutor hotărîtor îl va constitui însuşirea limbii ruse, care va permite cunoaşterea nemijlocită a tuturor problemelor de specialitate desbătute de ştiinţa sovietică, ştiinţa cea mai înaintată din lume. Cunoaşterea limbii ruse trebue să fie o sarcină de onoare a fiecărui membru al colectivelor de lingvistică.

Intemeindu-şi activitatea pe o cunoaştere adâncă a învăţăturii clasicilor marxism-leninismului despre limbă, legându-şi preocupările de cele mai actuale probleme ale culturii noastre în momentul de faţă, catedrele de limbă din Facultatea de Filologie vor contribui la înflorirea şi desvoltarea ştiinţei în Patria noastră.

INTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ Nr. 4
BUCUREȘTI

c. 2288

Prețul lei 8. —